

פרק ג'

סקרים וממצאים

ג1. מבנים ומרקמים

א) שכונות רמת ישראל ובצרון



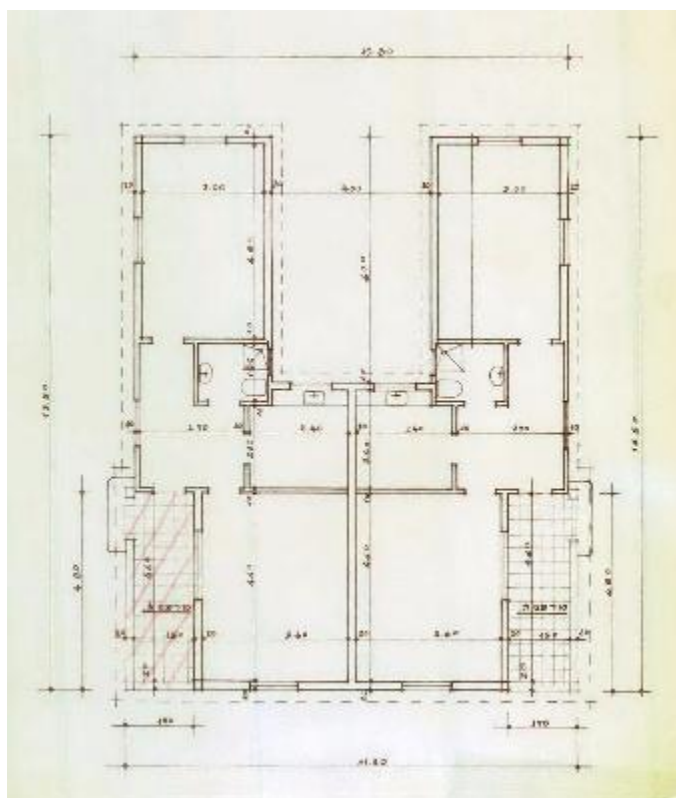
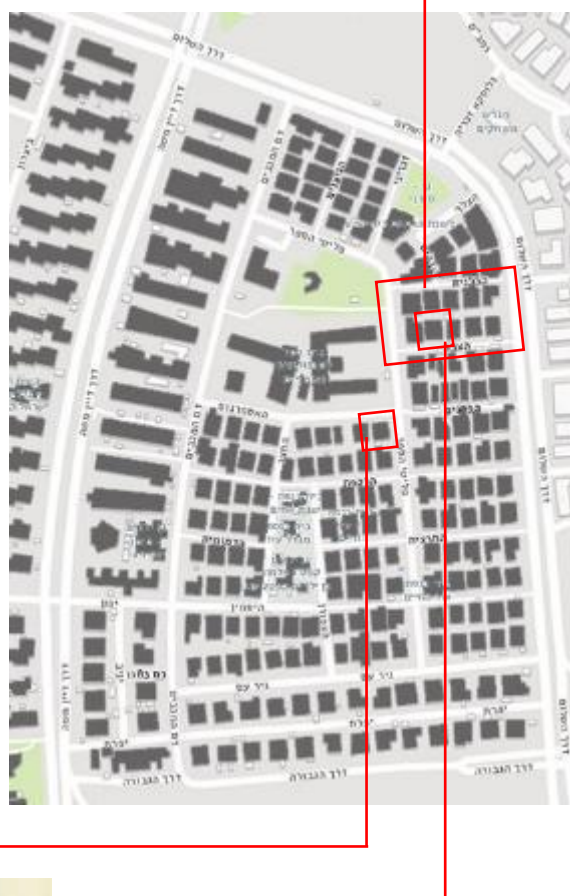
הרקפת 20, בית "ל" במצב מקורי





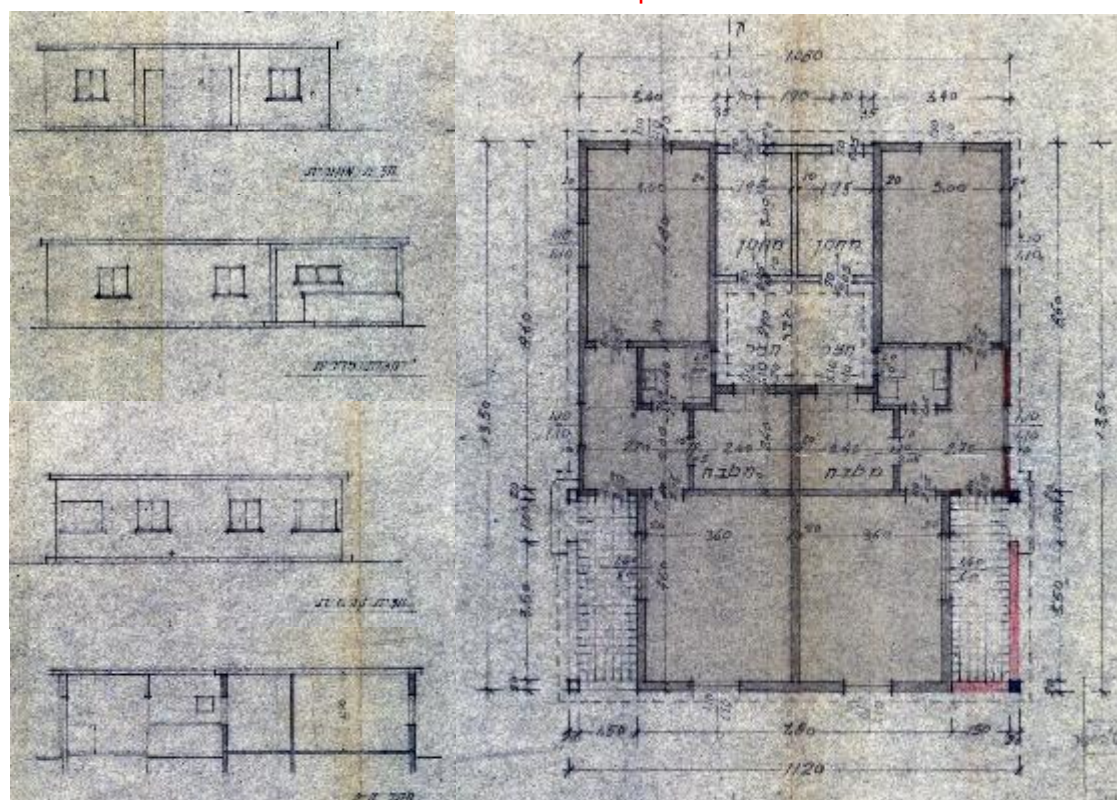
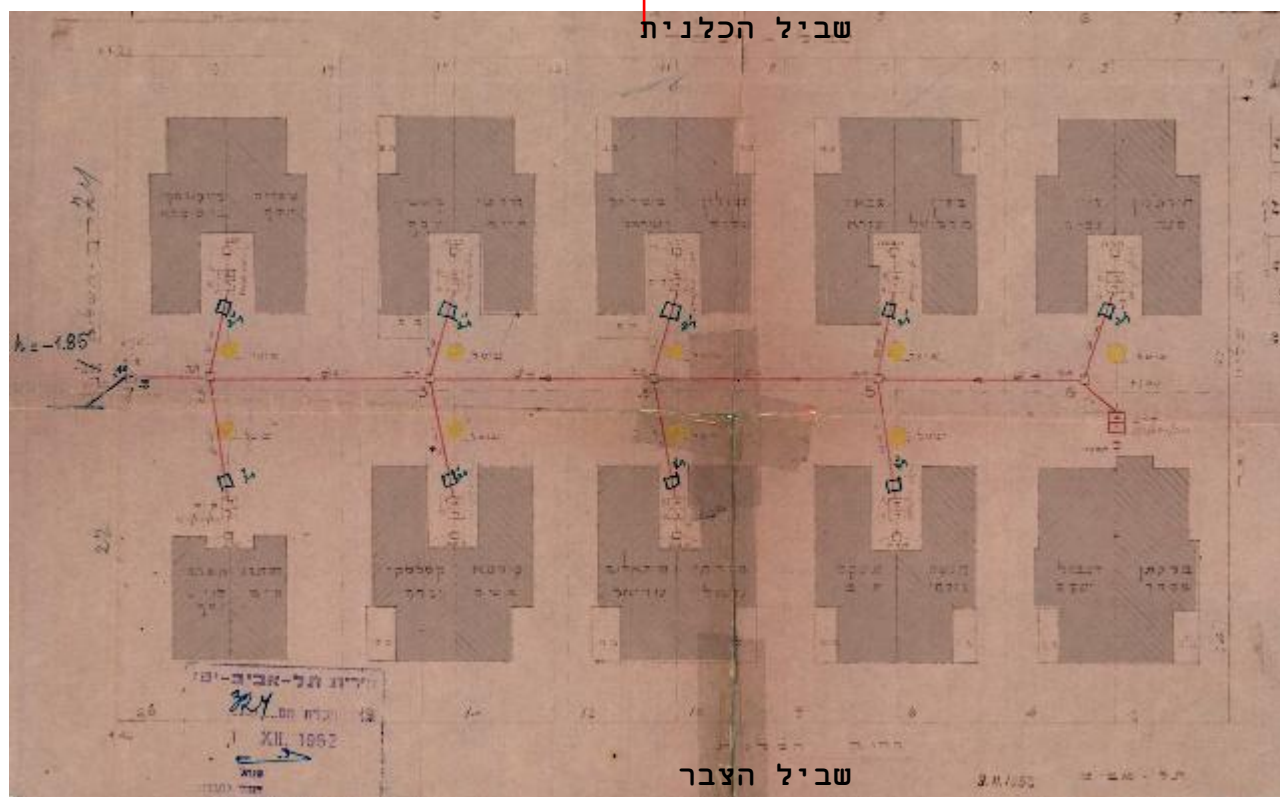
1949

רמת ישראל: טיפולוגיה אדריכלית - בתי 'ל'



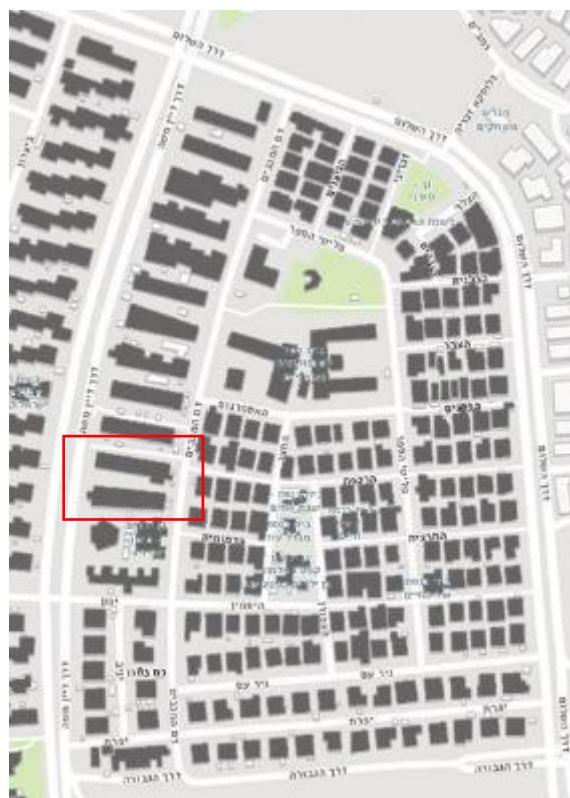
הצבר 5-7

שביל הצבר ושביל הכלנית

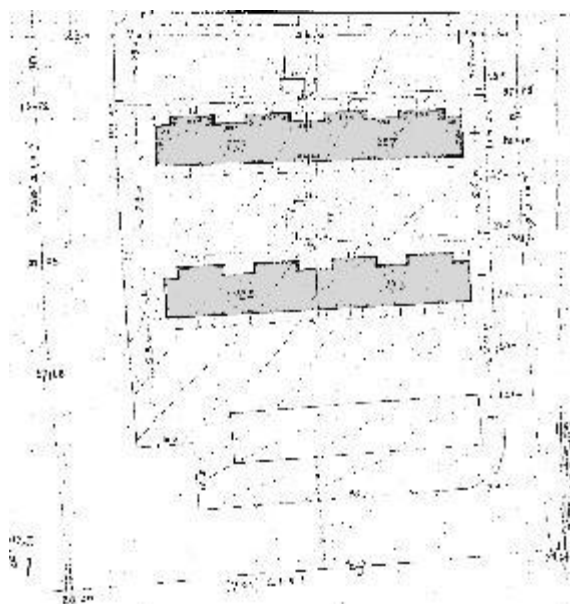


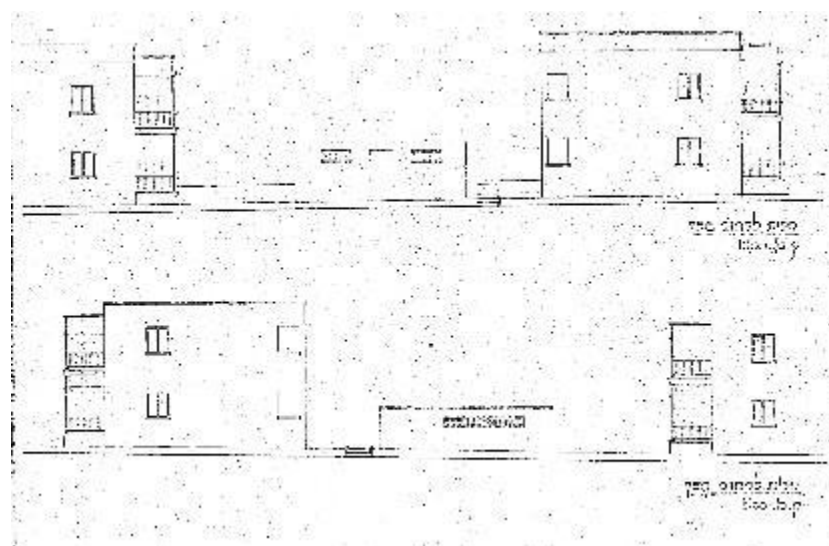
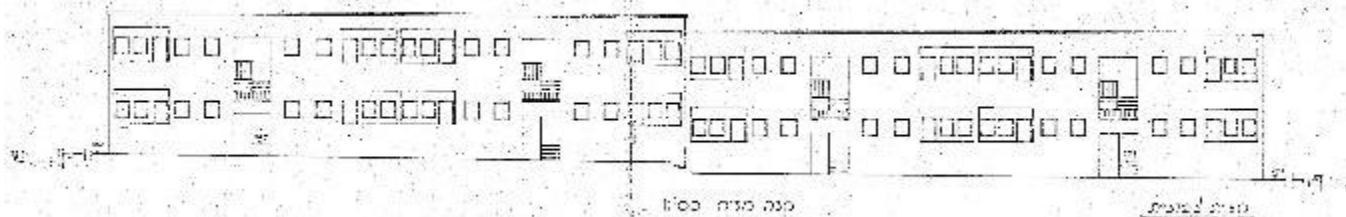
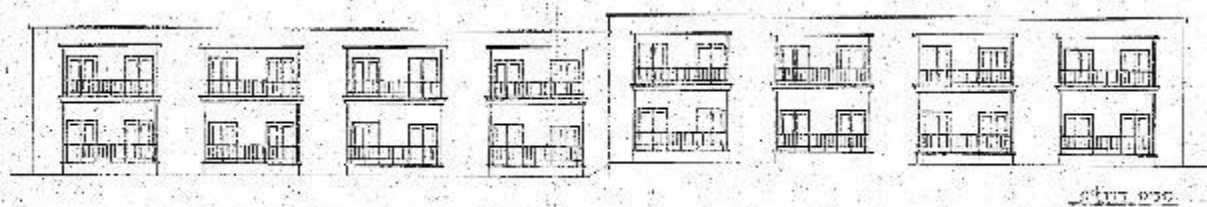
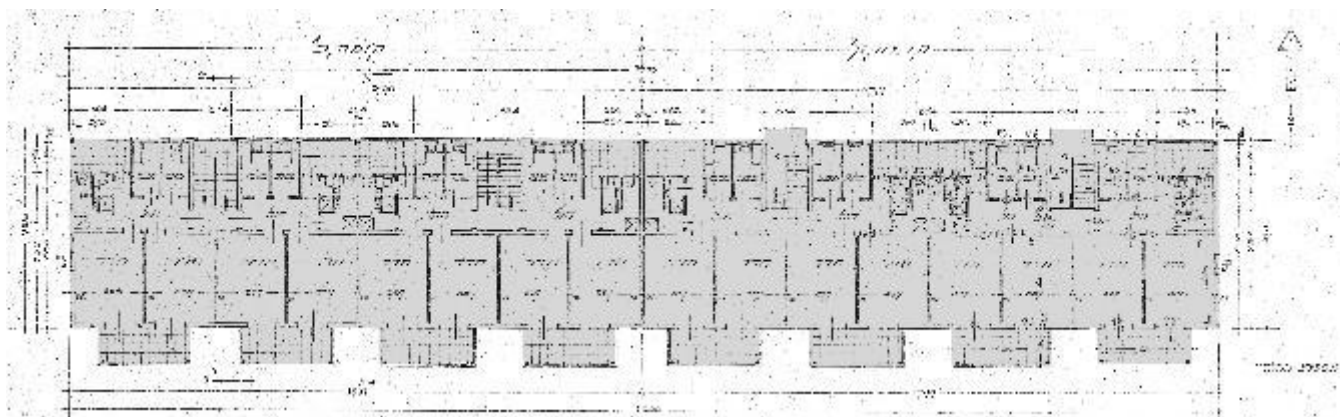
האספרגוס 14-16

רמת ישראל: טיפולוגיה אדריכלית - בנייה טורית



דם המכבים 23-25







1963

שבילים טיפוסיים ברמת
ישראל וביצרון:

שביל הדמומית,
רמת ישראל



שביל היסמין,
רמת ישראל



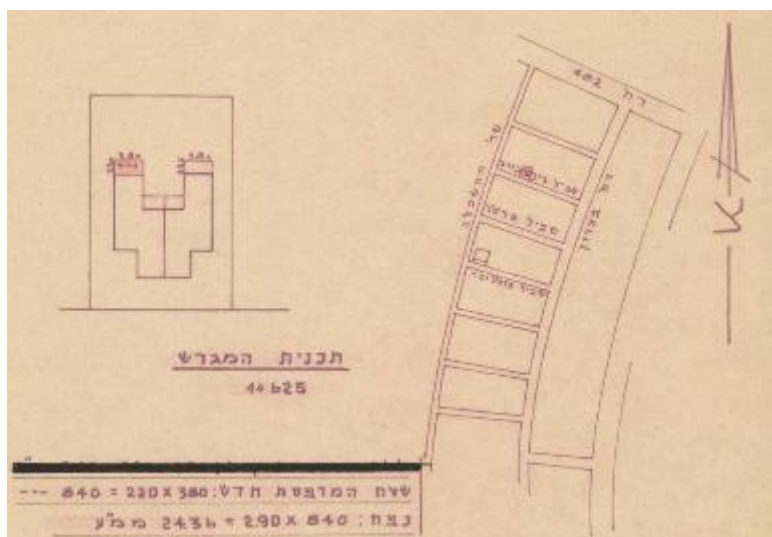
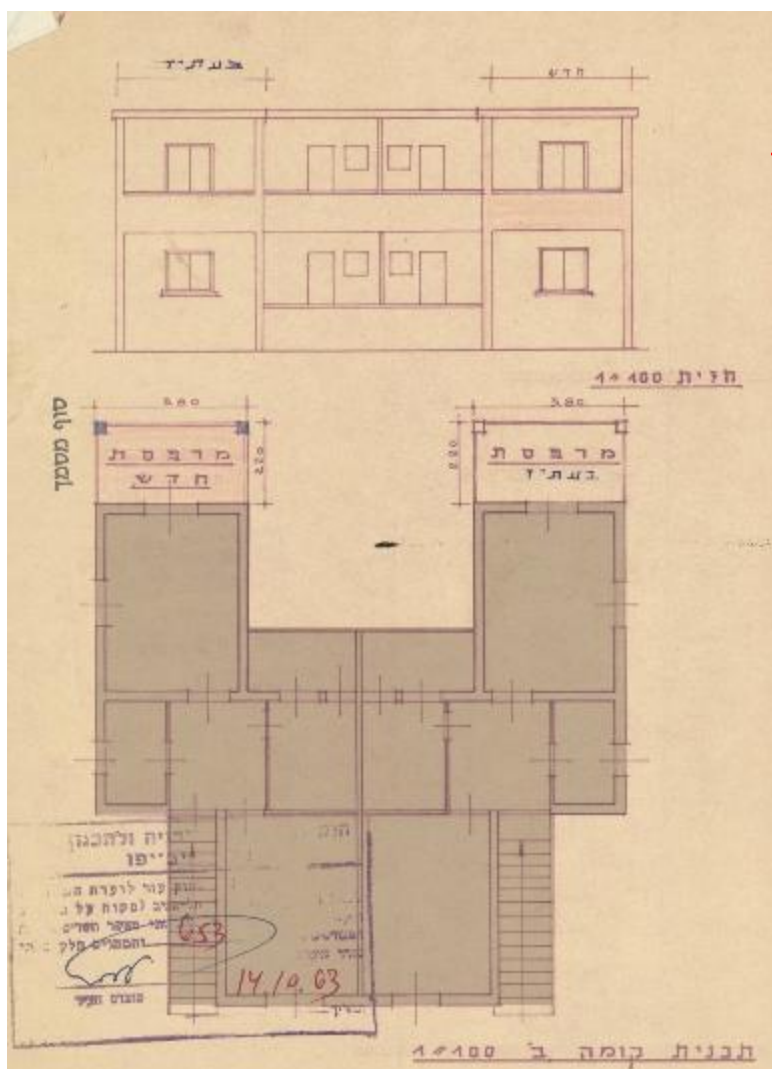
שביל (ללא שם)
ביצרון



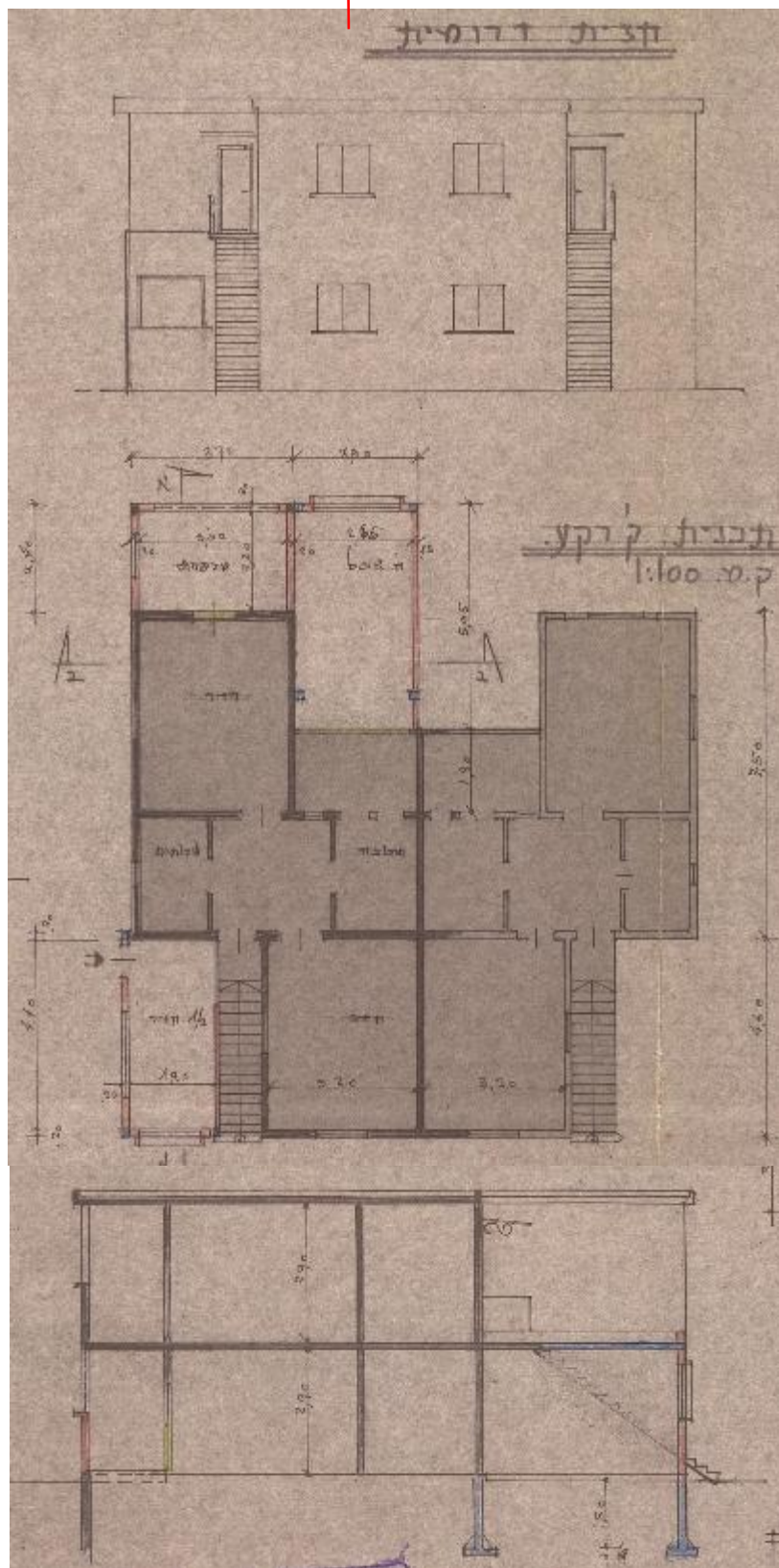
שביל מנדלקרן,
ביצרון



בצרון: טיפולוגיה אדריכלית - בתי 'ל'

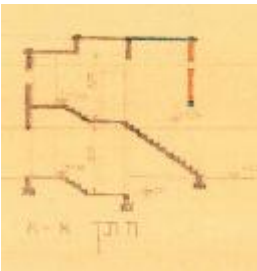
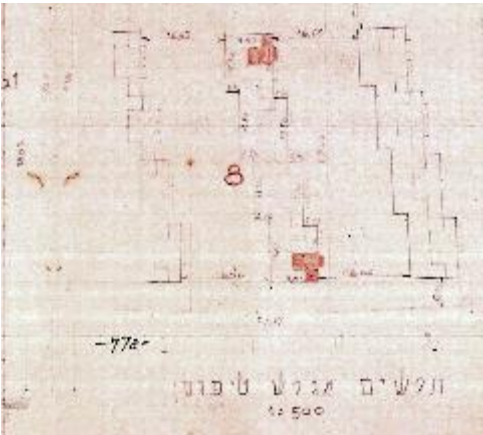


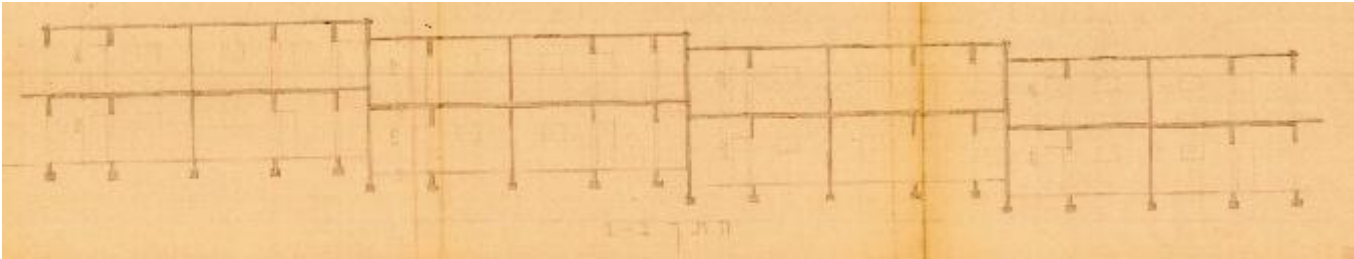
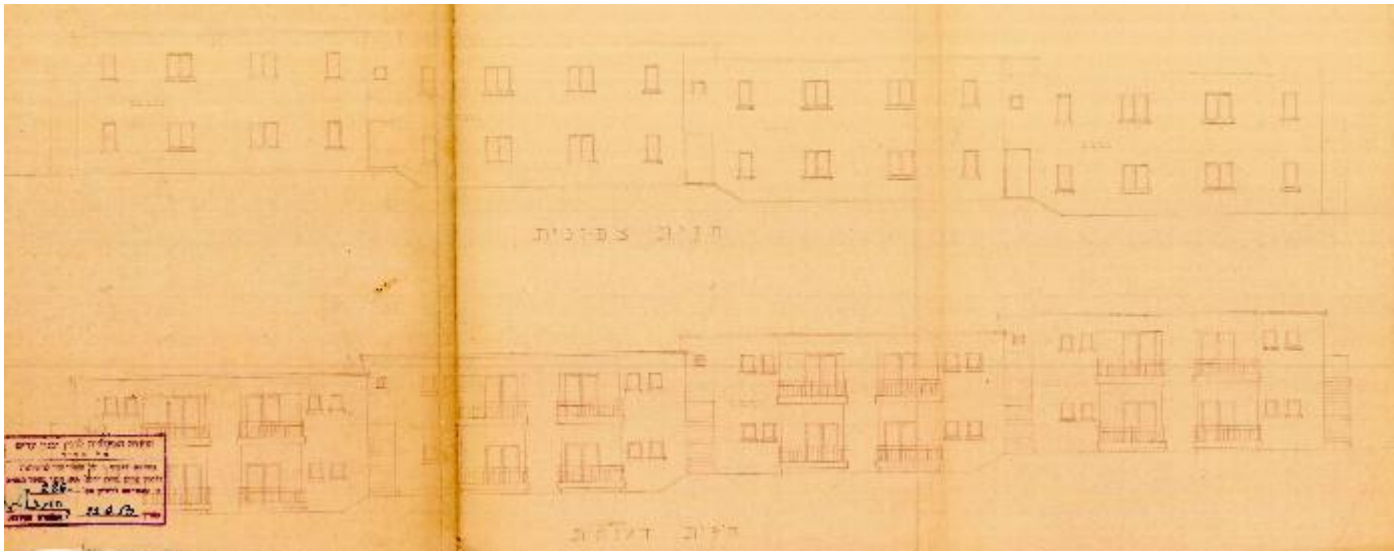
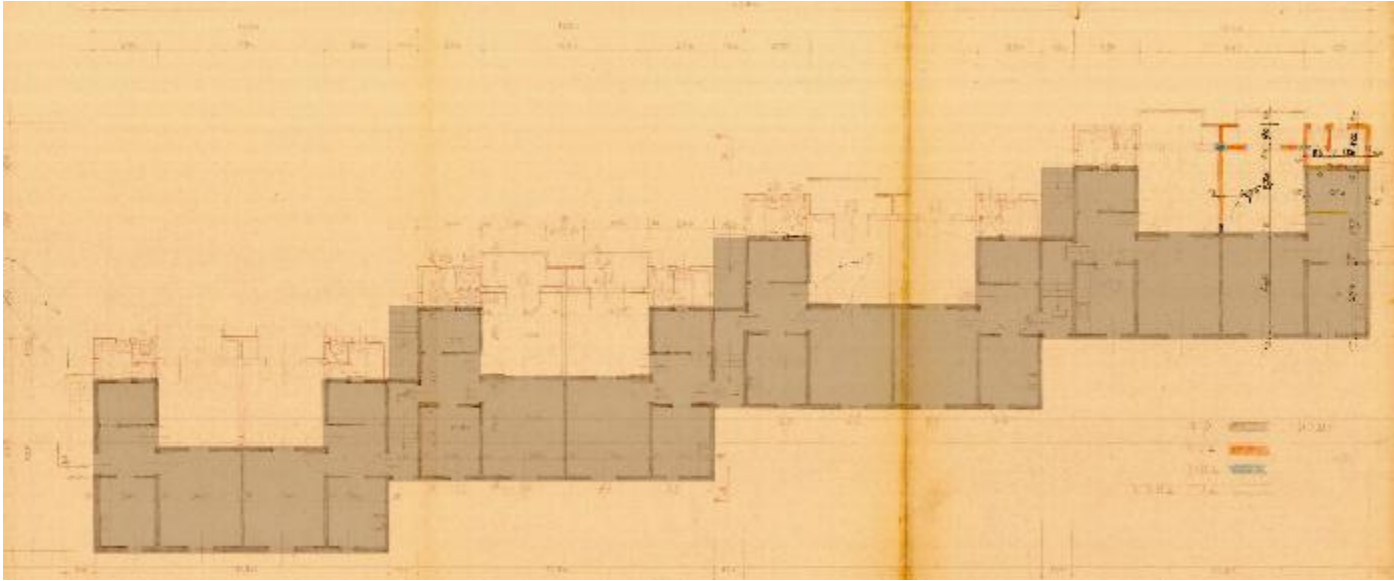
גינסבורג 5, 5א'



בצרון 41 - גינסבורג 11, 11א'

בצרון: טיפולוגיה אדריכלית - בנייה טורית מדורגת





משה דיין 159 - בצרון 42א'



מתחם מרגולין, יח"ד במבנה "ל" טורי במצב מקורי



2023



1949



1958



1964



1974



1958



1949



1974



1964

שיכונים סקטוריאליים מאורגנים 1949



שיכונים ושכונות

1. פליטי הדבר
2. גבעת שמשון
- א', ב'
3. עולי יוון
4. מוגרבי

שיכונים סקטוריאליים מאורגנים 1958



שיכונים ושכונות

1. פליטי הדבר
2. גבעת שמשון
- א', ב'
3. עולי יוון
4. מוגרבי

שיכונים סקטוריאליים מאורגנים 1964



שיכונים ושכונות

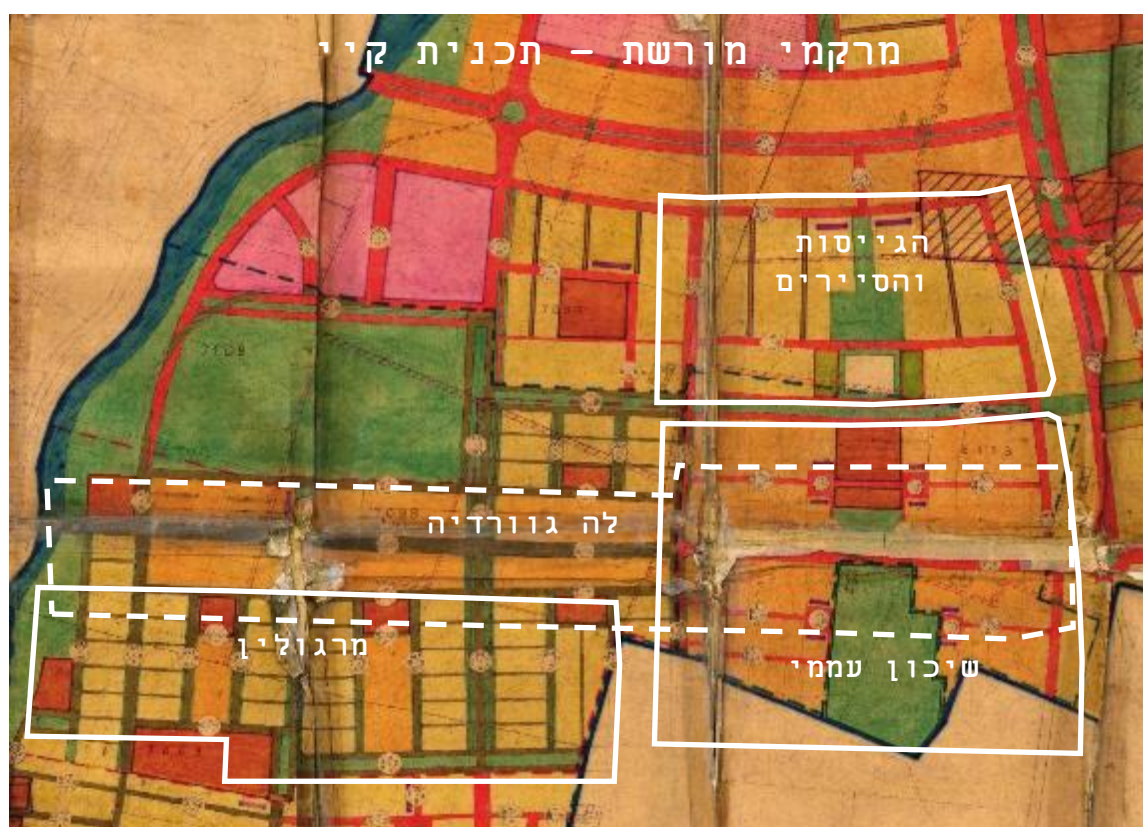
- | | |
|---------------|----------------|
| 1. פליטי הדבר | 6. שיכון |
| 2. גבעת שמשון | השוטרים |
| 3. עולי יוון | 7. שיכון עממי |
| 4. מוגרבי | 8. שיכון עובדי |
| 5. מפוני | בי"ח הדסה |
| הקווקזים | 9. שיכון מפוני |
| | שכ' מחלול |

שיכונים סקטוריאליים מאורגנים 1974



שיכונים ושכונות

- | | |
|---------------|----------------|
| 1. פליטי הדבר | 6. שיכון |
| 2. גבעת שמשון | השוטרים |
| א', ב' | 7. שיכון עממי |
| 3. עולי יוון | 8. שיכון עובדי |
| 4. מוגרבי | בי"ח הדסה |
| 5. מפוני | 9. שיכון מפוני |
| הקווקזים | שכ' מחלול |

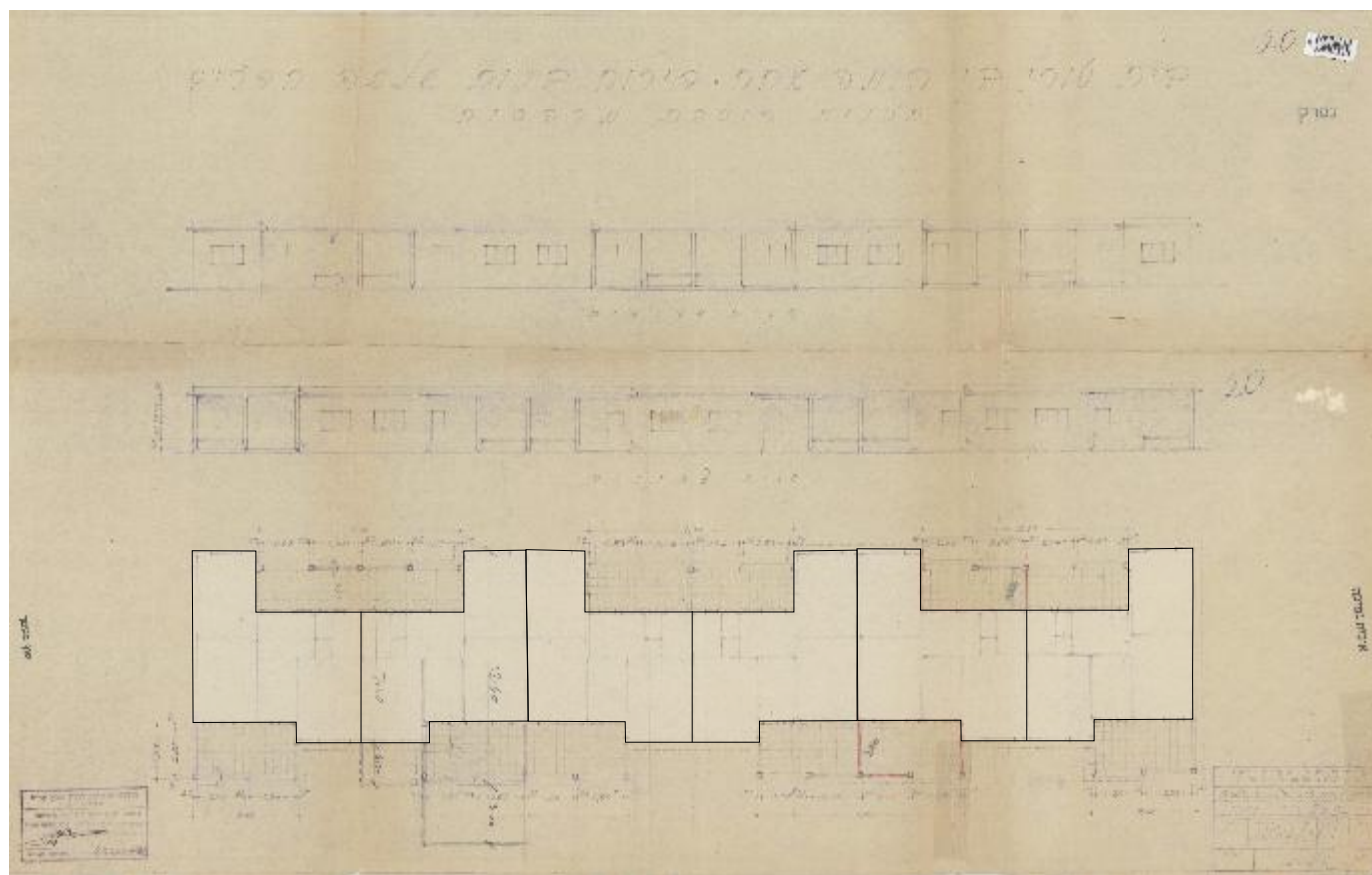


מרקמי מורשת - מרגולין, 1949

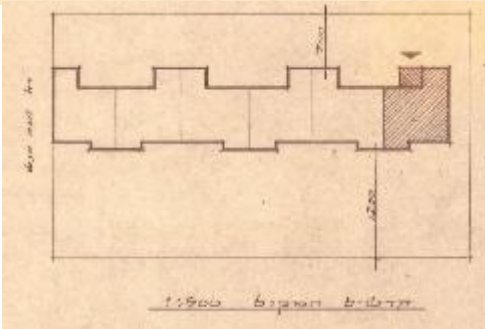
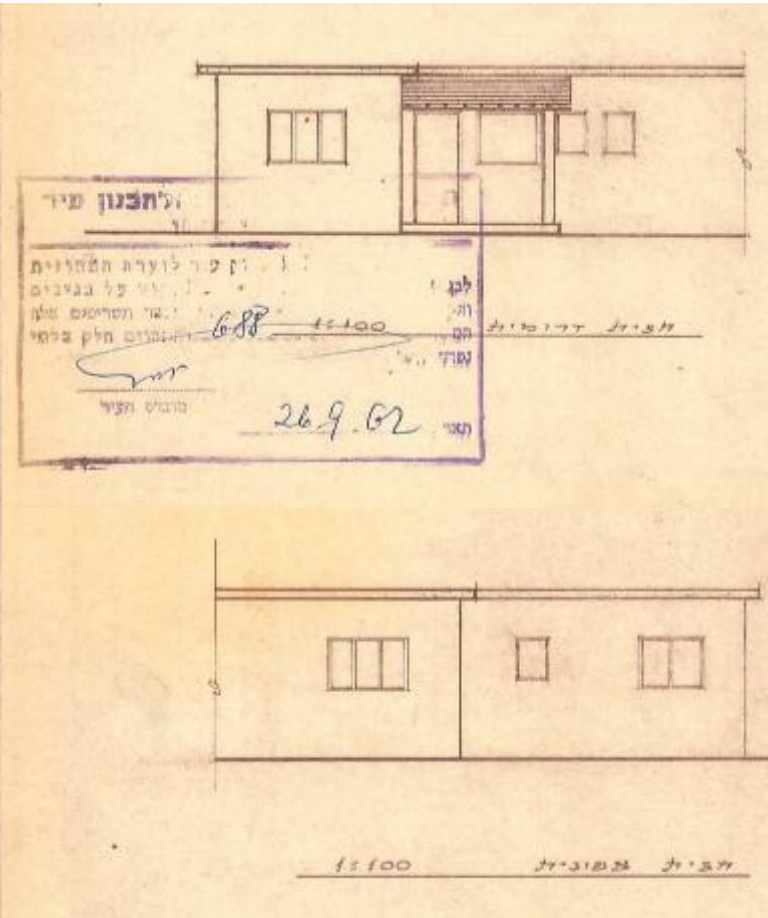
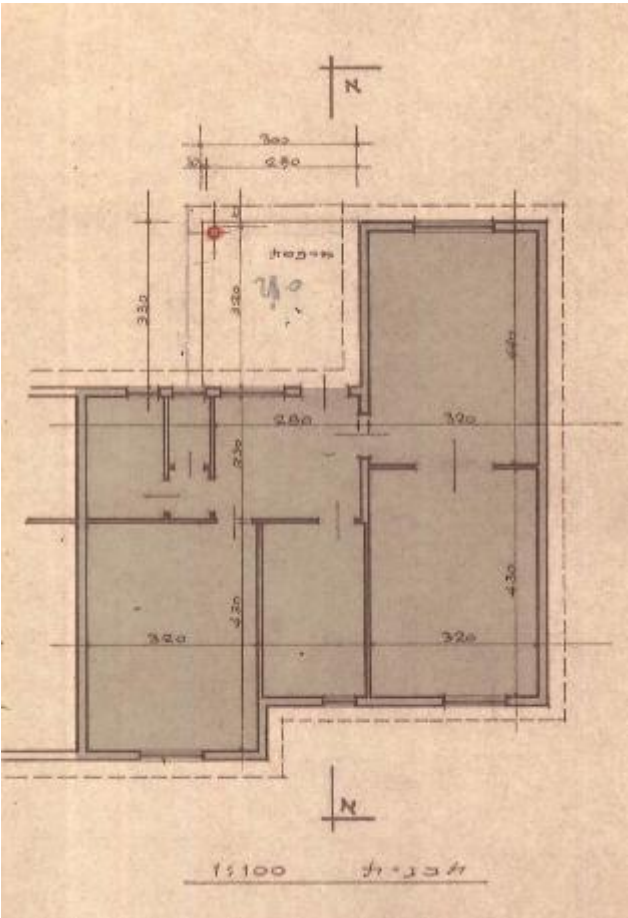


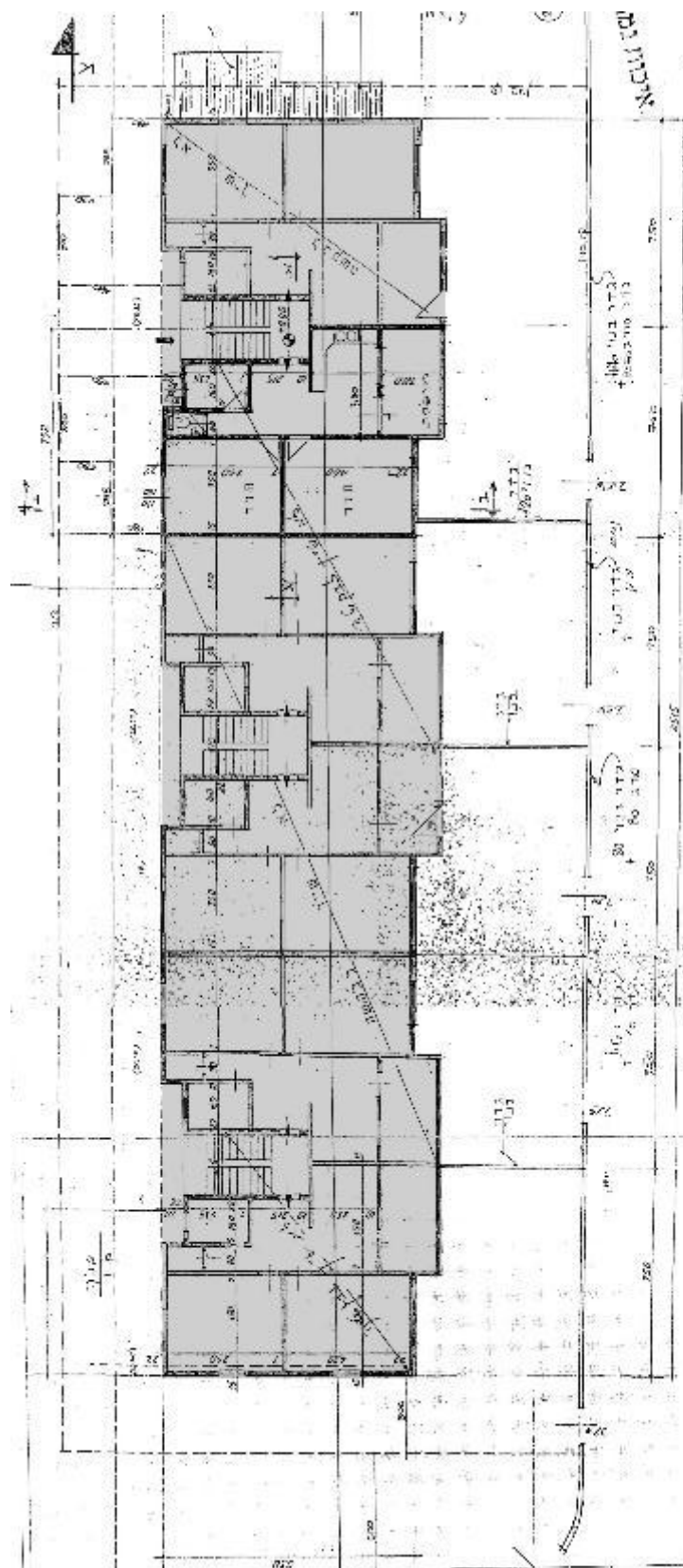
- A - בניין טורי, שתי קומות, מדרגות רציף
- B - בניין טורי, שלוש קומות, מדרגות מספריים
- C - בניין 'ל' טורי, קומה אחת

מרקמי מורשת - מרגולין, בנייני 'ל' (פטרסון 8)



מרקמי מורשת - מרגולין, בנייני 'ל' (אנילביץ' 16)





תוכנית

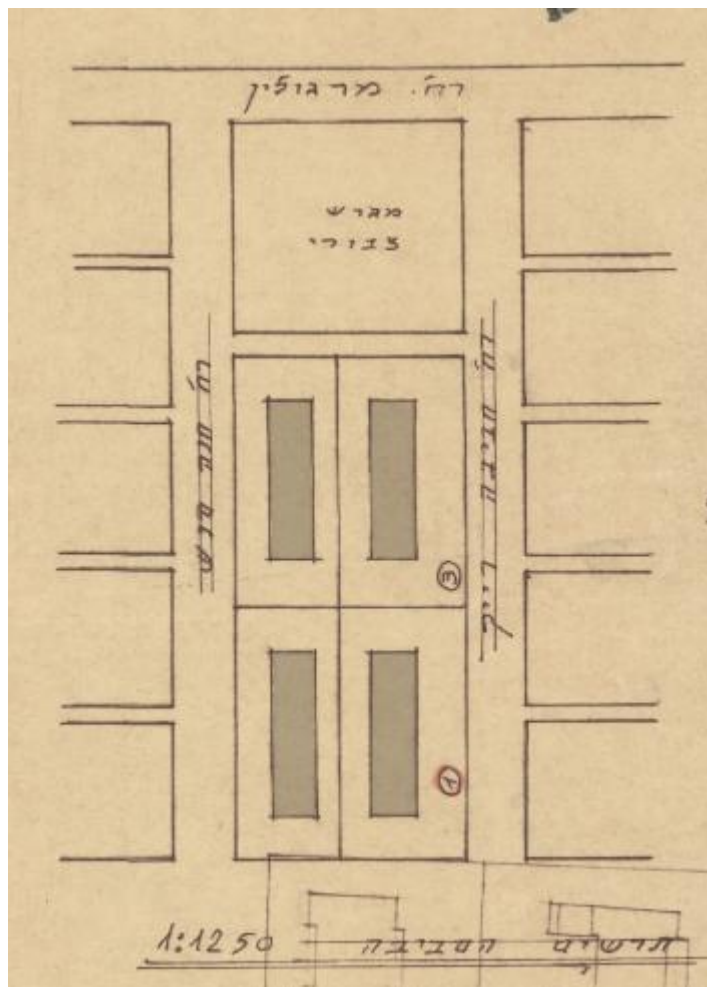
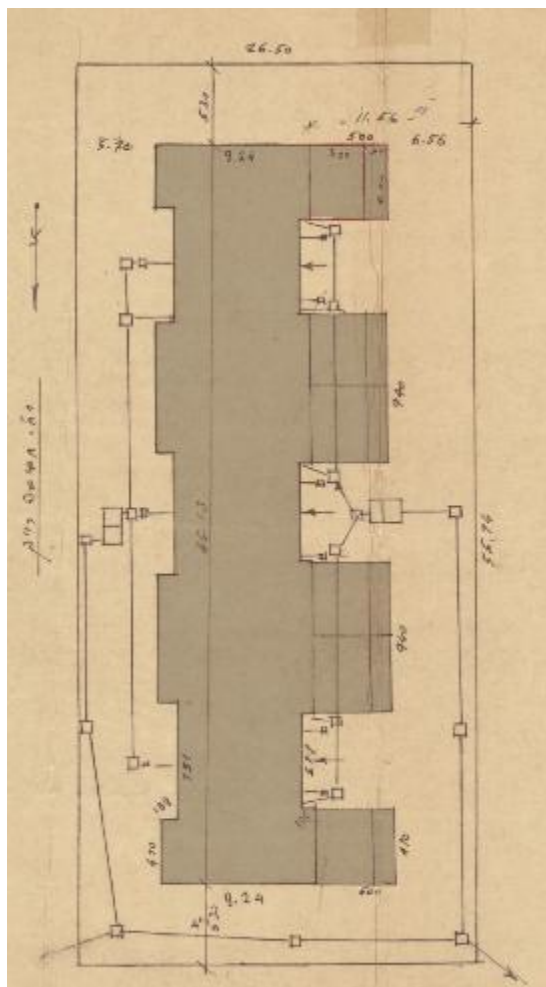
תוכנית

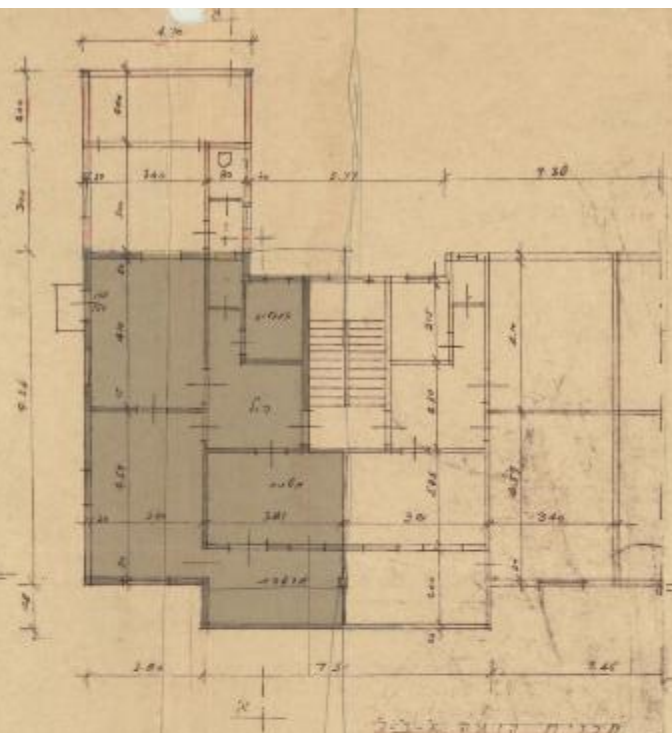
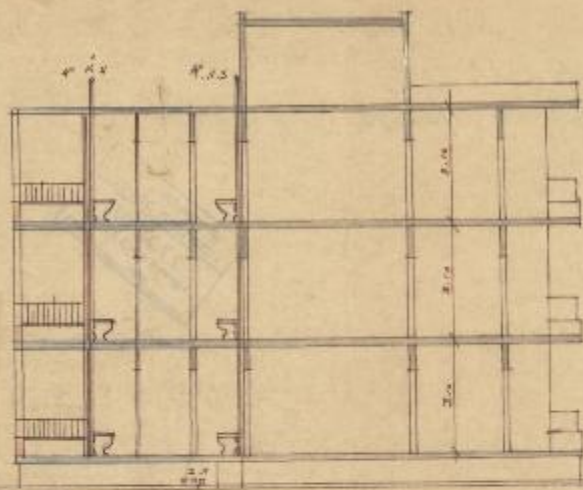
תוכנית

תוכנית

תוכנית

מרקמי מורשת - מרגולין, בניין טורי (חנה סנש 2)





$$\begin{aligned}
 0.34 \times 6.25 &= \\
 - 0.10 \times 2.19 &= 10.4 \\
 3.81 + 10.4 &= 14.21 \\
 52.6 + 3.81 &= 56.41
 \end{aligned}$$

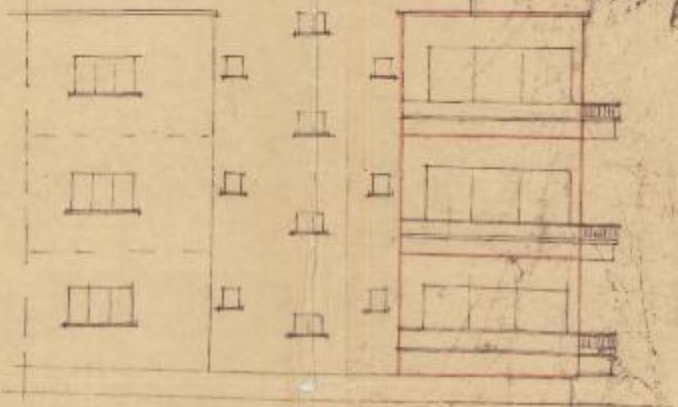
$$\begin{aligned}
 62/19 \\
 370 \\
 16.87
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 52.6 \times 3.81 &= 200.406 \\
 10.4 \times 2.19 &= 22.776 \\
 200.406 + 22.776 &= 223.182
 \end{aligned}$$

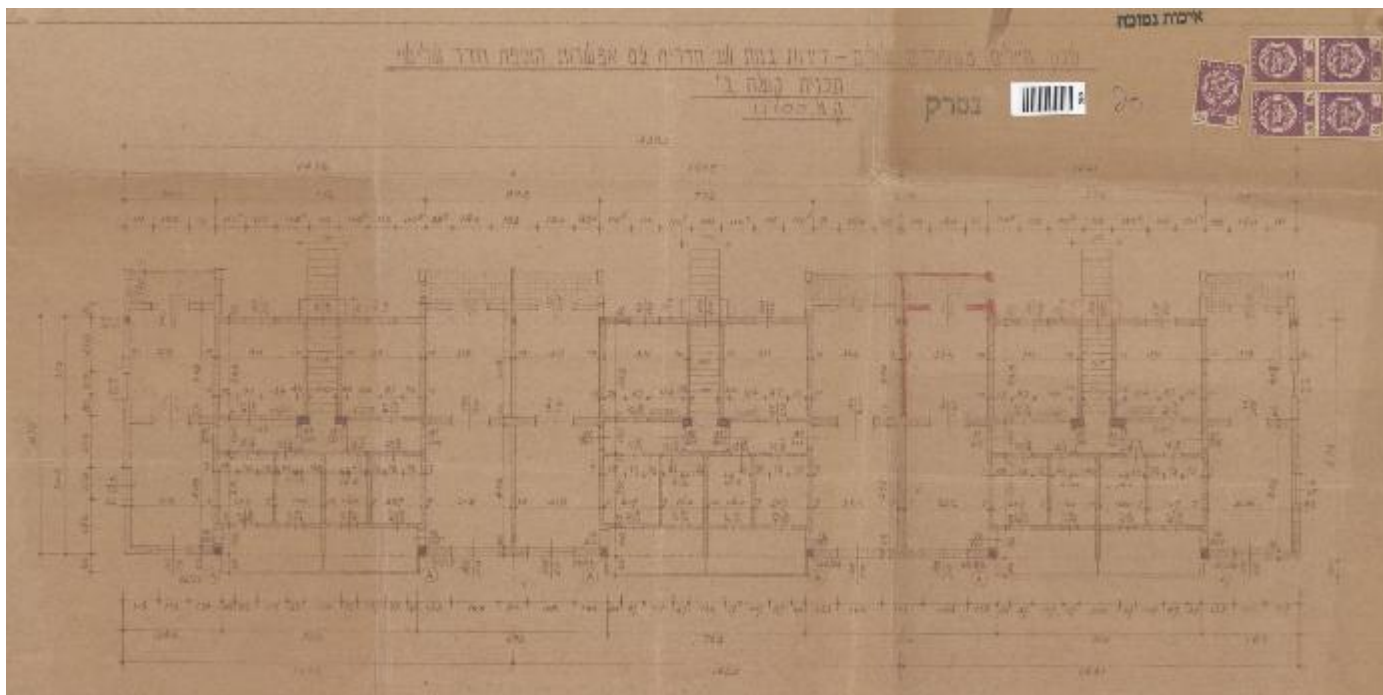
$$400 \times 300 = 120,000$$

$$300 \times 300 = 90,000$$

המורה המקומית לתכנון ולבניה לפרטת תכנון תל-אביב-יפו	
שם הפרויקט: מספר הפרויקט: תאריך: חתום: חתום:	619 15-1-75



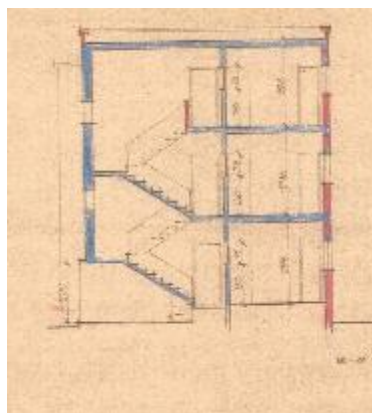
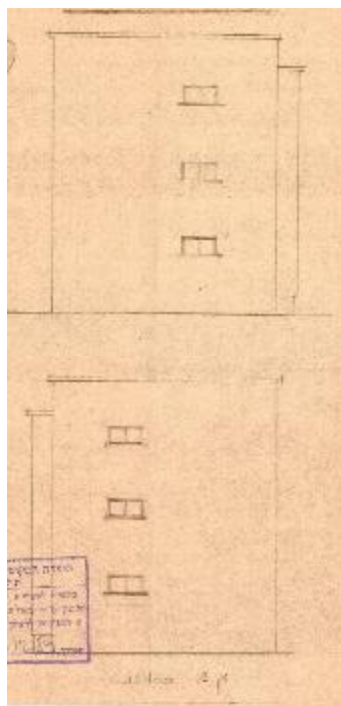
מרקמי מורשת - מרגולין, בניין טורי (קיש 4)

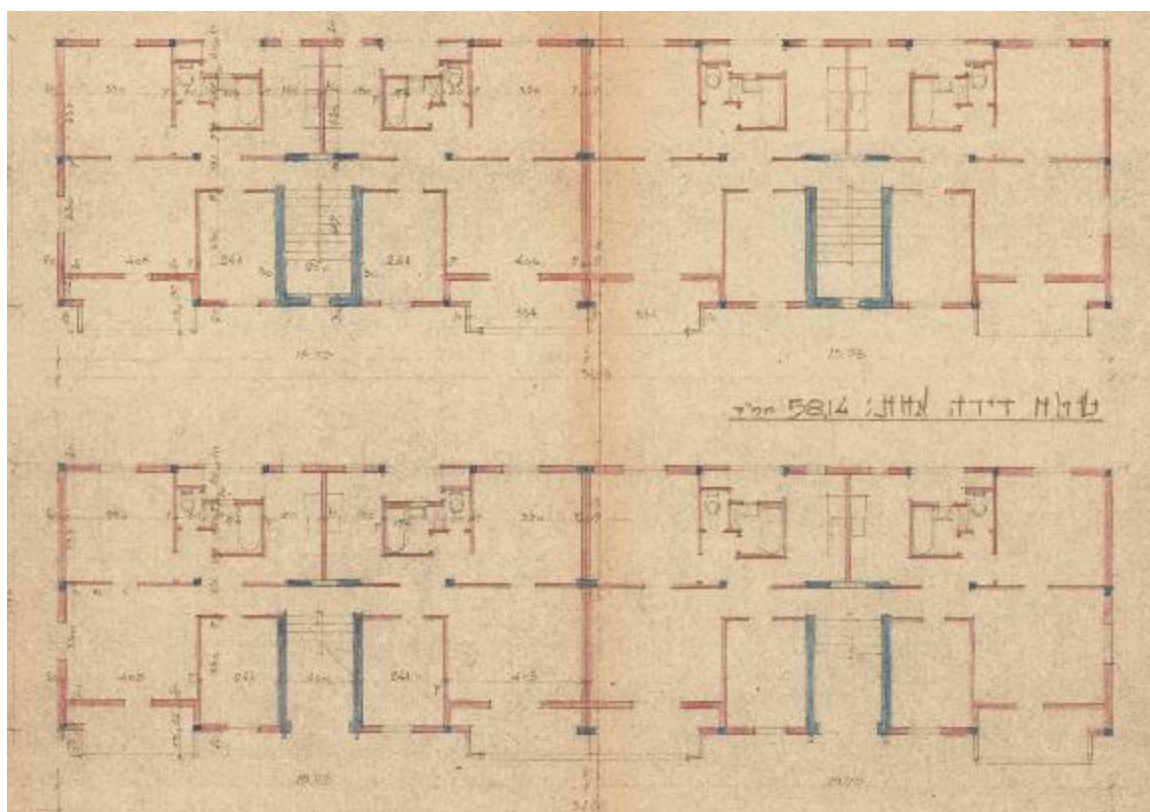
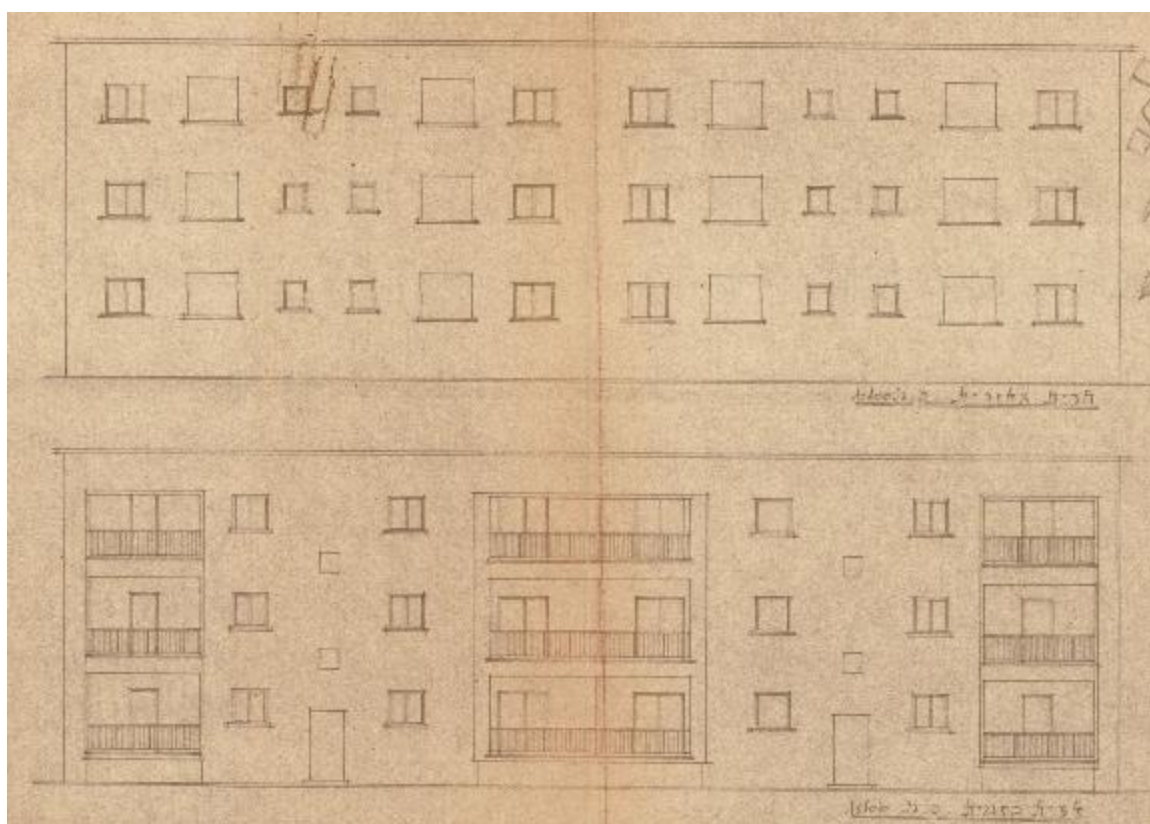


מרקמי מורשת - הגייסות והסיירים, (1964)

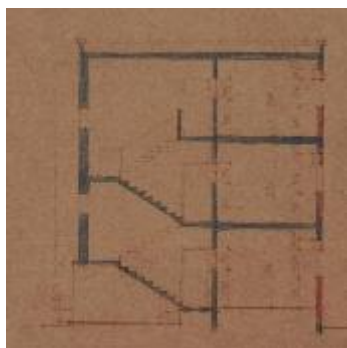


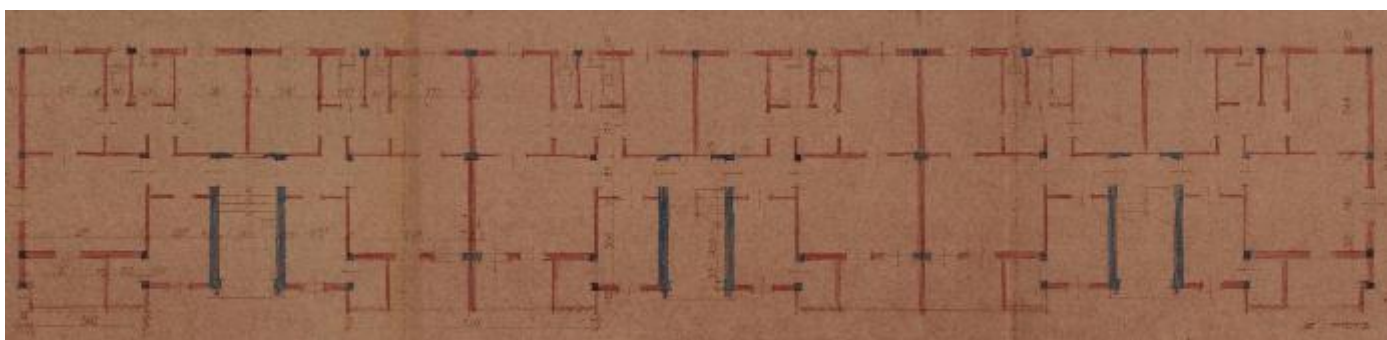
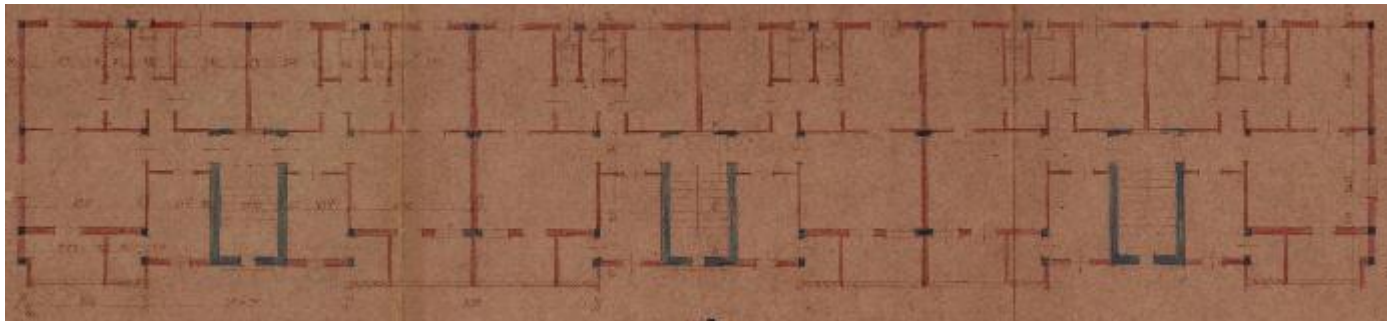
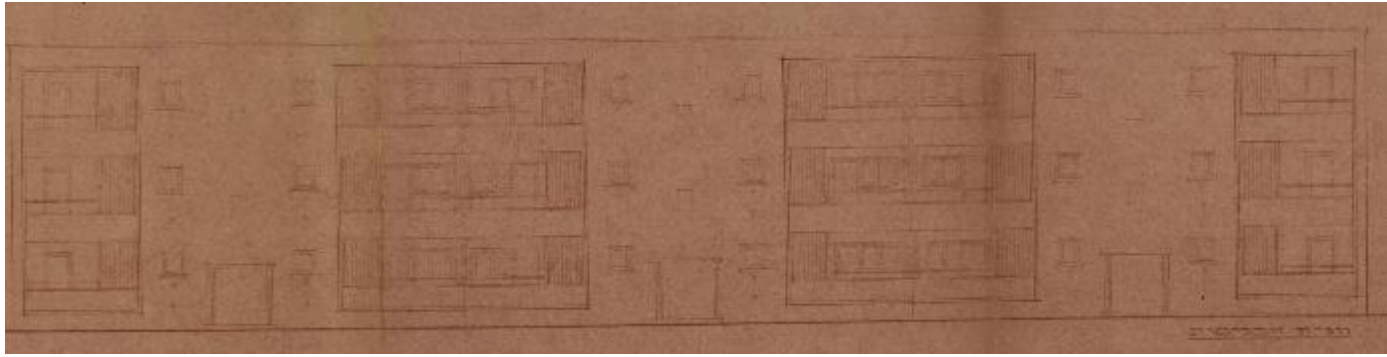
מרקמי מורשת - הגייסות והסיירים, בניין טורי
(כיכר הגייסות 3)



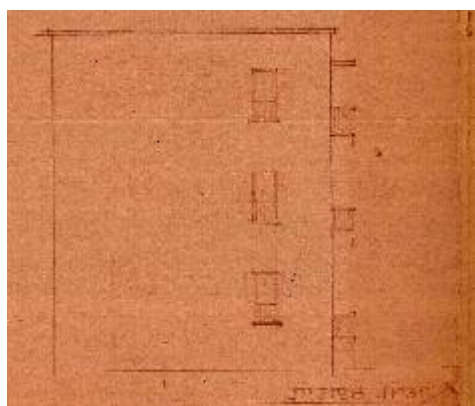
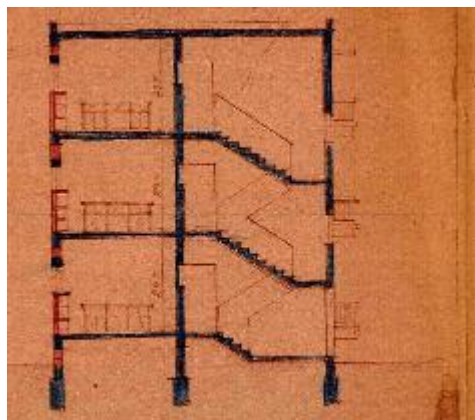


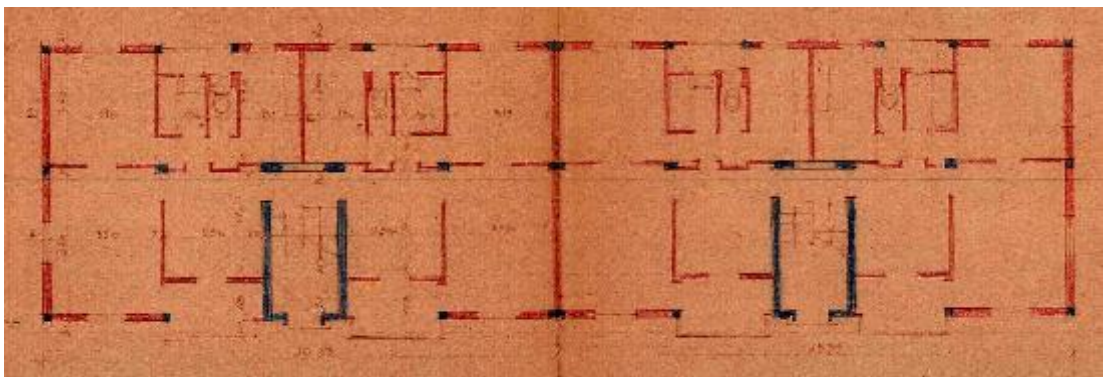
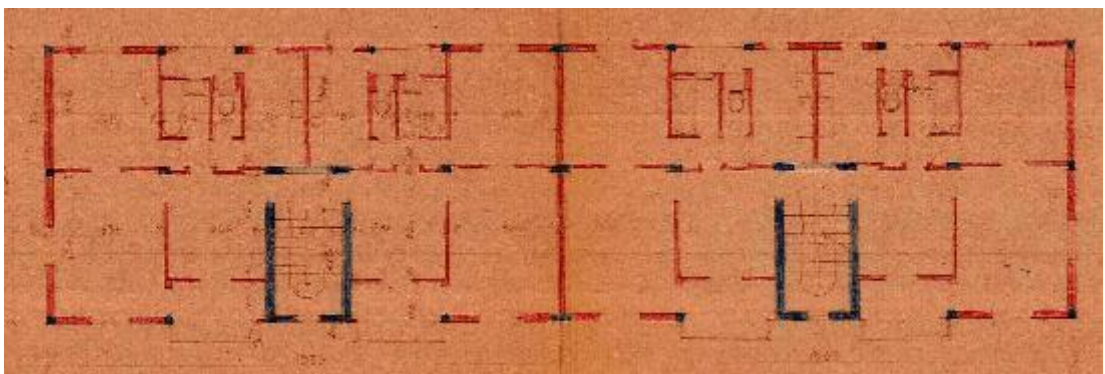
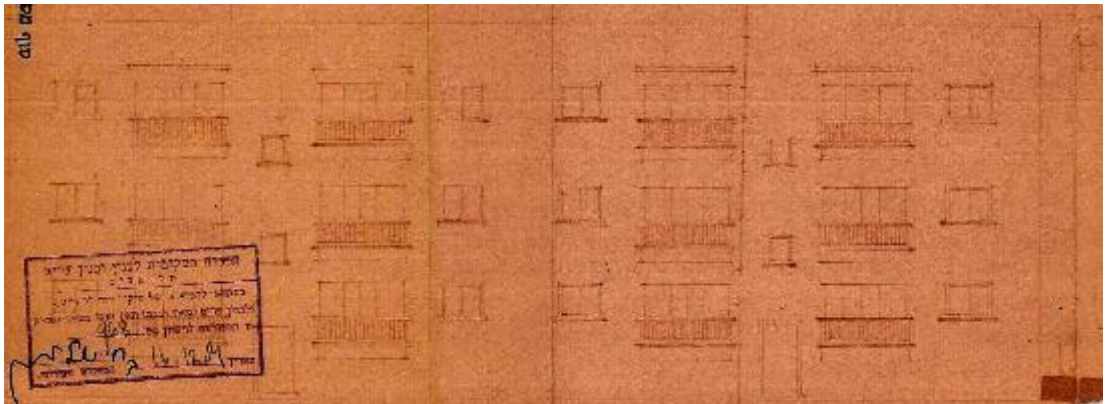
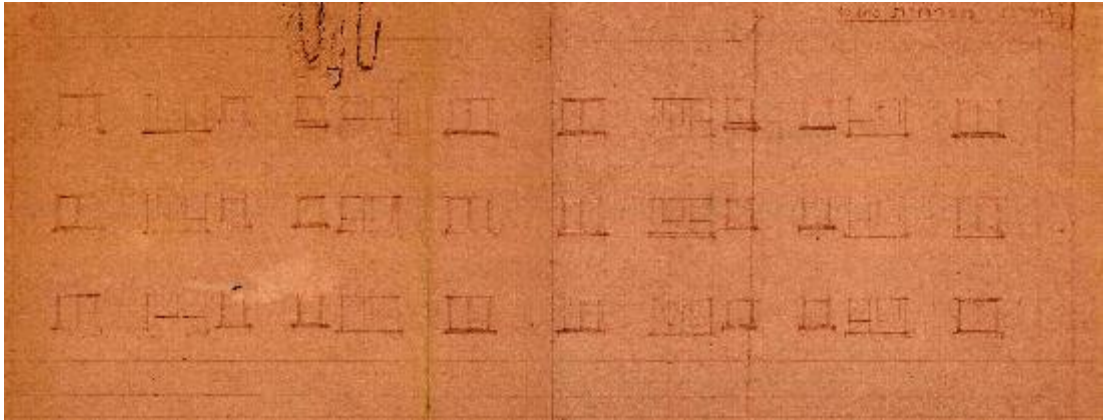
מרקמי מורשת - הגייסות והסיירים, בניין טורי
(המערכה 40-44)



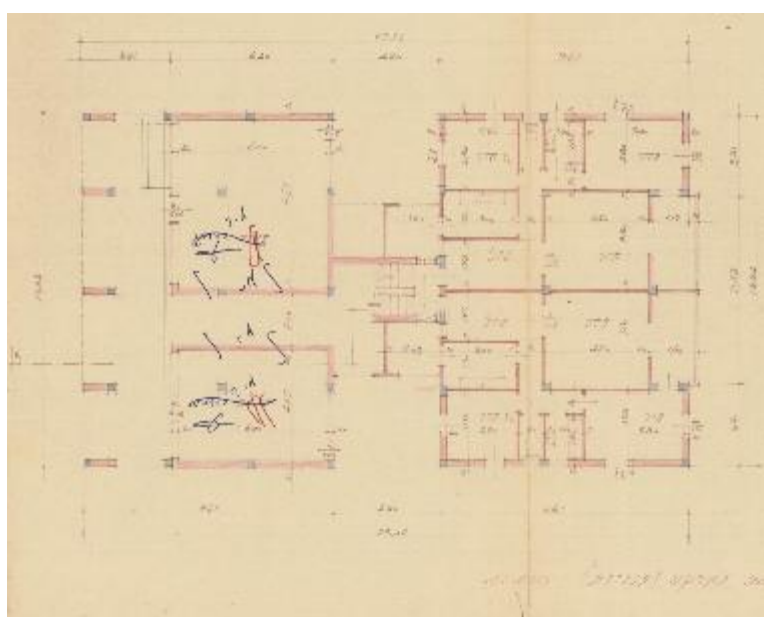
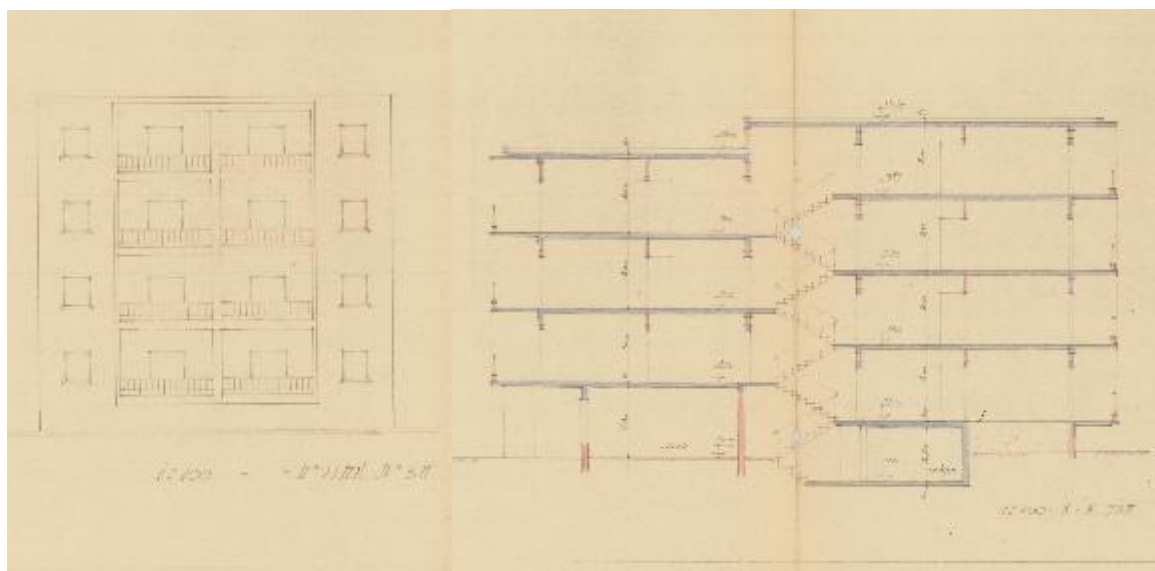


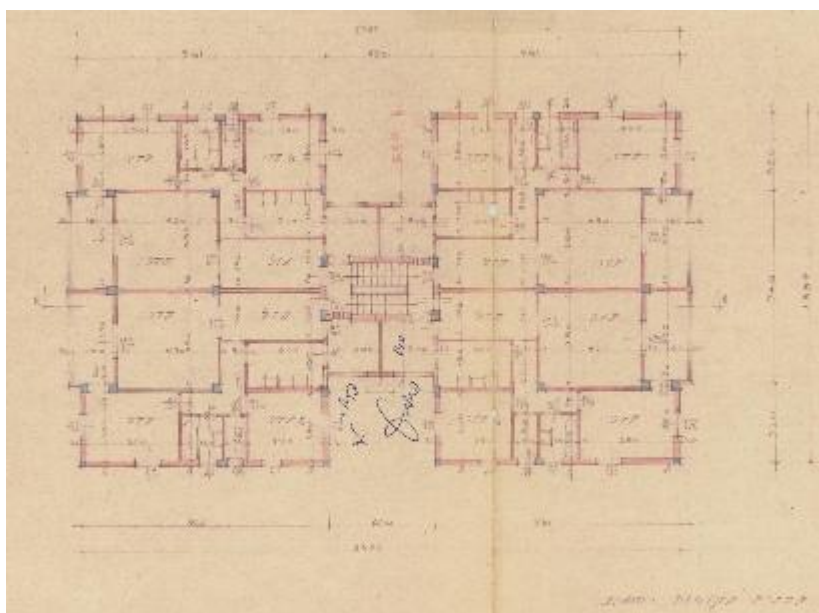
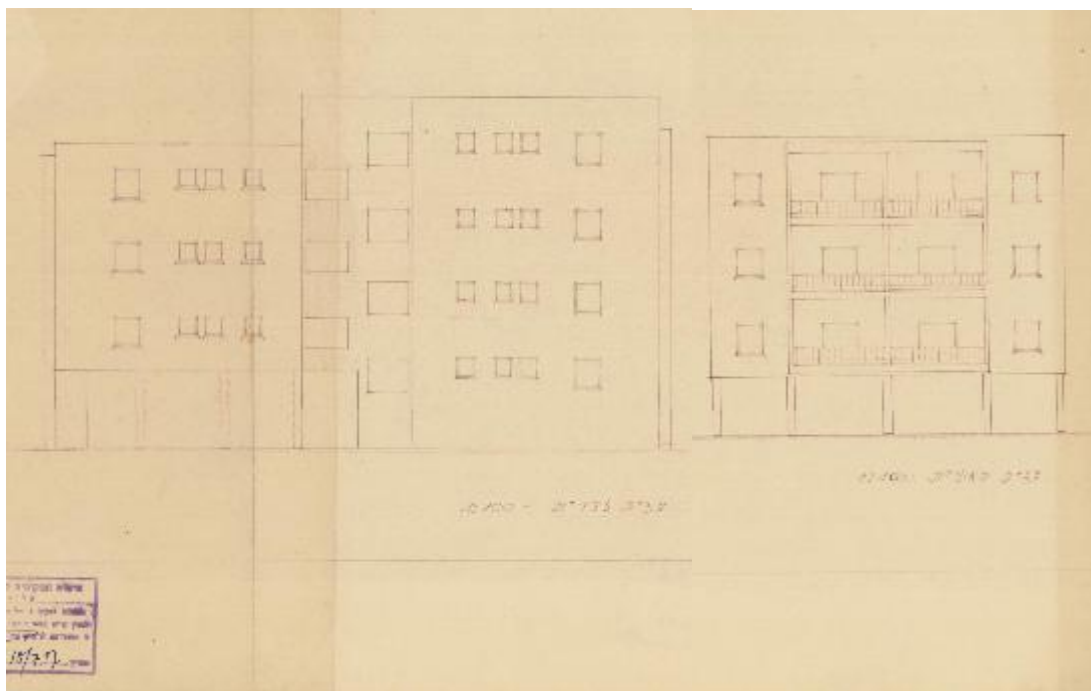
מרקמי מורשת - הגייסות והסיירים, בניין טורי
(כיכר הסיירים 4)





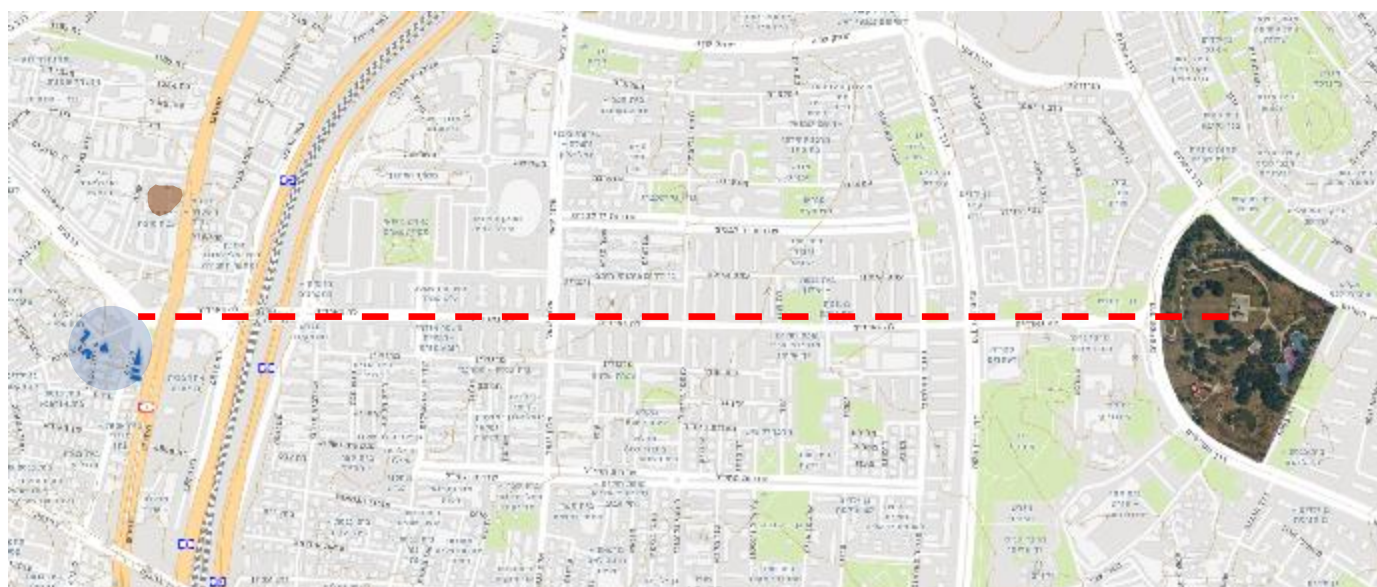
מרקמי מורשת - הגייסות והסיירים, טיפוס 210 שיכון
עובדים* (כיכר הסיירים 8)





* מתוך: הפרויקט הישראלי, צבי אפרת

מרקמי מורשת - ציר לה גווארדיה - מבט אל הכניסה לעיר ברחוב הרכבת



ציר מבט



טופוגרפיית הקרקע לאורך ציר לה גווארדיה

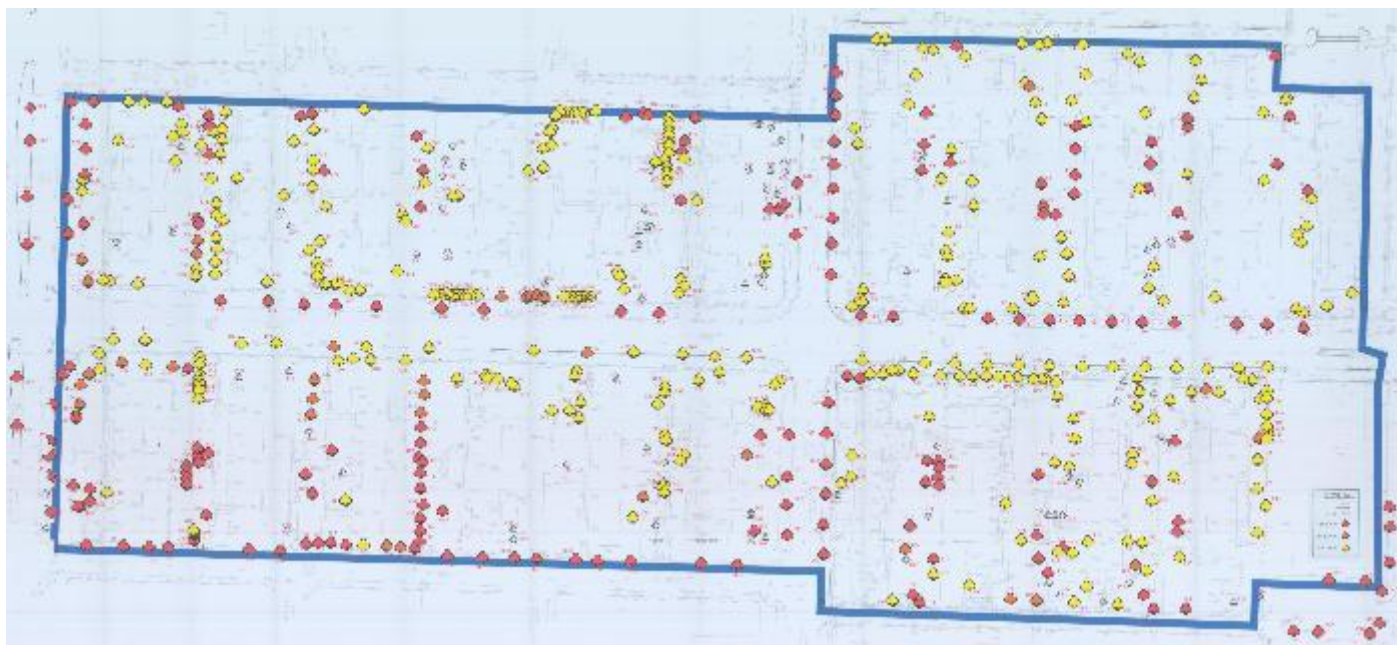
מרקמי מורשת - ציר לה גווארדיה -
(תב"ע 4123, 1-4130)



מרקמי מורשת - ציר לה גווארדיה -
(תב"ע 4123 נספח נוף)

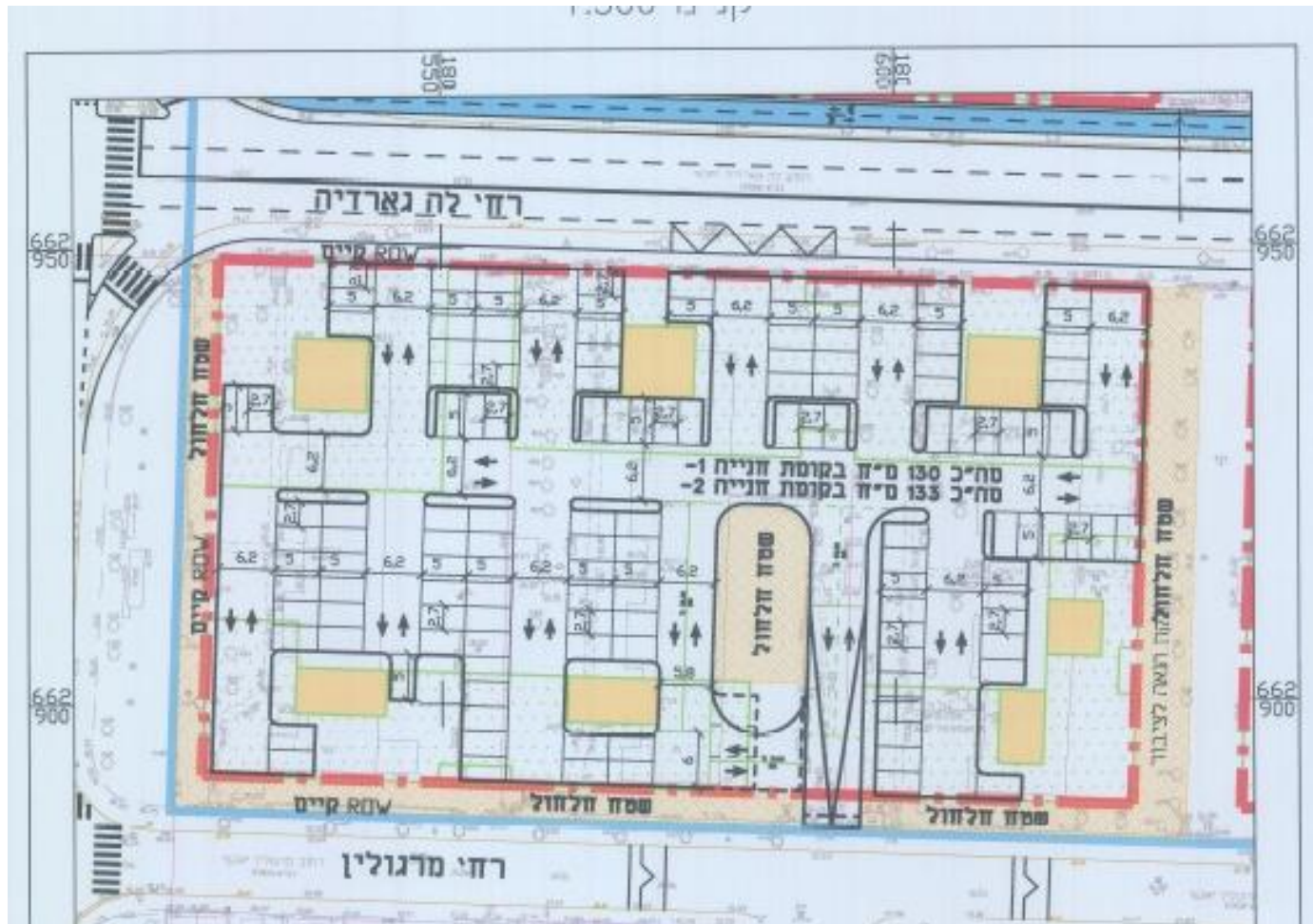


תשריט נוף



תכנית עצים קיימים

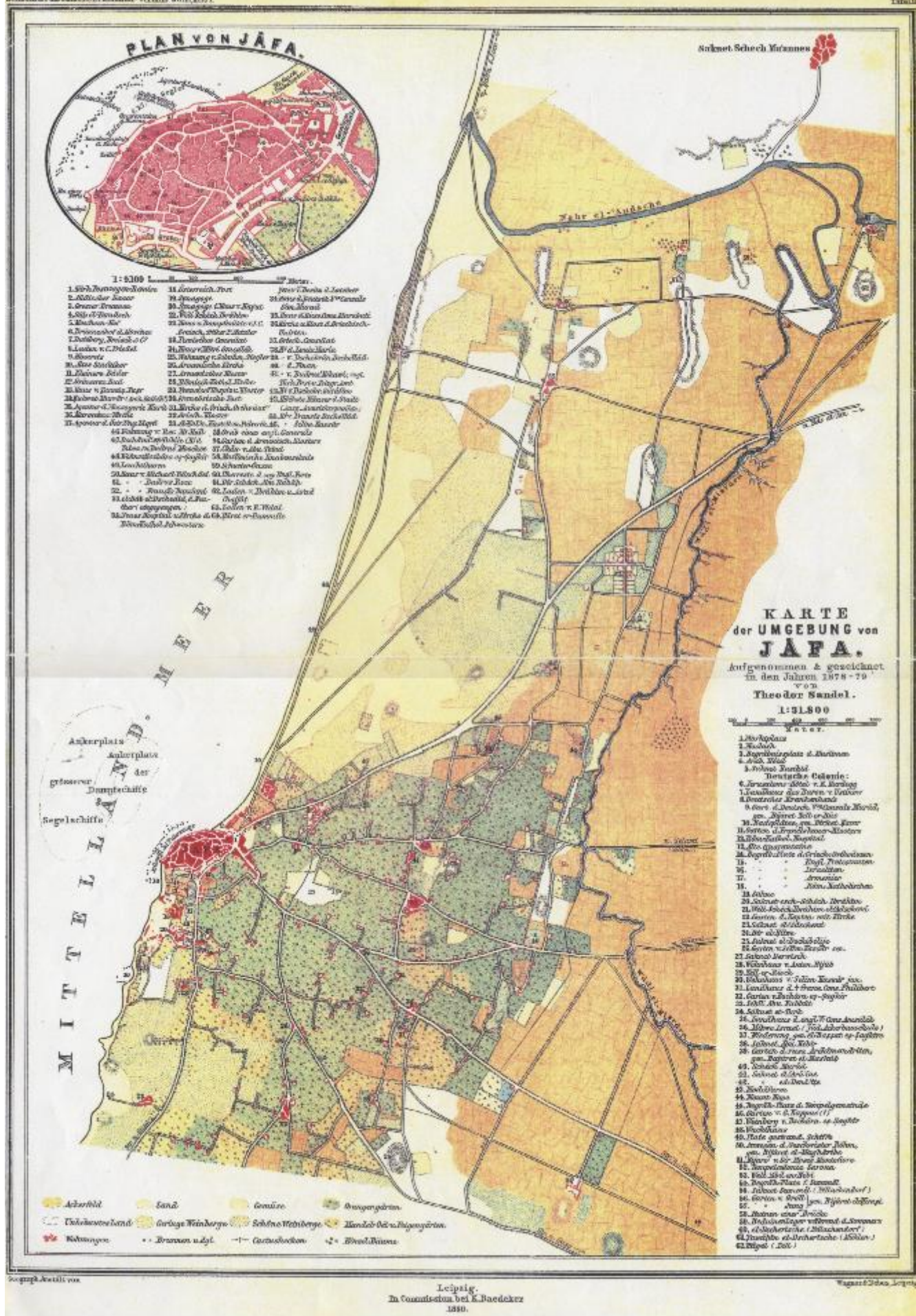
15000 12 31







2023





כרם התימנים

שבזי

הגבעה

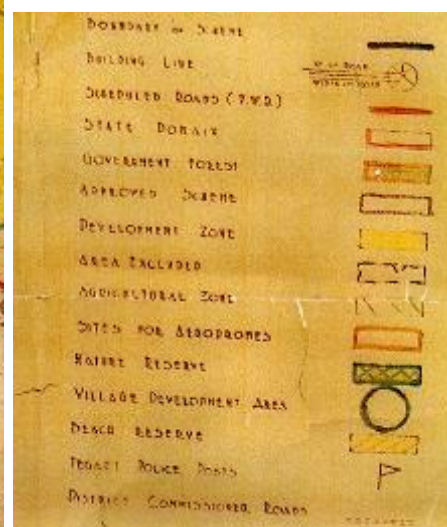
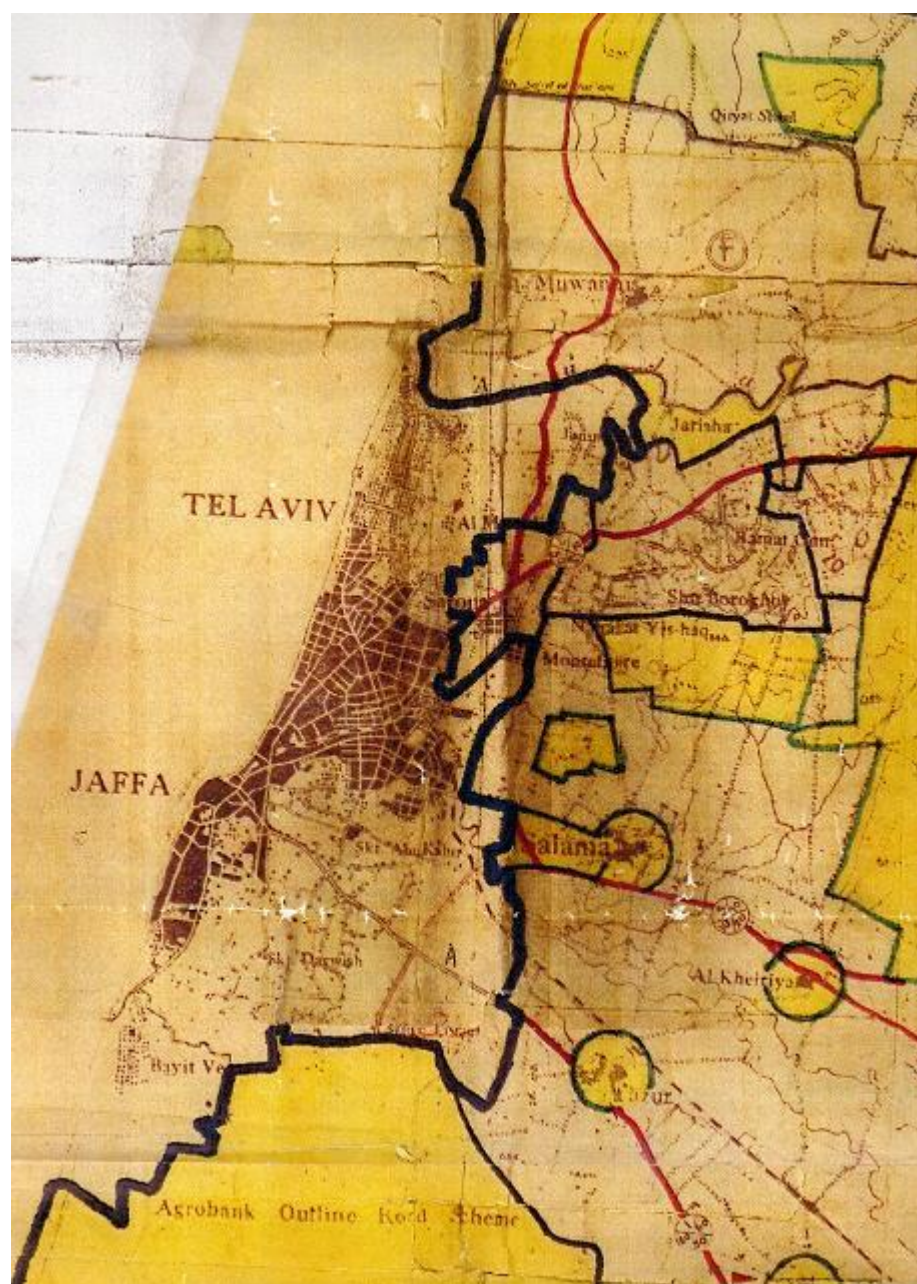
▲ שכונות שהוקמו ע"י
קהילות תימן טרום
שכונת התקווה.

מפת אזור ת"א-יפו, 1925

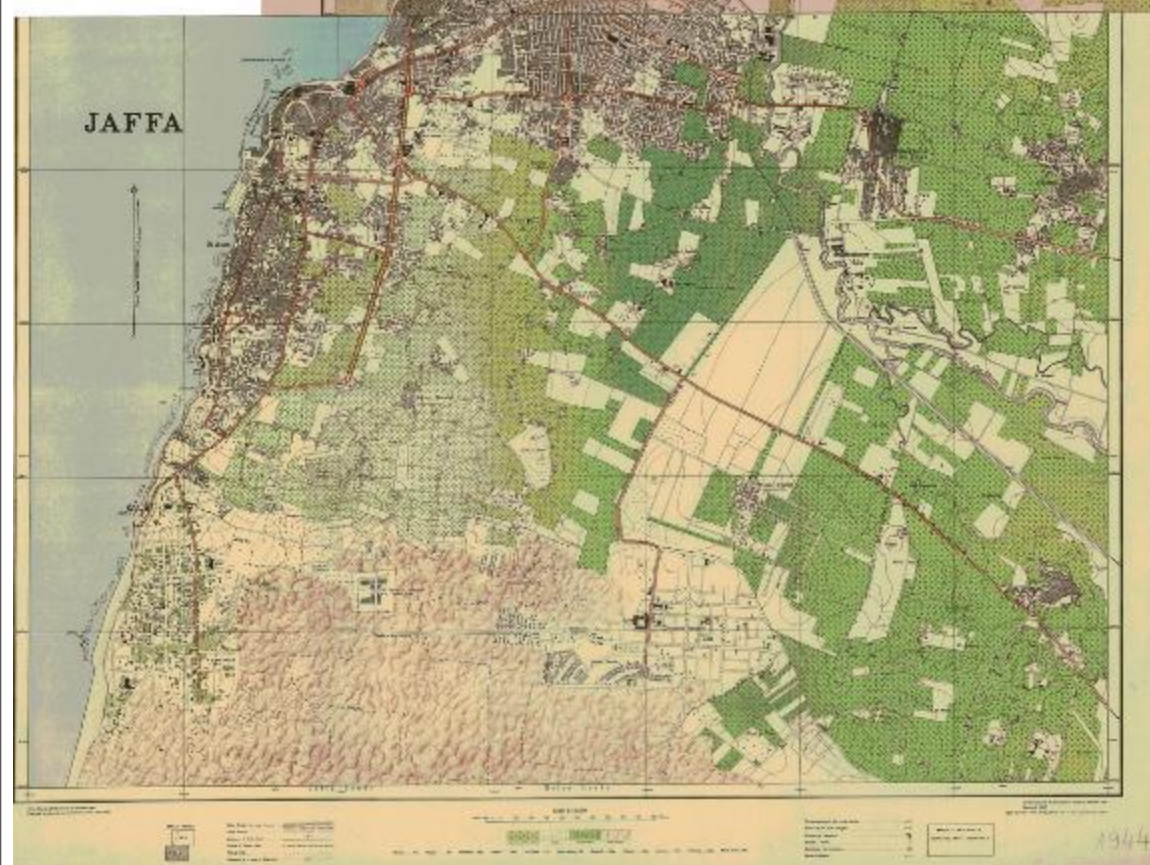
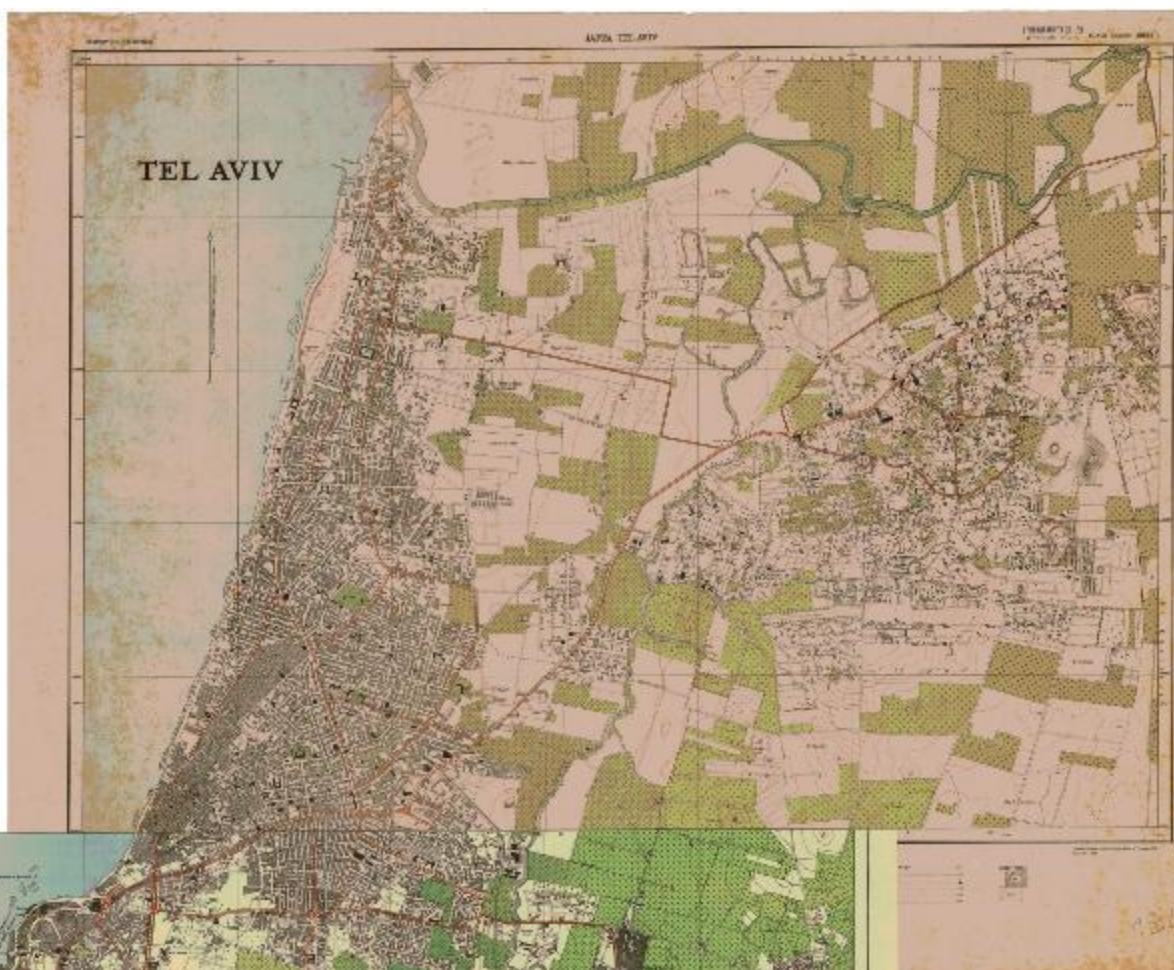
SCALE 1:50,000



אזורים מבונים ע"ג מפה אזורית של מחוז יפו, 1935



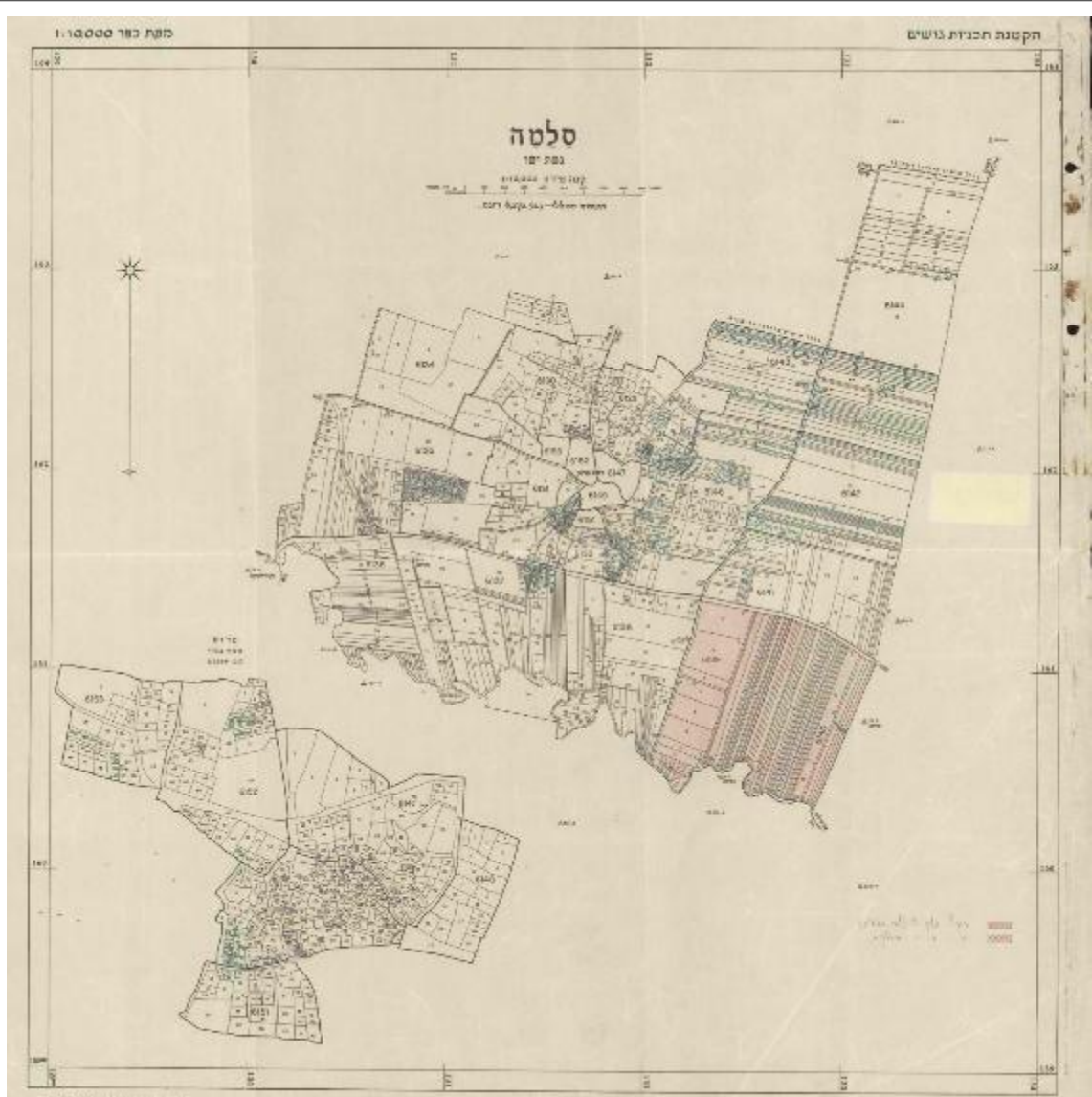
תכנית אזורית R6



מפת אזור ת"א-יפו, 1944



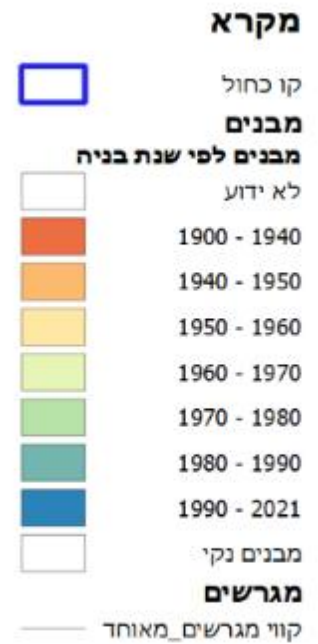
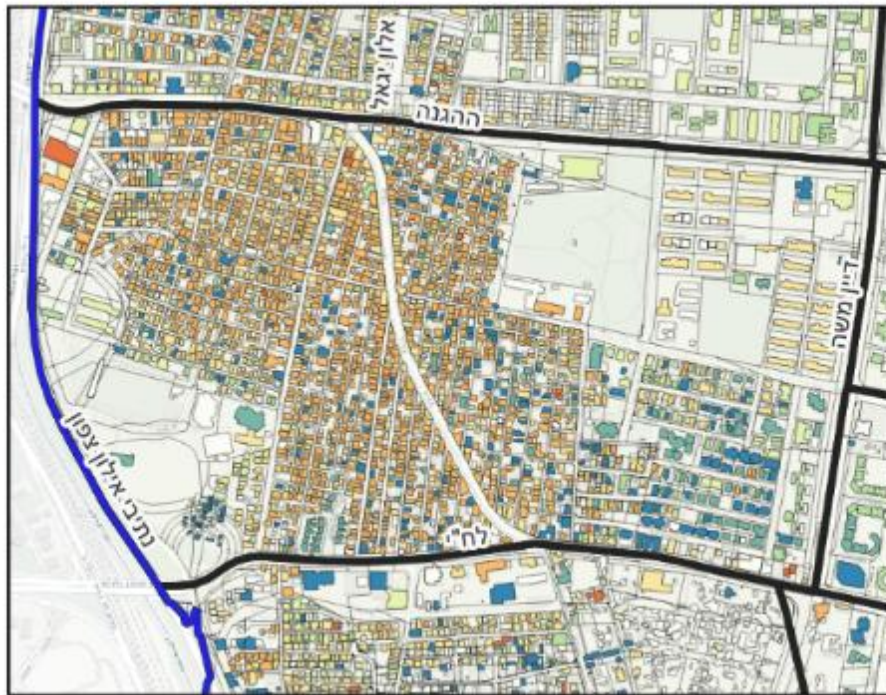
שכונת התקווה, מתוך מפה 1944



מפת גושים אזור שכונת התקווה וכפר סלמה, 1949
מקור: ד"ר אבי ששון

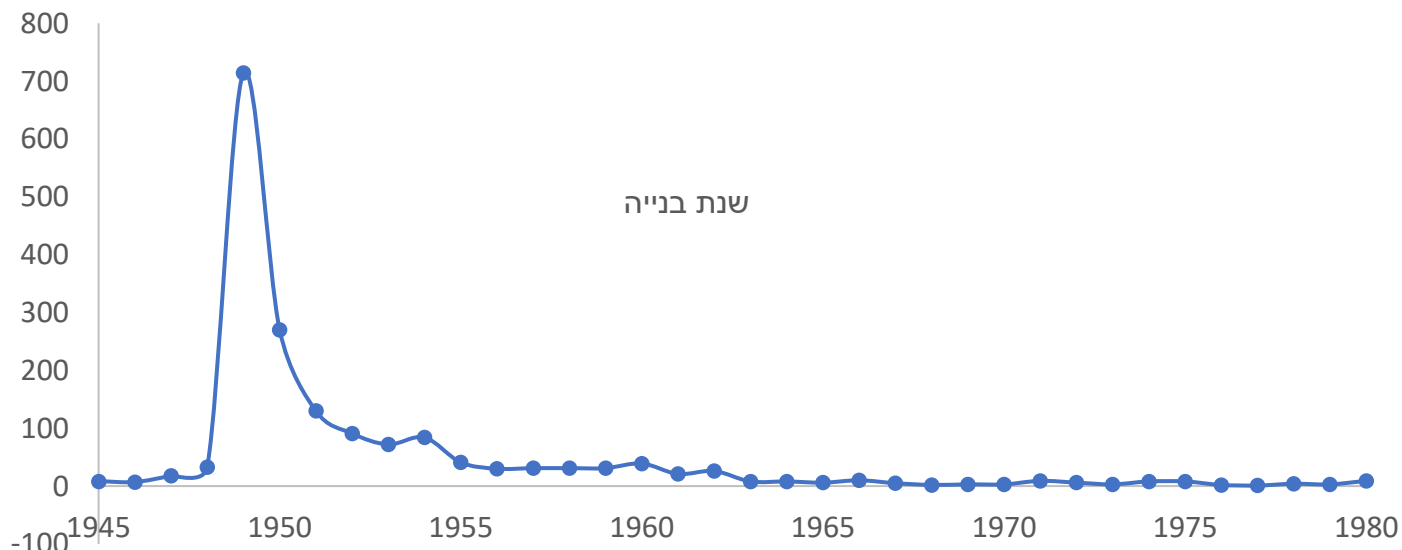


שנת בניית מבנים

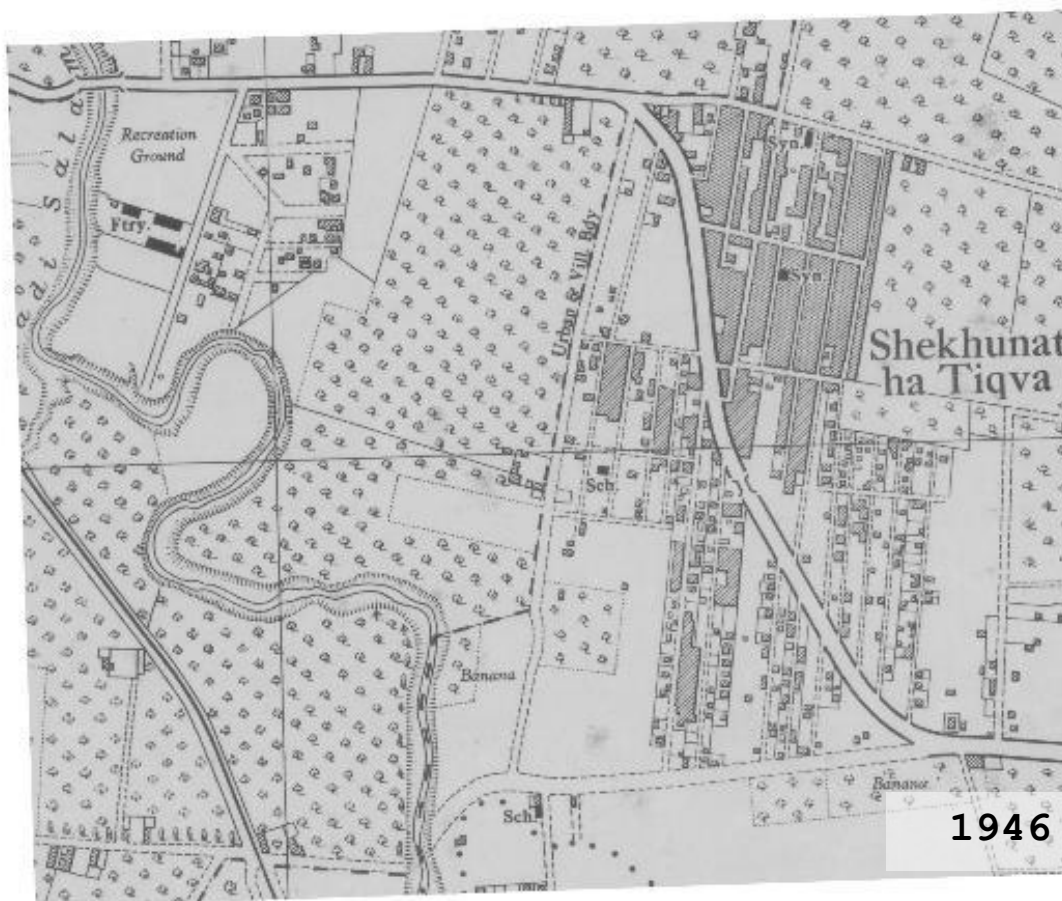


מעל 80% מהמבנים בשכונת התקווה נבנו בשנת 1949 חלק ניכר מהם קיים עד היום.

שכונת נווה יעקב עברה לאורך השנים תהליכי התחדשות במהלכם נהרסו מבנים ותיקים ונבנו מבנים חדשים.



התפתחות בינוי 1925 - 1958





1949



1958

מבנים לפי קומות

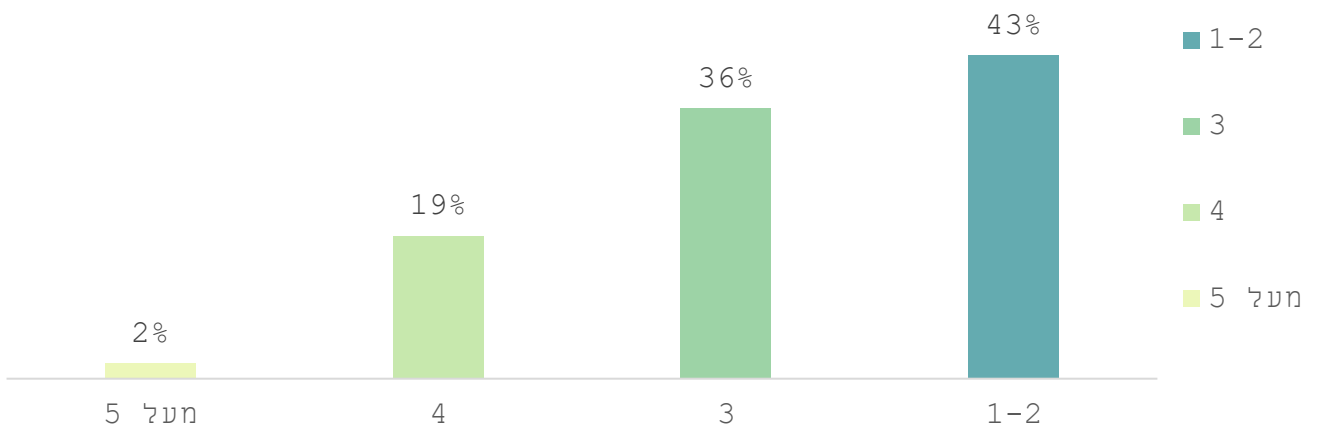


כ-80% מהמבנים בשכונה הינם בגובה 1-3 קומות.

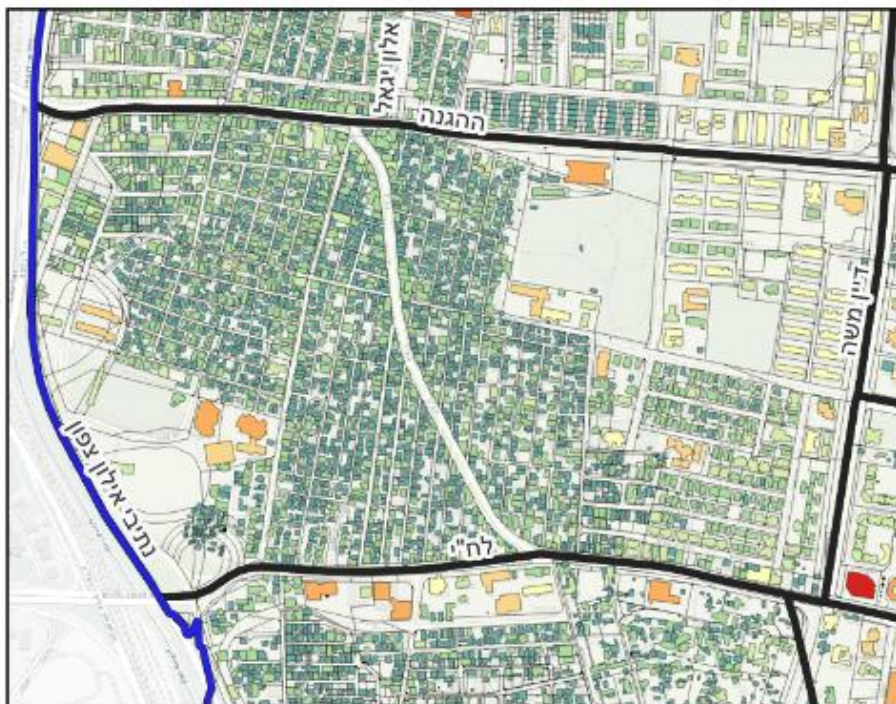
רק כ-2% הינם מעל 5 קומות.

* נתוני העירייה אינם מדייקים ברמת הקומה.

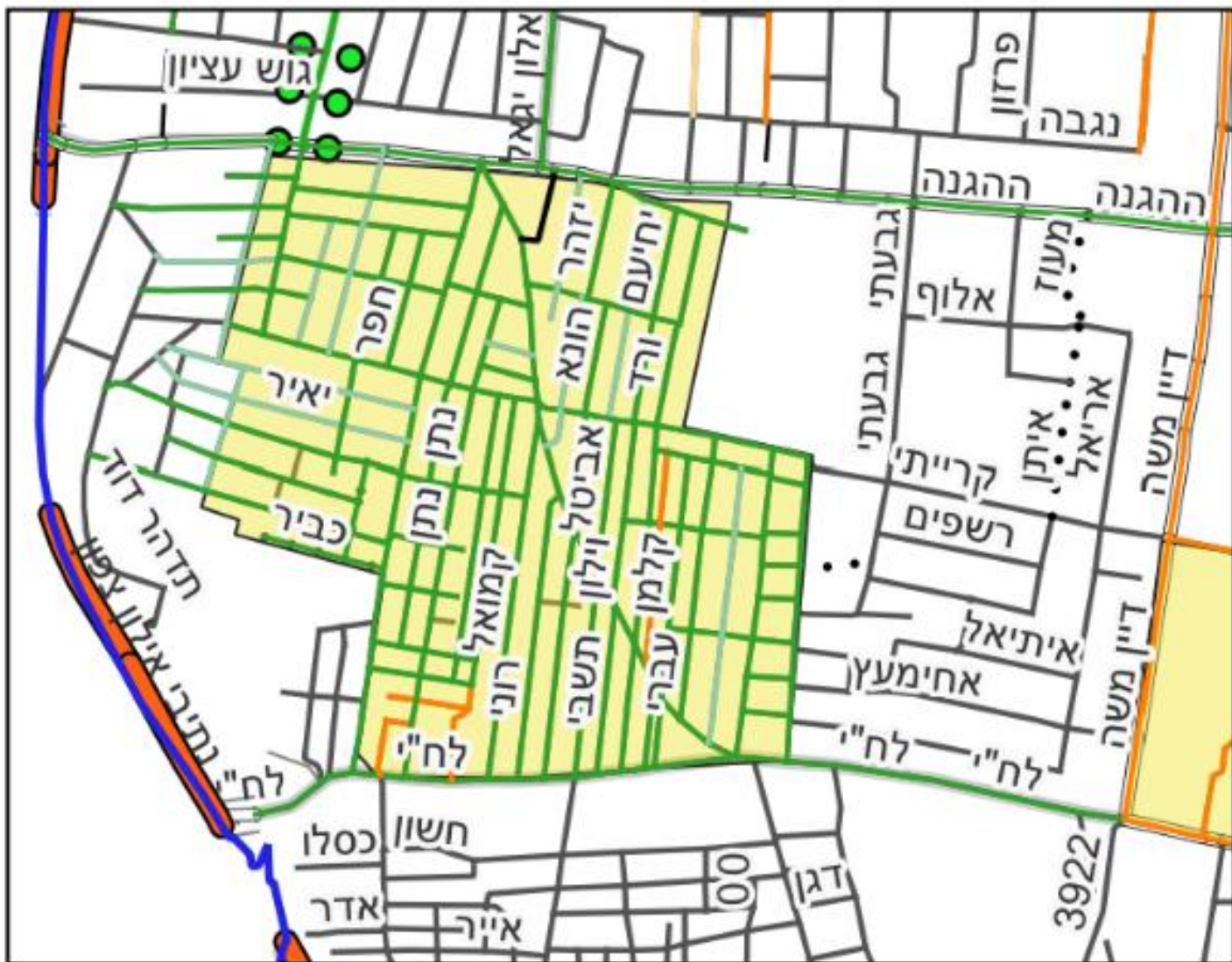
% המבנים בפילוח לכמות קומות



מבנים לפי נפח ושטח רצפה (מ"ר)



המבנים בשכונה מאופיינים בנפח ושטח רצפה נמוך, כ-90% מהמבנים הינם בשטח רצפה נמוך מ-1000 מ"ר.



מקרא

אזורי רגישות

רחובות לפי קו בנין

'n 0-1

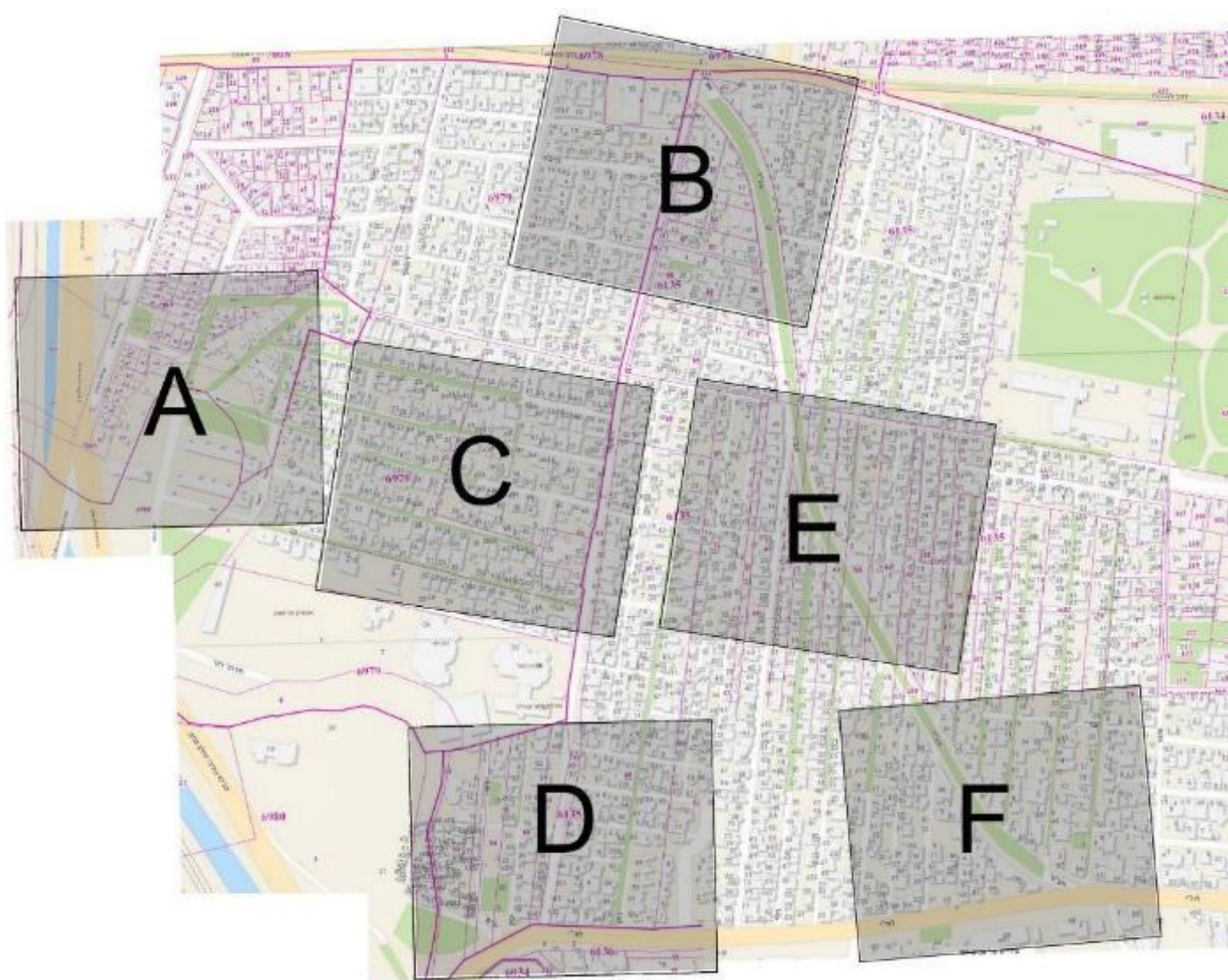
'מ 2-3

'מ 4-5

מעל 5 מ'

אזורי רגישות

נִיתּוּחַ תַּאִי שטח מדגמי, בִּינוֹי שְׁנוֹת ה-40, נֶפֶח
וְאוֹפֵי הַבִּינוֹי





אצ"ל 15 - 19



אזור B



נתן הנביא 79



אזור D



קמואל 84 - 86



אזור E



אצ"ל 21 - 23



אצ"ל 20



התקווה 99



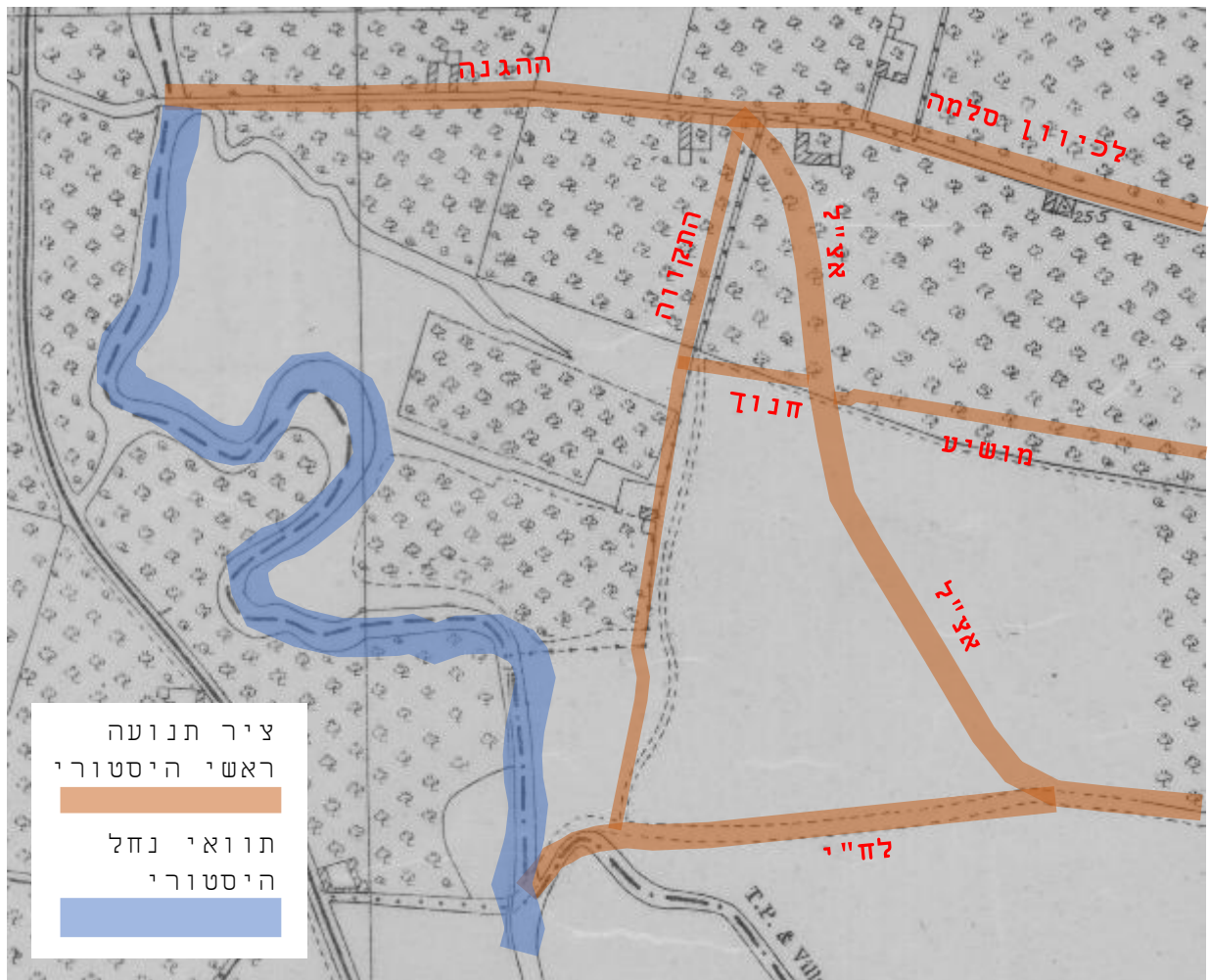
התקווה 93

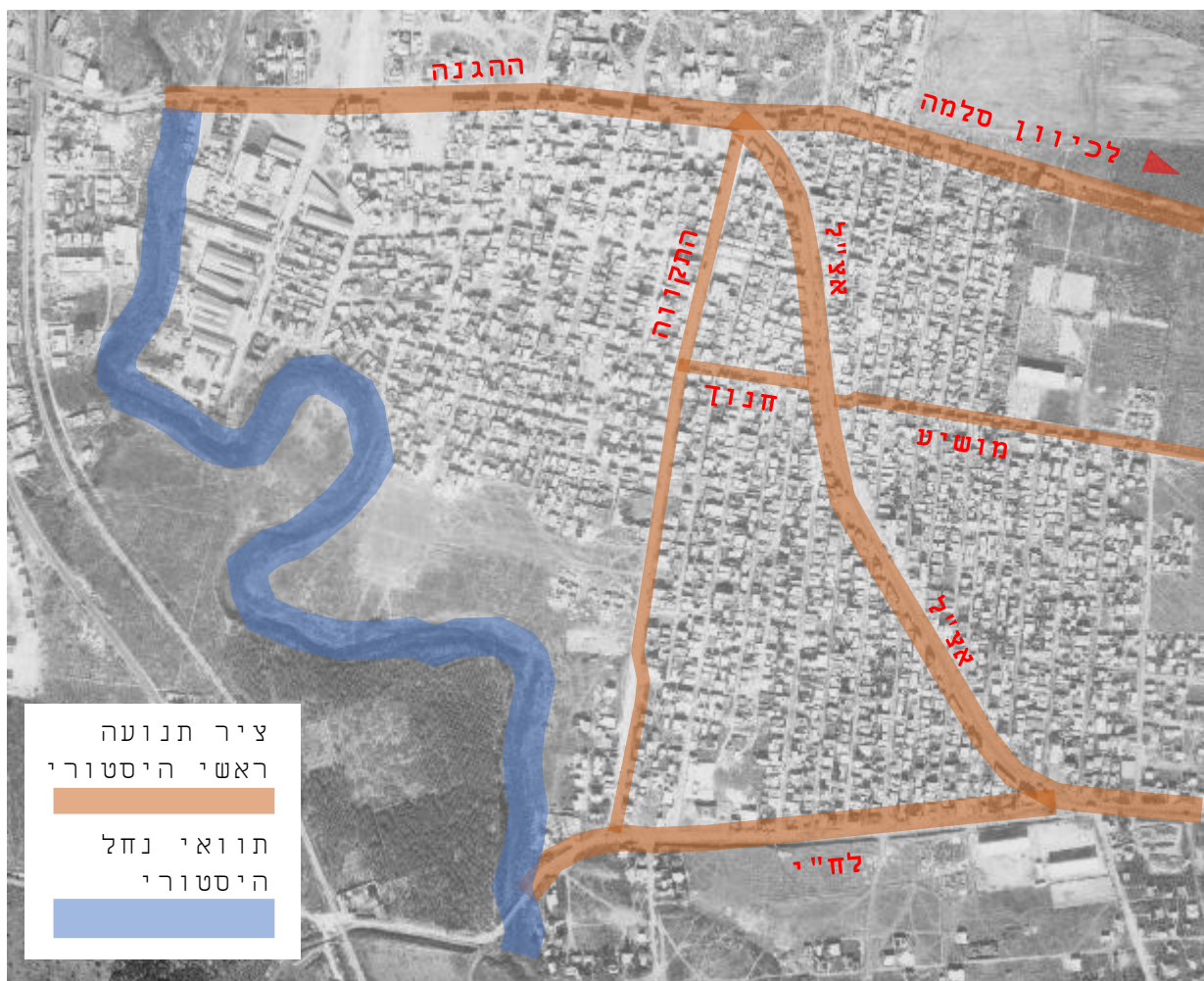


לפידות 6



לפידות 2





1958



2023

מפת 2023 + דרכים ראשיות היסטוריות, בתי כנסת
ומרחב השוק



רחוב אצ"ל

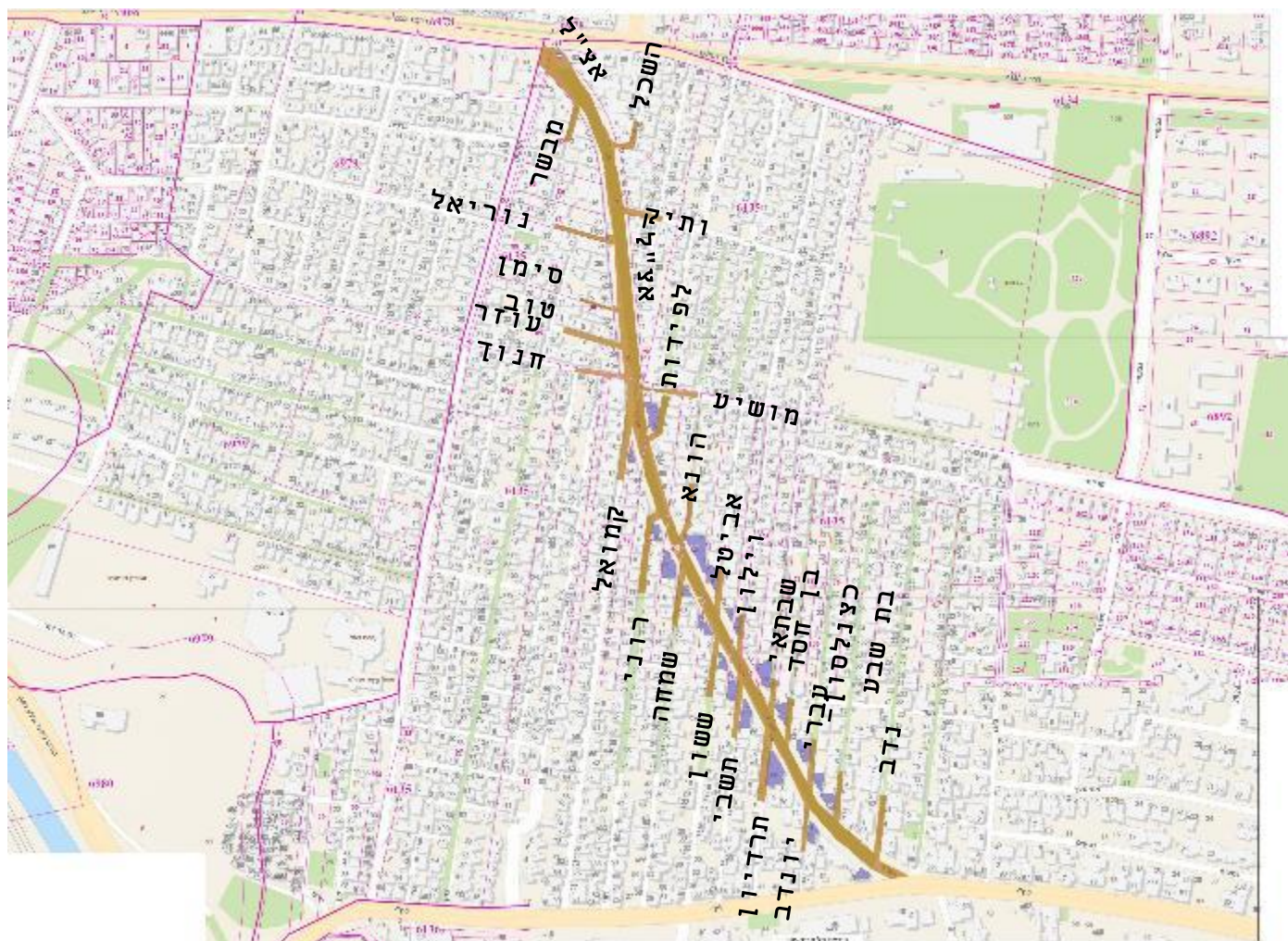


מבט צפונה



מבט דרומה

רחוב אצ"ל, גיאומטריה א-רגולרית, צמתים ומבנים



המושיע - אצ"ל 47 - 49



שמחה - אצ"ל 52 - 54



הונא - האצ"ל 65 - 67



אביטל - אצ"ל 69 - 71



ששון - אצ"ל 60



לפידות - אצ"ל 53



קמואל - אצ"ל 40 - 42



רוני - אצ"ל 50

רחוב אצ"ל, שער כניסה צפוני לשכונה ולשוק



1949



1953

רחוב אצ"ל



בית כנסת



בניין בייעוד תעשייה,
מבנה ציבורי או אחר





1958



2023

פרטי בניין טיפוסיים, מרפסות קונזוליות עם
תמיכות זיזיות



אביטל 18



מושיע 12



אביטל 28



כצנלסון 3 - 5



ותיק 6



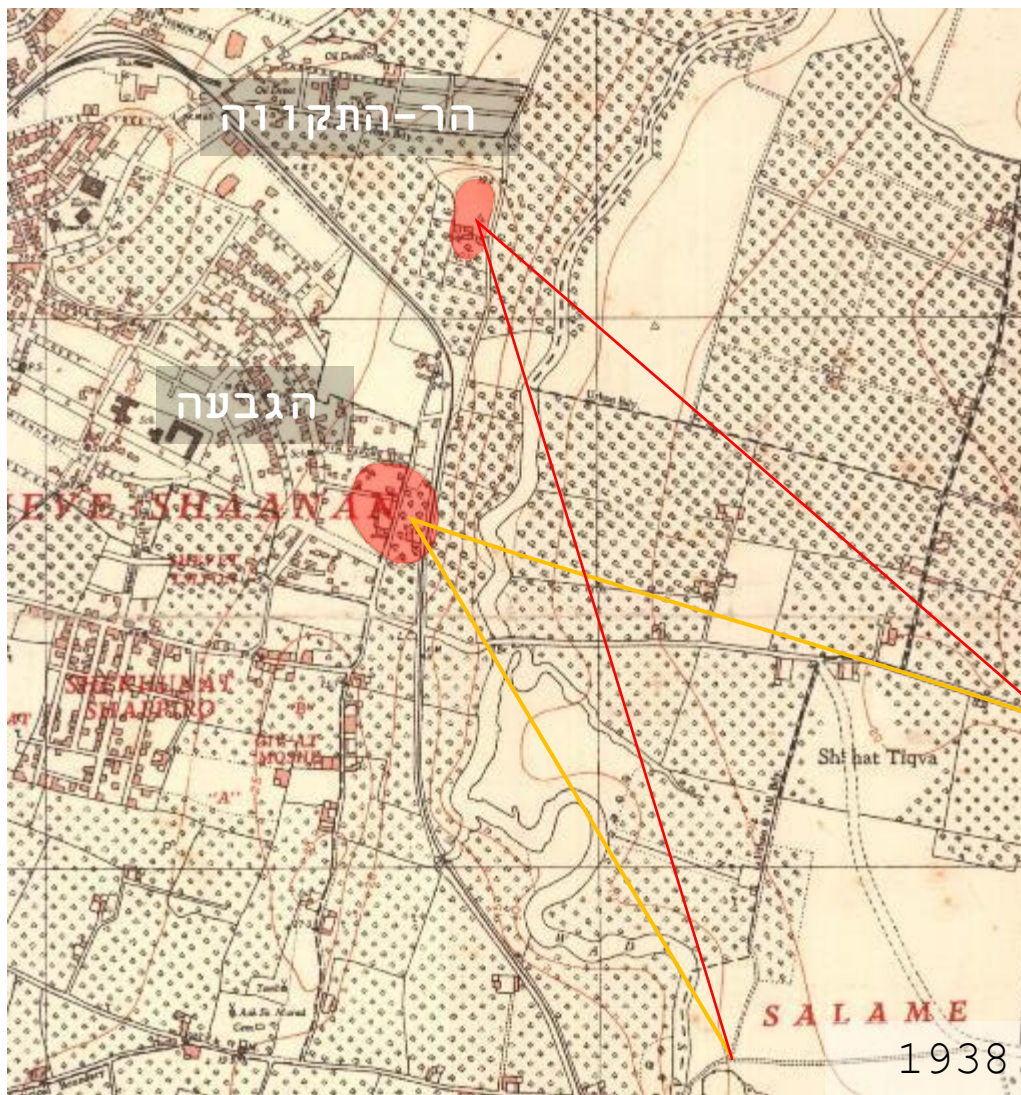
אביטל 24

מיתולוגיות על הקמת השכונה - הגיבעה



גבעת ראשון לציון
(הגבעה) 1924

הגבעה כמקום מובחן,
נבדל, נפרד מהיוםמיום
שכונת התקווה נוסדה
כחזון רעיוני בגבעה
של המושבה האמריקאית
"הר התקווה" עם המבט
מזרחה והגב לים.
קבוצת בני יהודה
נוסדה על גבעה עליה
התקבצו מספר מתושבי
השכונה לשחק כדורגל.
(מתוך ראיונות עם
תושבי התקווה שאול
ביבי וטוביה סולמי)

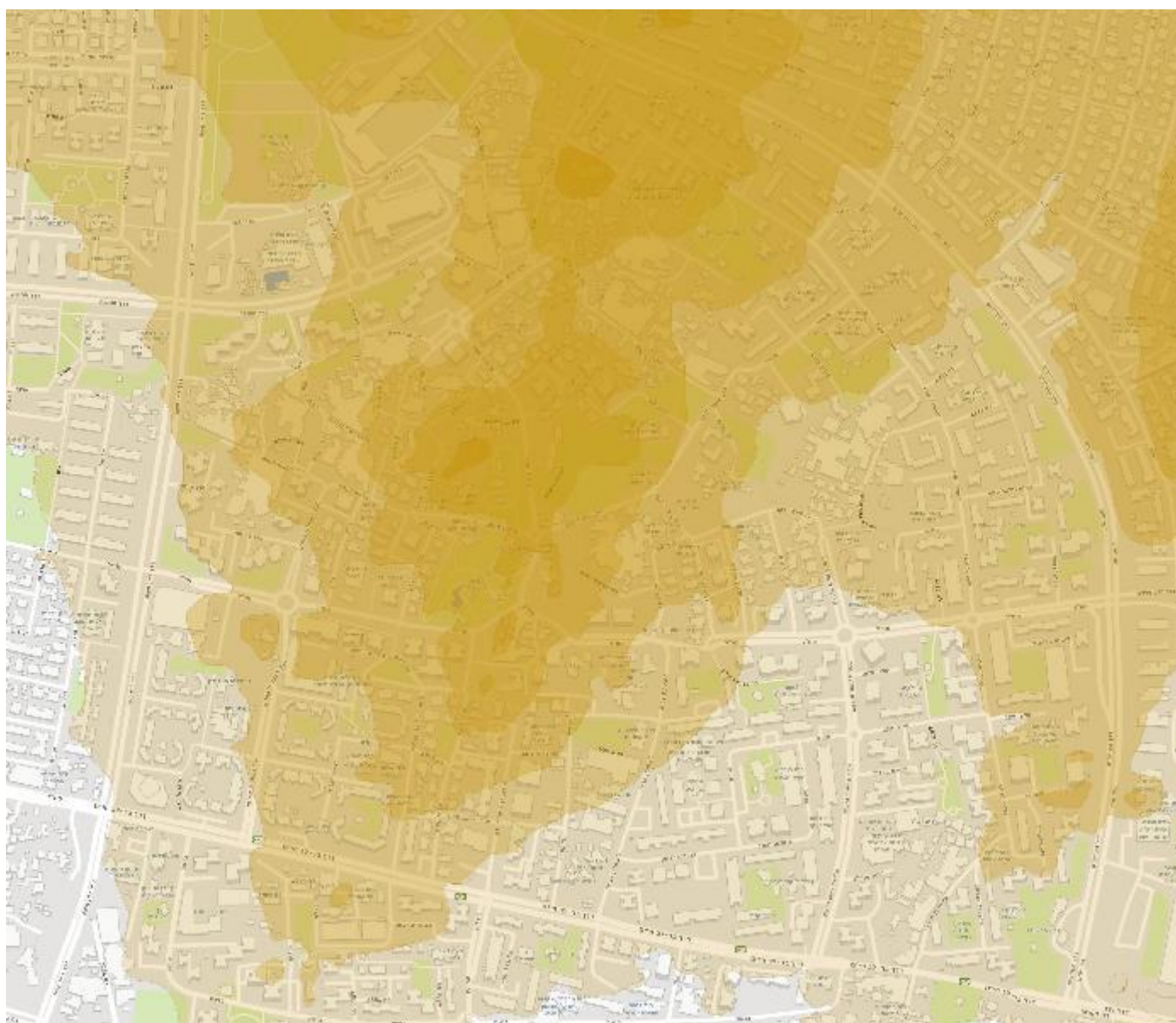


המושבה האמריקאית
הר-התקווה 1924

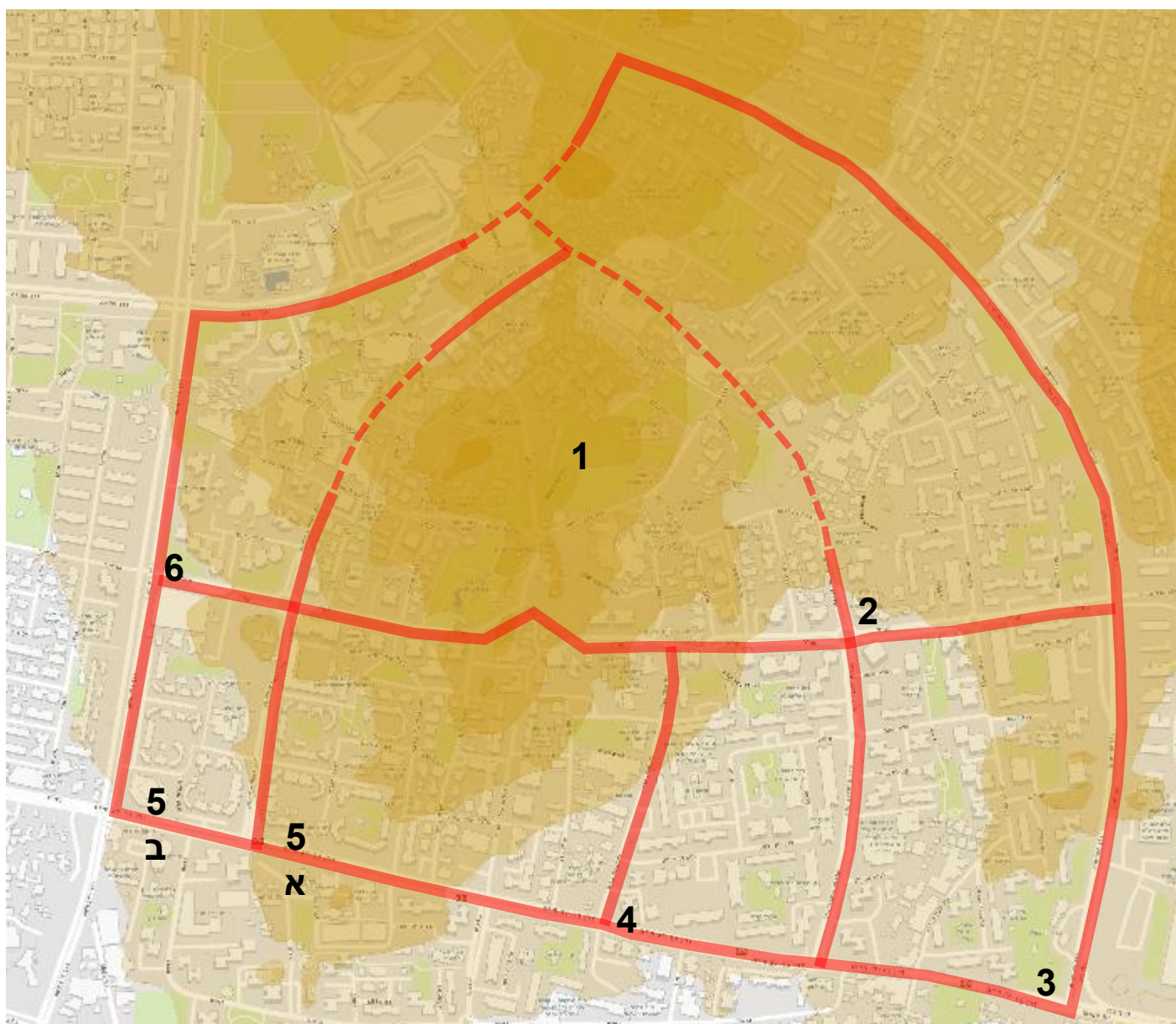




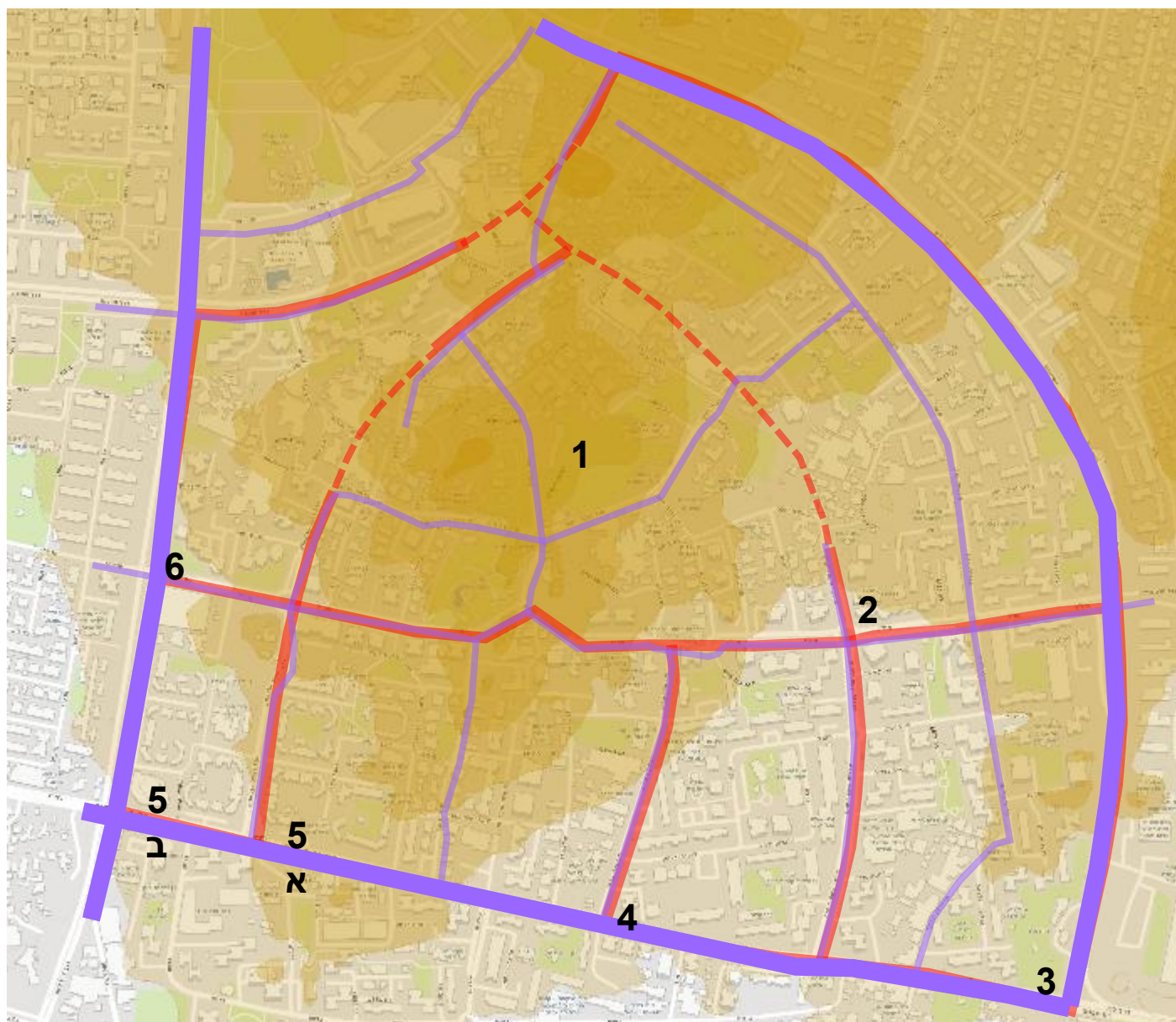
2023



חלוקה לשכונות וצירים ראשיים + טופוגרפיה



1. מרכז כפר שלם	 גבול שכונה, דרך  דרך להשלמה
2. נוה חן	
3. ניר אביב	
4. נוה אליעזר	
5א. נוה כפיר מזרח	
5ב. נוה כפיר מערב	
6. נוה ברבור	



1. מרכז כפר שלם	גבול שכונה, דרך
2. נוה חן	דרך להשלמה
3. ניר אביב	ציר תנועה היקפי
4. נוה אליעזר	ציר תנועה שכונתי
5א. נוה כפיר מזרח	
5ב. נוה כפיר מערב	
6. נוה ברבור	

חלוקה לשכונות וצירים ראשיים + בינוי היסטורי,
1949

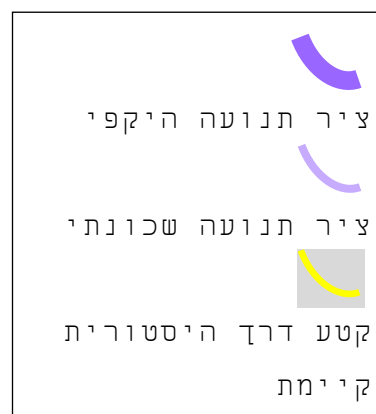


1. מרכז כפר שלם	 גבול שכונה, דרך
2. נוה חן	
3. ניר אביב	 דרך להשלמה
4. נוה אליעזר	
5א. נוה כפיר מזרח	
5ב. נוה כפיר מערב	
6. נוה ברבור	

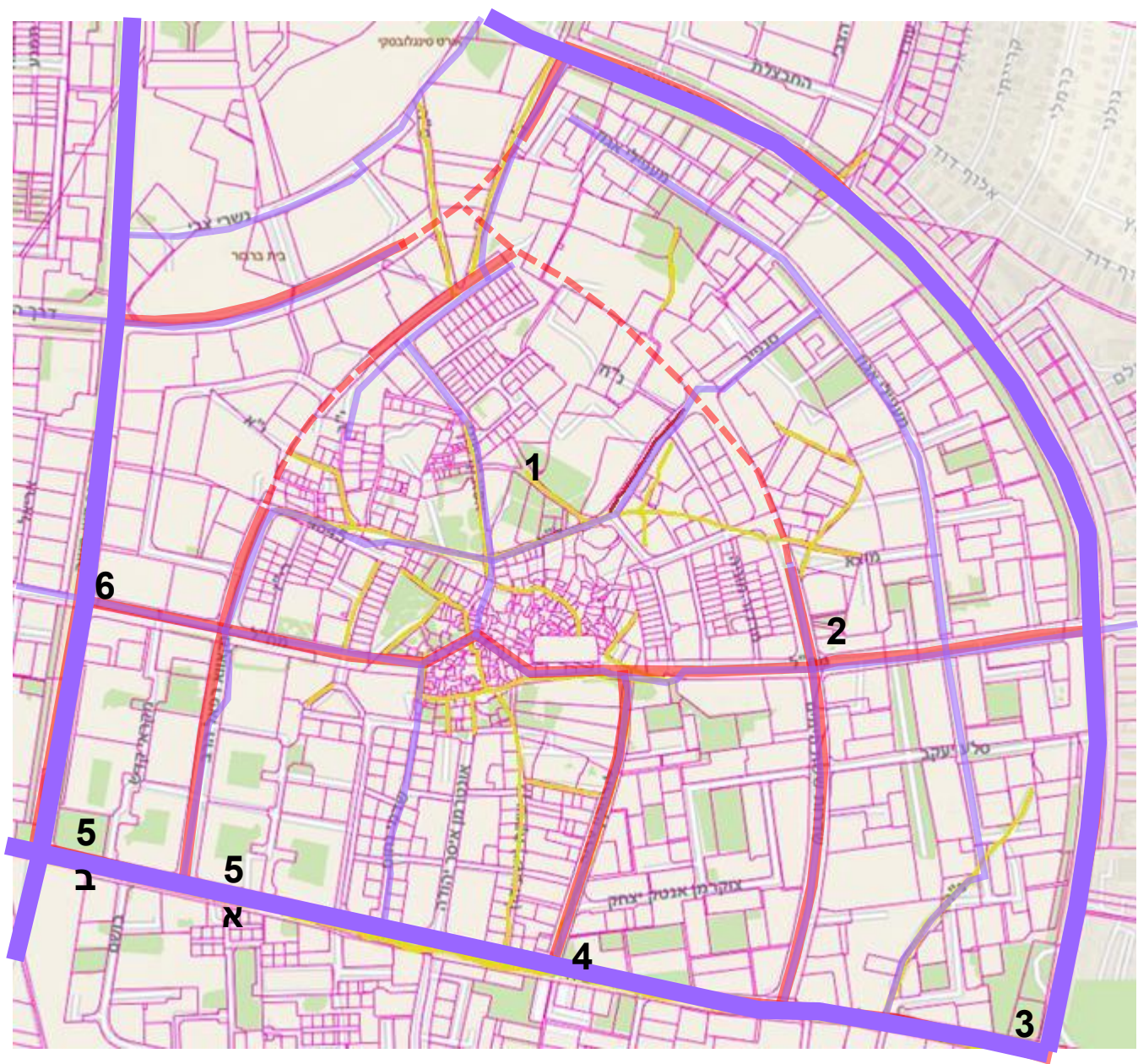


1. מרכז כפר שלם		קטע דרך היסטורית
2. נוה חן		קיימת
3. ניר אביב		קטע דרך היסטורית
4. נוה אליעזר		לא קיימת
5א. נוה כפיר מזרח		
5ב. נוה כפיר מערב		
6. נוה ברבור		

צירים ראשיים ומשניים + דרכים היסטוריות, 1949

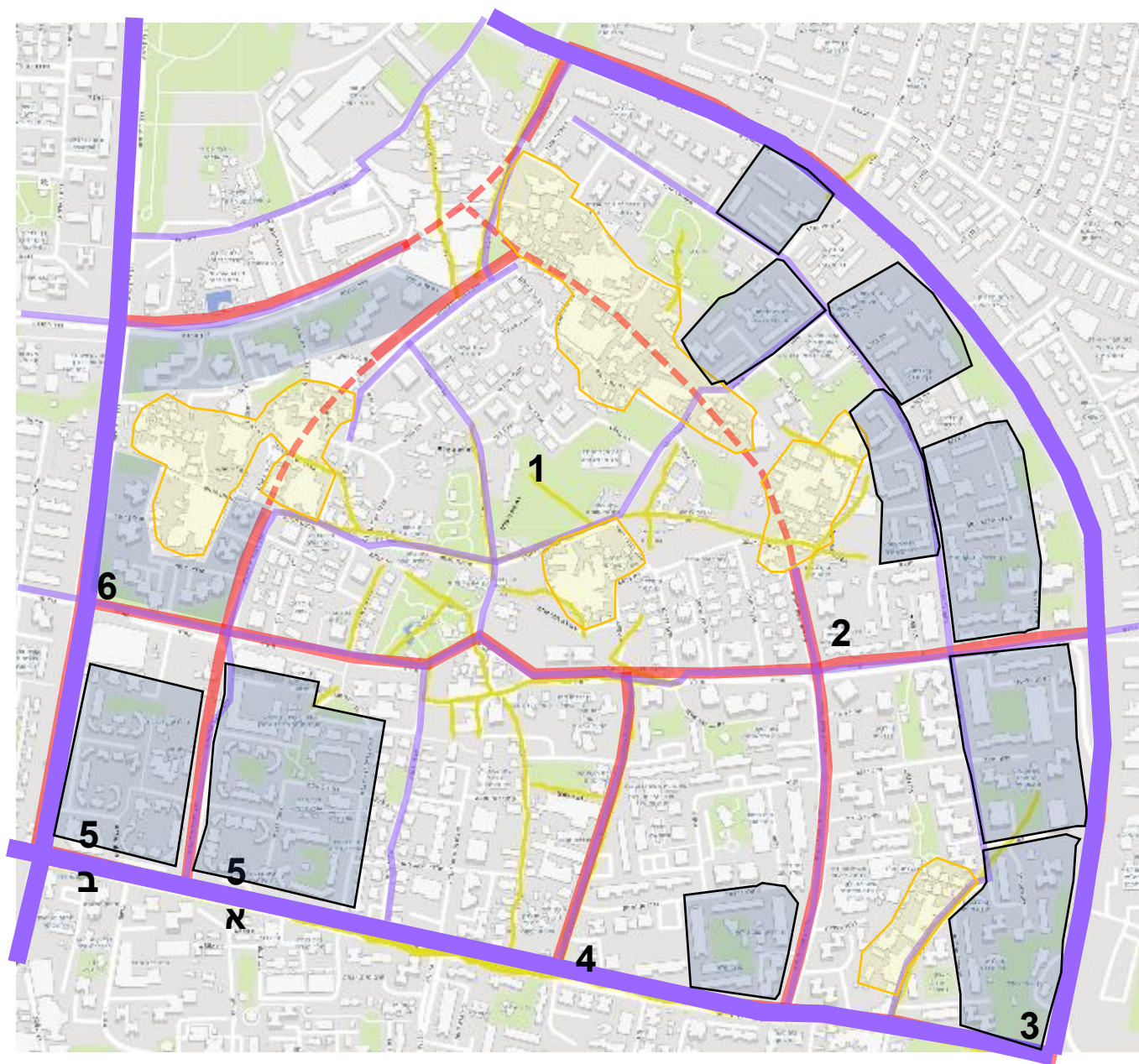


חלוקה לשכונות וחלקות + צירים ראשיים ומשניים
+ דרכים היסטוריות



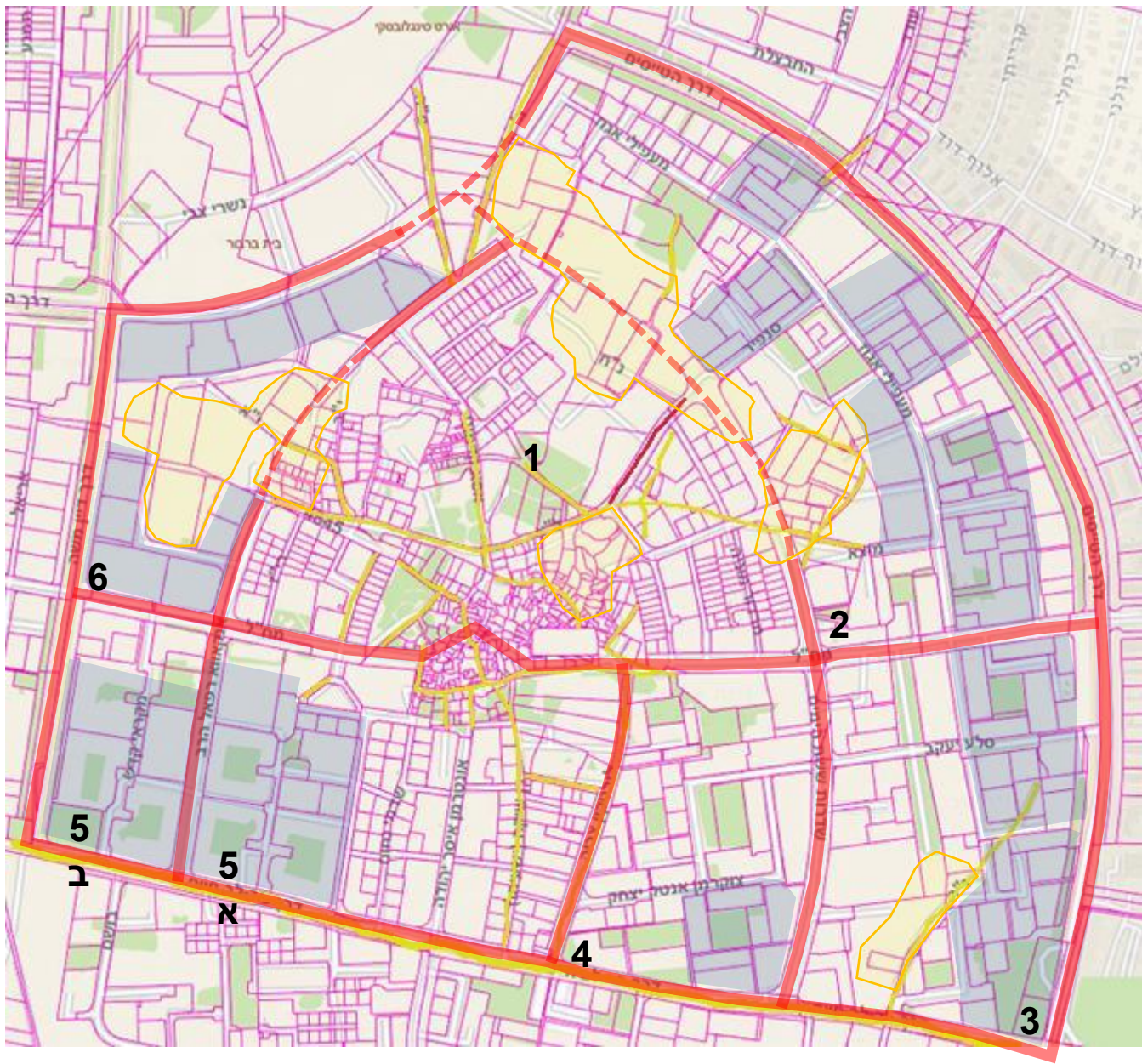
1. מרכז כפר שלם		גבול שכונה, דרך
2. נוה חן		דרך להשלמה
3. ניר אביב		ציר תנועה היקפי
4. נוה אליעזר		ציר תנועה שכונתי
5א. נוה כפיר מזרח		קטע דרך היסטורית
5ב. נוה כפיר מערב		קיימת
6. נוה ברבור		פרצלציה קיימת

חלוקה לשכונות, בינוי וצירים ראשיים ומשניים, דרכים היסטוריות וטיפולוגיות מרקמיות



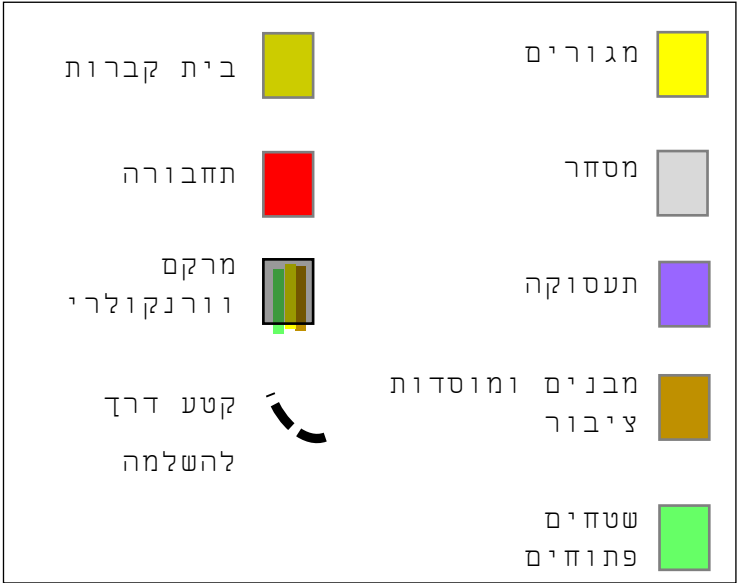
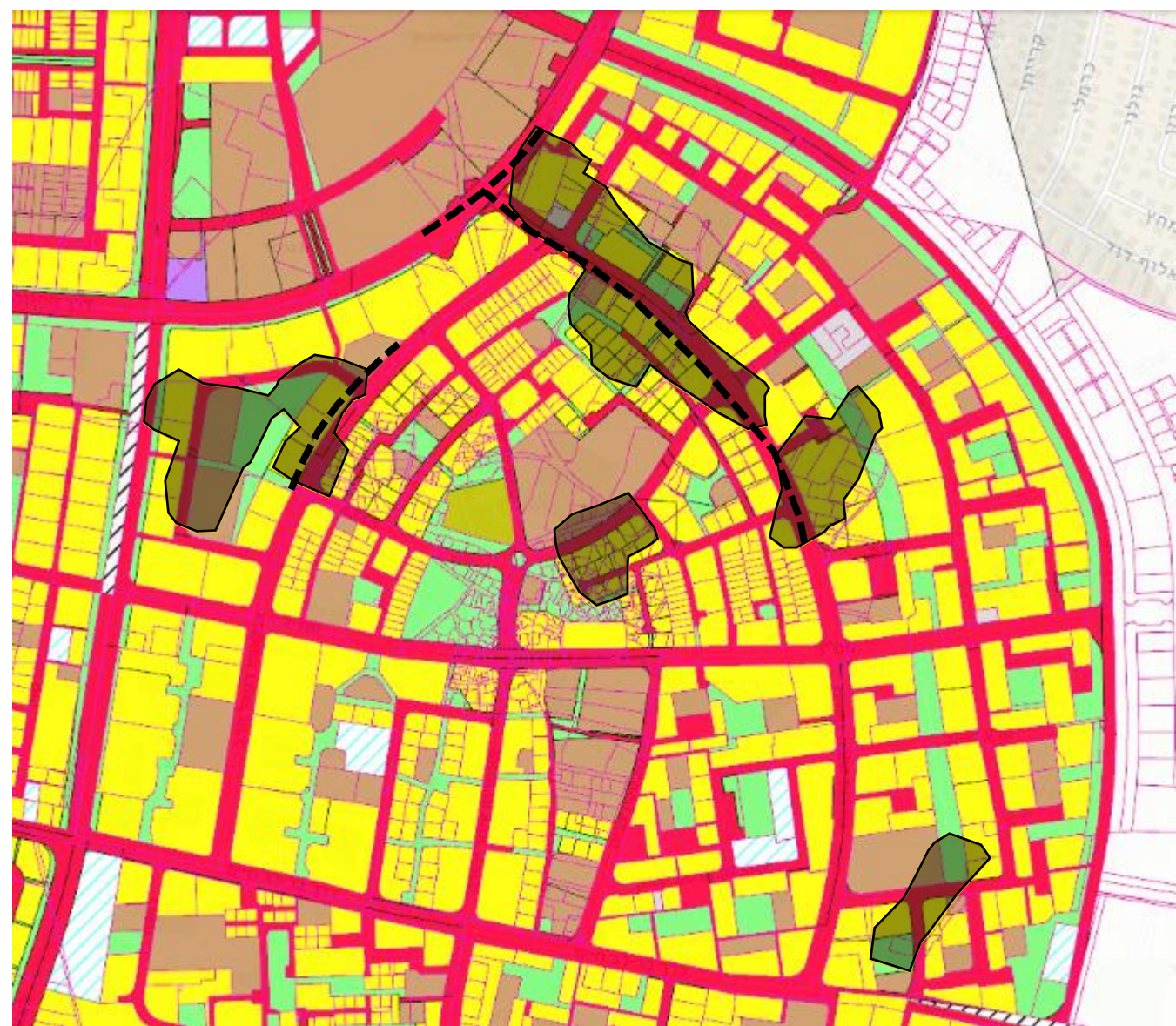
1. מרכז כפר שלם 2. נוה חן 3. ניר אביב 4. נוה אליעזר 5א. נוה כפיר מזרח 5ב. נוה כפיר מערב 6. נוה ברבור	טיפולוגיות מרקמיות: מרקם וורנקולרי מרקם מקיף שטח פתוח פנימי נוה ברבור - פרלשטיין	גבול שכונה, דרך דרך להשלמה ציר תנועה היקפי ציר תנועה שכונתי קטע דרך היסטורית קיימת
---	--	---

חלוקה לשכונות וחלקות, צירים ראשיים וטיפולוגיות
מרקמיות

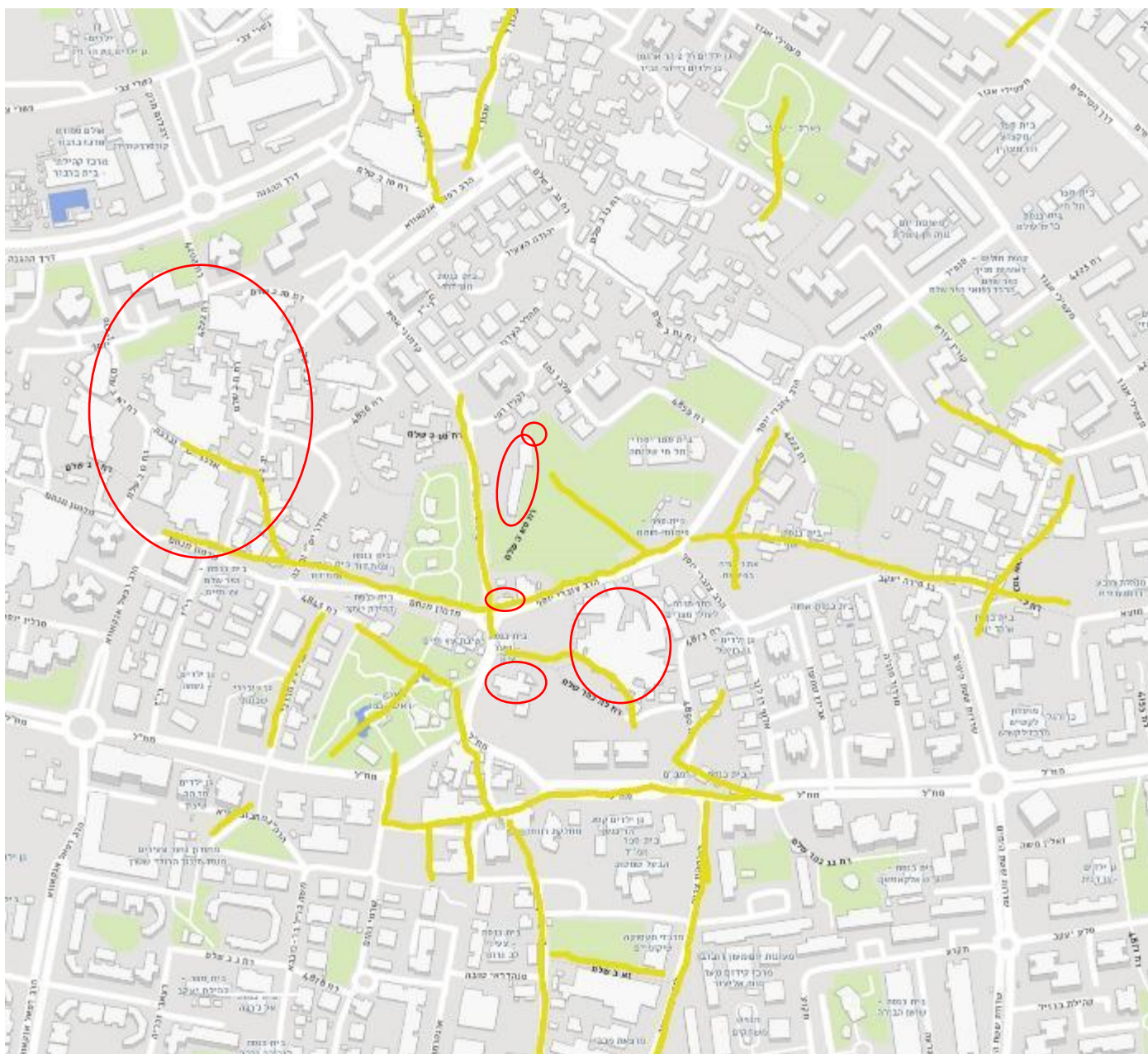


1. מרכז כפר שלם 2. נוה חן 3. ניר אביב 4. נוה אליעזר 5א. נוה כפיר מזרח 5ב. נוה כפיר מערב 6. נוה ברבור	טיפולוגיות מרקמיות: מרקם וורנקולרי מרקם מקיף שטח פתוח פנימי נוה ברבור - פרלשטיין	פרצלציה קיימת גבול שכונה, דרך דרך להשלמה קטע דרך היסטורית קיימת
---	---	--

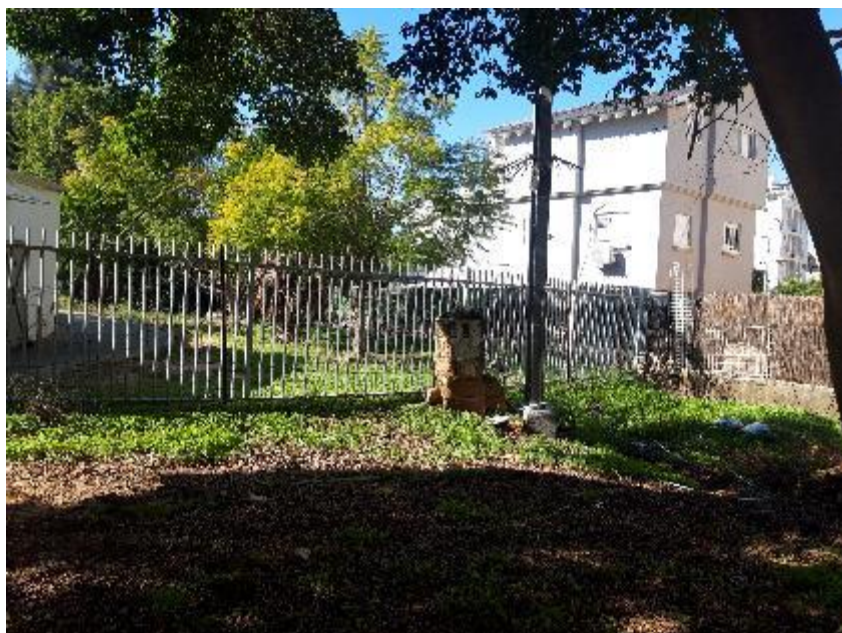
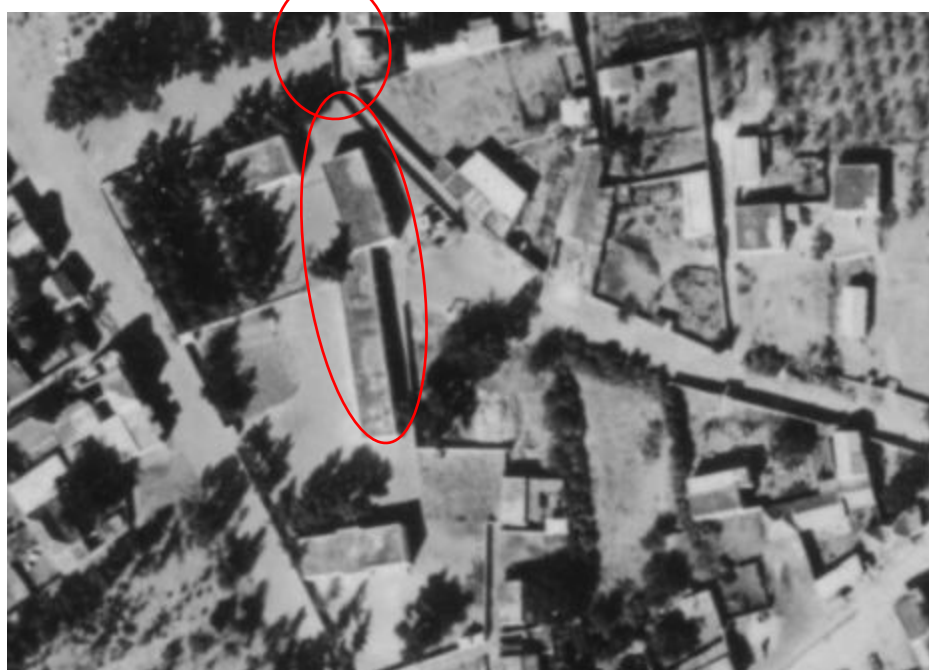
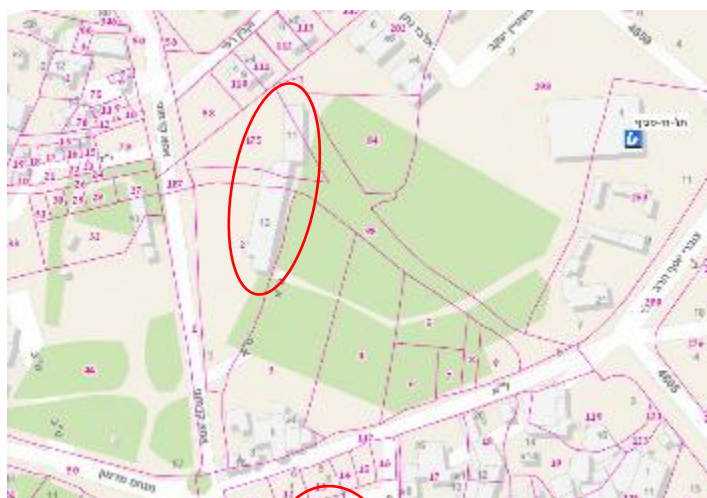
חלוקה לשכונות וחלקות, מרקמים וורנקולריים וצירים ראשיים להשלמה



מבנים טרום 1949 קיימים ודרכים היסטוריות



שרידים טרום 1949





עמודי שער כניסה למתחם ביארה, תצ"א 1949



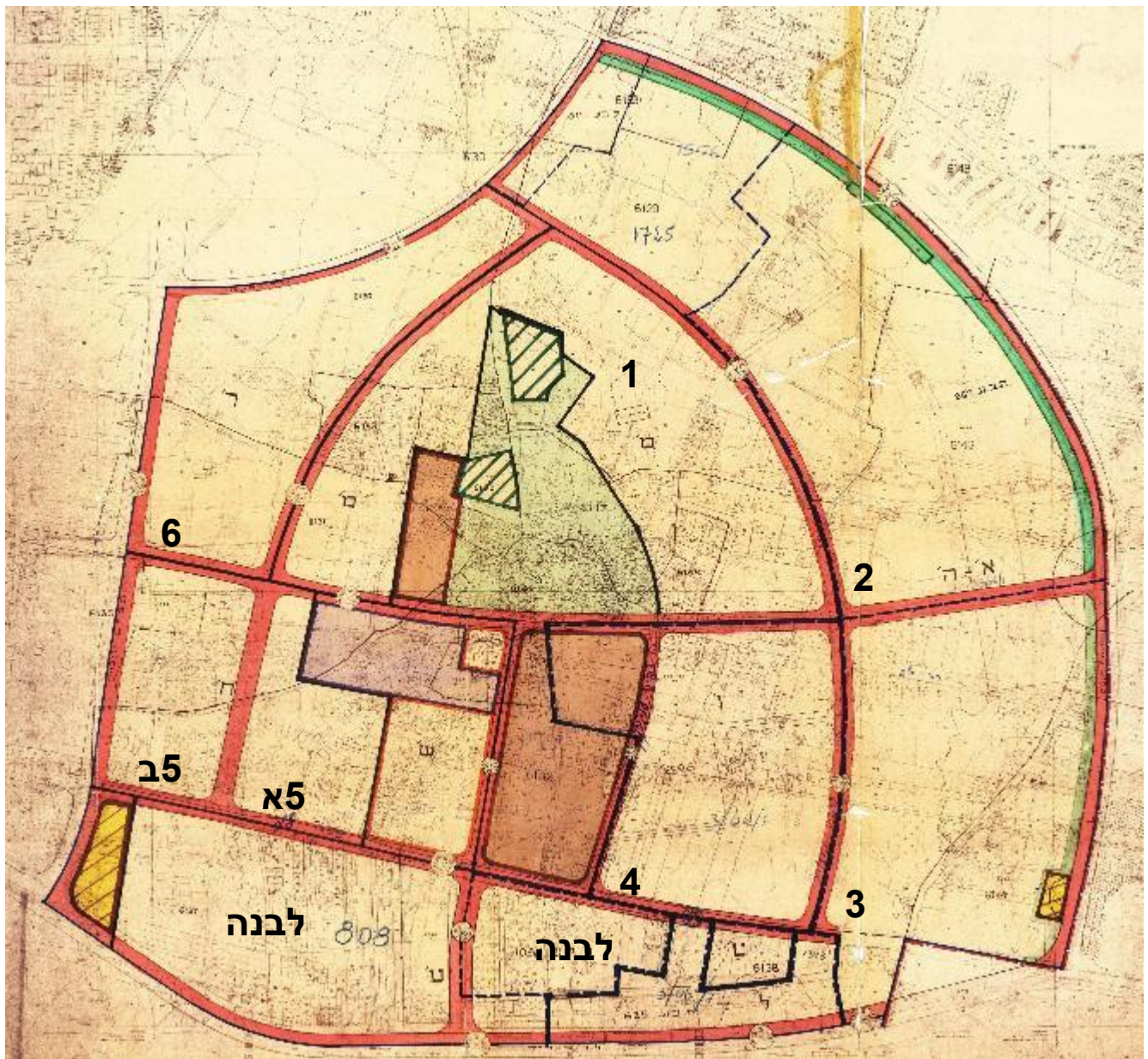
צילום עמודי שער כניסה למתחם ביארה, 2022



הגדלת מיקום עמודים בתצ"א מ-1949

שכונות כפר שלם החדשות

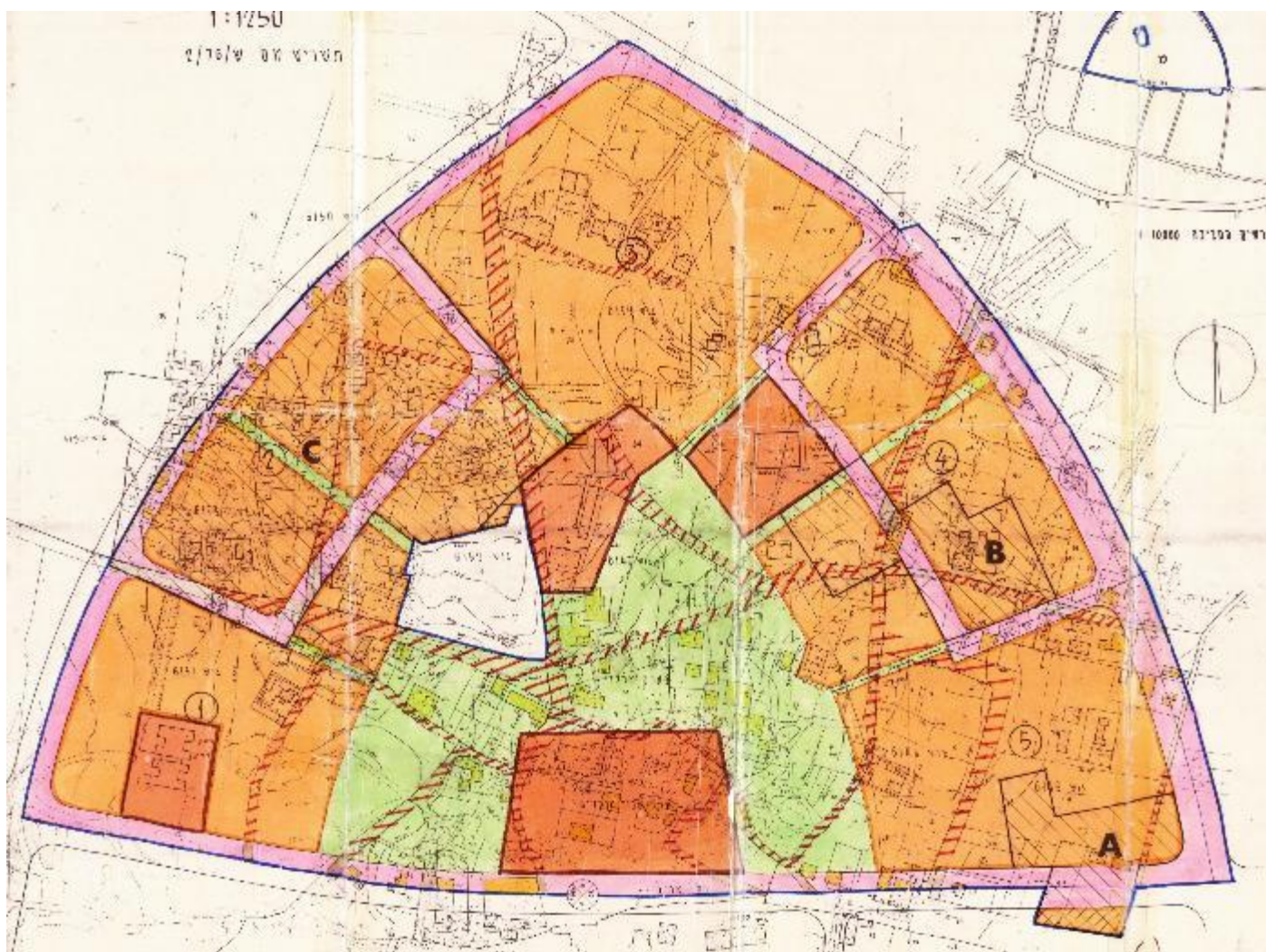
מרכז כפר שלם, תב"ע 460



1. מרכז כפר שלם
2. נוה חן
3. ניר אביב
4. נוה אליעזר
- 5.א. נוה כפיר מזרח
- 5.ב. נוה כפיר מערב
6. נוה ברבור



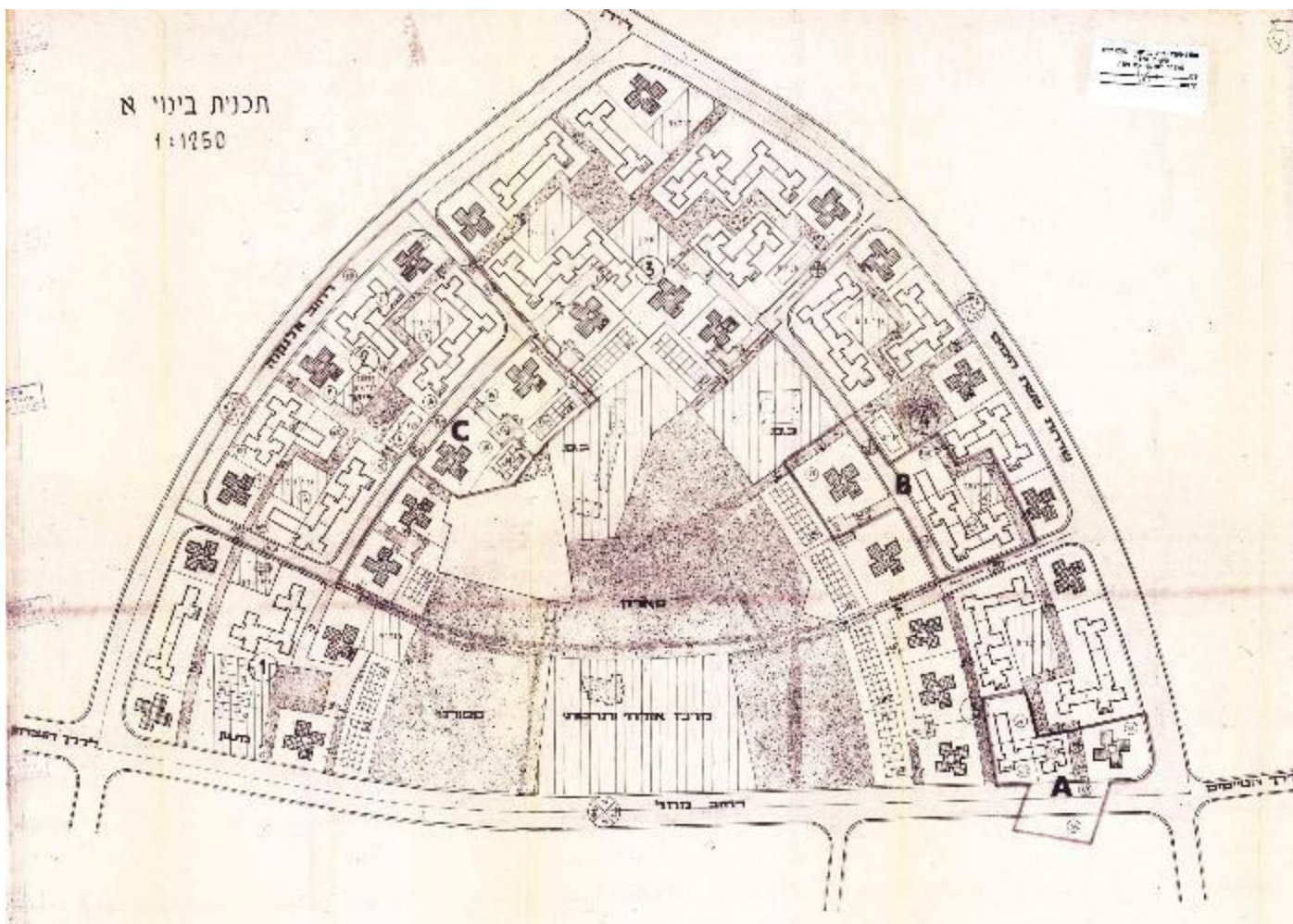
מרכז כפר שלם, תב"ע 1909



	דרכים קיימות
	דרכים מועדפות
	דרכים לבנין
	מס' הדרך
	קו בנין בנות
	רוחב הדרך
	תחום שטח לרפואה
	שטח להשלמה
	גבול תחום רפואה
	בנין קיים
	בנין להרחבה

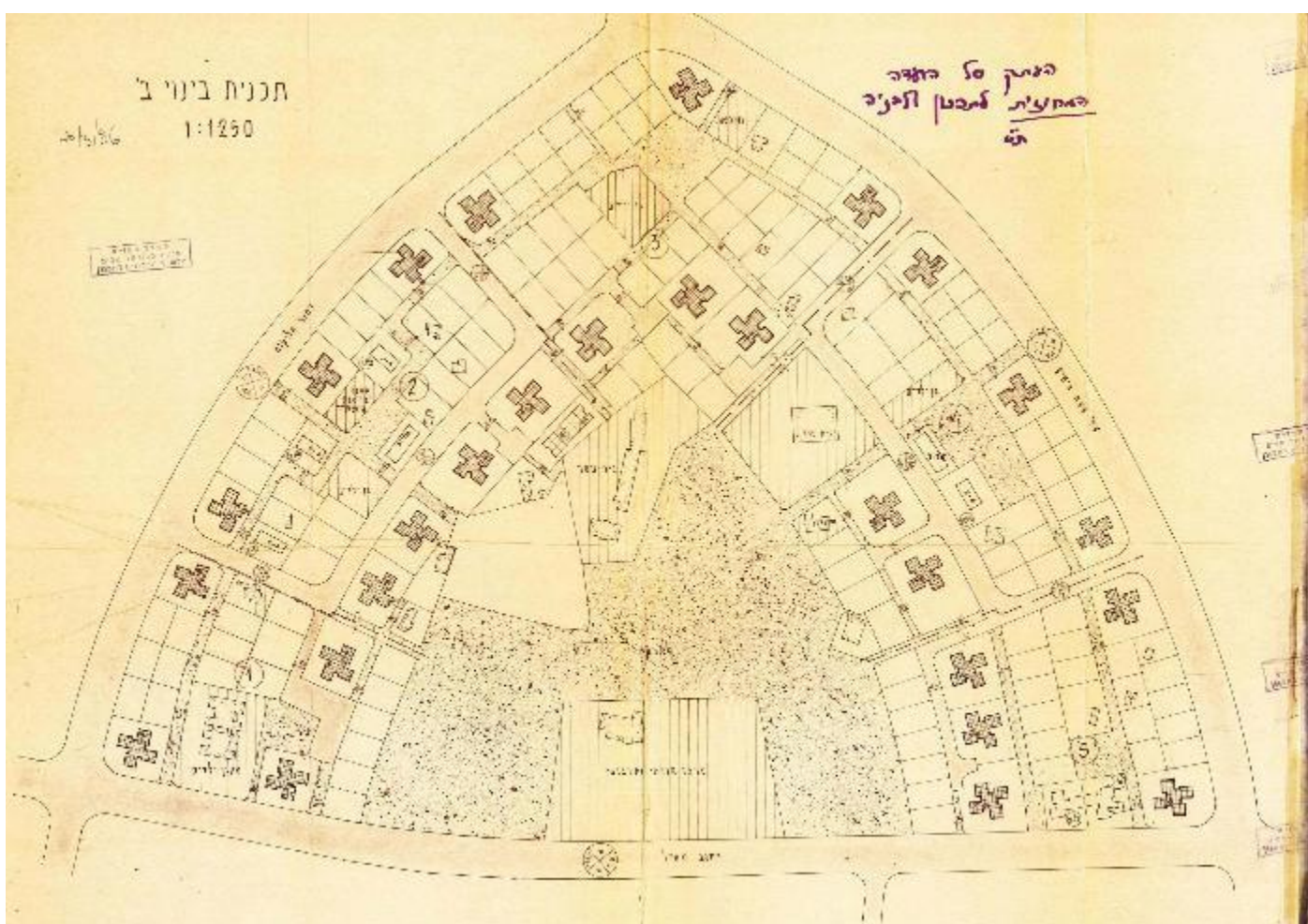
מקרא	
	גבול התכנית
	גבול גוש
	גבול ומס' חלקה מקורית
	אזור מגורים (במתאר 460)
	אזור מגורים מיוחד
	שטח לבנין צבור
	שטח עבור פתוח
	ושבילים משולבים
	בית קברות קיים

תכנית בינוי א
1:1250



תכנית בינוי ב
1:1250

המחלקה של המנהל
המבטא את התוכנית





- מקרא:
- גבול התכנית
 - גבול תכנית מאושרת ומספרה
 - גבול גוש ומספרו
 - גבול חלקה ומספרה
 - גבול מגרש ומספרו
 - אזור מגורים 1 (מצב קיים)
 - אזור מגורים א'
 - אזור מגורים א''
 - אזור מגורים ד'
 - אזור מגורים ד' עם חזית מסחרית
 - אזור מגורים מיוחד
 - יחידה מסחרית
 - שטח לבניני ציבור
 - שטח ציבורי פתוח ושבילים
 - דרכים ותחנה מאושרות
 - דרכים ותחנה מוצעות
 - דרכים משולבות
 - ביטול דרך
 - מס' הדרך
 - קו בנין
 - רוחב הדרך
 - מבנה קיים
 - מבנה להריסה
 - מבנה לשימור א'
 - מחצית לפרצלציה ומספרו
 - תחום תכנית בינוי מיוחד ארבימקמוני



מק

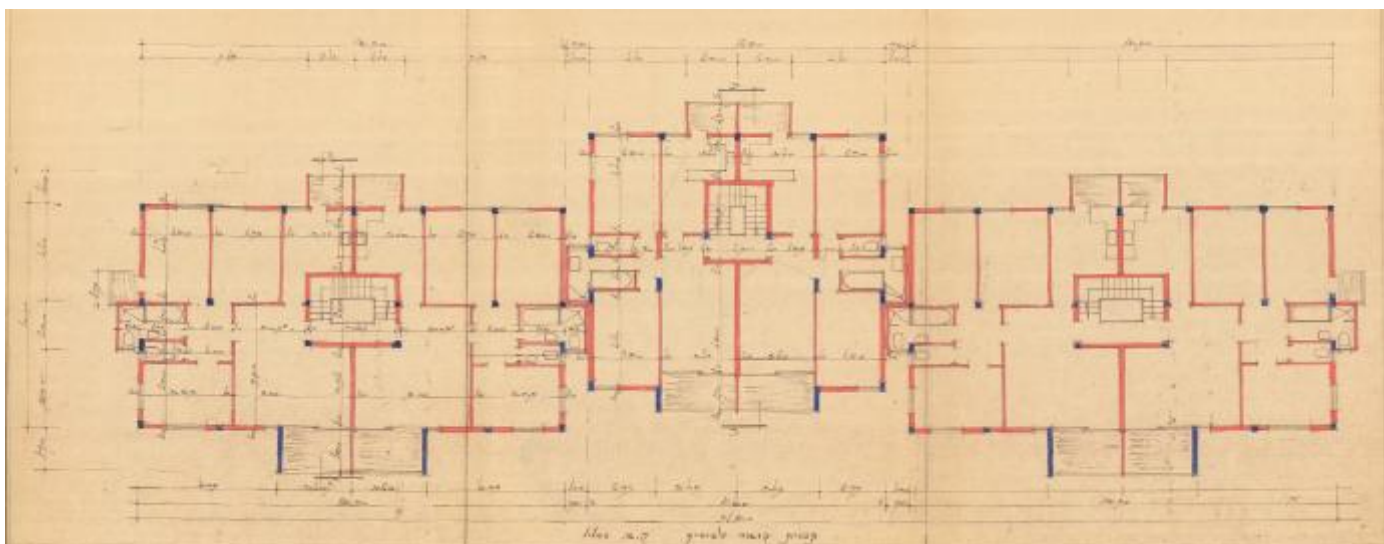
גבול
גבול
גבול
גבול
אזור
אזור
שטח
דרך
דרך
דרך
מס' הדור
קו בנין
חצר
בנין
בנין
שטח
חצר
שטח
גבול

	בנינים מואעים
	בנינים להריסה
	שביל להולכי רגל
	חניה
	יחידה מסחרית
	שטח פרטי פתוח
	גבול שטח הקפאת בניה
	מגשש מיוחד
	שטח להשלמה

	גבול מרחב תכנון מקומי
	גבול שטח התכנית
	גבול גוש
	גבול ומס' חלקה מקורית
	אזור מגורים
	אזור לבנין צבור
	שטח צבורי פתוח
	דרך קיימת
	דרך לבטול
	דרך חדשה
	מס' הדרך
	קו בנין בחצית
	רחב הדרך

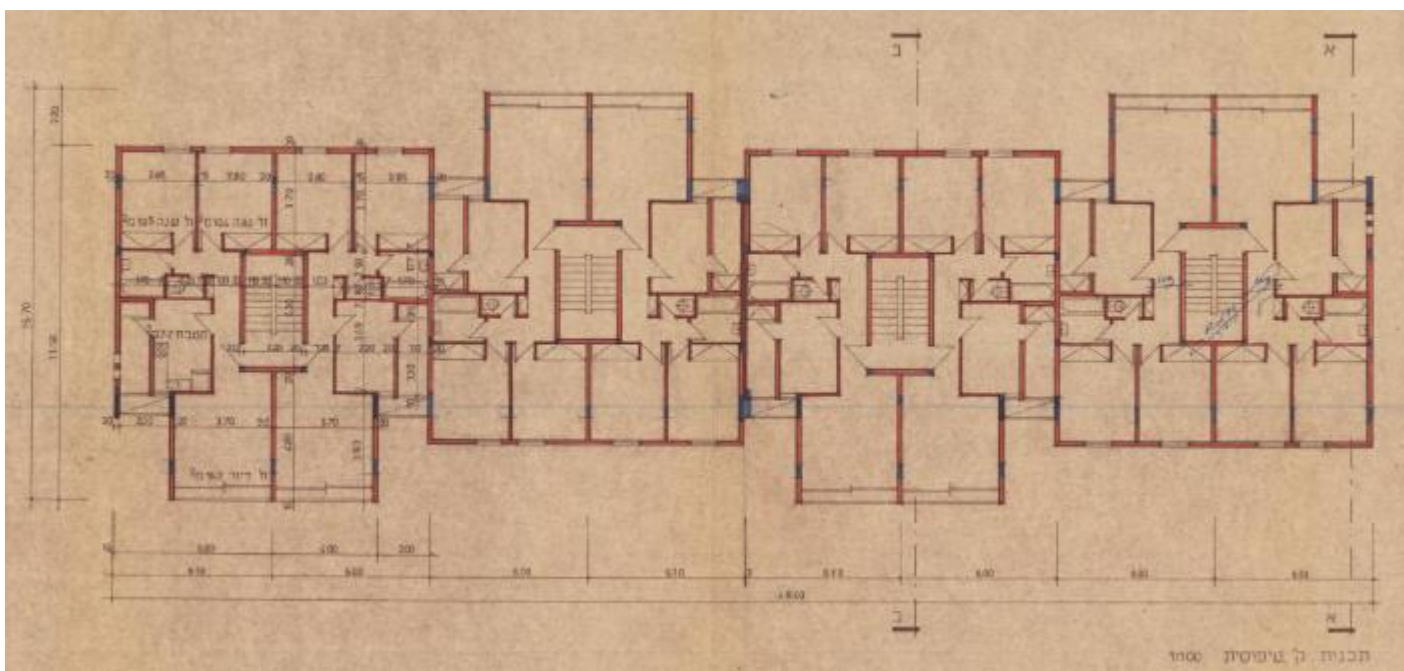


נוה חן, בניין טורי מדורג

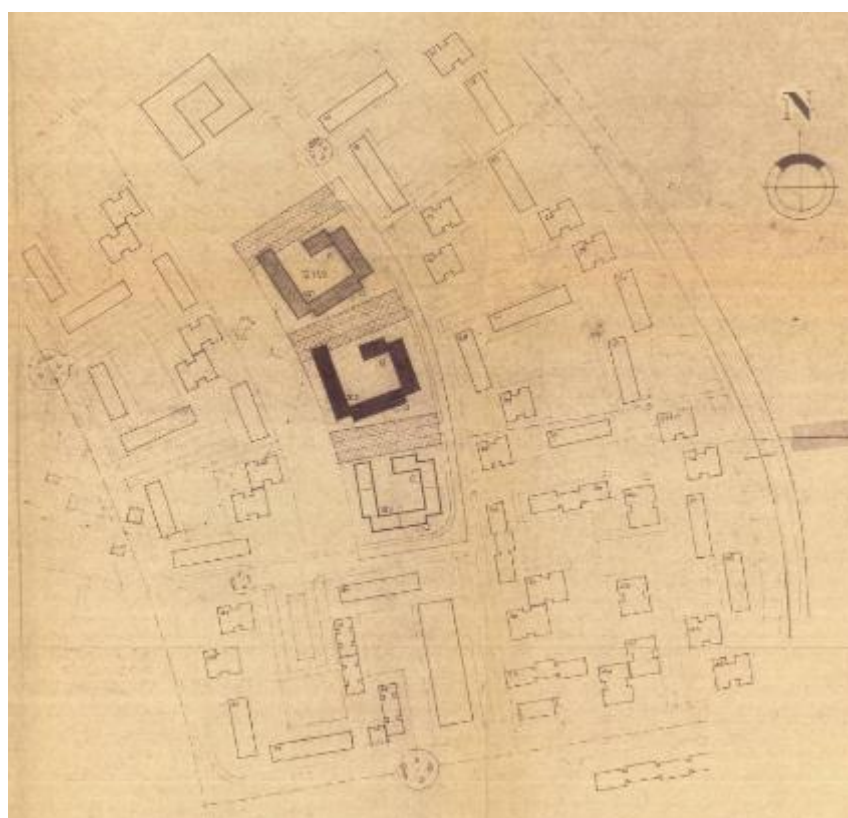
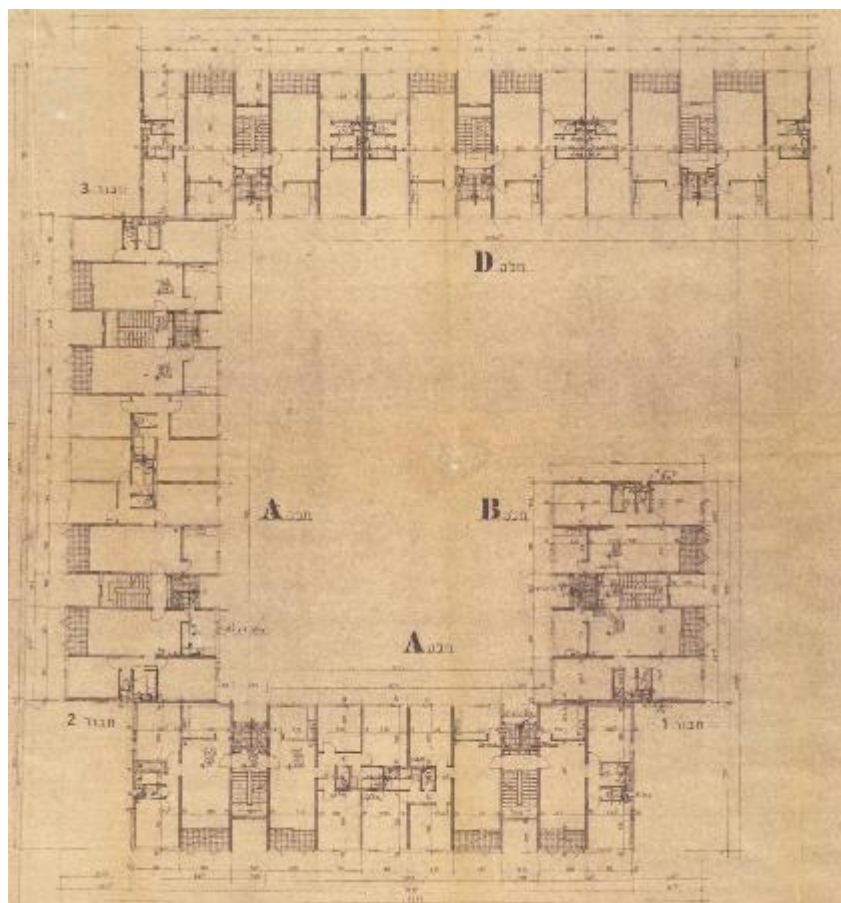


מעפילי אגוז 10-14, שלגי - פובזנר אדריכלים

מוצא 16-22, אדריכל מאיר לוי

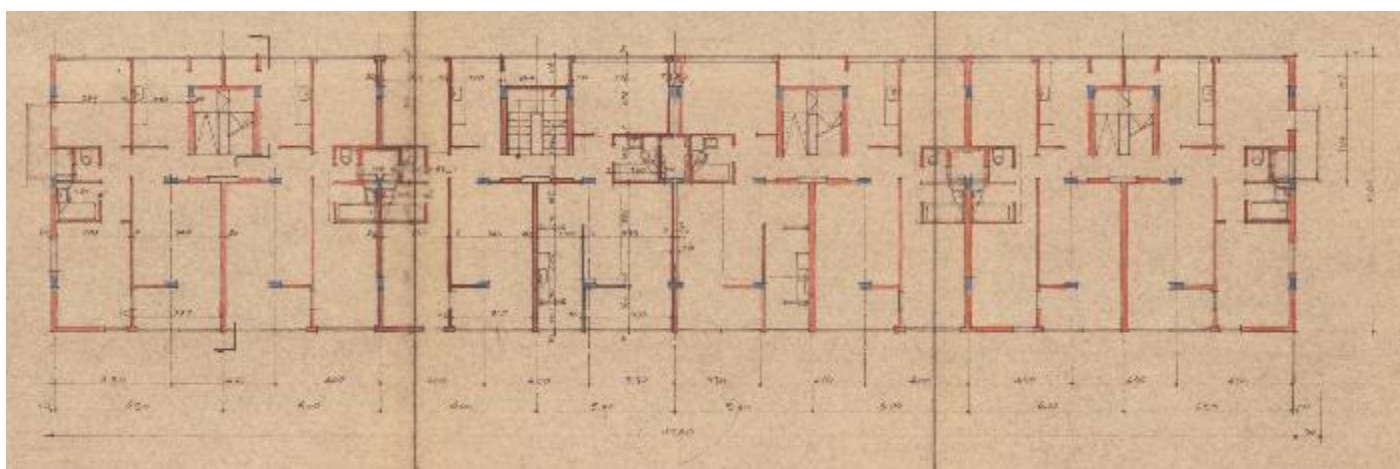


נוה חן, בניין טורי סביב חצר משותפת

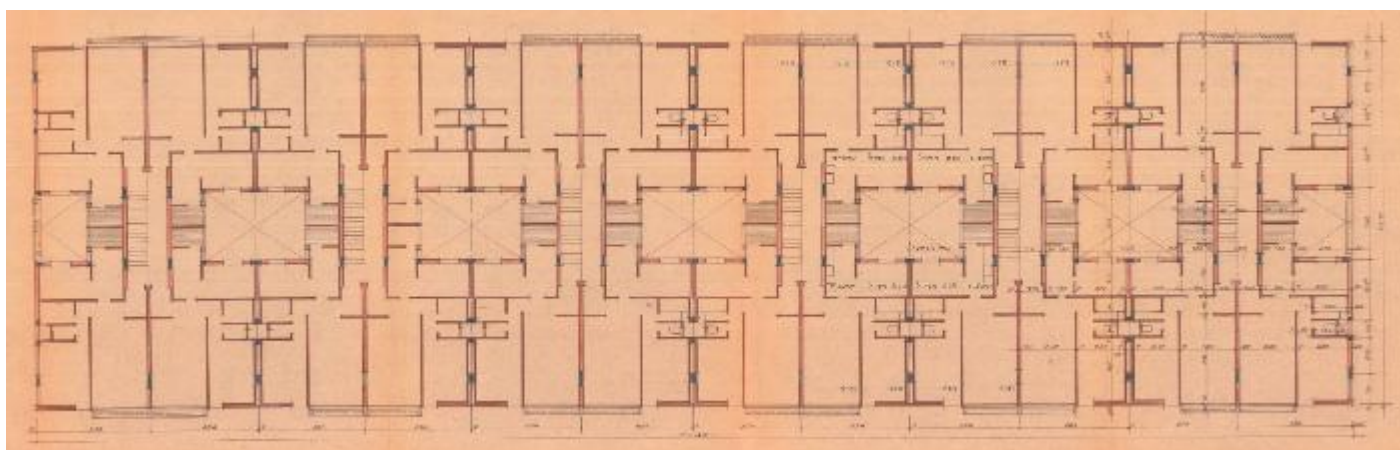


מעפילי אגוז 25-39, י. ישר אדריכלים

נוה חן, בניין טורי

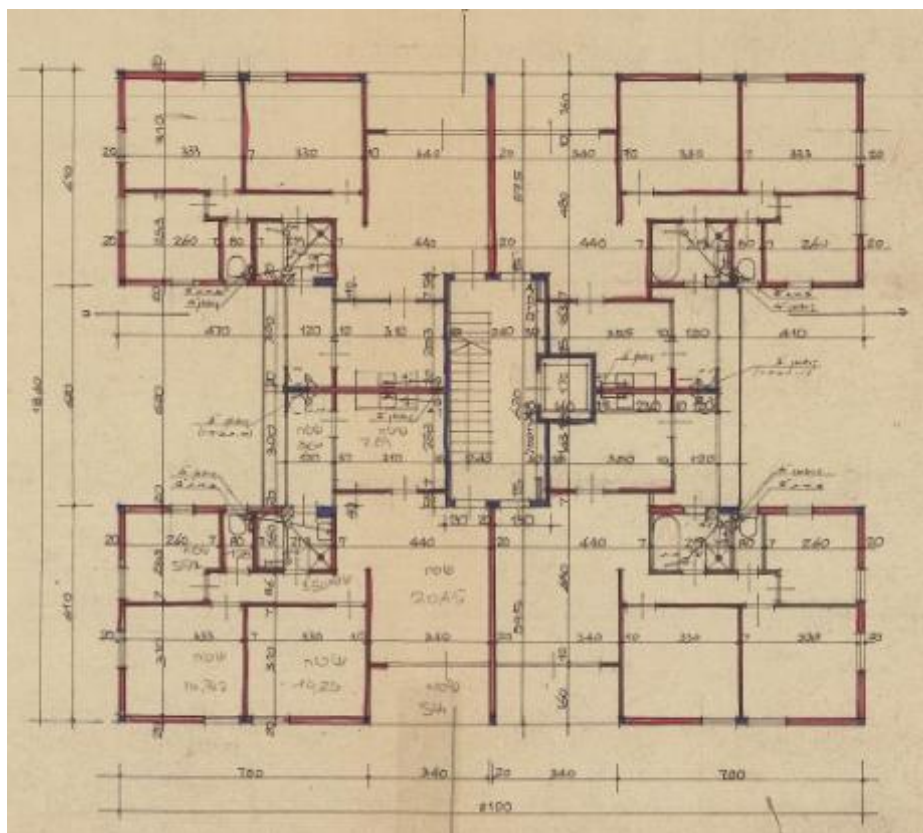


מעפילי אגוז 42, שלגי, פובזנר, שרון אדריכלים

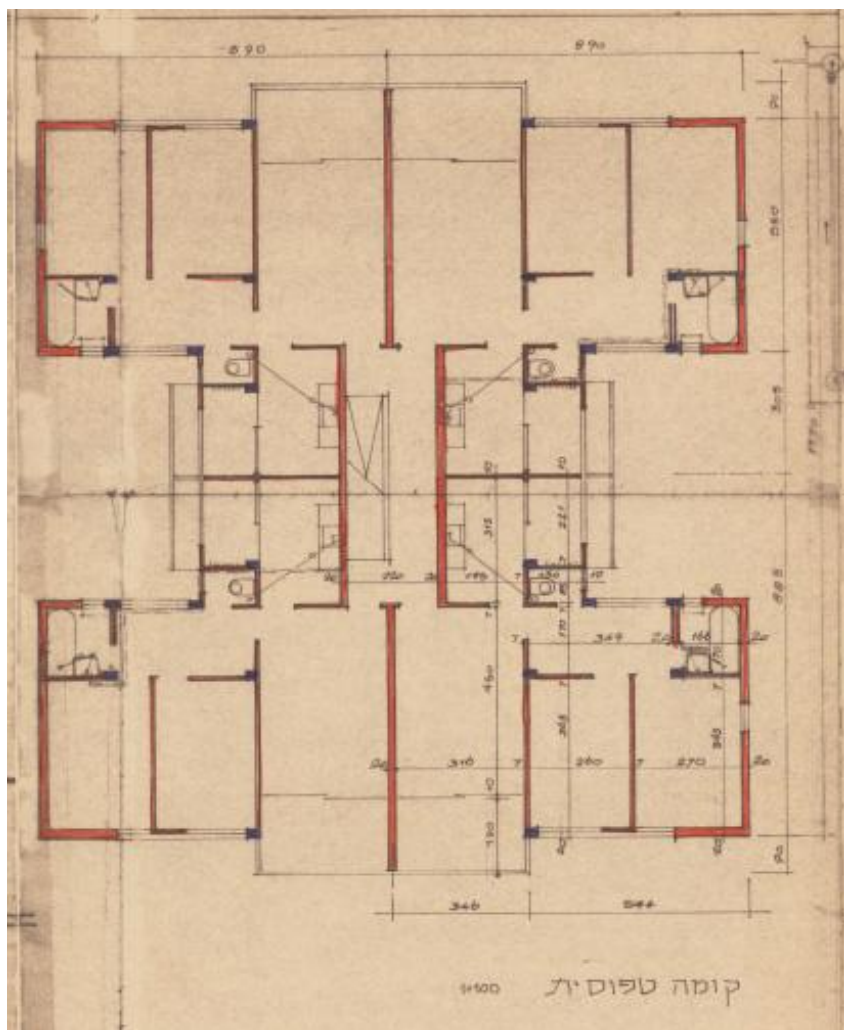


מעפילי אגוז 9-1, שלגי, פובזנר, שרון אדריכלים

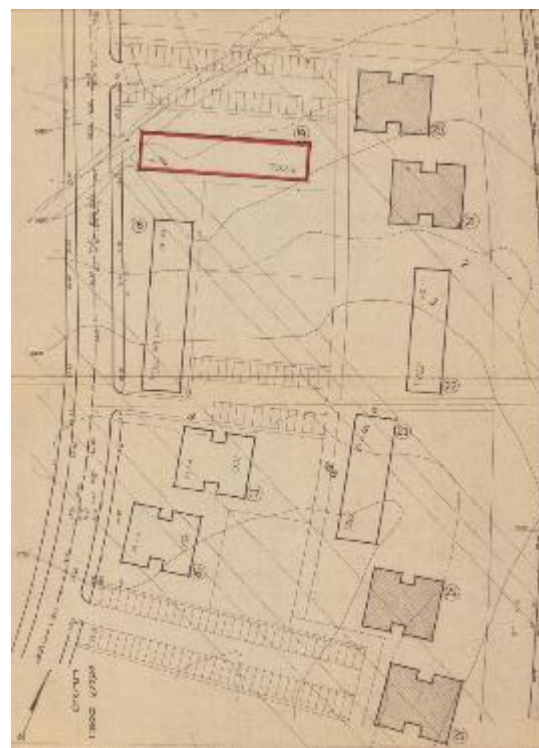
נוה חן, בניין 'ח'



נוה חן, בניין 'ה'



מעפילי אגוז 71, שלגי, פובזנר, שרון אדריכלים

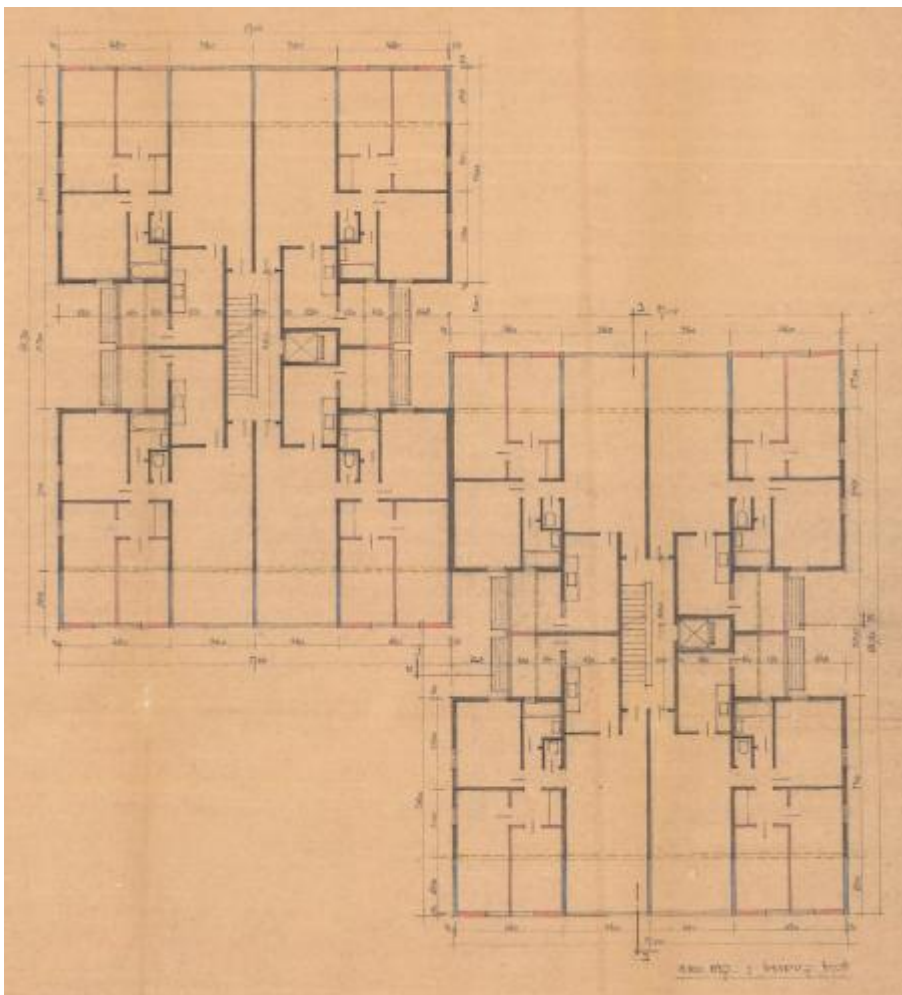


מעפילי אגוז, שלגי, פובזנר, שרון אדריכלים

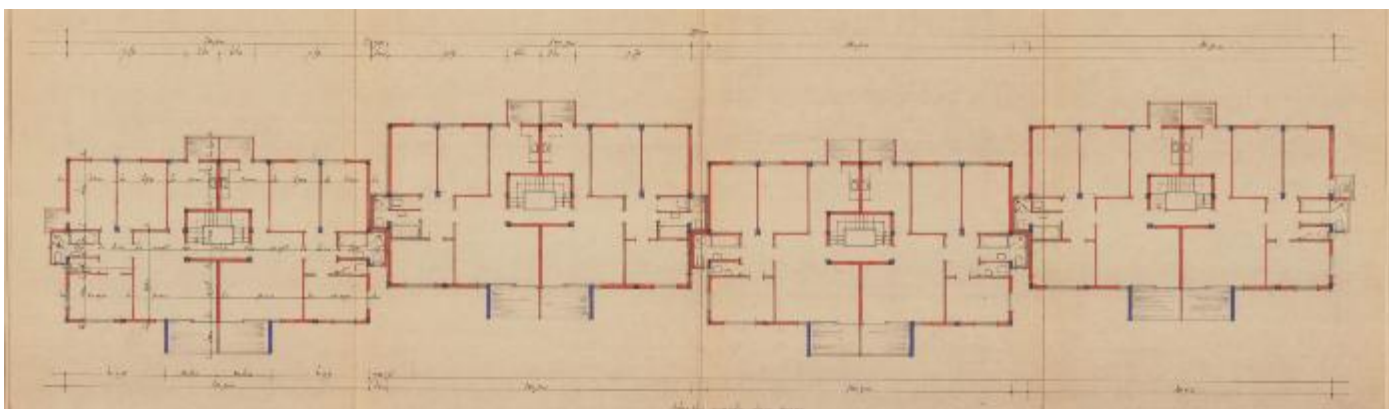


נִיר אָבִיב: בְּנֵיִן 'ח' מְדוּרָג, בְּנֵיִן טוֹרֵי מְדוּרָג

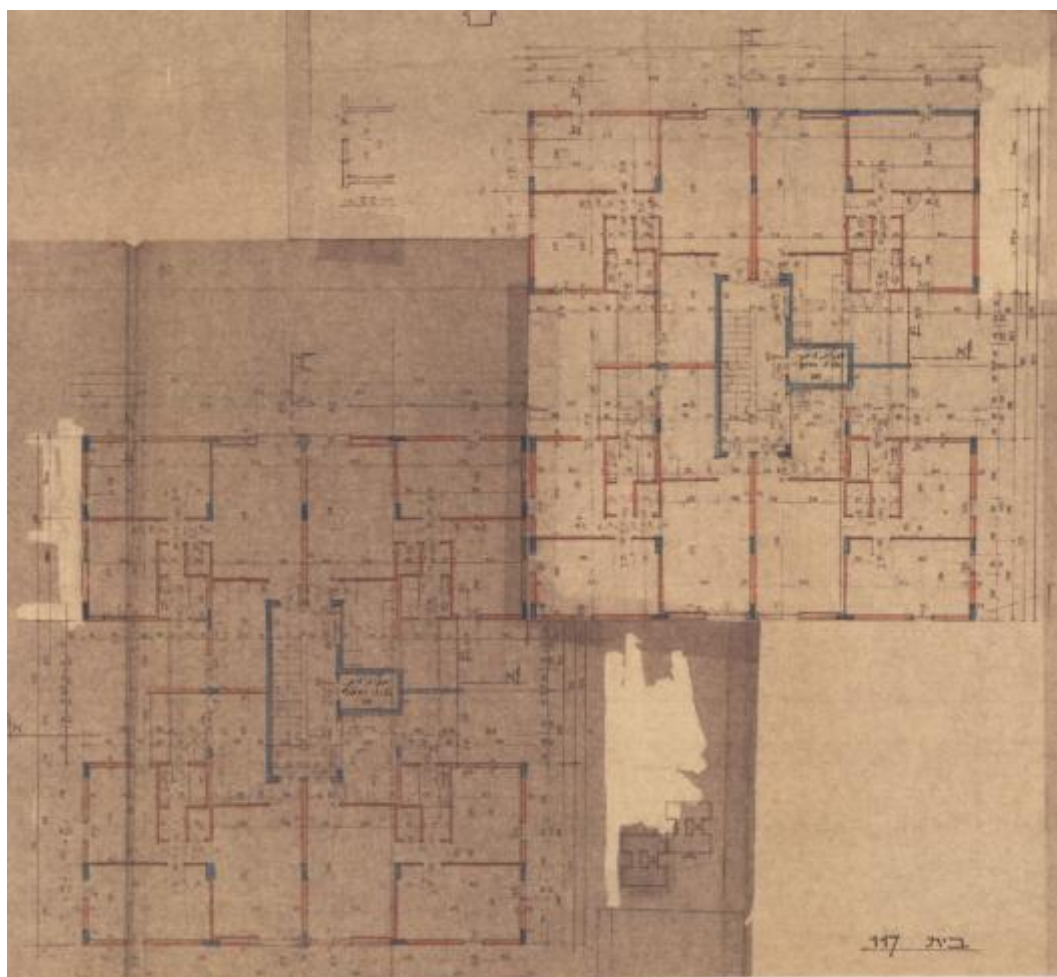
מח"ל 84-90, פּוֹבִזְנֵר - שְׁלֵגִי אֲדְרִיכָלִים



הַטֵּיִיסִים 118-120, פּוֹבִזְנֵר - שְׁלֵגִי אֲדְרִיכָלִים

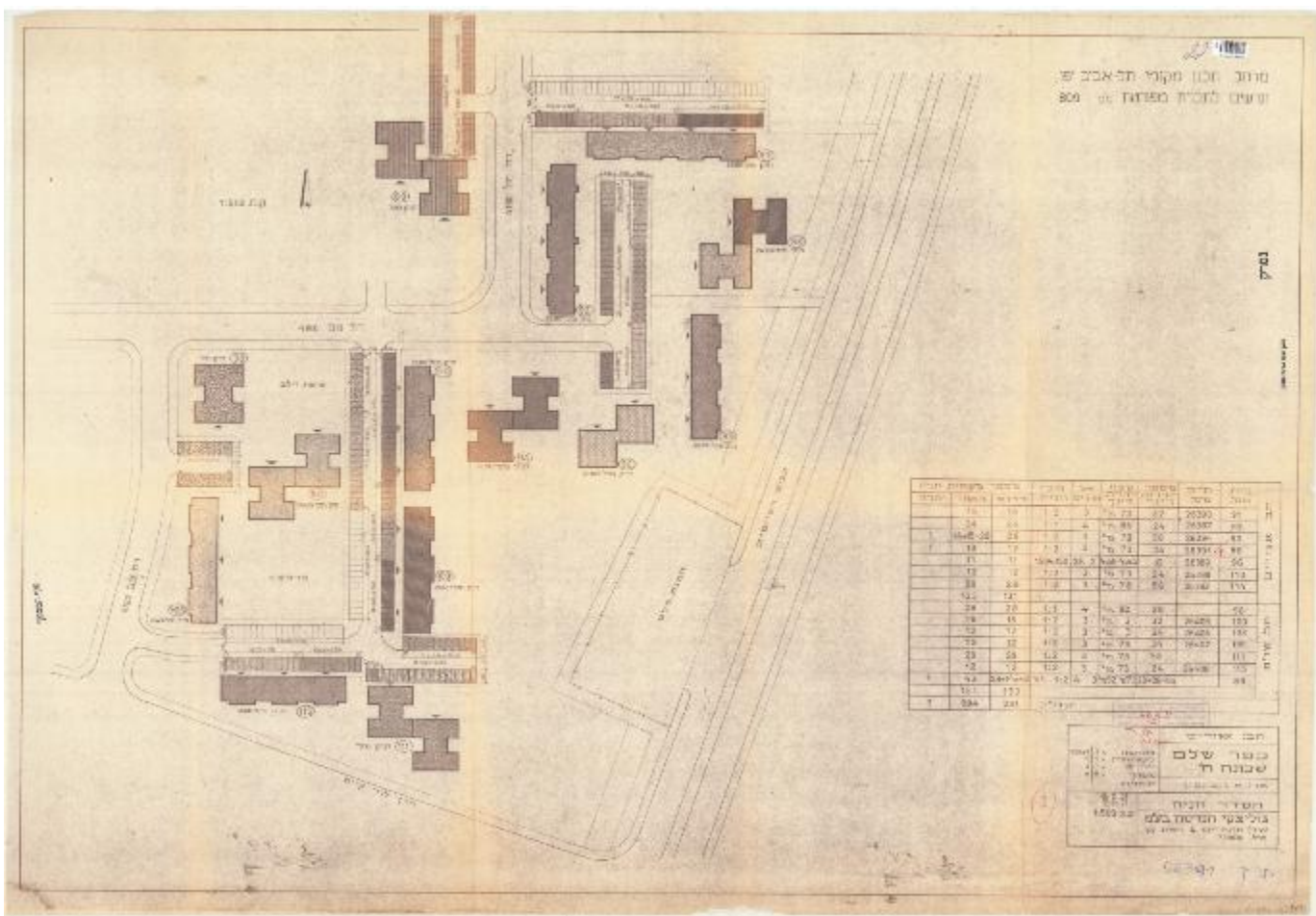


נִיר אֲבִיב: בְּנֵי יֵן 'ח' מְדוּרָג



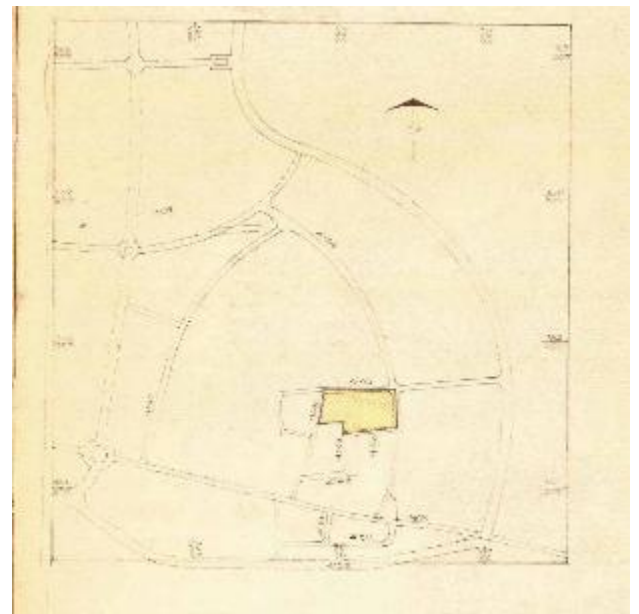
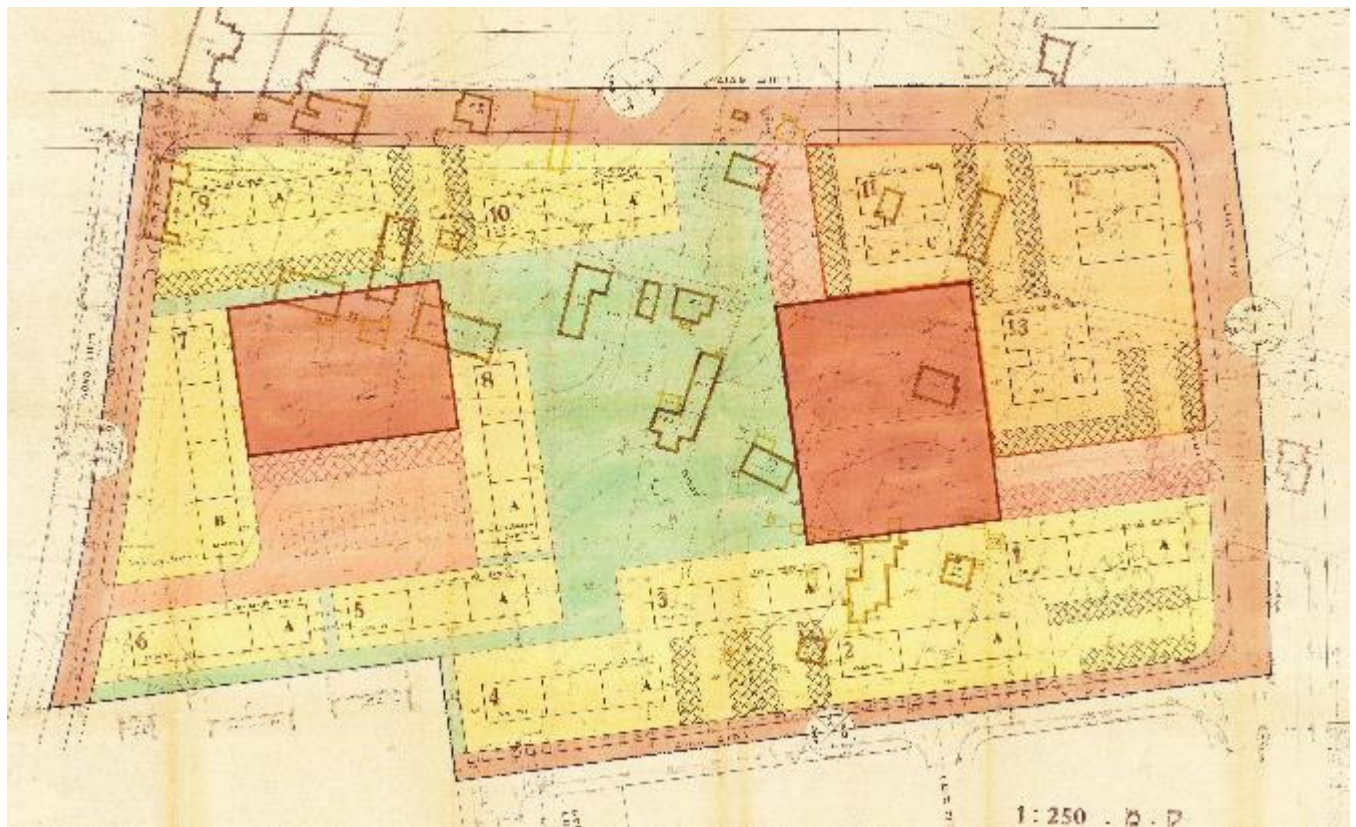
רוטנשטרייך 2-4, רובינסון, שלגי, פובזנר אדריכלים

נִיר אָבִיב: בְּנֵי יֵן 'H' מְדוּרָג, בְּנֵי יֵן טוֹרִי

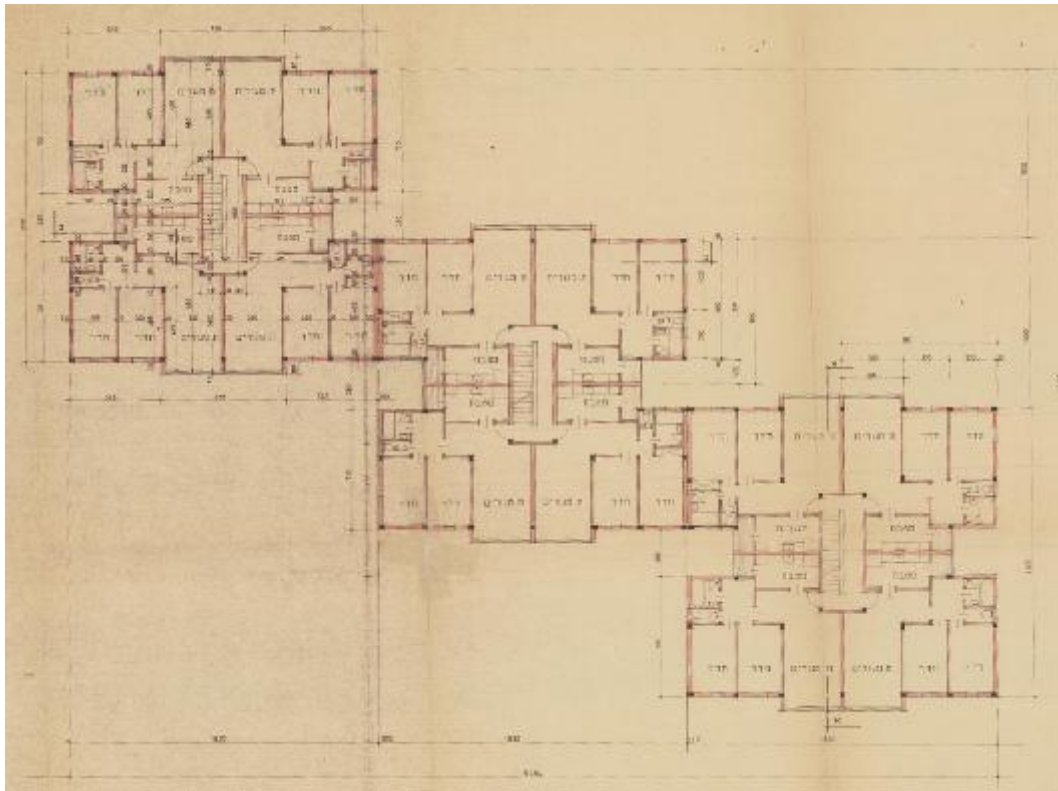


דרך הטייסים, אדריכל א. רובינסון

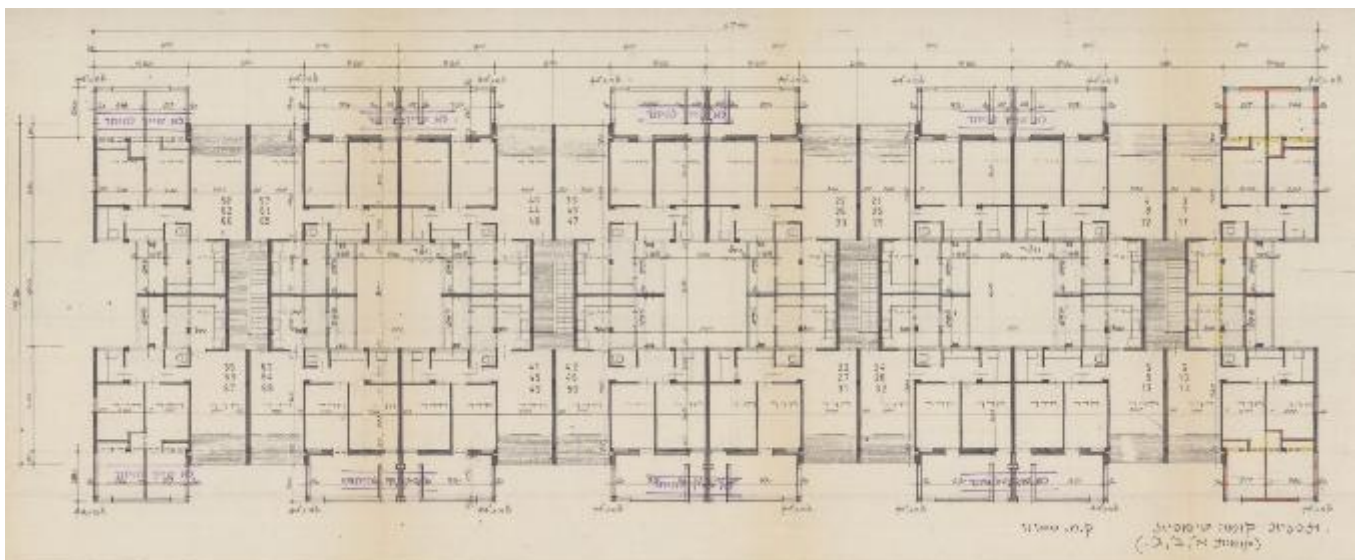
נוה אליעזר, תב"ע 806א'



נוה אליעזר: בניין טורי, בניין טורי מדורג



צוקרמן אנטק 14, פובזנר - שלגי אדריכלים

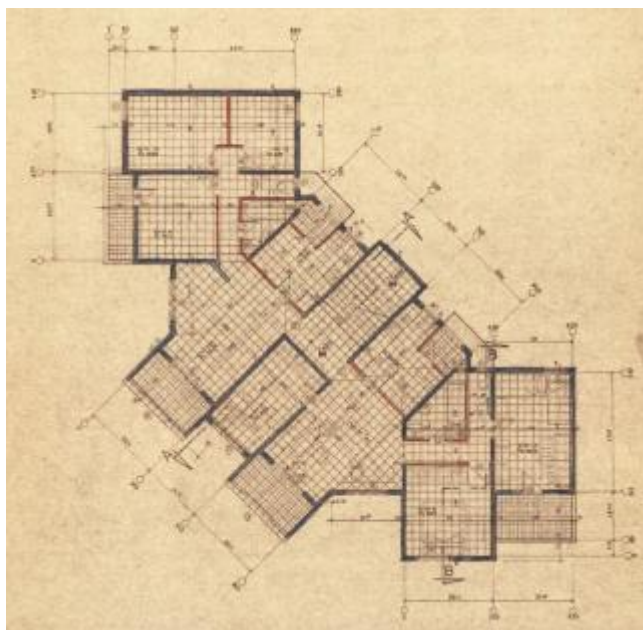
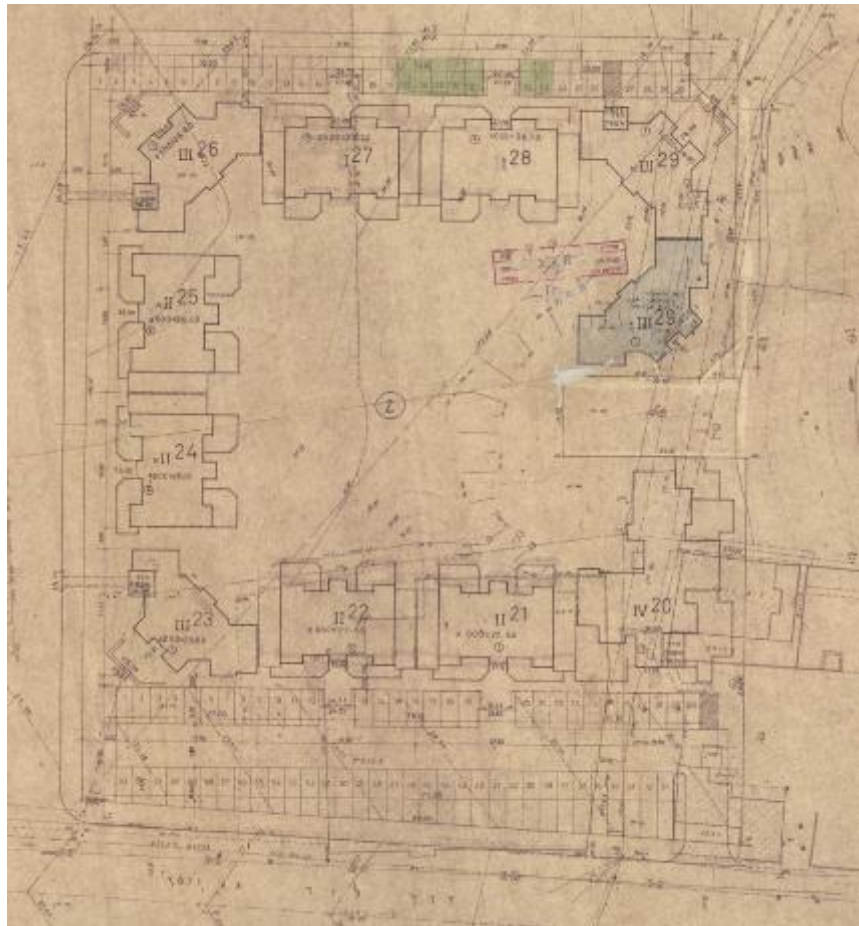


ששת הימים 1, שלגי, פובזנר, שרון אדריכלים

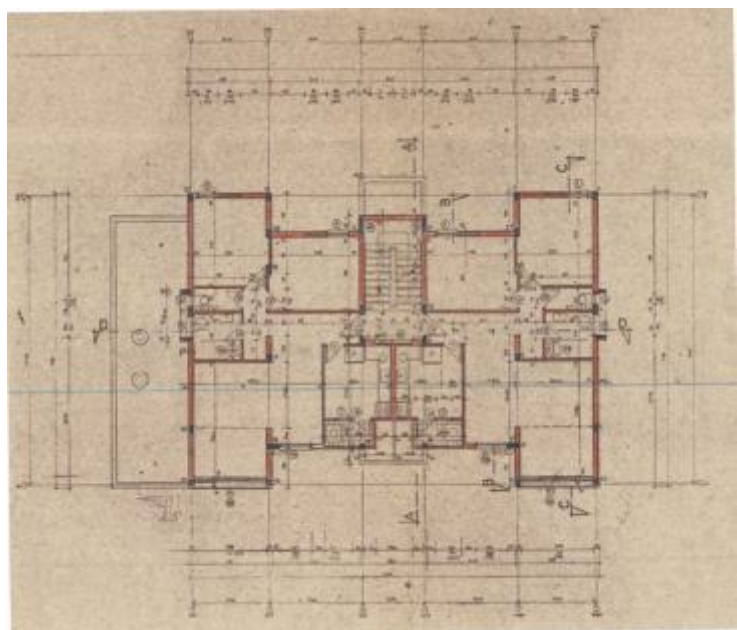


נוה כפיר: בניין טורי סביב חצר משותפת

אנקאווא 8-12, יער ארכיטקטים בע"מ

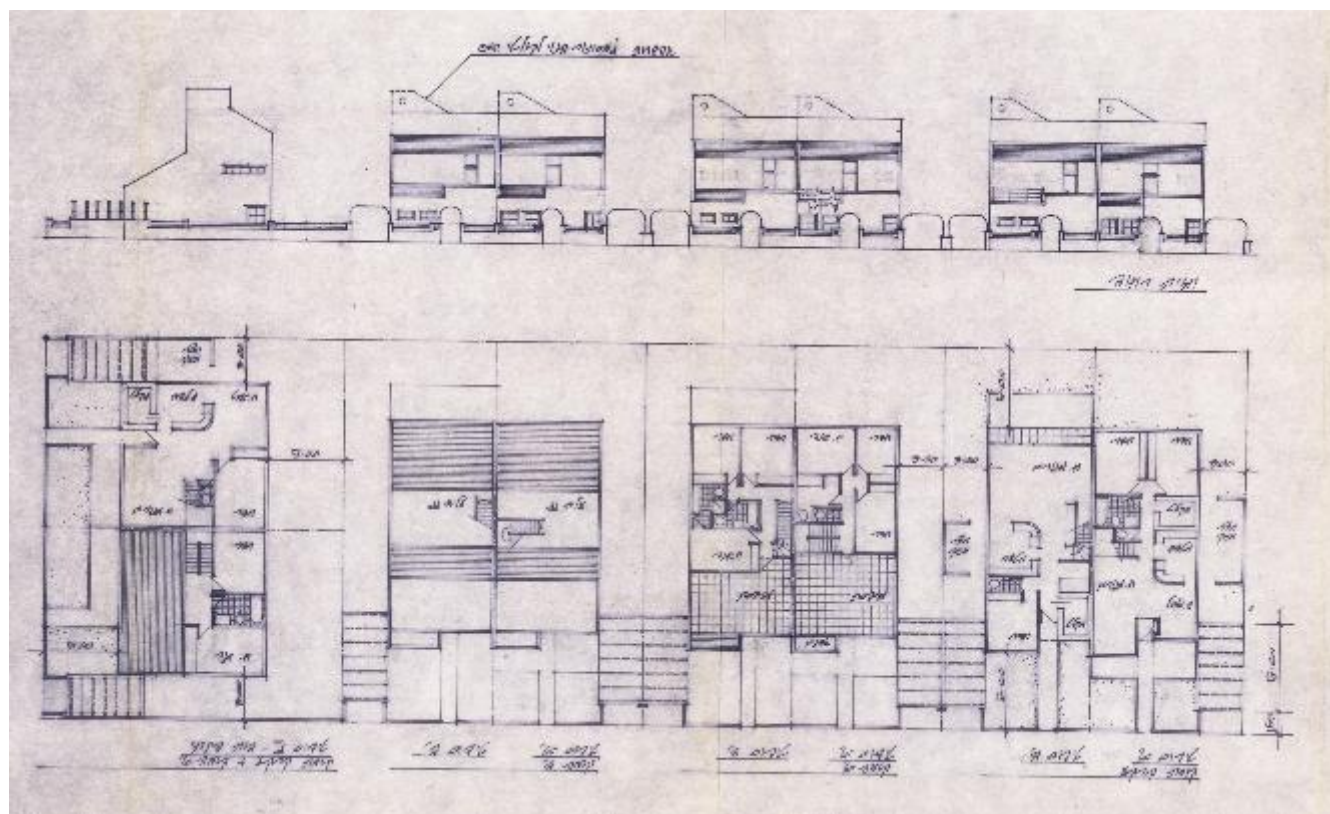
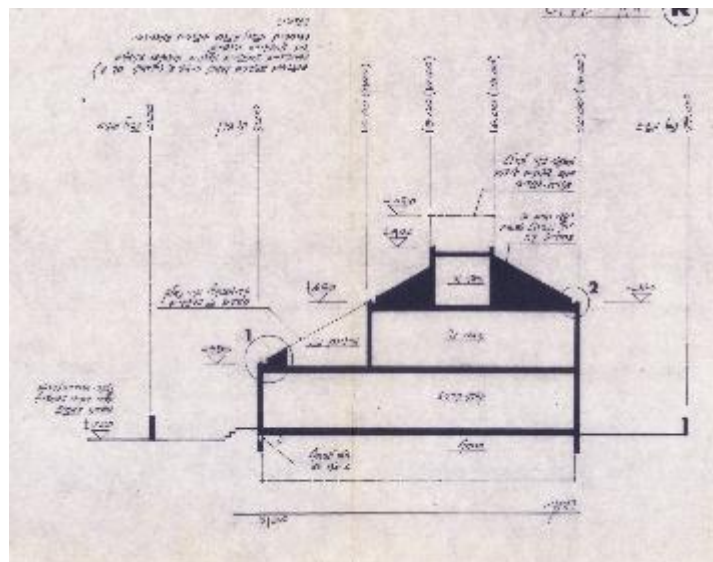


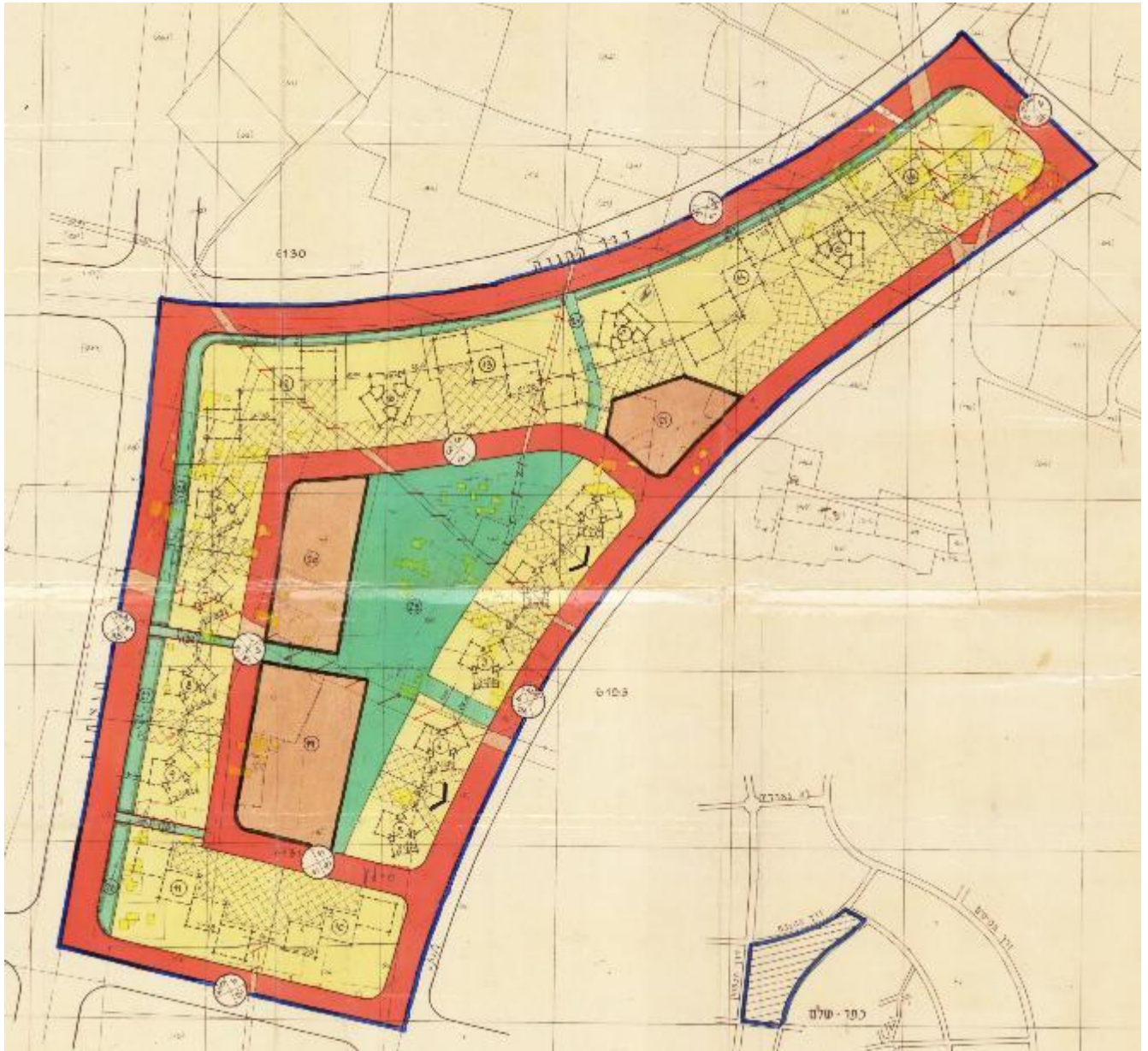
משה דיין 18-24, יער
ארכיטקטים בע"מ

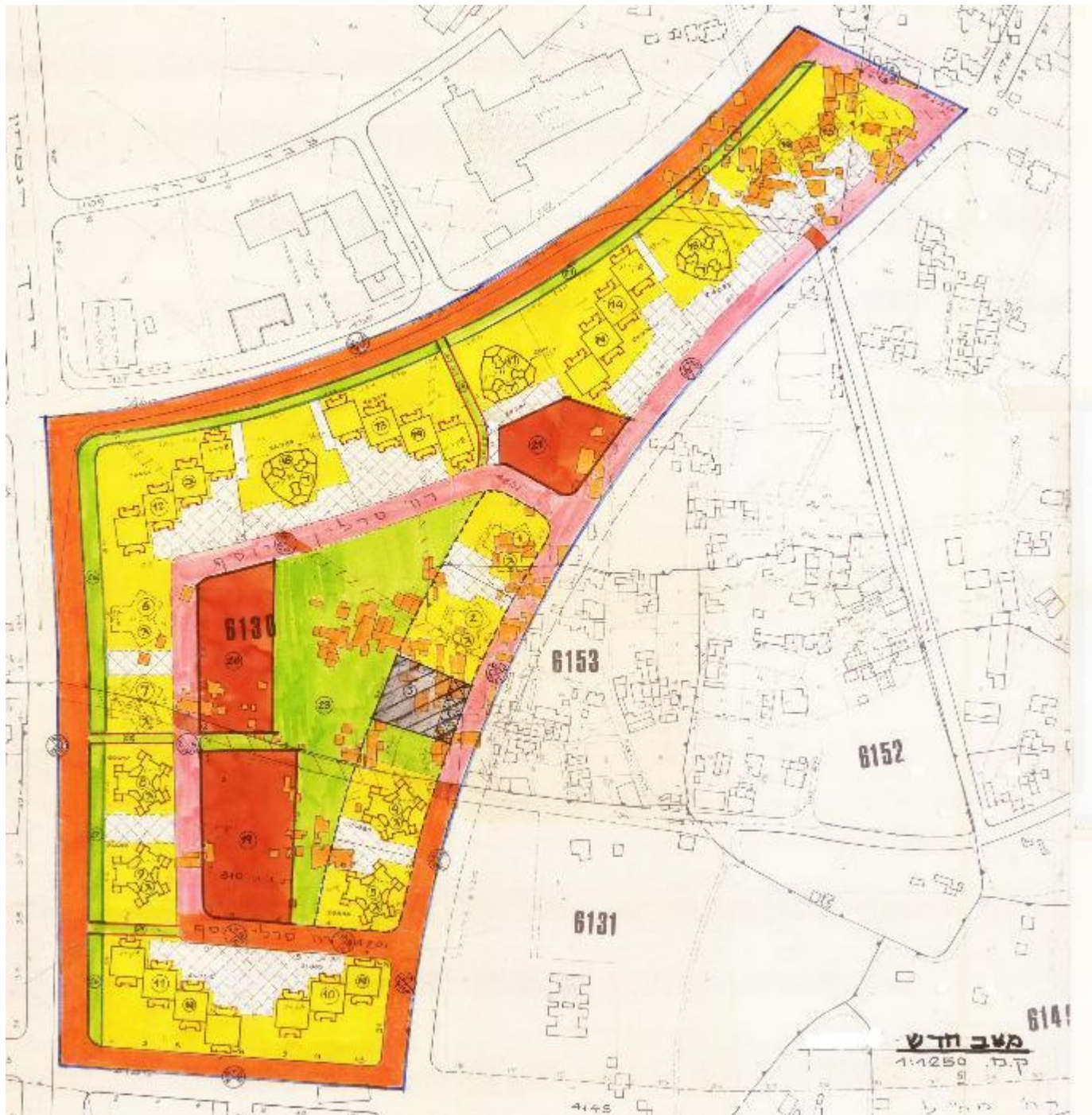


אנקאווא 8-12, יער ארכיטקטים בע"מ

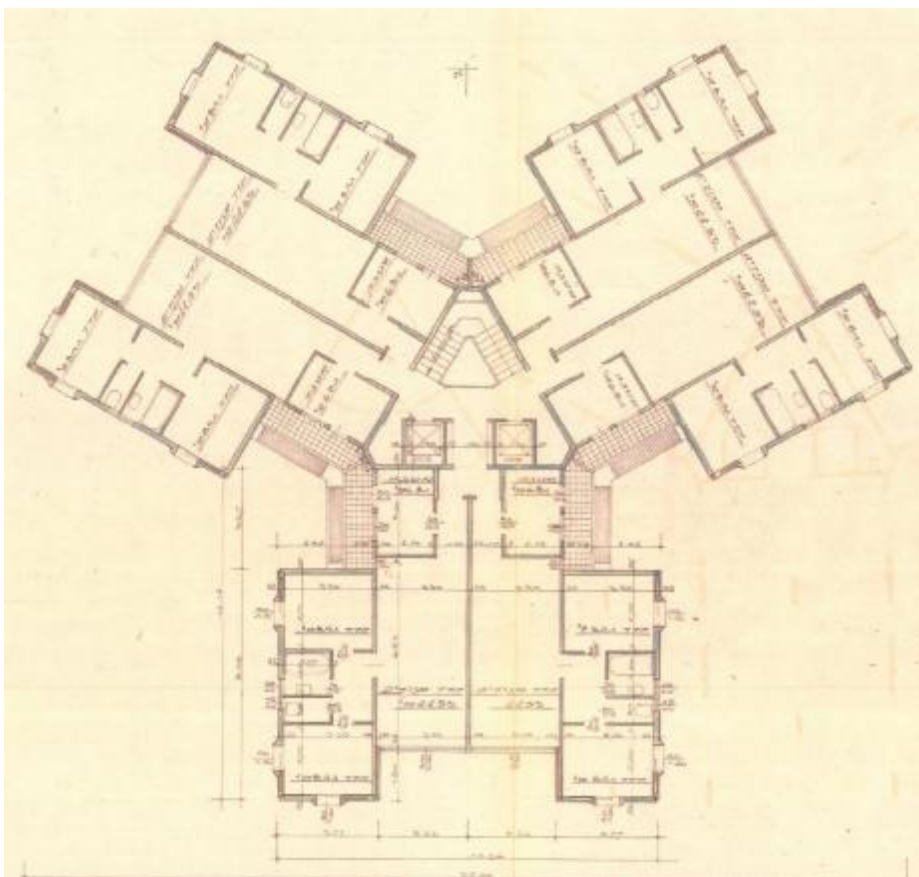




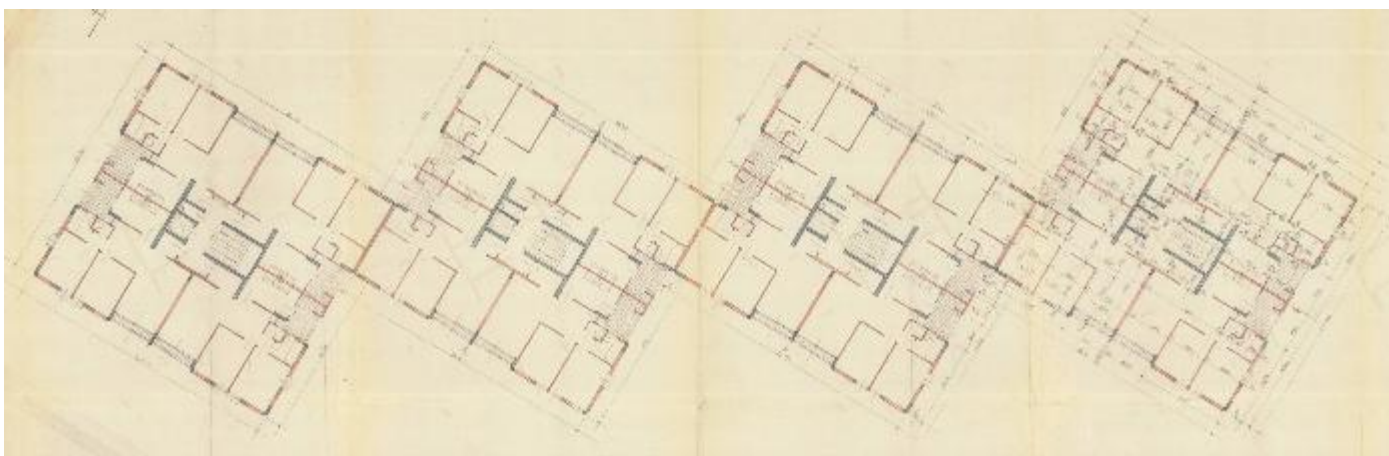




נוה ברבור: רב קומות, טורי מדורג



משה דיין 42-44, י. פרלשטיין



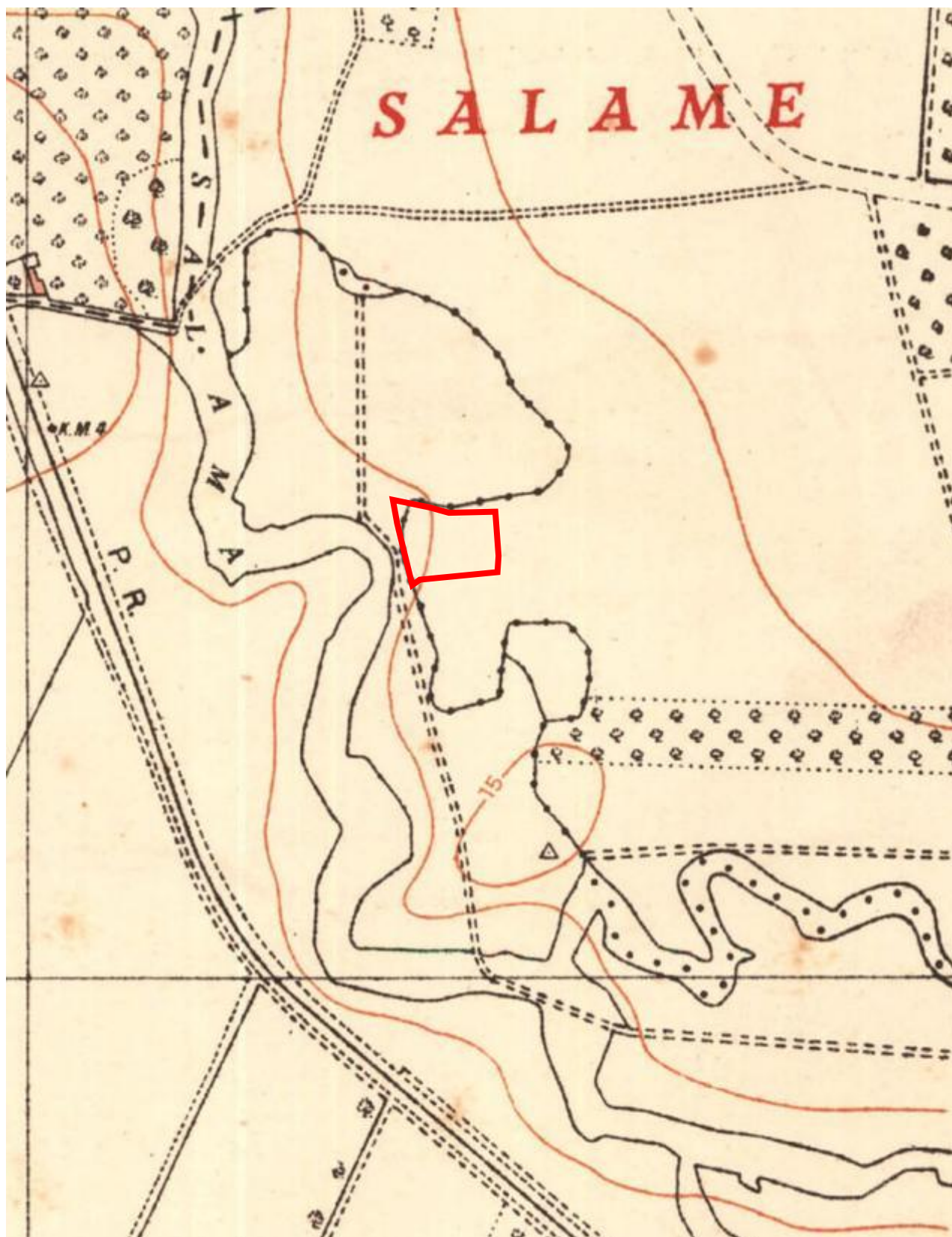
ההגנה 122-128, י. פרלשטיין



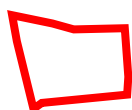


2023

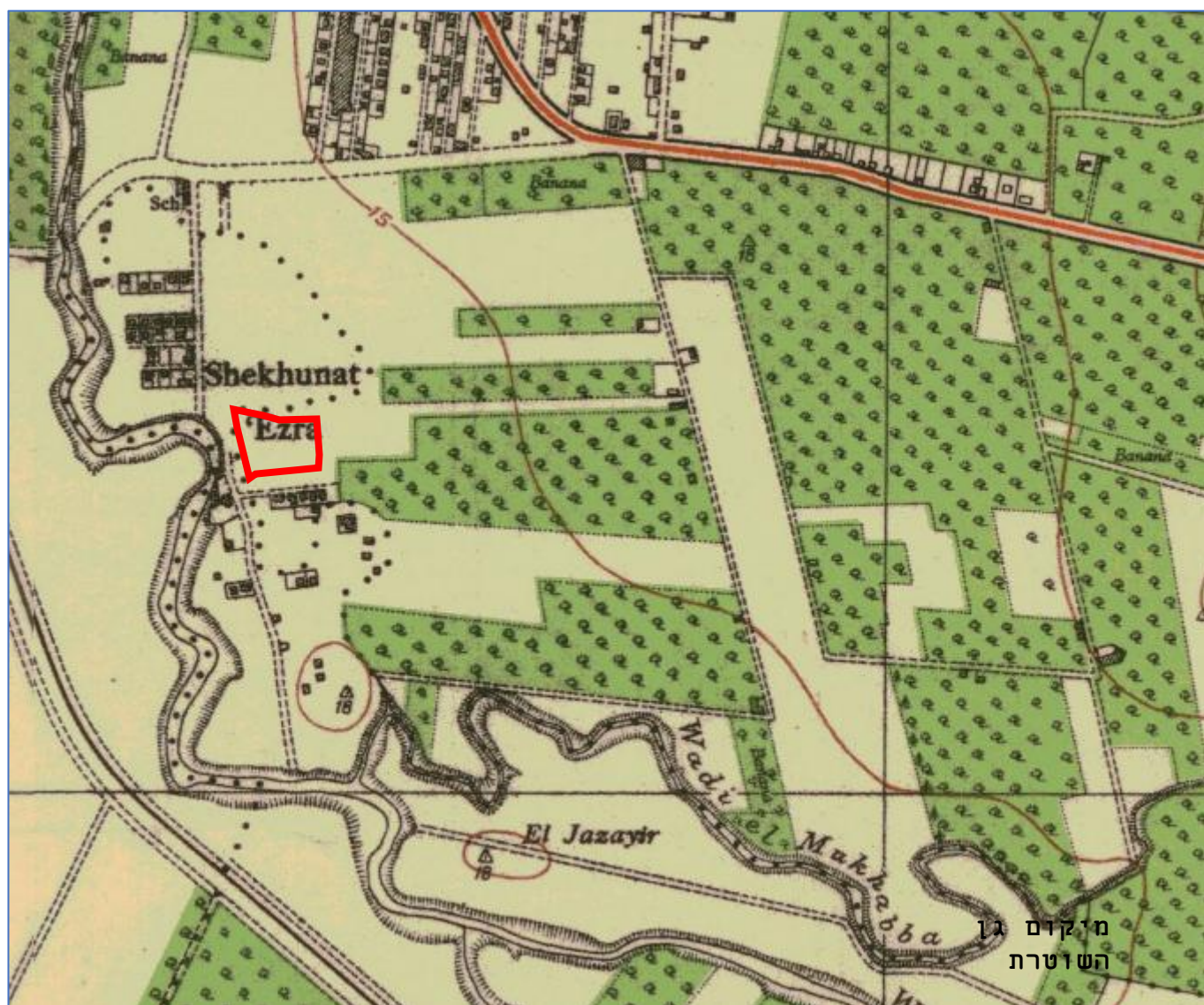




מיקום גן
השוטרת



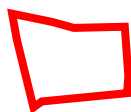
1938



מיקום גן
השוטרת

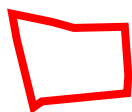
1944

מיקום גן
השוטרת

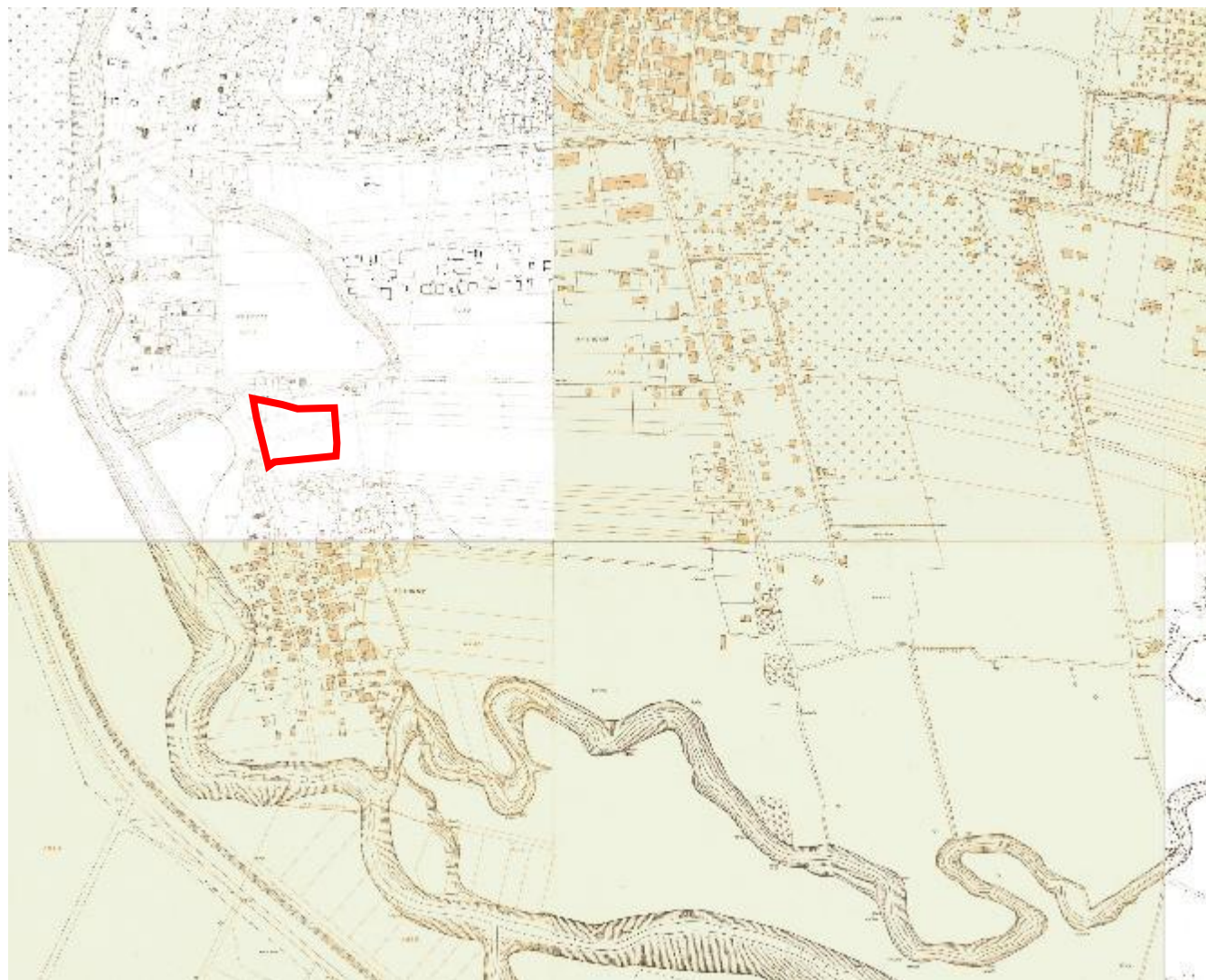




מיקום גן
השוטרת



1949

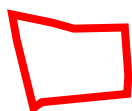


מיקום גן
השוטרת

1953



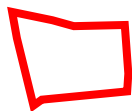
מיקום גן
השוטרת



1964



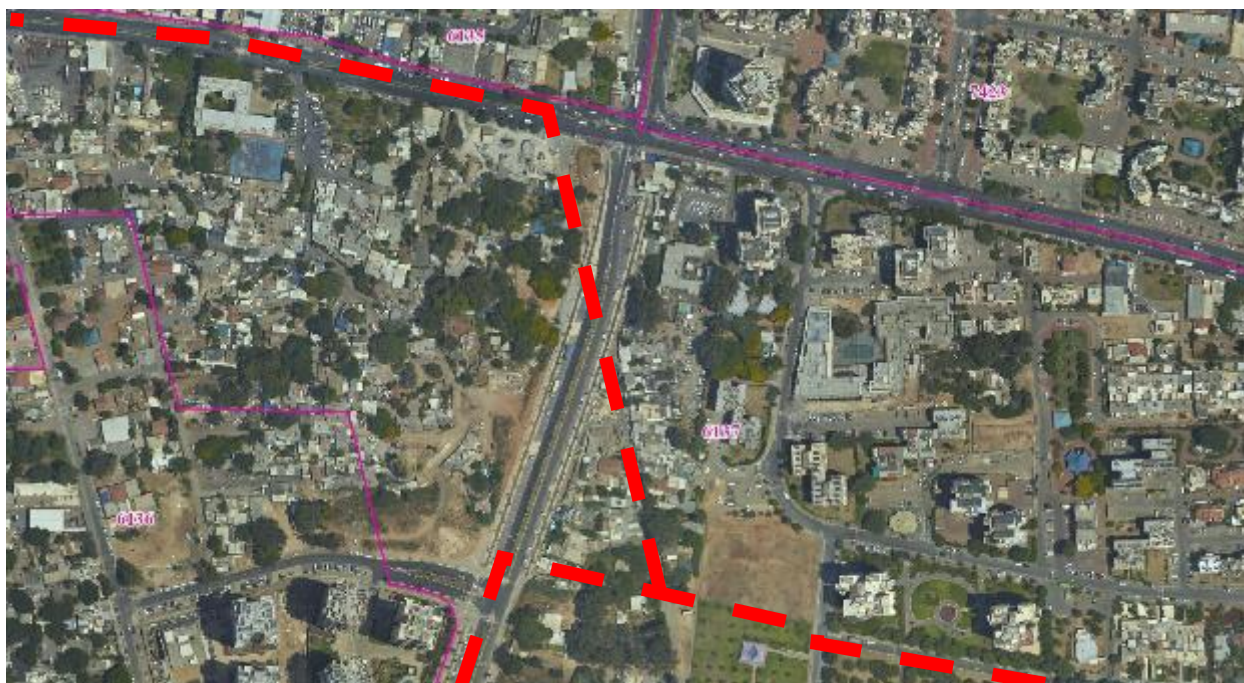
מיקום גן
השוטרת



1974

מחיקת רחוב היסטורי בגבול מזרחי של שכונת הארגזים





גבול אדמיניסטרטבי בין שכונת הארגזים וליבנה



(C,A) רחוב בגבול היסטורי של שכונת הארגזים
(B) רח' ישעיהו ליבוביץ' בהמשך דר' משה דיין





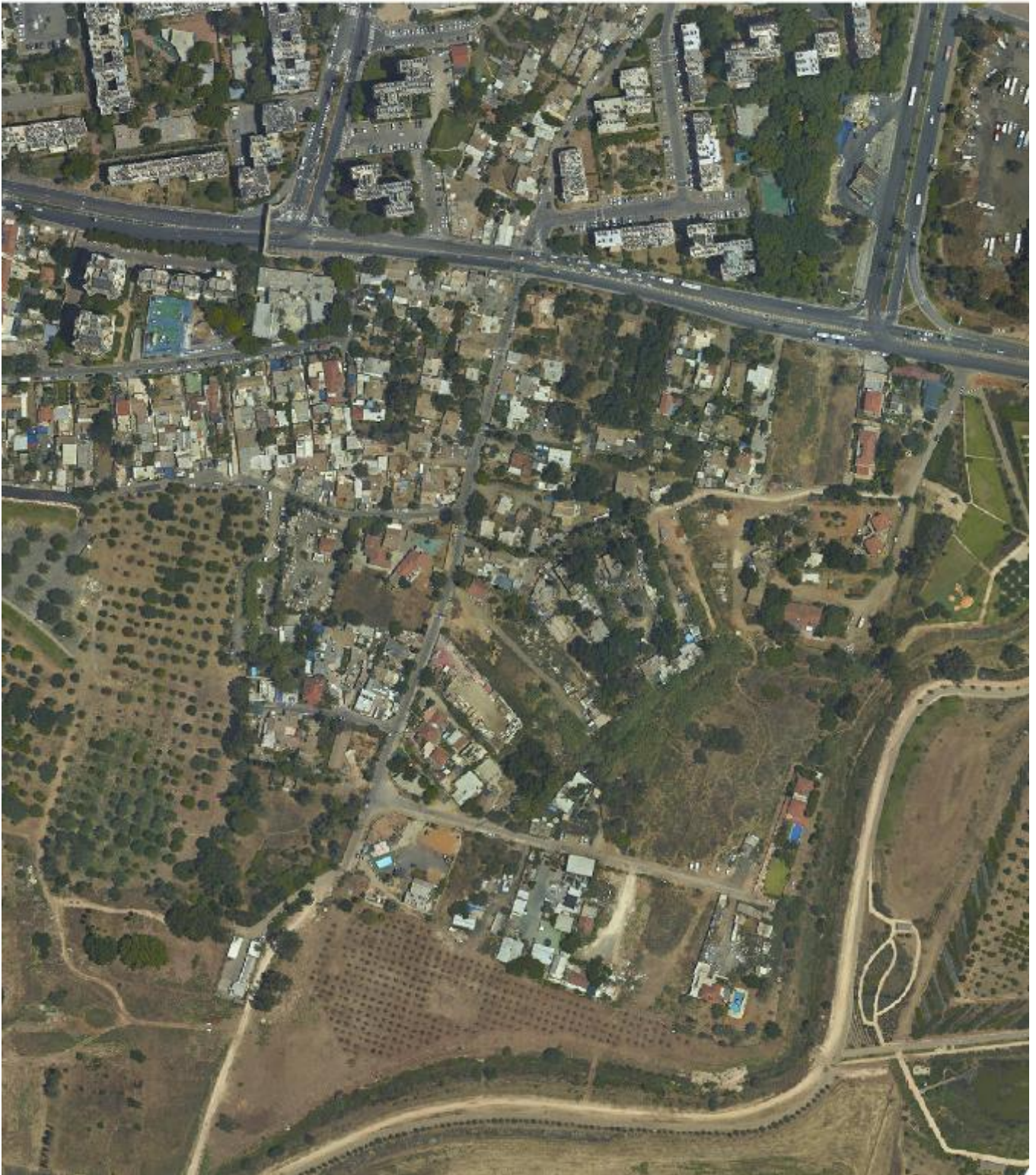














חבאן, תימן

תולדות קהילת חבאן, מתוך: יהדות חבאן (חצרמות) בדורות האחרונים

שכונת ידידיה הוקמה ב-1952 על ידי 31 משפחות שמקורן בעיר חבאן, אשר באזור מדברי ומבודד במזרח תימן. אזור זה בתימן, הסמוך למחוז חצרמות, הכיל קהילה יהודית כבר מהעת העתיקה. ב-1987 פרסם מעטוף סעדיה בן יצחק את עבודת המאסטר שכתב תחת הכותר "יהדות חבאן (חצרמות) בדורות האחרונים". לקראת סוף הספר מתאר בן יצחק את רגע יציאת הקהילה את עירם כאיש אחד לקראת העליה לישראל באוירון: "לאחר צפייה והמתנה בכליון עיניים הגיעו 8 משאיות ביום ששי כ"ב בתמוז לחבאן בערך בשעה 10 - 11 לפני הצהריים, והמתינו כל יום ששי וכל יום שבת ליד המחכמה - (מפקדה או משרד) עד יום ראשון כ"ד בתמוז בשעות 10 - 11 לפני הצהריים. כל הקהילה עלתה למשאיות עם כל חפציהם הדלים שהצליחו לקחת, כלומר הדברים החשובים והקלים, כדי שלא למלא את המשאיות בחפצים. אני, בן סאלם זצ"ל היה האחרון אשר יצא מן שכונת היהודים (חאפת אליהוד) ועלה למשאית האחרון. כל בית שהתרוקן מתושביו עומד העסכרי - (חייל מחיילי המלך) ליד הדלת, נועל אותה ולוקח את המפתחות כדי למסרם למלך.





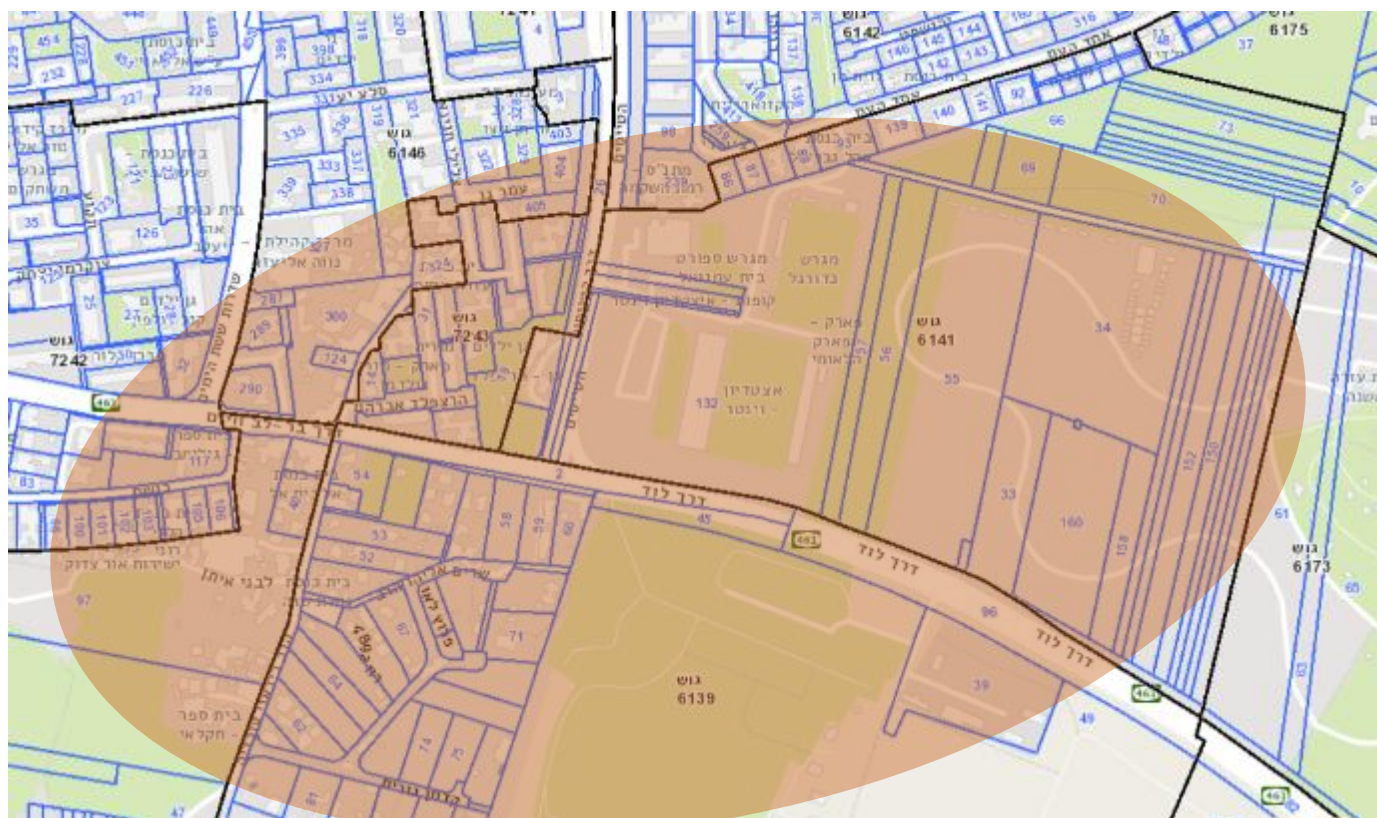
הערבים יצאו בהמוניהם לראות את התכונה הגדולה שבה נעקרת ממקומה קהילה שחייתה במקום מאות ואולי אלפי שנים. בעיני רבים מהערבים נראו דמעות, אם מרוב התרגשות מעצם המאורע, ואם מתוך רגש של צער על הפרידה. אפילו הנשים אשר אינן יוצאות מבתיהן ואסור להן להיראות לזרים חוץ מהמשפחה המצומצמת - (אל מכפראת), ובלילה כשהן יוצאות מבית לבית, יוצאות רעולות פנים, הוציאו את ראשיהן מהחלונות, דבר האסור להן לעשות לפי מנהגן (עמוד 137).





בחבאן התגוררו יהודי העיר ברובע משלהם. בהיותם מבודדים מאות בשנים, פיתחו היהודים החבאנים אורחות חיים ייחודיים אופייניים להם. אלה התבטאו בלבוש, תספורת ראש, אופן הכנת מזון ובקיום מצוות חג ומועד. קהילתם הקטנה, שמנתה באמצע המאה ה-20 כ-450 איש, התאפיינה בליכוד וערבות הדדית. בתי הרובע היהודי, שכונה "חפאת אליהוד", היה בנוי בתים בני 2-5 קומות, שסבבו חצר מרכזית שיתופית, ובה קיימה הקהילה אירועים משותפים גדולים כקטנים. ברובע היו 2 בתי כנסת ומקוואות, ובינו לבין האזור המוסלמי ניצב ארמון הסולטאן. מרבית יהודי חבאן עסקו בצורפות ומסחר, וקומת הקרקע בבתיהם שימשה בתי מלאכה.

בדומה לקהילות גולה רבות אחרות, גם עבור החבאנים, ארץ ישראל הייתה מעוז ערגה ויעד רוחני, אשר איפשר להם לשמר את זהותם הייחודית. האפשרות להתיישב בארץ הקודש הייתה חלום שהתגשם במבצע "על כנפי נשרים", במהלכו הועלו כ-50,000 יהודים, רובם מתימן בין 1948-50. מאז ועד ימינו, השתלבותם של יהודי חבאן בכור ההיתוך הישראלי, יצרה מורכבויות בכל הקשור לרצונם ויכולתם של החבאנים לשמר צביון קהילתי ייחודי ונאמן למורשתם. בהגיעם לישראל, השתקעו החבאנים במושב ברקת, אשר נמצא בקרבת נמל התעופה בן גוריון. זמן קצר לאחר מכן, התגבשה קבוצה בת 31 חברים מתוכם ופנתה לקק"ל בבקשה להשתקע על אדמות כפר סלמה, אשר על התפר בין תל אביב-יפו ורמת-גן. בשנת 1949 הוקמה האגודה החקלאית השיתופית "ארנון", על ידי 31 משפחות אלה, במטרה לעבד את הקרקעות החקלאיות שהוחכרו להן על ידי המדינה באדמות הפרדסים והמטעים של כפר סלמה.



1/כ



במסמך זה נמצא:

מ. 880 / ת. 104

האוצר
האפוסטרופוס לנכסי נמקרים

ת.א.50.9.7

לכב. אגודת "ארנון"
סלמה.

הנידון: חוזה חכירה.

הנני לאשר בזה כי חתמנו אתכם על
חוזה חכירה לעבוד האדמות בכפר סלמה בנושים
הבאים:

נוש 6139 חלקות 3,4,5

" 6141 " 7,8,9,10,14,15,16
17,18,23 א.ב. 24,46,60 א' ב'.

תוקף החוזה הוא עד יום 31.8.54.

אנו נעביר לכם אתהחוזה בהקדם האפשרי
עליכם בינתיים לגשת סיד לעבוד הקרקע בהתאם
לתנאי חוזה החכירה.

בכבוד רב

יצחק כהן
מנהל הסדור להחכרת אדמות.

יב/נח

בחסותה נא למצויה
המליקה
3/4/6

האגודה הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל
הסתדרות המועלים החקלאים
המרכז החקלאי

כ"ה שבט תשי"ב
30.1.62

חלואה
ח.ד. 200

הנדון

לכבוד
מר גוסליכ,
מינהל מקרקעי ישראל,
רח' 302 מס' 10,
תל-אביב-יפו.

הנדון: - ארגון ארנון.

א.נ.

הנני לסכם בזה את חוכן היחסים שיום 25.1.62
בנדין הנ"ל:

א. אנשי ארגון "ארנון", המונה 31 חברים, מתגוררים
על גוש מס' 6141.

ב. בזמנו הוקמה ע"י הקה"ל שטח אדמה - חלקות 3,
6, 5, 4 בגוש מס' 6139 - לשכון ומשקי דור כשכיל
חברי ארגון "ארנון", על חלקות בנוח 3 דונם.
השטח הזה הוכנן והולק לחלקות. ההכנן והחלוקה
אושרו ע"י הקה"ל ונחתמו חוזי חכירה בין האחראים
לבין חברי ארגון "ארנון". חוזי החכירה, שהיו ל-3
שנים, חודשו משעל למעט.

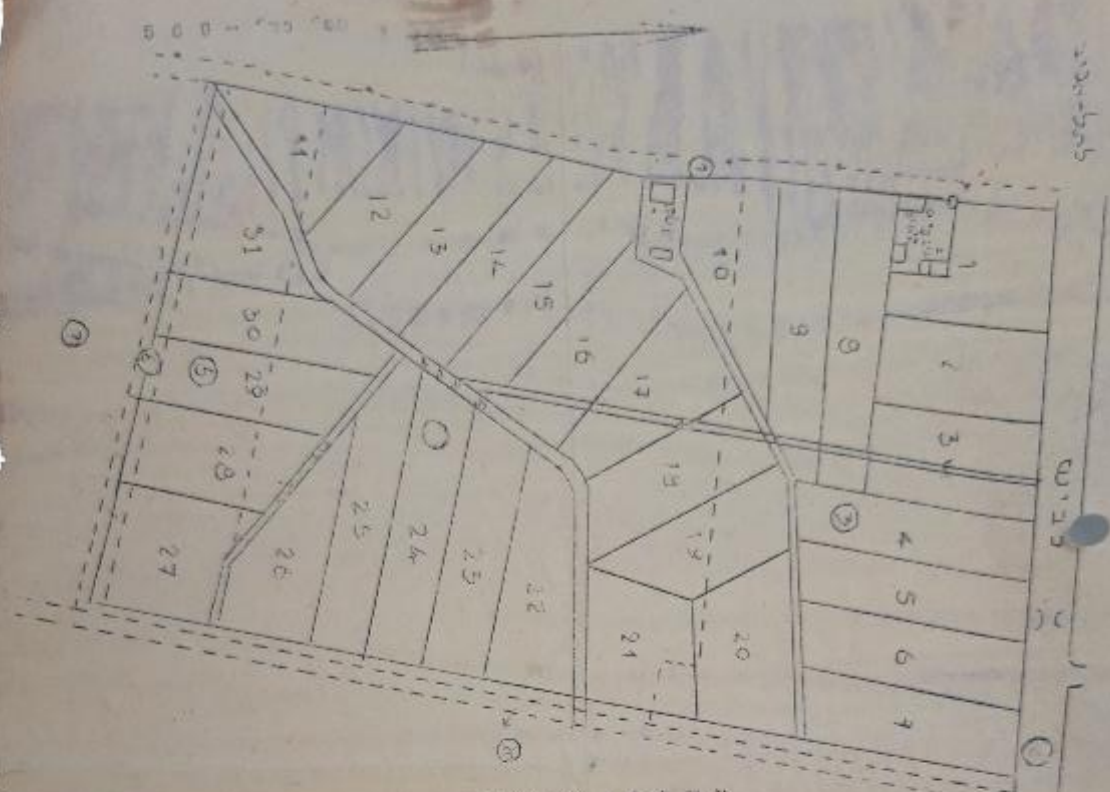
ג. ההכנסה שניחנה לארגון "ארנון" והחוזים נחתמו
עם חבריו, ביחס לאשח הנ"ל (בגוש 6139), ידירים
וקיימים, ומינהל מקרקעי ישראל יחדש את החוזים
אחש.

ד. יבוא הסדר בין ארגון ארנון לבין חברת הכשרה היישובית,
שרכשה את השטח שנליו יושבים חברי הארגון כיום
(בגוש 6141), בדור מינוי השטח הזה לאחר שהתאחד
העברה חברי הארגון לשטח החדש (בגוש 6139). אם
יירש, ינוהל המ"ס על ההסדר הזה בתיווכו של
המרכז החקלאי.

כמדובר בינינו, ונו מבקשים ממך לאשר לנו את חוכן
היחסים הנ"ל.
בכבוד רב,

העמק: ירון ארגון "ארנון",
א. הרצוג.
במיוחד: חב"ד בנ"ל, נא לחזור תאריך המכתב הזה ומספר חיקו.

המרכז החקלאי



מ.ה.ר. : 5
 מ.ה.ה. : 1
 מ.ה.פ. : 1
 מ.ה.ל. : 1
 מ.ה.ר. : 6 1 3 3
 מ.ה.ה. : 1
 מ.ה.ל. : 1
 מ.ה.ר. : 1 : 2500

- | | |
|--------------------------|-------------------------|
| 1. עובדיה יוסף | 21. חבני יוסף סוכיה |
| 2. חבני מופעי סעדיה יוסף | 22. חבני יפת משה |
| 3. חבני טמרון | 23. חבני ספריו בן-סוכיה |
| 4. עזני חלם טוב | 24. חלום סעדיה |
| 5. חבני סעדיה בן-צורק | 25. חלל סלום עזכריה |
| 6. חבני סלום בן-סעדיה | 26. סנזור חבני צלח |
| 7. רוה יפת חסן | 27. עזני יוסף יצחק |
| 8. חבני זכריה בן-עזוד | 28. יצחק וזיה |
| 9. חבני יוסף בן-זכריה | 29. חבני משה בן-סעדיה |
| 10. עובדיה סלמה | 30. חבני עזכריה |
| 11. סנזור סלום | 31. חבני סנזור סעיד |
| 12. מופעי סעדיה משה | |
| 13. מופעי חסן עז | |
| 14. סנזור עזוד | |
| 15. סנזור ג'מילה | |
| 16. חבני רוה סלום | |
| 17. סנזור יוסף | |
| 18. מופעי סעיד עזוד | |
| 19. חבני אברהם יוסף | |
| 20. רוה אברהם | |



תכנית סכמטית להקמת 6 יח"ד בכל מגרש.



תכנית בינוי עירונית ע"ב תג"פ 577 להקמת 2 יח"ד למגרש.

בתי ראשונים במבני הכפר סלמה



1953



1949

מבני ציבור וקהילה



בית כנסת 'אל בית אל'



חווה חקלאית



מפעל סיפולוקס, רחוב תובל

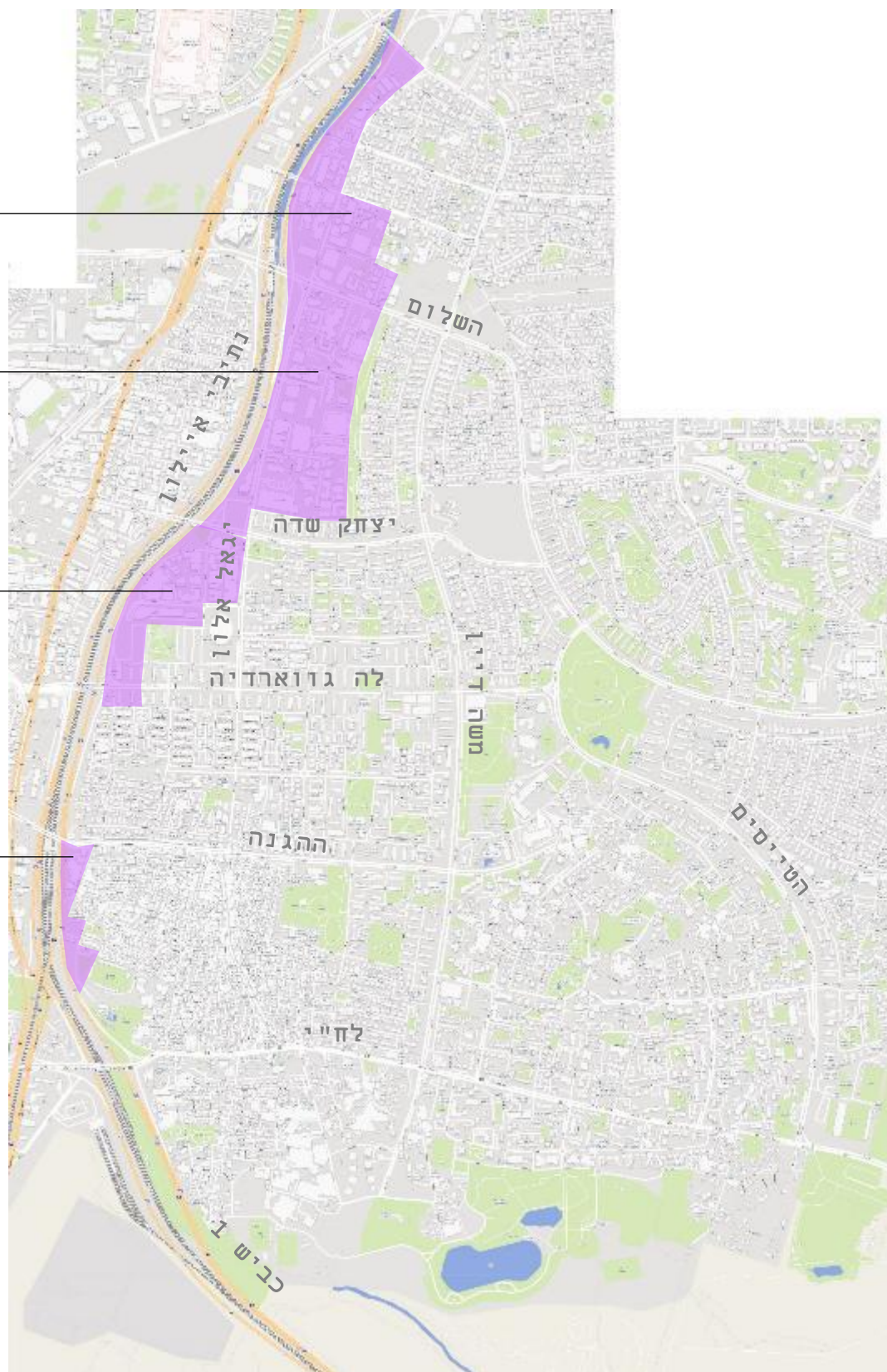
אזורי תעסוקה ושימושים מעורבים עם תעסוקה
ע"פ ת"א 5000

נחלת יצחק

בצרון

יד אליהו

התקווה



חלק זה של העבודה סוקר את התפתחותם של איזורי התעשייה במזרח תל-אביב. אזורי התעשייה במזרח העיר התפתחו משמעותית לאחר קום המדינה. תכנית המתאר תא-5000 משקפת את התפתחותם של הקרקעות במערב רובע 9, לאורך גדת נחל האיילון, כשטחי תעשייה. תכנית זו מיעדת את השטחים הללו לתעסוקה ושימושים מעורבים עם תעסוקה (ראו מפה משמאל).

התפתחות אזורי התעשייה של מזרח העיר לאורך גדת האיילון נבעה מהיות שטחים אלה פוריים חקלאית, ולכן לא נמכרו על ידי בעליהם הערבים לפני קום המדינה, כמו גם בשל היותם בעייתיים למגורים בשל סכנת הצפות עונתית.



תעשייה

תעשייה

תכנית 188 (נחלת יצחק), ותכנית קיי (בצרון ויד אליהו) תואמות במידה רבה בשטחי התעשייה את שטחי התעסוקה הייעודיים של היום. תכנית קיו-יפו (התקווה ועזרא) איננה זמינה ועל כן לא נתייחס אליה כאן.

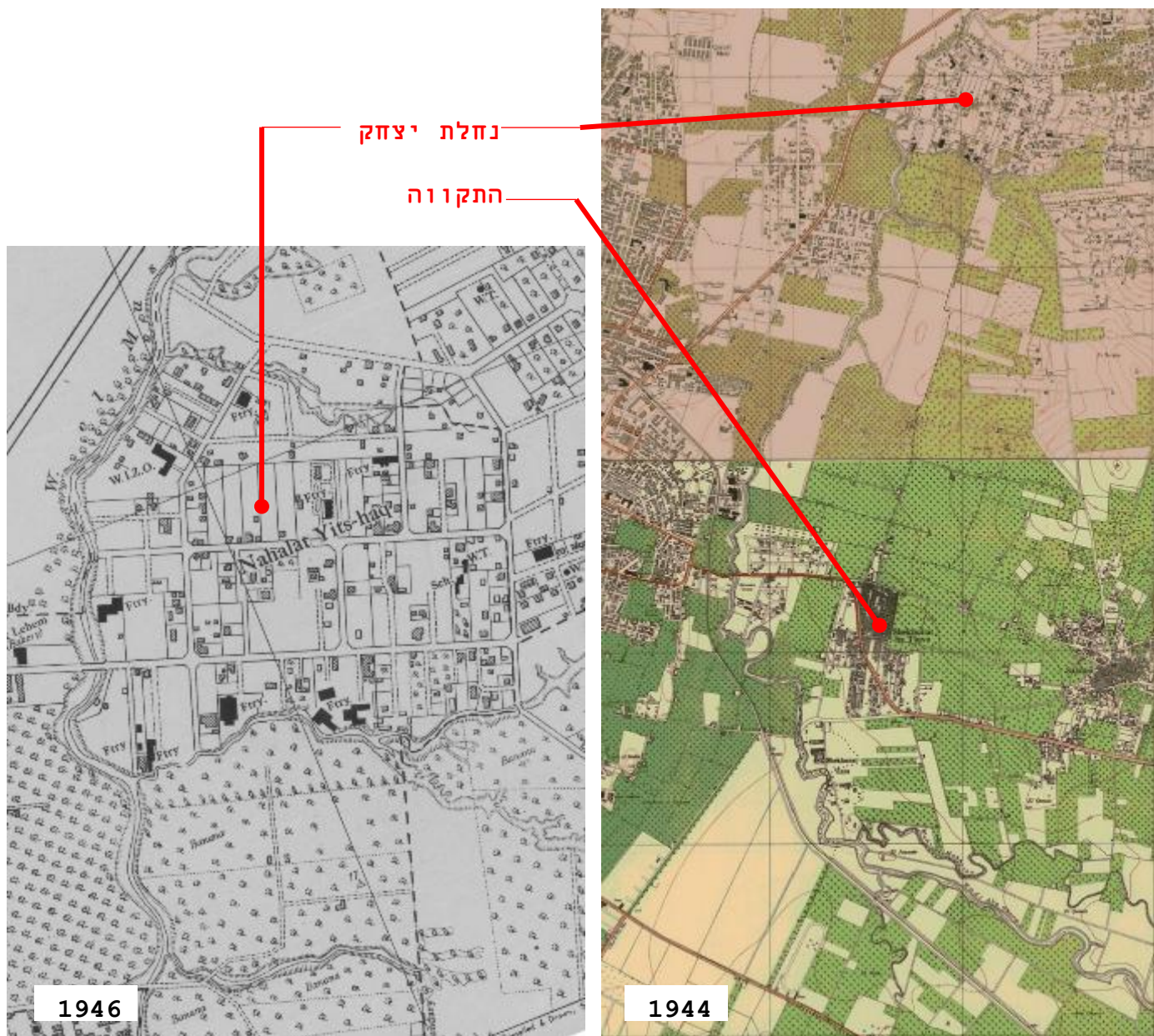
תב"ע 188
נחלת יצחק



תב"ע קיי
בצרון ויד אליהו

תעשייה

תעשייה



במפה מ-1944 מצוינים מפעלים ברובע בתחום חקלאות ומזון כגון מחלבות ומאפיה בשטח של נחלת יצחק. מפעל אחד נוסף מוזכר בקרבת גשר ההגנה במערב התקווה. פרט לאלה שאר השטח שימש לחקלאות.

במפה מפורטת יותר של נחלת יצחק מ-1946 ניתן לאתר בשכונה 10 מפעלים. יוסף זימן, ממייסדי השכונה, סוקר בספרו "עם נחלת יצחק מראשיתה" (1947), את המפעלים שקמו בשכונה לאחר התבססותם של 4 המשקים החקלאיים המייסדים (טייבר, זימן, רום ופרידגוט), ומונה בתוך כך 42 מפעלים, שקמו בין 1928 ל-1947. בין מפעלים אלה נכללו גם חברות ידועות בשוק הישראלי כמו מחלבת טרה, כלי חשמל זהר, מפעל שמנים יצהר, ועוד.



בתצלום אווירי מ-1949 (ימין) ניתן לזהות בנחלת יצחק מבנים גדולים במיוחד באזורי התעשייה המיועדים, כמו גם סככות, כנראה של רפתות, במרכז השכונה. גגות אלה בולטים ביחס לגגות מבני המגורים הקטנים. תצלום אווירי מאותה שנה (שמאל) של מערב התקווה מעיד על מספר סככות גדולות בצפון מערב השכונה, בקרבת גשר ההגנה, ששימשו תעשייה או כמחסנים.



צפון יד אליהו



נחלת יצחק -
דרום



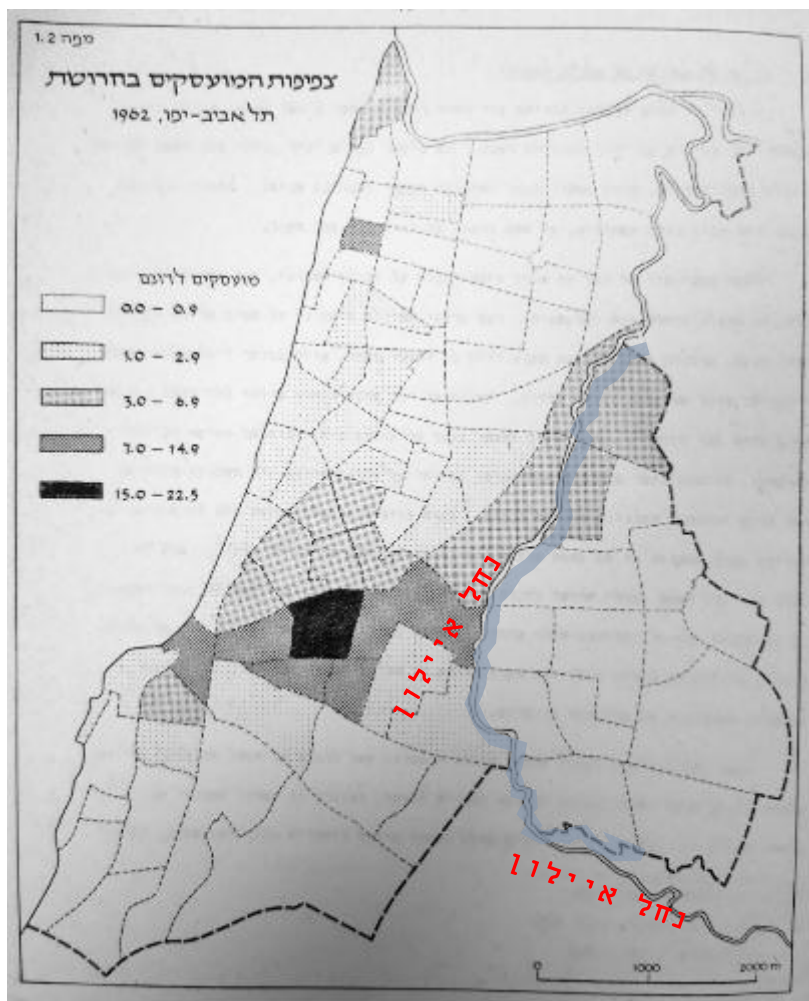
דרום יד אליהו



לה גווארדיה

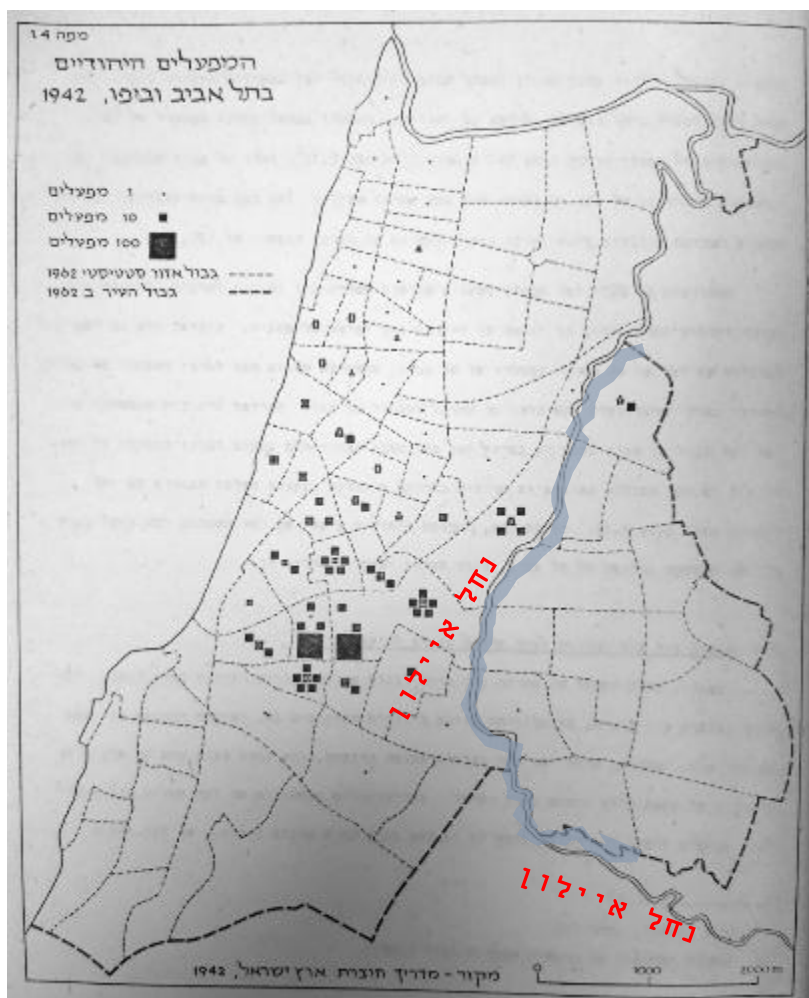
ההגנה

תצלומים מקבילים של
שכונות יד אליהו ובצרון
באותה שנה משקפים את העדרם
של מבני תעשייה כלשהם, בעוד
שבנייני מגורים כבר היו
קיימים בכל מערב יד אליהו
בין הרחובות לה גווארדיה
וההגנה.

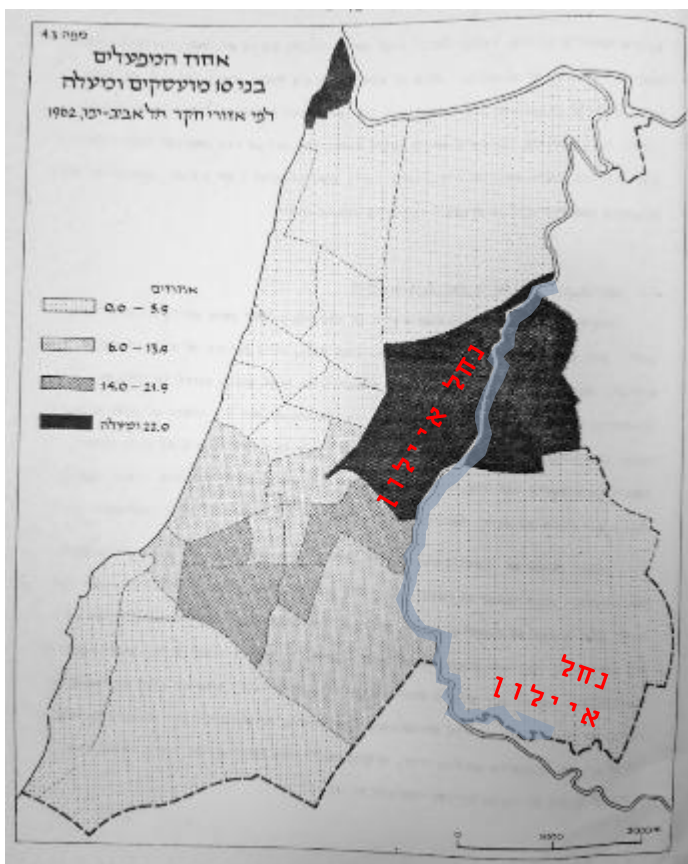
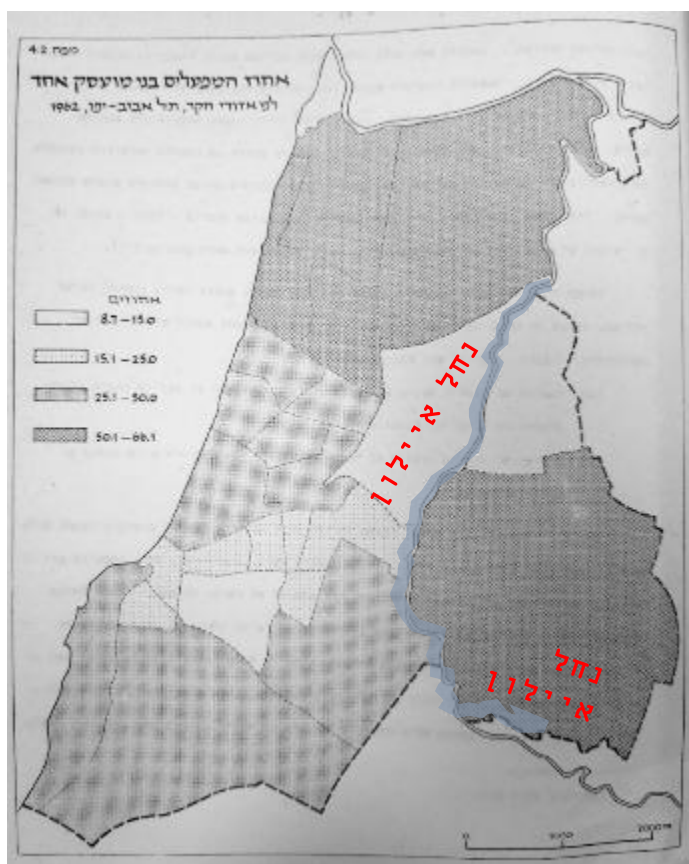
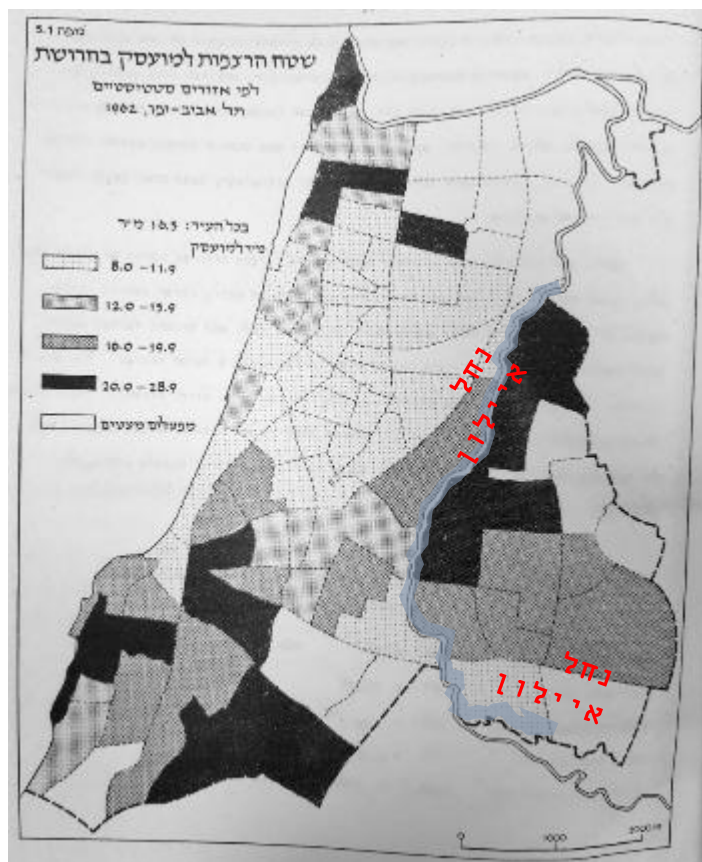


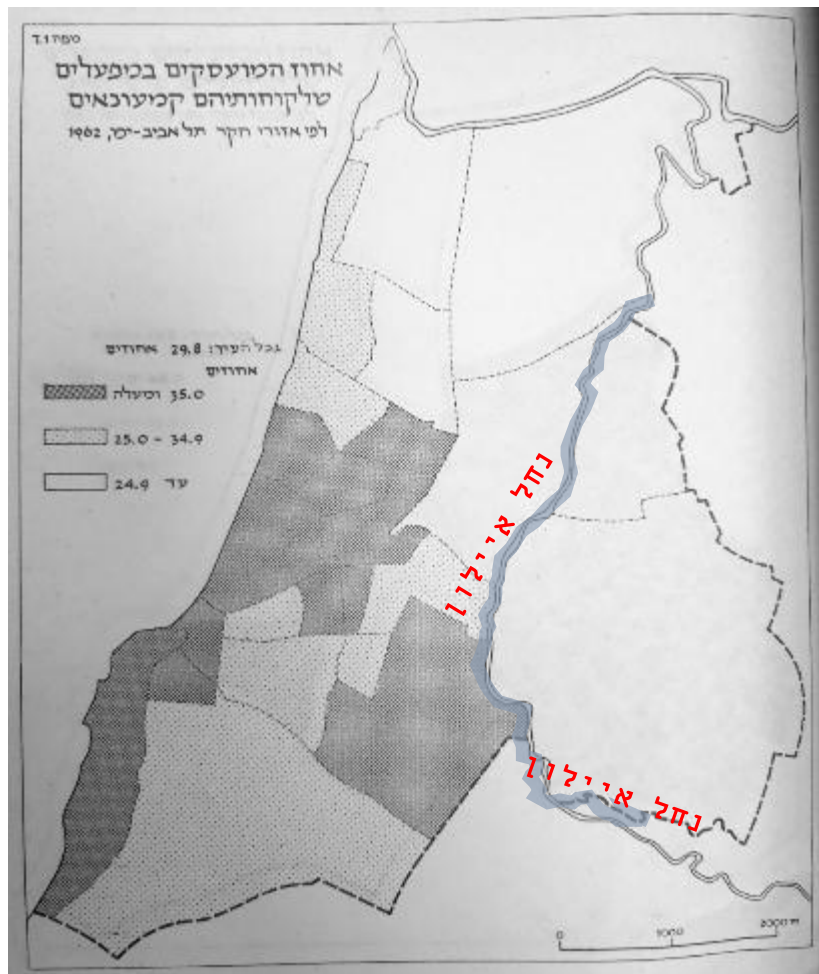
סקרי התעשייה של העירייה הראו כי ב-1962 הכילה רצועת החרושת 60% מ-9,000 המפעלים בעיר, וב-1965 כ-3/4 מ-50,000 המועסקים במפעלים. מיקומם של המפעלים בעיר בקרבת המרכז העידה על אופיים של העסקים: קטנים-בינוניים ובעלי זיקה רבה למסחר.

לעומת המפעלים במרכז העיר, אזור מזרח העיר בראשית שנות ה-60 הכיל מפעלים גדולים. אמנם באזור זה היו מספר מפעלים מועט באותה תקופה, אך בהינתן השטחים הזמינים שם לתעשייה, אלו היו גדולים ובעלי אופי תעשייתי מובהק.

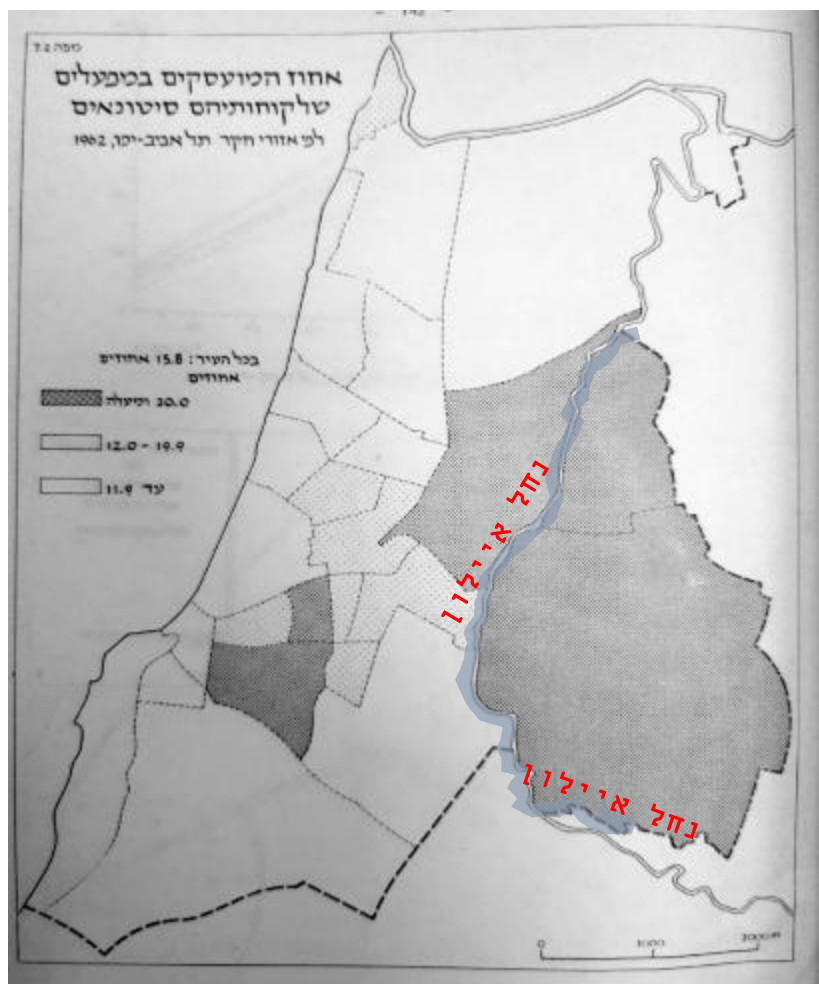


אחד המדדים ששימשו את גונן לאפיון גודל מפעלים היה כמות עובדים. סדרת המפות שבעמוד זה משקפות את מימדיהם של המפעלים שהיו קיימים במזרח העיר. המפה שמימין משקפת כמות שטח רצפה גדול עבור כל מועסק בשלוש אזורי התעשייה של השכונות נחלת יצחק, בצרון ויד אליהו. המפה האמצעית מעידה על כמות מועסקים רבה, מעל 10 עובדים למפעל בשכונות הצפון-מזרחיות: נחלת יצחק ובצרון, ובו בזמן ריבוי של מפעלים בני מועסק יחיד בדרום-מזרח: יד אליהו והתקווה (המפה השמאלית). נתונים אלה מעידים על קיומם של מפעלים גדולים בחלקו הצפוני של מזרח העיר.

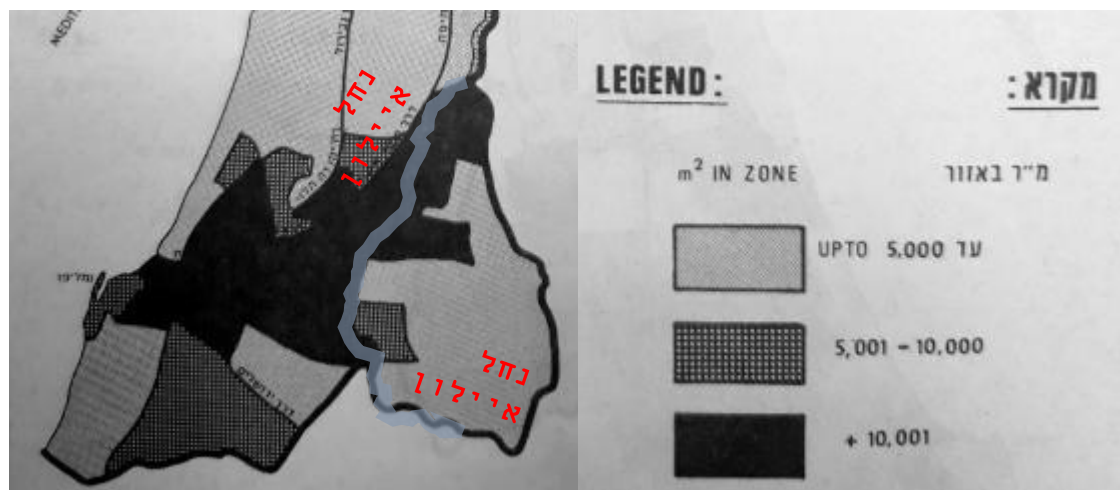




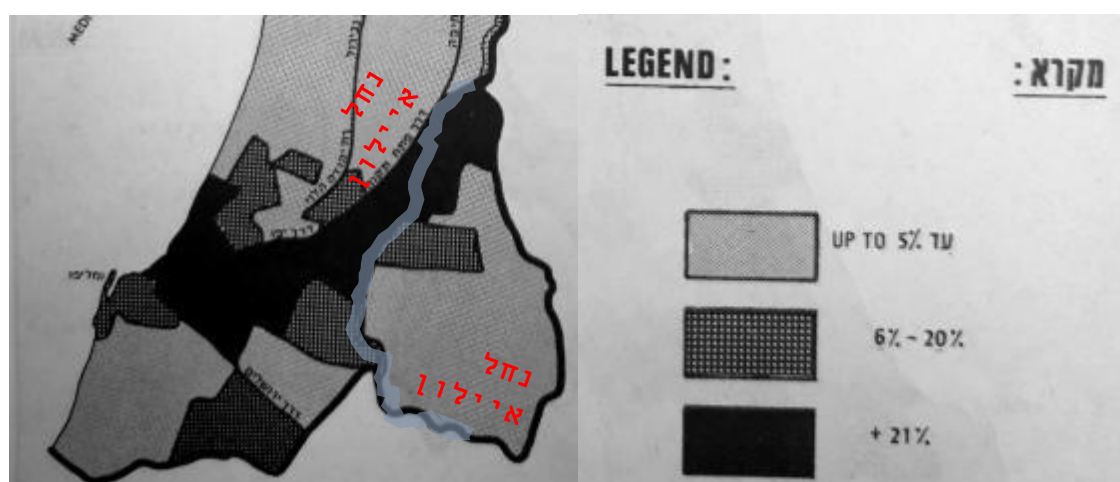
מאפיין נוסף שבדק גונן
היה טיב לקוחות המפעלים.
המפות שבעמוד זה מבחינות
בין לקוחות קמעונאים (מפה
מימין) לסיטונאים (מפה
משמאל). על פי ממצאיו אלה
ניכר כי המפעלים במזרח
העיר ייצרו בעיקר ללקוחות
סיטונאים, נתון שמעיד על
כושר ייצור גדול יחסית,
כמו גם על דפוס עבודה
יעיל, או על שטח ייצור
ואחסנה רב.



ב-1974 פרסמה עיריית תל אביב-יפו מחקר נוסף שערכה על שטח יחידות הדיור בעיר בשנים 1968-1973. המפות שבעמוד זה משקפות את המשך המגמה של התמקמות מפעלים גדולים בשטחי התעשייה הצפוניים של מזרח העיר. המפה העליונה משקפת את מיקומם של שטחי חרושת לאורך הדופן המזרחית של האיילון. המפה האמצעית מציינת כי בשכונות הצפון-מזרחיות נחלת יצחק ובצרון הקצאת שטחים לחרושת גדולה יותר משמעותית. והמפה התחתונה מבטאת באופן ישיר את מימדיהם הגדולים של המפעלים בצפון-מזרח העיר, כפונקציה של שטח רצפה ממוצע למפעל.



תפרוסת החרושת



שטח בנוי לחרושת כ-אחוז מסה"כ



שטח ממוצע למפעל חרושת

בהשוואת נתוני כמות וגודל מפעלים בשנים 1973 מול 1998 (ראו טבלאות משמאל) המפעלים הגדולים ממוקמים באזור התעשייה של בצרון והבאים בגודל בנחלת יצחק. מצב זה נשמר בעקביות בשתי השנים שנבדקו. גם המפעלים ביד אליהו גדולים יחסית, גם אם במקום ה-3, ולבסוף אלו שבשכונת התקווה שהיו קטנים למדי. מעניין לציין כי פרט לאזור התעשייה בצרון, שלושת האזורים האחרים הצטמצמו עם השנים בכמות המפעלים שהיו בהם. בבדיקה שנעשתה ב-1993 נמצא כי 75% מהמפעלים ברובע 9 עסקו בתחומי מזון, מוצרי מתכת, מכוונות וכלי הובלה (סקר אזורי תעשייה בת"א, 1993, אהוד פסטרנק).

שטח ממוצע ליח"ד*	יח"ד	שטח מ"ר	1973
370	252	93,307	נחלת יצחק
1,354	53	71,788	בצרון
196.5	64	12,870	יד אליהו
38.6	250	9,760	התקווה
-	645	190,735	סה"כ

שטח ממוצע ליח"ד*	יח"ד	שטח מ"ר	1998
458.5	179 4.9%	82,233 19.3%	נחלת יצחק
1,693.1	57 13.3 %	96,528 37.3%	בצרון
309.3	48 0.7%	14,246 2.4%	יד אליהו
57.6	115 1.9%	6,590 2.0%	התקווה
-	399	199,597	סה"כ

* חושב דיפרנציאלית לפי כמות המבנים באזורים סטטיסטיים.

נתוני האחוזים מ-1998 מציינים את היקף המבנים והשטח בשכונה, המשמשים לתעשייה, מתוך סה"כ. האחוזים הנמוכים ביד אליהו והתקווה מעידים על מיעוט מבנים ושטח רצפה בייעוד זה, כמו גם על יחס בין כמות מבנים אלה וכלל המבנים בשכונה, שברובם בייעוד מגורים. גם הנתונים של נחלת יצחק מתייחסים לכלל המבנים בשכונה. 5% מהמבנים בנ. יצחק בייעוד תעשייה, ובשל שטחם הגדול הם מהווים כ-1/5 מס"כ שטח הרצפה הבנוי בשכונה. הנתונים עבור בצרון מתייחסים לאזור התעשייה בלבד, ובשל כך המספרים גבוהים. הפער בין 13.3% מכמות המבנים ל-37.3% משטח הרצפה, מעיד על מימדיהם הגדולים של המפעלים. שאר המבנים באזור זה משמשים מסחר ושימושים שונים שאינם מגורים.

שכונת נחלת יצחק בהיותה התיישבות חקלאית במקור, התפתחה להיות כר פורה לתעשייה החל משנות ה-30 וביתר שאת לאחר קום המדינה. השכונה שינתה את פניה החל משנות ה-50, כאשר הוקמו בה בנייני מגורים רבים. עם השנים הלכו והתרבו מבני המגורים למעט רצועת התעשייה במערב השכונה לאורך גדת האיילון.

במחצית הצפונית של השכונה, התצלום משנות ה-90 משקף את האופי השונה של אזור המגורים בצפון השכונה המכיל בנייה גבוהה במרקם אחיד, המוקף רקמה עירונית לא סדורה של מפעלים ותעסוקה מסוגים, צורות ונפחים שונים בדרום ומערב השכונה.



1991



1963



1974

אזור התעשייה בצרון התפתח באופן מואץ החל מאמצע שנות ה-50 והתמלא מפעלים גדולים במיוחד. בחינה עתידית ומעמיקה על ההיסטוריה של אזור זה תגלה מידע מעניין על תולדות התעשייה של תל-אביב בין עשור שנות ה-60 ושנות ה-2000. במהלך חמישה עשורים אלה התחולל פיתוח בנייה ייחודי באזור תעשייה זה, ששיקף את ייחודיותו הגיאוגרפית והכלכלית בעיר ובמטרופולין. החל משנות ה-2000, עם השינויים בכלכלה העירונית והמעבר מייצור לתעסוקה ושירותים, לצד הציפוף והצמיחה לגובה, נעלמו המפעלים הללו מהנוף המקומי בקצב מהיר.



1991



1963

שכונת יד אליהו הוקמה
והתפתחה בייעוד מגורים
מובהק. יחד עם זאת, תא
השטח בקצה הצפון-מערבי
נועד לצרכי ציבור ותעשייה.
אזור זה היה בין האחרונים
שהתפתחו בשכונה, כפי שנראה
בתצלומים כאן.

1963



1991



1974



תעשייה בשכונת התקווה
מעולם לא הייתה גורם
דומיננטי בהשוואה למגורים,
מסחר ובילוי. במהלך שני
העשורים הראשונים לאחר קום
המדינה, כאשר נחל איילון
עוד התפתל בשוליה המערביים
של התקווה, התמקמו לאורך
גדתו המזרחית מספר מפעלים
ובעיקר מחסנים גדולים.
במהלך העבודות להקמת נתיבי
איילון, התפנו מרביתם של
המבנים הללו.



1963



1991



1974

מקורות:

- גונן, עמירם, 1968, מיקום חרושת בת"א-יפו.
- זימן, יוסף, 1947, עם נחלת יצחק מראשיתה.
- מרקל, יעקב, 2012, נחלת יצחק: ממושבה חקלאית לשכונה עירונית.
- עיריית ת"א, המחלקה למחקר וסטטיסטיקה, 1974, מבנים ושטח יח"ד 1968-1973.
- עיריית ת"א, המרכז למחקר כלכלי וחברתי, 2000, שכונות ואזורים בת"א-יפו מאפיינים פיסיים, דמוגרפיים וחברתיים-כלכליים (1995, 1998).
- עיריית ת"א, המחלקה למחקר ולסטטיסטיקה, 1967, התפתחות התעשייה והמלאכה בת"א-יפו.
- פסטרנק, אהוד, 1993, אזורי תעשייה תל-אביב.

ג2. טבע עירוני ונוף

(א) סוגיות בשימור טבע עירוני ברובע 9

נחל כופר

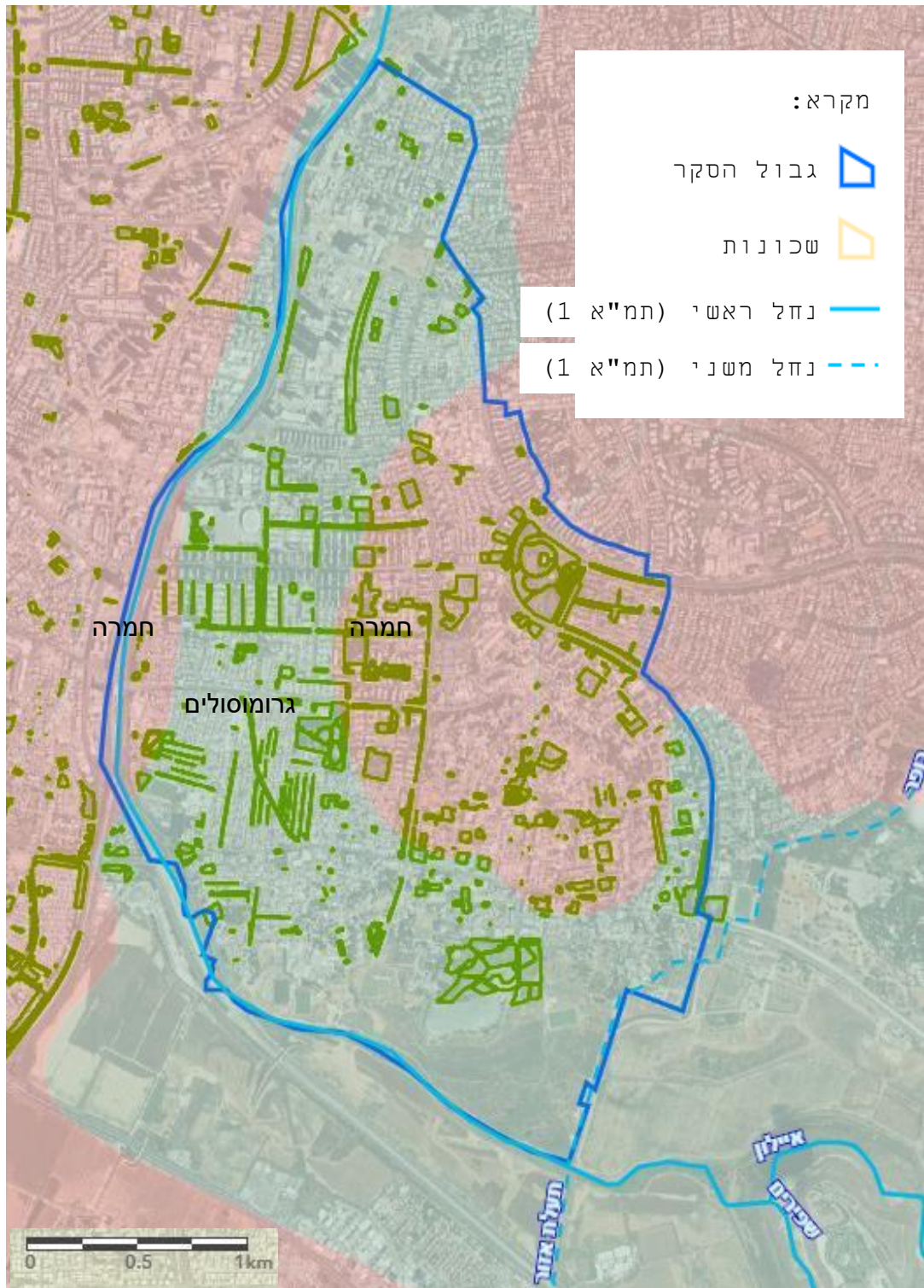


1. מלחמה בעוצמות נגר הולכות וגוברות - פתרונות הנדסיים ופתרונות מבוססי טבע מוגבלים בתחום השטח הבנוי ובשטחים הפתוחים.
2. מרחב האיילון הדרומי בעל איכויות טבעיות ברמה אזורית, כלל עירונית ולא רק רבעית.
3. מופעי צומח וחי טבעי ותרבותי ייחודיים לרובע שיש להתייחס אליהם בתכנון ופיתוח עתידיים - חיזוק האופי הייחודי של הרובע.





שטחים ירוקים וגנים ציבוריים על רקע חבורות קרקע



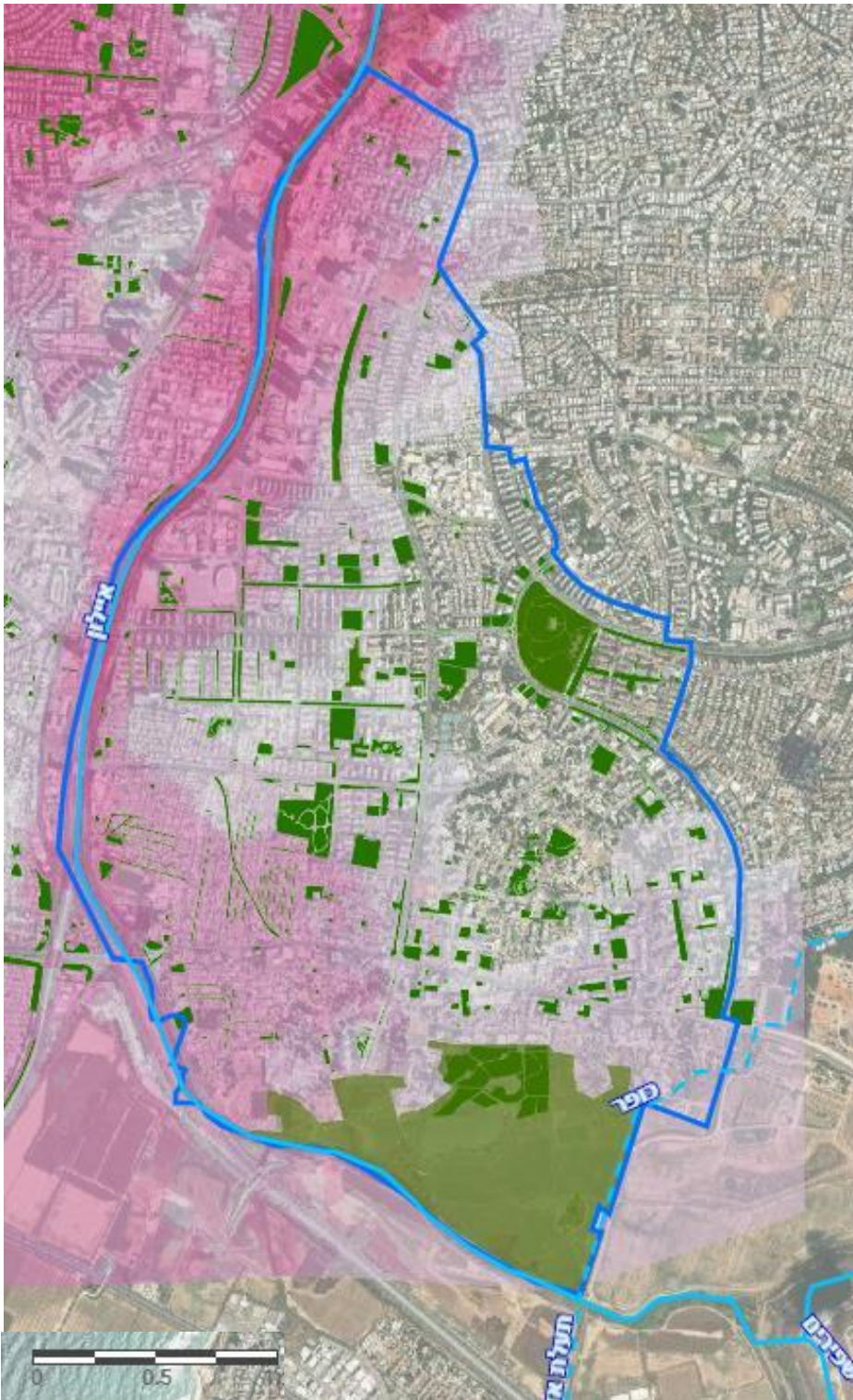
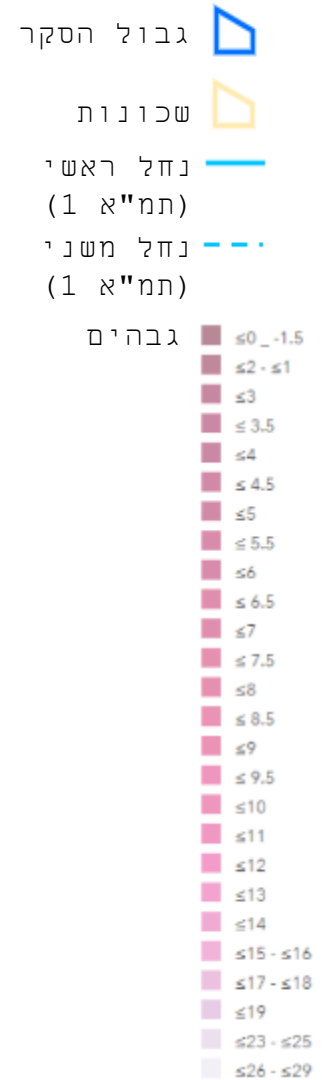
שטחים ירוקים וגנים ציבוריים על רקע שכבות גיאולוגיות





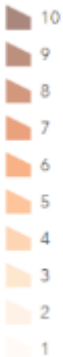
שטחים ירוקים וגנים ציבוריים על
רקע מפת גבהים

מקרא:



שטחים ירוקים וגנים ציבוריים על רקע צפיפות דיווחי מפגעים

מקרא:

- גבול הסקר 
- שכונות 
- נחל ראשי (תמ"א 1) 
- נחל משני (תמ"א 1) 
- צפיפות דיווחי מפגעים חורפים 2016-2020 

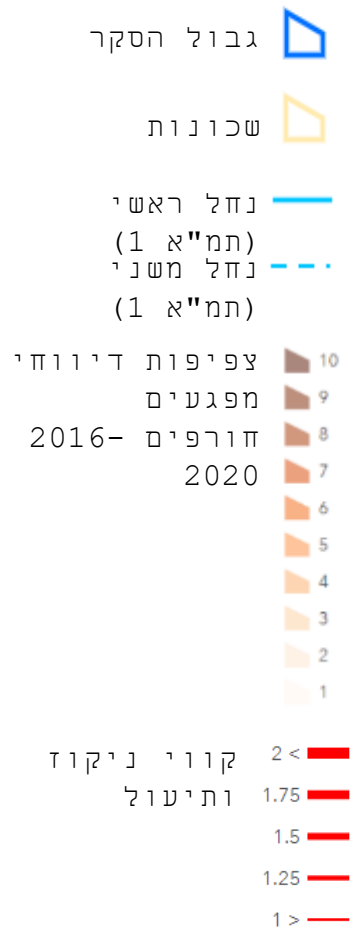




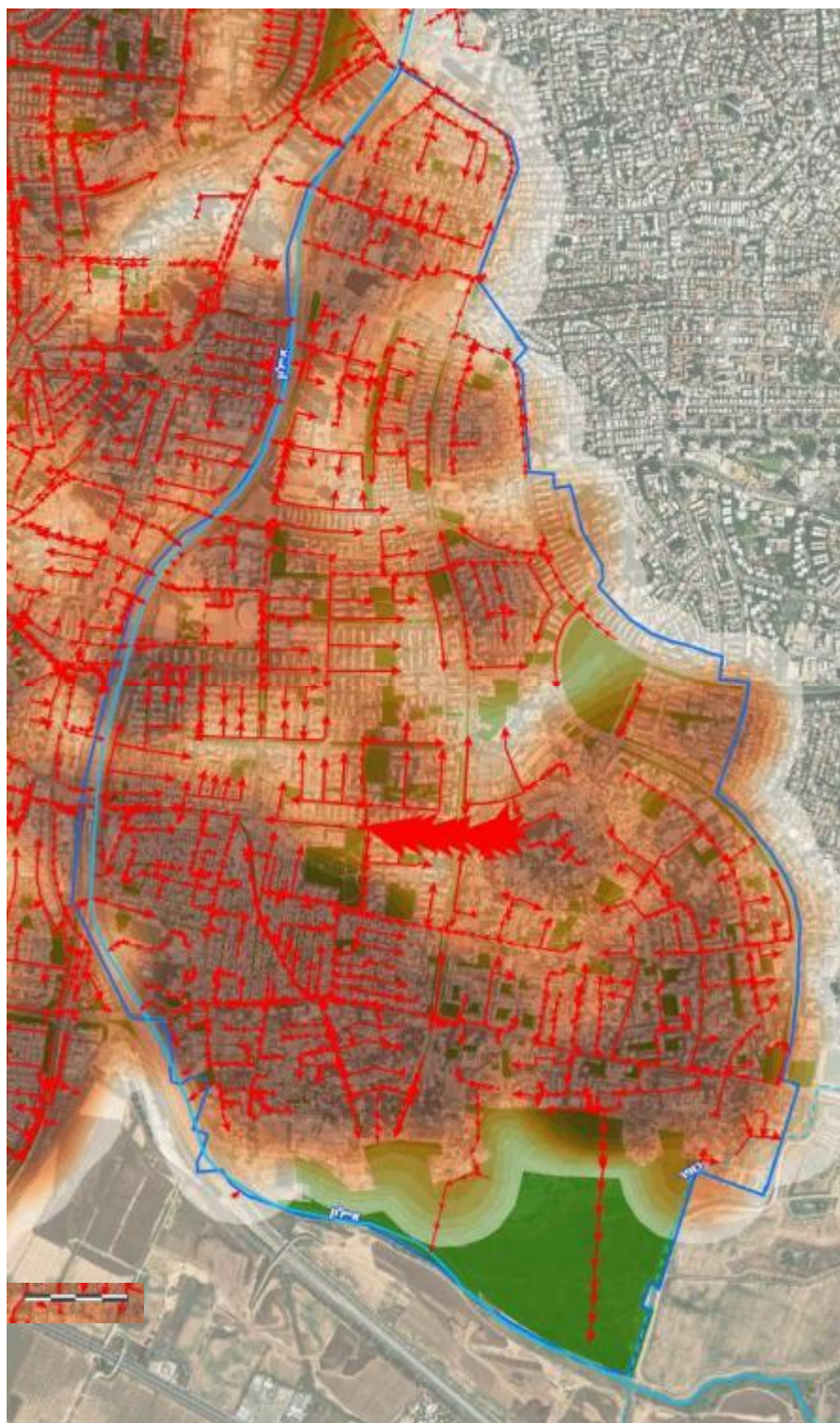
מלחמה בעצמות נגר הולכות וגוברות

- ביציאה לכיוון האיילון הקו הראשי האוסף את הנגר העילי אינו עומד בספיקות.
- חפיפה בין שטחים ירוקים לניקוז נגר
- אין התאמה בין שטחים פתוחים באגן לבין תוואי הניקוז של האגן. רוב קווי התיעול באגן ממוקמים לאורך דרכים עירוניות.

מקרא:



שטחים ירוקים וגנים ציבוריים על רקע
צפיפות דיווחי מפגעים וקווי ניקוז ותיעול





ממשק בין הרובע לבין נחל איילון

- נחל איילון מהווה ציר ירוק ומסדרון אקולוגי המקשר את שטחי מישור החוף עם השפלה הפנימית והרי יהודה.
- מלחמה בעוצמות נגר הולכות וגוברות - ביטון האיילון, פתרונות הנדסיים ופתרונות מבוססי טבע מוגבלים בתחום השטח הבנוי ובשטחים הפתוחים.

מופע הנדסי



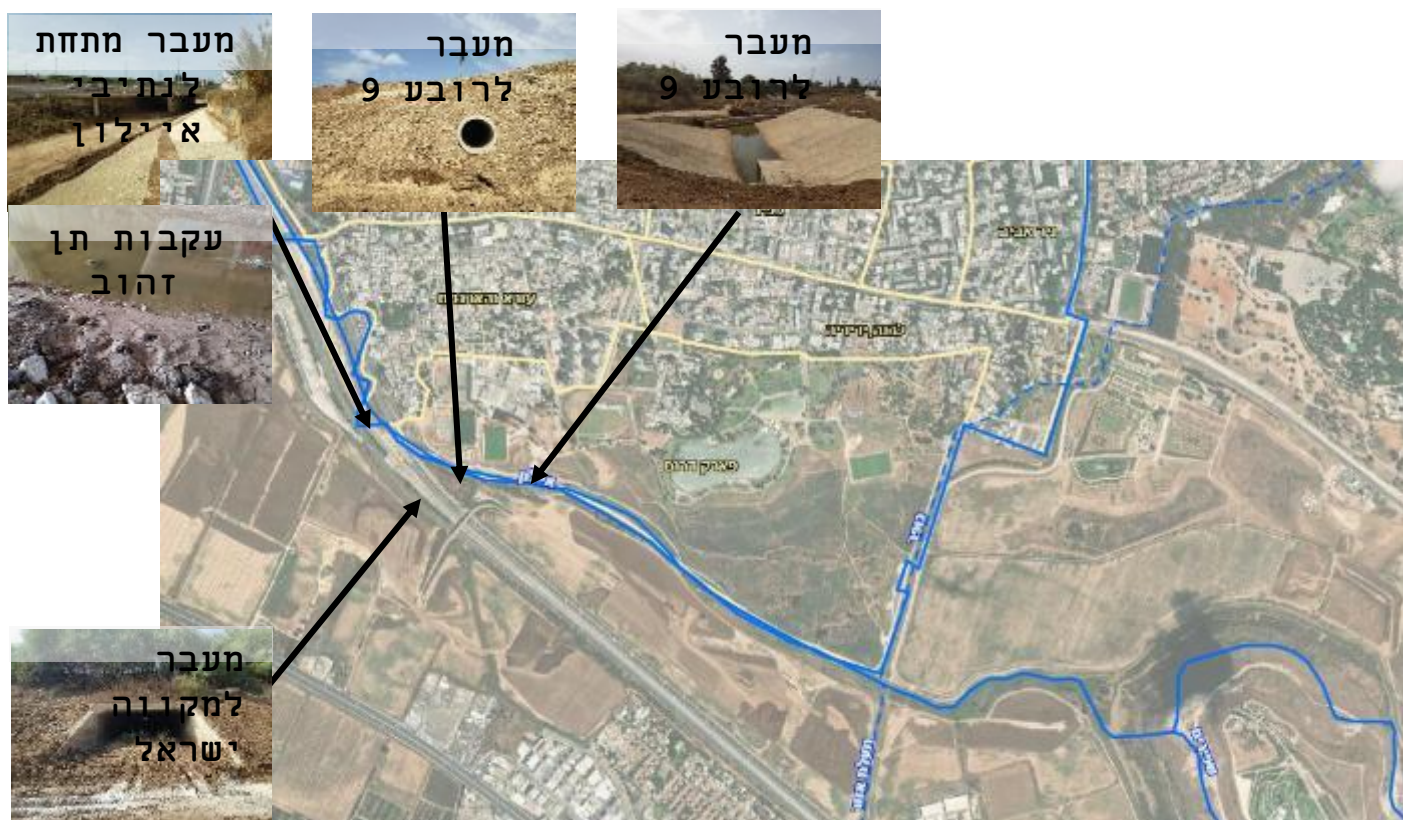
מופע היברידי



מופע טבעי



- קיימים מספר מעברים אקולוגיים המקשרים את הרובע עם נחל איילון: הידרולוגיים, מעברי בע"ח.
- הזדמנות להפוך את הנחל מ"חצר אחורית" לנכס נופי, חברתי, תרבותי, סביבתי וכלכלי וכמנוף להתחדשות קהילתית וחברתית של העיר





מופעי צומח וחי טבעי ותרבותי ייחודיים לרובע שיש להתייחס אליהם בתכנון ופיתוח עתידיים - חיזוק האופי הייחודי של הרובע.

- באזורים המגוננים משולבים מינים מקומיים

- נפוצים מיני תרבות השכיחים בגינות, מדשאות, שיחים וחורשות עצים בוגרים



אורן קפריסאי



מכנף נאה



הרדוף הנחלים



סיסם הודי



שיזף מצוי



אלביציה צהובה

- מיני בר רודראליים
(חובבי מעזבות עשירות
בחנקן) ומינים
שמגשגשים במדשאות
מושקות



שחליל שרוע,
צמח בר חובב לחות



חמץ קטן, צמח גר
האופייני למדשאות



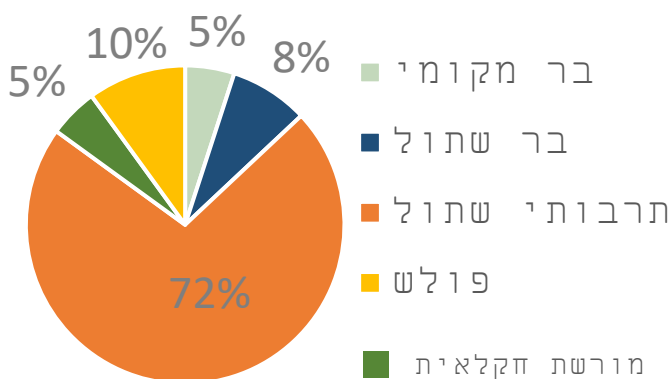
עוקץ-עקרב ריחני,
צמח בר אופייני
בשולי גנים

- צמח אדום
(בסכנת הכחדה)



ניסמנית קיפחת, פארק בגין
האקסטנסיבי וריכוזים
לאורך גדות הנחל

הרכב הצומח :





מופעי צומח וחי טבעי ותרבותי ייחודיים לרובע שיש להתייחס אליהם בתכנון ופיתוח עתידיים - חיזוק האופי הייחודי של הרובע.

חיות משק: תרנגול, טווס, ארנב





אתר קינון שלדג לבן-חזה במחשוף כורכר



נחשתן החומעה, פרפר שכיח בשולי בינוי בעיר



לטאה זריזה, לטאה שכיחה בגינות העיר



- קיימים מעט מאוד חיבורים ירוקים בין השכונות ברובע.
- לא קיים חיבור בין שכונות הרובע לבין פארק דרום.
- חיבורים ירוקים קיימים:

שדרות וגינות שיכון.

רצף על הקרקע+רצף חופתי.



שדרות ההשכלה (שכ' ביצרון)



שדרות החי"ל (שכ'יד אליהו)



גינת שיכון

מקרא:

גבול הסקר 

שכונות 

אתרי טבע עירוני 

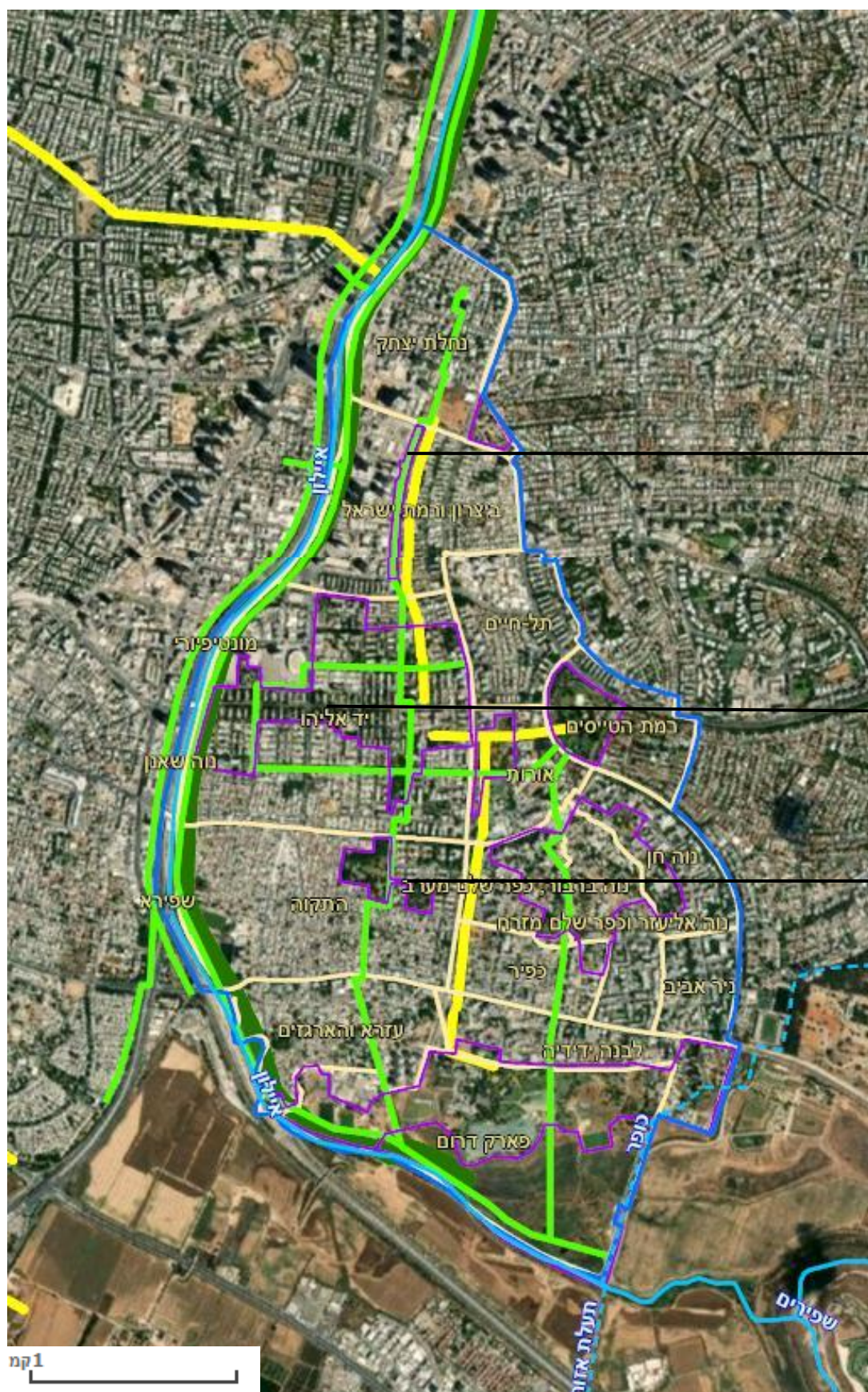
נחל ראשי (תמ"א 1) 

נחל משני (תמ"א 1) 

ציר ירוק (תכנית 5000
עיצוב עירוני) 

מסדרון אקולוגי ארצי -
איילון (תמ"א 1) 

מסדרון אקולוגי חיבור
פוטנציאלי (עיריית
ת"א) 





- קיימים מעט מאוד חיבורים ירוקים בין השכונות ברובע.
- לא קיים חיבור בין שכונות הרובע לבין פארק דרום.
- חיבורים ירוקים קיימים:
לאורך דרכים ראשיות – רצף חופתי



לה גווארדיה (שכי יד אליהו)



דרך משה דיין (בין השכונות)

מקרא:

גבול הסקר 

שכונות 

אתרי טבע עירוני 

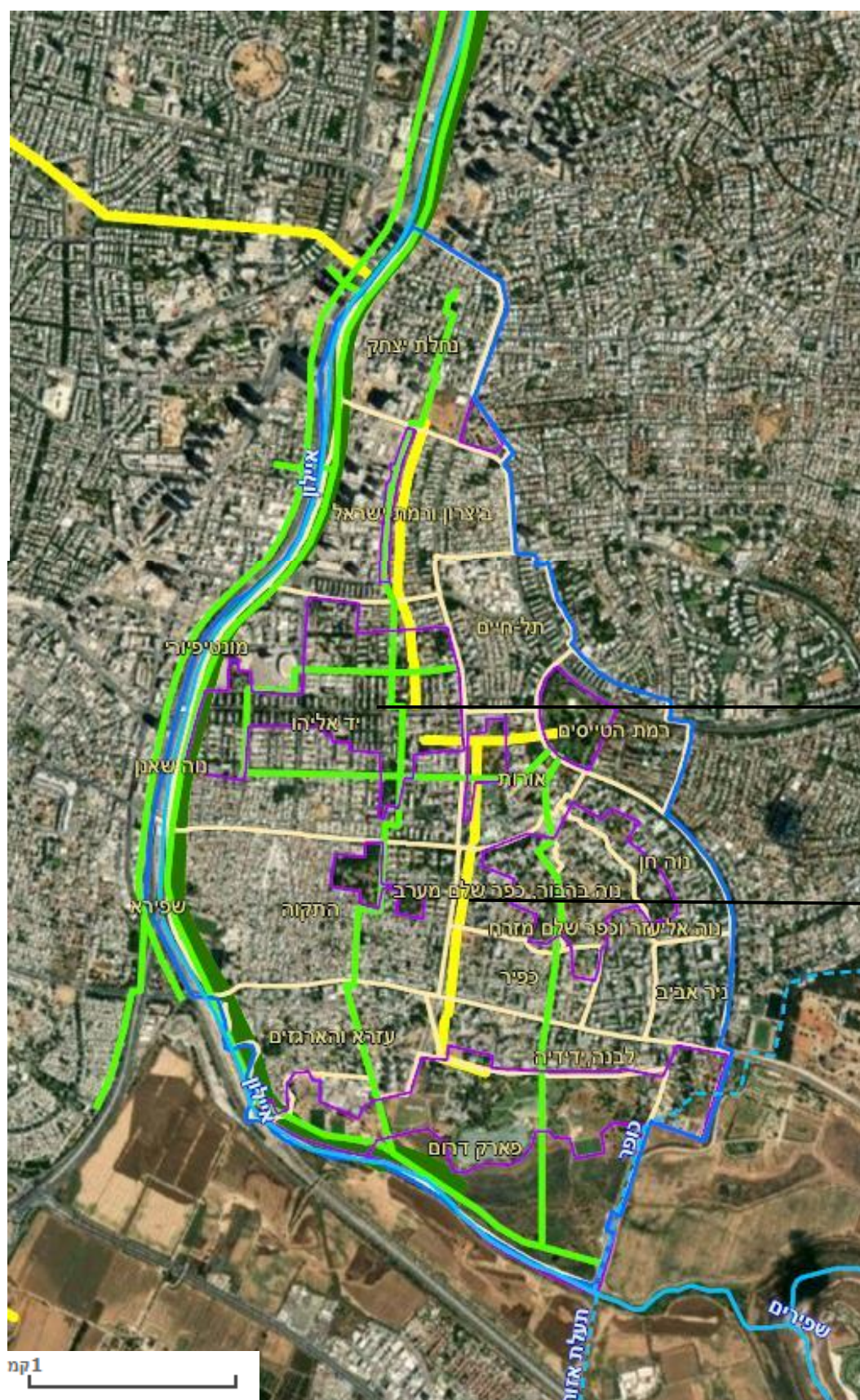
נחל ראשי (תמ"א 1) 

נחל משני (תמ"א 1) 

ציר ירוק (תכנית 5000
עיצוב עירוני) 

מסדרון אקולוגי ארצי –
איילון (תמ"א 1) 

מסדרון אקולוגי חיבור
פוטנציאלי (עיריית
ת"א) 





- קיימים מעט מאוד חיבורים ירוקים בין הרובע לבין סביבתו:

- רובע 9-גבעתיים: בית קברות נחלת יצחק

- פארק בגין-פארק אריאל שרון

- לא קיימים חיבורים ירוקים בין הרובע לשכונות המערביות של ת"א - גשרים

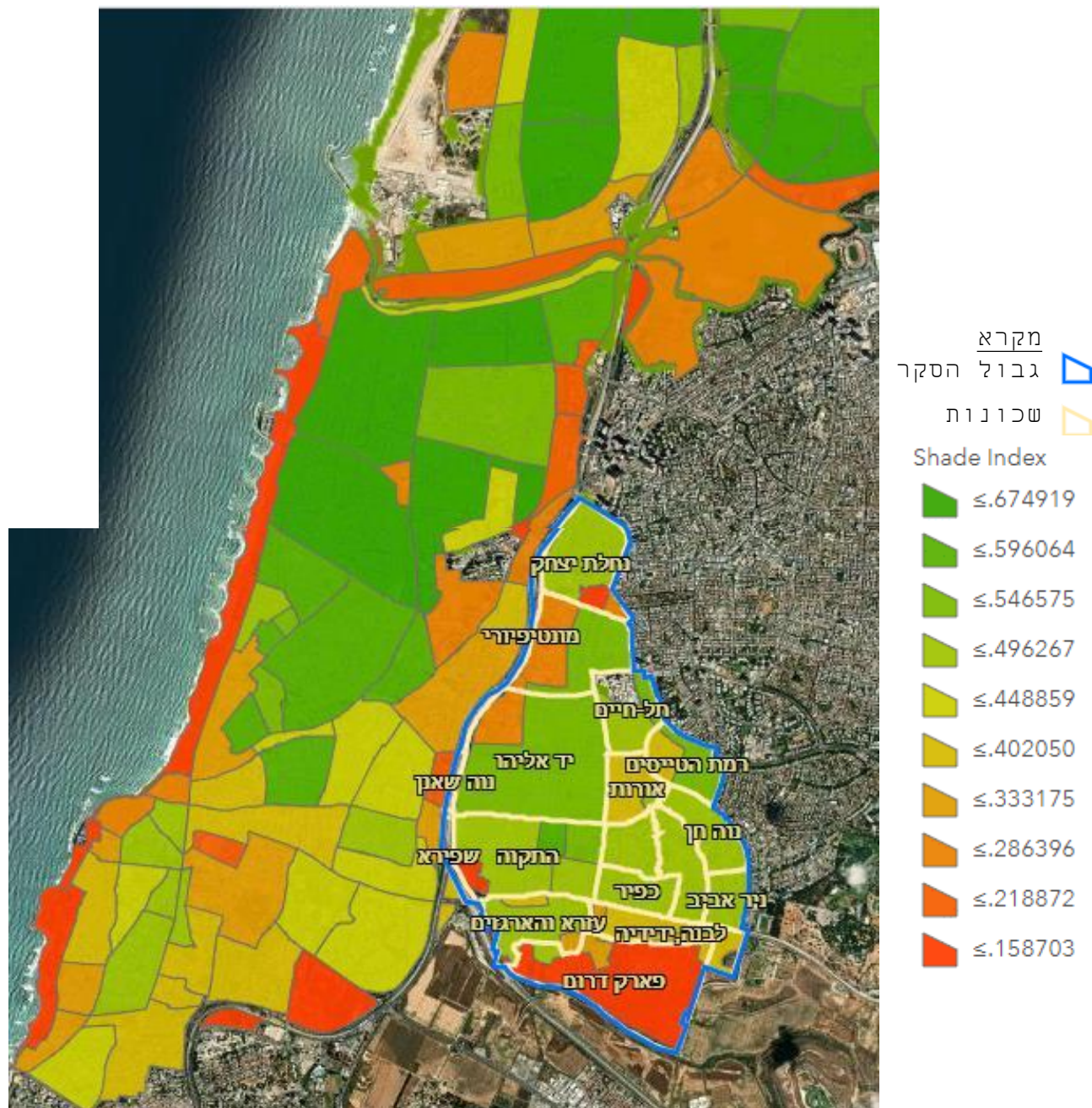


- לא קיימים חיבורים ירוקים בין השכונות ברובע לבין נחל איילון

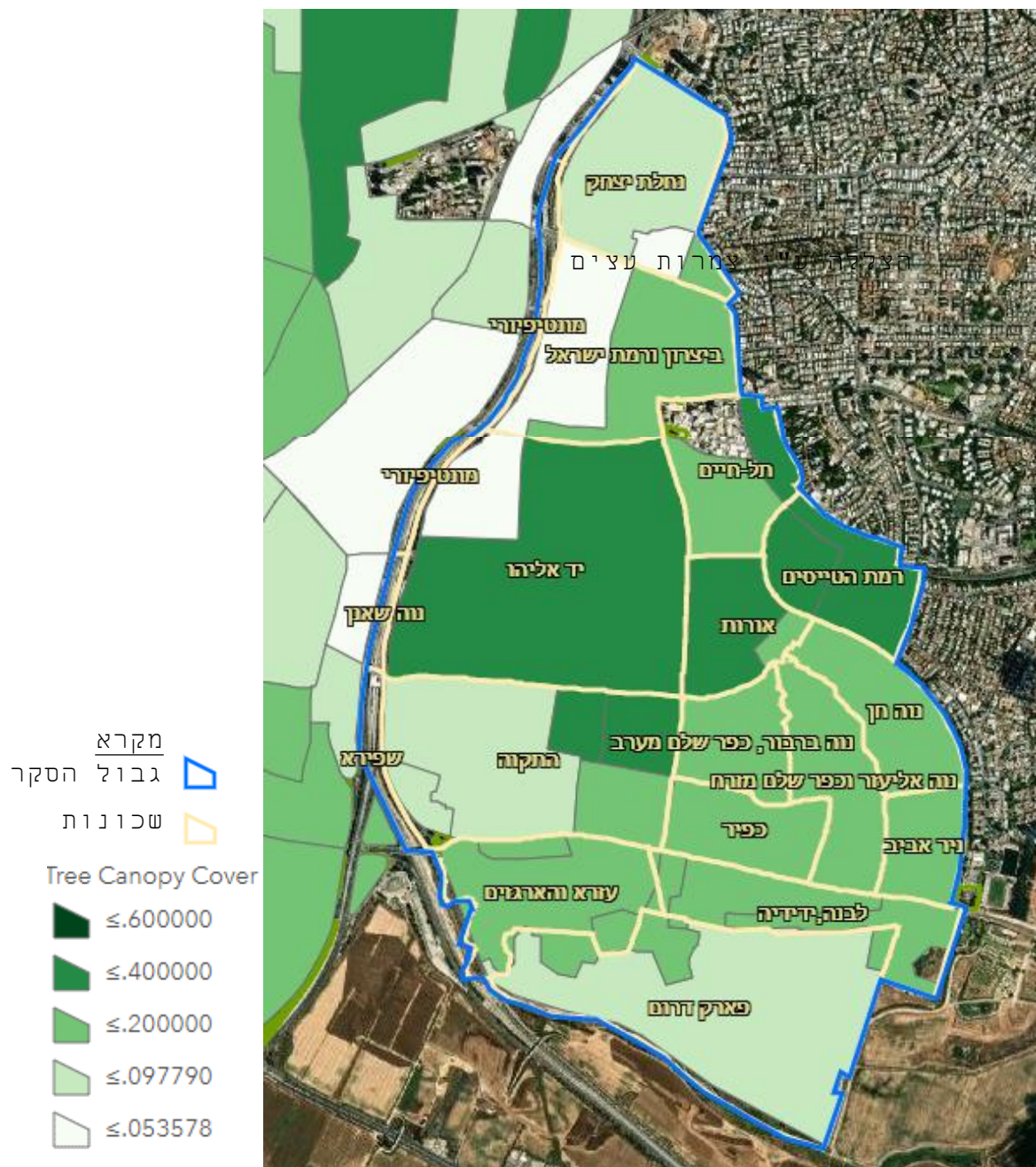
פארק הירקון, נחל הירקון



הצללה (מורפולוגיה + יער עירוני)



- רובע 9 פחות מוצל מאשר צפון ומרכז ת"א, ויותר מוצל מדרום העיר.
- שכ' יד אליהו היא המוצלת ביותר, בגלל שילוב של בנייה במקום צפוף וערכי כיסוי צמרות עצים.
- בפארק דרום ההצללה היא הנמוכה ביותר ברובע בגלל שטח השטח הפתוח עם כיסוי העצים הנמוך.
- בביצרון ההצללה היא מהנמוכות ברובע ועיקרה ממבנים.



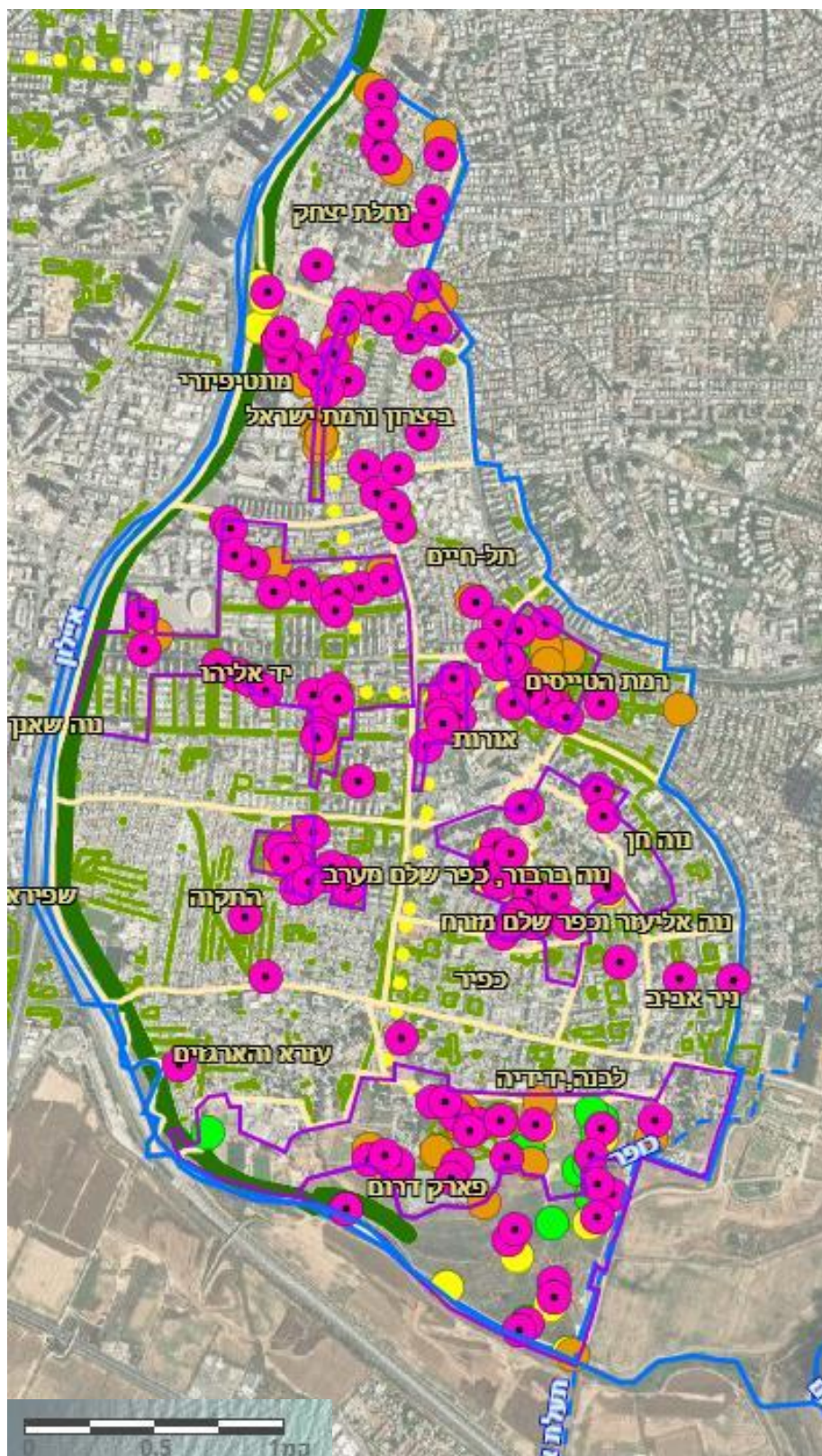
Aleksandrowicz, Or, Shachar Zur, Yonatan Lebendiger, and Yoav Lerman. "Shade Maps for Prioritizing Municipal Microclimatic Action in Hot Climates: Learning from Tel Aviv-Yafo." *Sustainable Cities and Society* (2019): 101931.

ייחודיות הטבע העירוני בכל שכונה ברובע



מקרא

-  גבול הסקר
-  שכונות
-  אתרי טבע עירוני שנסקרו
-  שטחים ירוקים וגנים ציבוריים
-  נחל ראשי (תמ"א 1)
-  נחל משני (תמ"א 1)
-  מסדרון אקולוגי ארצי - איילון (תמ"א 1)
-  מסדרון אקולוגי חיבור פוטנציאלי (עיריית ת"א)
-  ממצאים נקודתיים
-  בעלי חיים
-  תשתיות קליטת קהל
-  מטרדים ומפגעים



מקרא

גבול הסקר 

שכונות 

אתרי טבע עירוני
שנסקרו 

שטחים ירוקים
וגנים ציבוריים 

נחל ראשי (תמ"א 1) 

נחל משני (תמ"א 1) 

מסדרון אקולוגי
ארצי - אילון
(תמ"א 1) 

מסדרון אקולוגי
חיבור פוטנציאלי
(עיריית ת"א) 

ממצאים נקודתיים 

בעלי חיים 

תשתיות קליטת קהל 

מטרדים ומפגעים 



שטחים פתוחים ירוקים רבים ברובע אינם
מוגנים מבחינה סטטוטורית ועלולים להיעלם

מקרא:

שכונות 

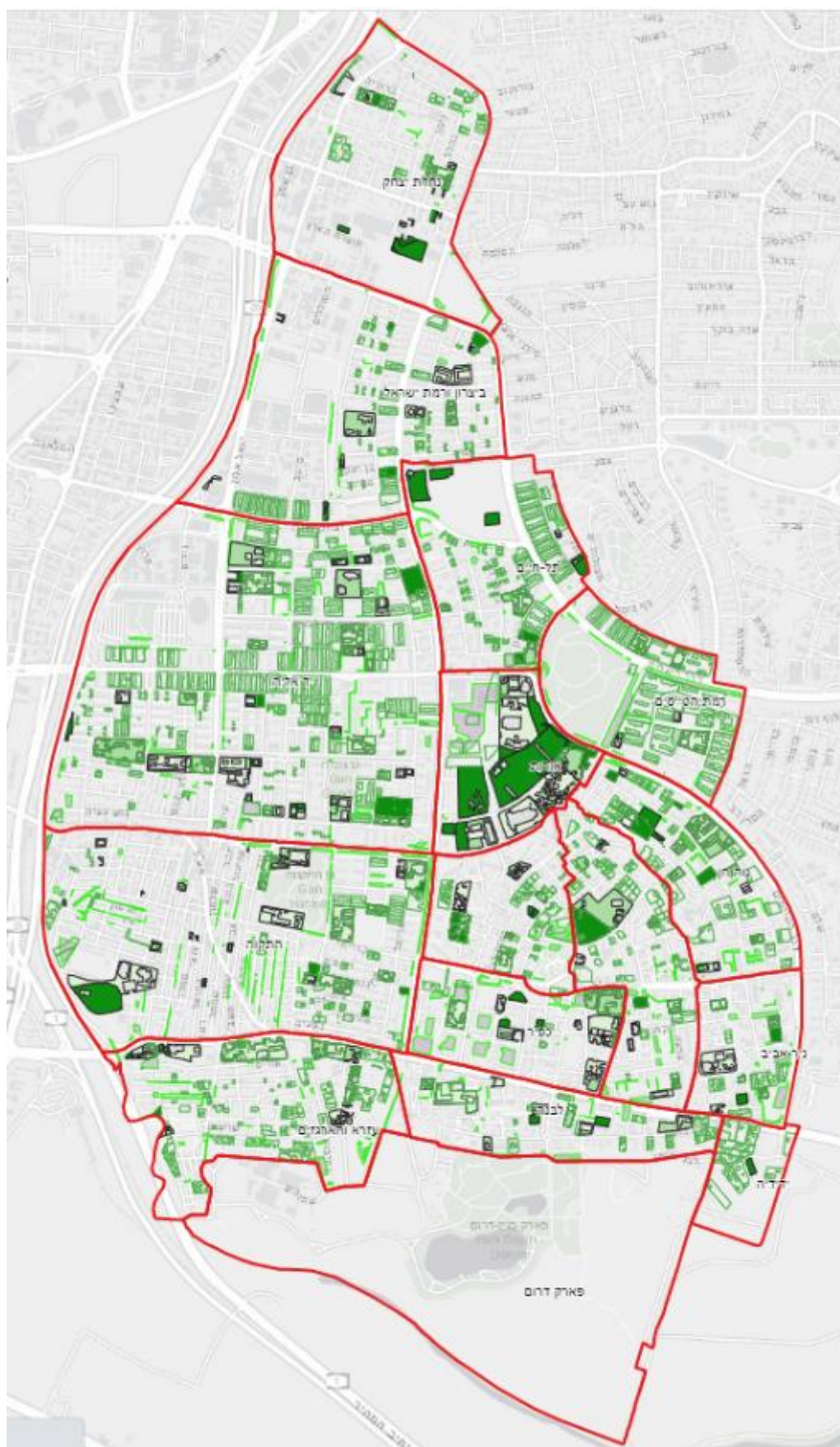
שטחים ירוקים וגנים ציבוריים שאינם
מוגדרים כשצ"פ או דרד קיימת
היקף שטח פתוח בתוך שטח בייעוד
למבני ציבור (חום)

61% - 75% 

75% - 90% 

90% - 100% 

שפ"פ ושטח בייעוד למבני ציבור (חום) בהם
מעל 60% מהמגרש אינו מבונה ומעל 25% מהמגרש
עם תכנית חופת עצים 



שטחים מגוננים רבים שקיימים היום (גינות, גינות זמניות ורצועות גינון) אינם ממוקמים על ייעוד קרקע שטח ציבורי פתוח / שטח פרטי פתוח / דרך קיימת ולכן נמצאים תחת איום בעת מימוש של תכנון במגרשים עליהם הם ממוקמים



כיכר הגייסות וכיכר הסיירים



מתחם המכללות (אורות)



גינות כיס בנווה כפיר

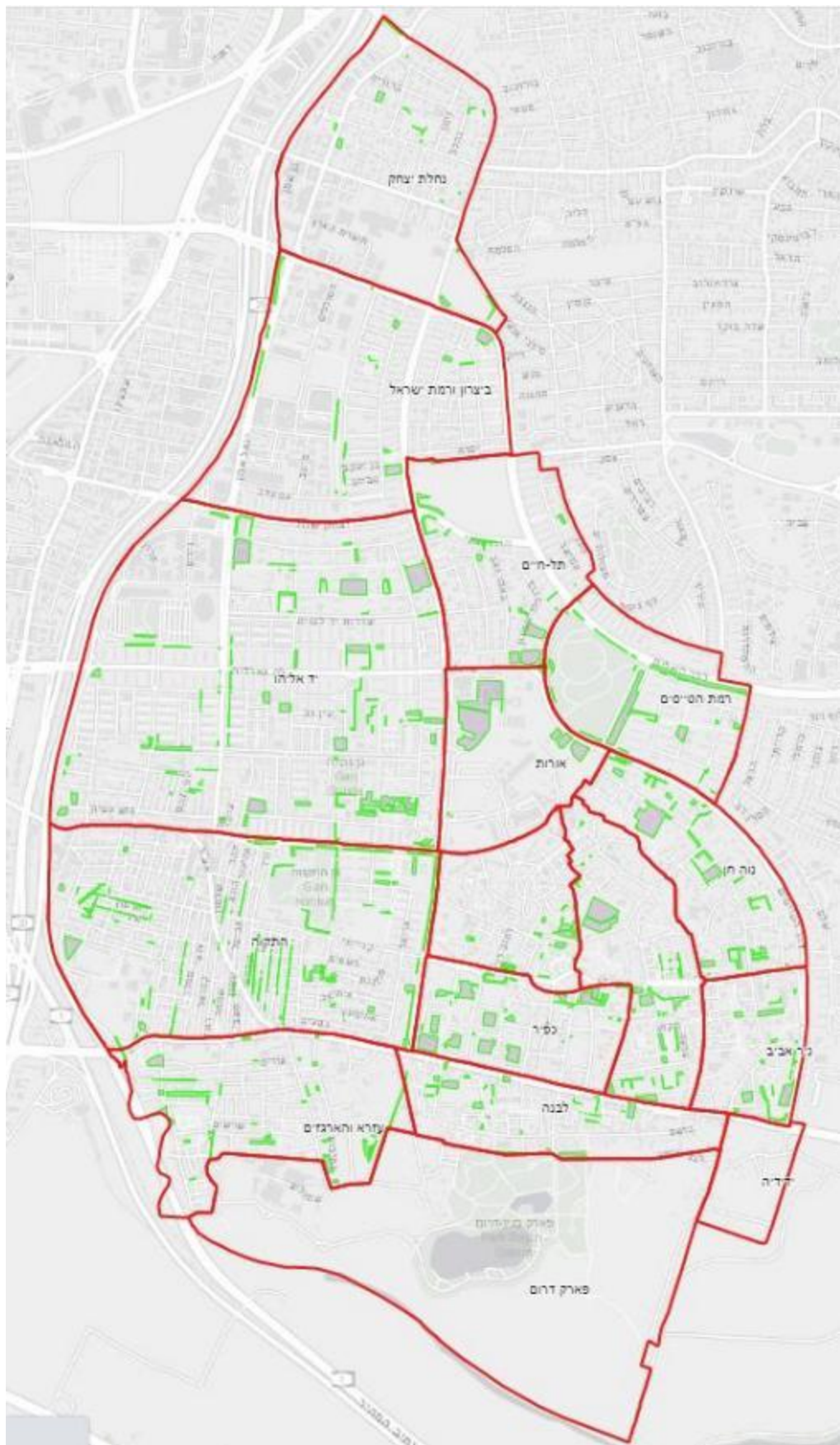
מקרא:

שכונות



שטחים ירוקים וגנים
ציבוריים שאינם מוגדרים
כשצ"פ או דרך קיימת





שטחים פרטיים פתוחים ושטחים בייעוד למבני ציבור בהם
מעל 60% מהמגרש הוא שטח לא מבונה ומעל 25% מהמגרש
עם תכסית של חופת עצים.



שפ"פים ביד אליהו

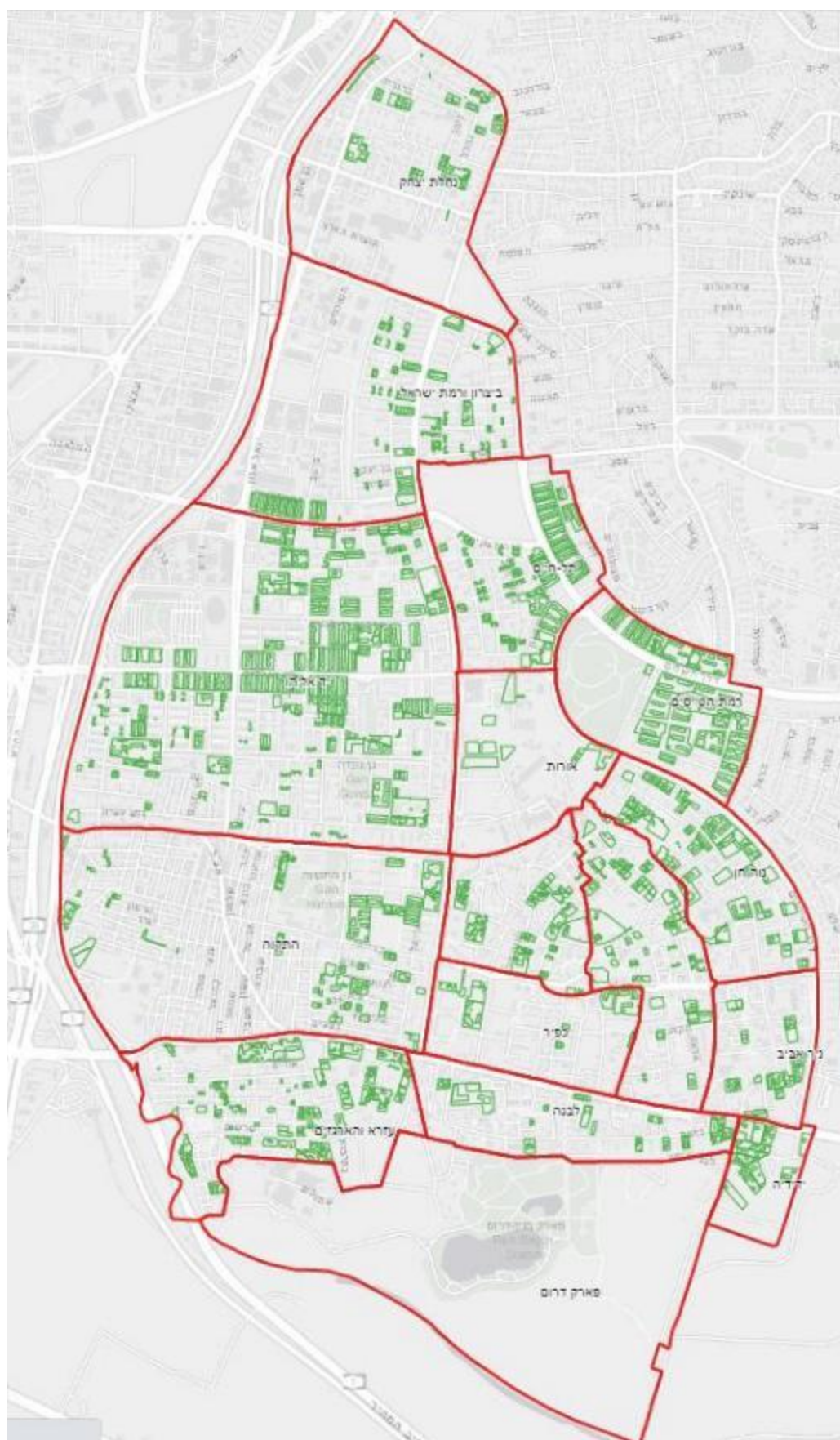
מקרא:

שכונות



שפ"פ ושטח בייעוד למבני
ציבור (חום) בהם
מעל 60% מהמגרש אינו מבונה
ומעל 25% מהמגרש עם תכסית
חופת עצים





שטחים בייעוד למבני ציבור בהם היקף השטח הפתוח הוא מעל 60%.

בחלקם קיימת כיום בנייה בלתי מוסדרת וחלקם טרם מומשו.

צפוי שיהיה ביקוש עתידי לשטחים הללו עקב גידול באוכלוסייה ברובע ולאור הפרוגרמה לצרכי ציבור.



מקרא:

שכונות 

היקף שטח פתוח בתוך
שטח בייעוד לבני
ציבור (חום)

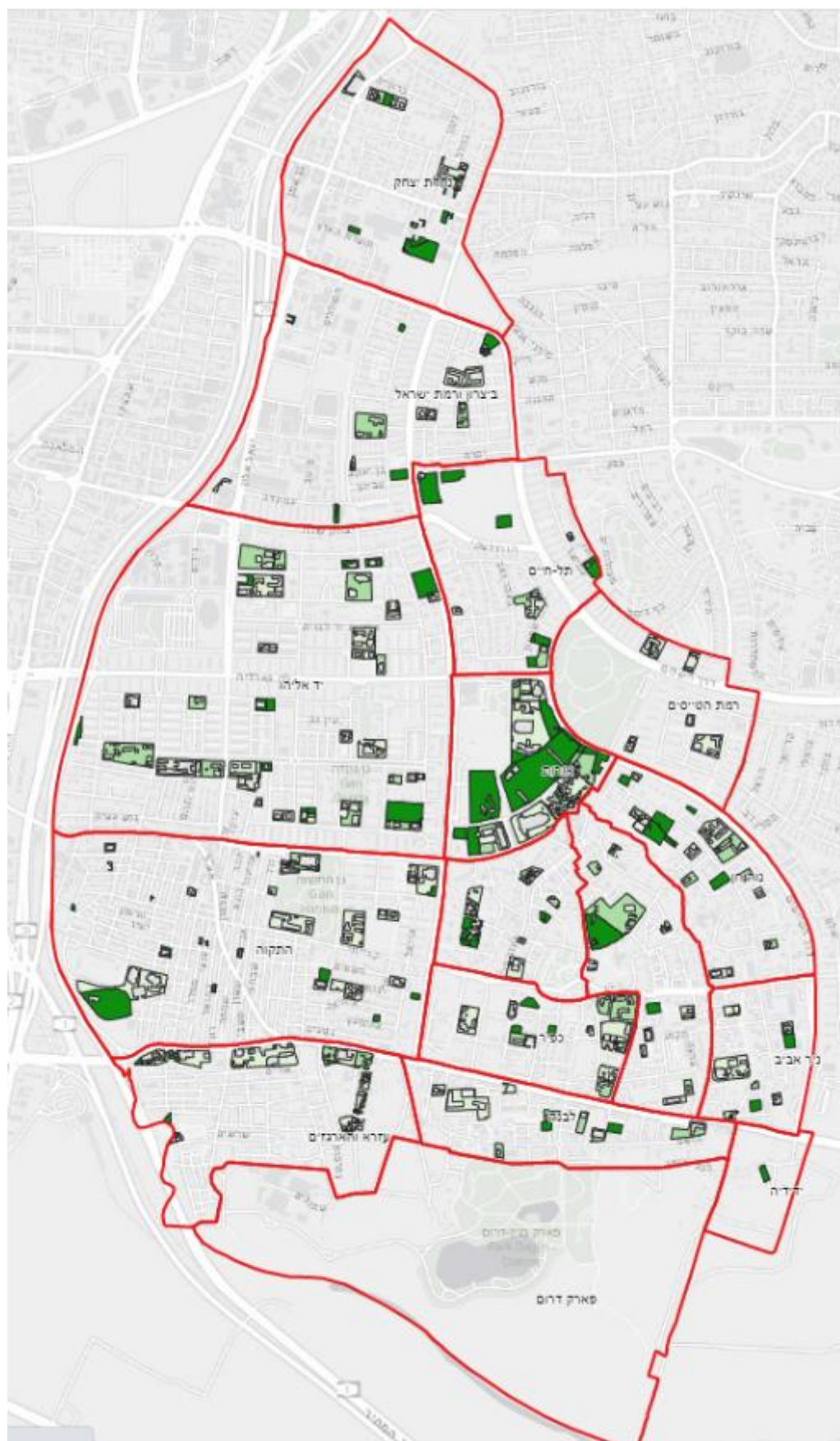
61% - 75%

75% - 90%

90% - 100%



מתחם המכללות (אורות)







- אורך נחל איילון הינו כ-50 ק"מ, שטח אגן ההיקוות כ-815 קמ"ר, חלקם מעבר לקו הירוק.

- הנחל נשפך לנחל הירקון ומשם לים.

- נחל איילון, אשר בעבר זרם בתוואי מתפתל מזרחית לעיר, תוך גרימת הצפות חוזרות ונשנות, הוסט והוסדר בתעלת בטון ישרה, כחלק מנתיבי איילון.



- במסגרת הקמת מסילת הרכבת השלישית, נסגרו קטעים קצרים של הנחל, למובל סגור (תחנת ההגנה, תחנת השלום).

- כושר ההולכה של תעלת איילון, עומד על כ-420 מ"ק/שניה ולא מאפשר את העברת ספיקת התכן, כ-600 מ"ק/שניה.



- במסגרת תכנית הקמת מסילת הרכבת הרביעית, יונמד מפלס תקרת תעלת איילון וכושר ההולכה ירד מ-420 מ"ק/שניה, ל-250 מ"ק/שניה.

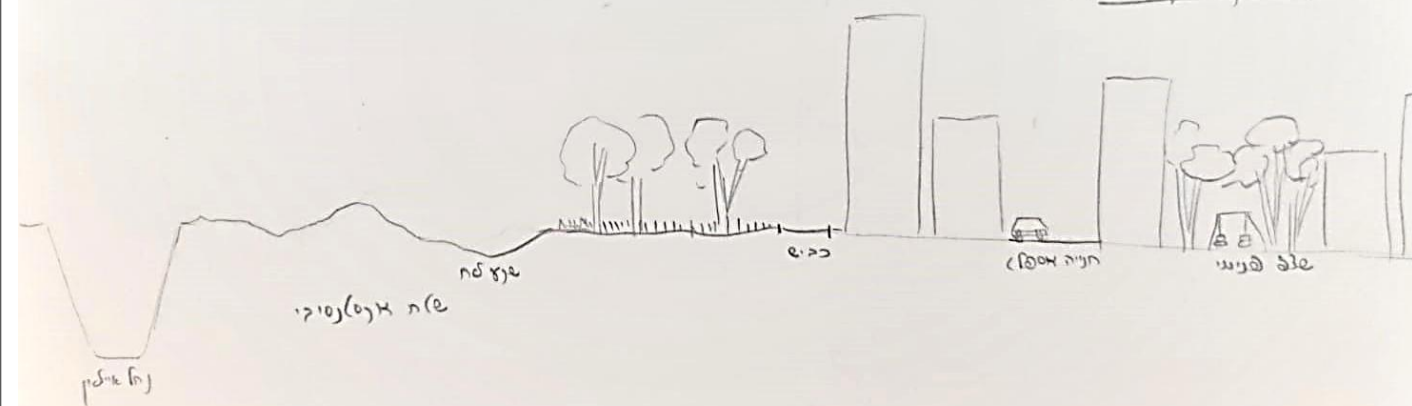
- על פי נתוני תת"ל 33- במסגרת הקמת מסילה רביעית כושר ההולכה ירד ל-120 מ"ק/שניה.

ממשק בין הרובע לבין נחל איילון: מצב אקולוגי קיים

חתך מזרח-מערב:



חתך צפון-דרום:



ממשק בין הרובע לבין נחל איילון

תכנית הניקוז לריסון גאווית נחל איילון בפארק אריאל שרון.



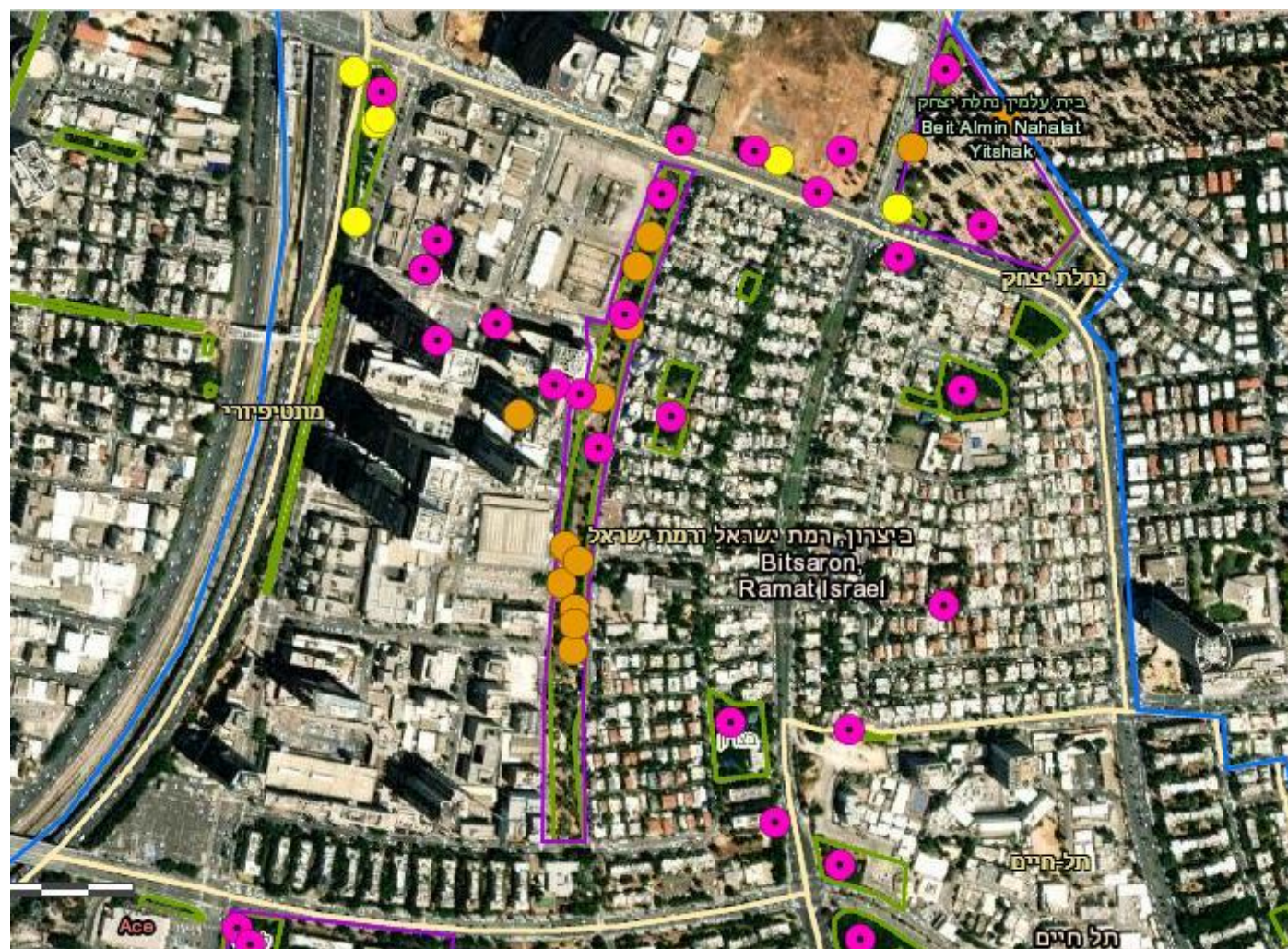
מתוך: נספח ניקוז לתוכנית מתאר מקומית לתל אביב יפו תא/ 5000 (2014) בכדי להגן על העיר תל אביב-יפו, בהסתברות הנדרשת (1 ל-100 שנה), מתוכננים:

- מאגרי וויסות שיטפונות בפארק אריאל שרון, שיוכלו להוריד 150 מ"ק/שניה מספיקת השיא.
- ייבנה מובל ניקוז, ישירות לים.
- נבחנת גם האפשרות של מאגר ויסות והשהייה בשטח מקווה ישראל.
- העמקה והרחבה של הנחל, עד לגשרי ההגנה (דבר אשר יאפשר ניקוז טוב יותר של שכונות דרום תל אביב וחולון).



- מאגר השהייה / שטח הצפה, בנפח של כ-6 מלמ"ק (השטח בין רום +15.1 ועד רום +19.3).
- סוללת הגנה "עזרא", עד לרום של +21.0, להגנה על שכונת הארגזים ושכונת עזרא, כאשר מפלסי המים בפארק גבוהים אירועים נדירים (תספק הגנה עד להסתברות של 0.2%).
- מאסף עזרא- מובל סגור, באורך 1,600 מטר, בעל כושר הולכה של 15 מ"ק/שניה, המתאים להסתברות 1%, שינקז את שכונות הארגזים, לבנה וידידיה ואת דרך בר לב, אל האיילון, במורד הפארק (במקום המובלים הנחסמים ע"י סוללת המאגר).
- הטיית נחל כופר (העובר כיום בשכונת ידידיה), אל תוואי העוקף את השכונה.
- הוקם סכר עפר על נחל איילון, במערב פארק אריאל שרון, לפני כניסת הנחל לתל אביב-יפו, בכדי למנוע כניסת שפכים לחלק הנחל המישורי (מי ים עומדים בנחל מגשר השלום ומטה). תחנת שאיבה לביוב, שואבת את הביוב מהנחל לשפד"ן. הסכר נפתח ע"י כלים כבדים, לפני עונת הגשמים, כדי למנוע את הצפת השכונות הדרומיות של תל אביב-יפו, בעיקר שכונת הארגזים.
- באגן נחל איילון פועלות 5 תחנות הידרומטריות, למדידת ספיקה. התחנות נותנות אינדיקציה על התקדמות גל גאות.





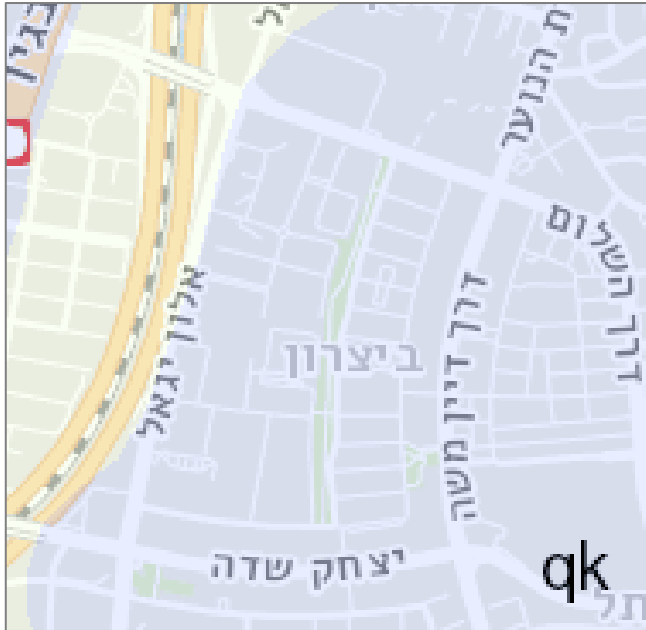
מקרא

ממצאים נקודתיים		גבול הסקר	
תשתיות קליטת קהל		שכונות	
בעלי חיים		אתרי טבע עירוני	
מפגעים ומטרדים		שטחים ירוקים וגנים ציבוריים	



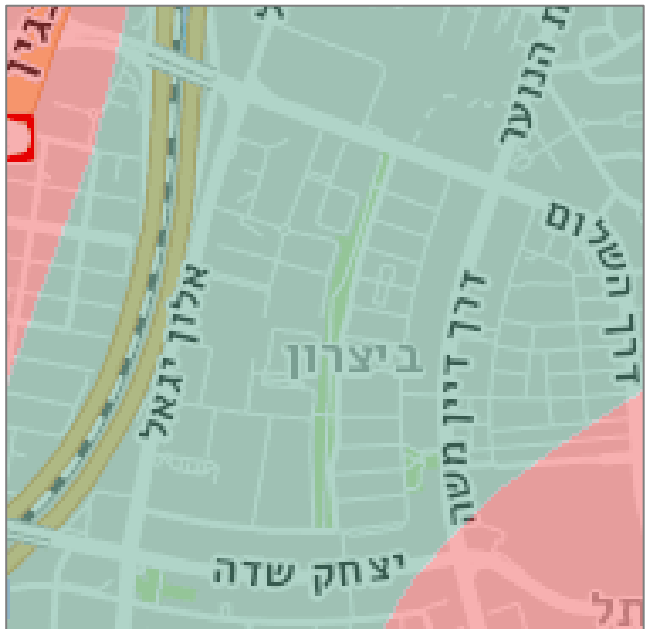
מפת גיאולוגיה

- אלוביום (הולוקן)
- כורכר (קוורטר)



מפת קרקעות

- גרומוסול חום אלובי
- קרקעות אלוביות חמריות



קרקע

- קרקע כורכר.



הידרולוגיה

- קיימת התאמה בין השטח הפתוח באגן לבין תוואי הניקוז של האגן. כל קווי התיעול באגן ממוקמים לאורך דרכים עירוניות.



צומח

- תועדו בעיקר מיני תרבות השכיחים בגינון, מדשאות, שיחים וחורשות עצים בוגרים.
- באזורים המגוננים משולבים מינים מקומיים.
- מיני הבר שתועדו רודראליים (חובבי מעזבות עשירות בחנקן) בעיקרם ומינים שמשגשים במדשאות מושקות.



חי

- תועדו בעיקר מיני עופות, 2 מתוכם מינים מתפרצים ו-3 מינים פולשים. מרבית המינים שנצפו מקומיים ונפוצים בסביבה העירונית.
- תועדו פרפרים נפוצים ששכיחים בגינות העיר.
- נצפו זוחלים השכיחים בגינות העיר.



הרדוף הנחלים, שיח בר משולב
בגינות העירוני



דולב מזרחי, עץ בר משולב
בגינות העירוני



אורן קפריסאי, עץ שדירה שכיח

■ תועדו בעיקר מיני תרבות השכיחים
בגינות.

■ באזורים המגוננים משולבים מינים
מקומיים כדוגמת תמר מצוי, דולב
מזרחי, הרדוף הנחלים והדס מצוי.

■ מיני הבר שתועדו רודראליים (חובבי
מעזבות עשירות בחנקן) בעיקרם
ומינים שמשגשגים במדשאות מושקות
כגון תלתן הביצות, אספסת קטנה
ושחליל שרוע.

■ מיני הבר שנצפו באתר נפוצים
ושכיחים באזורים מושקים או לחים.
בגן, מלבד מדשאות משולבים צמחי
נוי רבים, כולל שיחים וחורשות
עצים בוגרים כגון אורן קפריסאי,
קזוארינה דקיקה, סיסם הודי, מכנף
נאה ועוד.



שחליל שרוע, צמח בר חובב לחות



דוכיפת, עוף שכיח במדשאות העיר



הגרן הסנא, פרפר נודד שכיח בגינות העיר



חרדון מצוי, לטאה שכיחה במרחב העירוני

עופות:

תועדו בעיקר מיני עופות, בדגש על מינים מלווי אדם כדוגמת צוצלת, דוכיפת, צופית בוהקת ומינים נוספים. מתוך כלל מיני העופות תועדו 2 מיני עופות מתפרצים – עורב אפור וקאק ו-3 מיני עופות פולשים – דררה, א תוכי נזירי ומיינה הודית. מרבית המינים שנצפו מקומיים ונפוצים בסביבה העירונית.

פרפרים:

תועדו פרפרים נפוצים ששכיחים בגינות העיר, כדוגמת לבנין משויש, לבנין הצנון, כחלון האספסת וכחלון הקוטב. עצי הכסיה ששתולים בשטח מושכים את הפרפר הנודד הגרן הסנא עליו מטילות הנקבות את ביציהן.

יונקים:

לא נראתה פעילות של יונקים אך יש להניח שבשטחים פתוחים מסוימים במרחב ישנן אוכלוסיות קטנות של מכרסמים ממינים שונים.

זוחלים:

בין הזוחלים, שכיחים מינים הנפוצים בגינות העיר – חרדון מצוי ולטאה זריזה.



מצב אקולוגי קיים



מקרא

ממצאים נקודתיים		גבול הסקר	
תשתיות קליטת קהל		שכונות	
בעלי חיים		אתרי טבע עירוני	
מפגעים ומטרדים		שטחים ירוקים וגנים ציבוריים	



קרקע



רוב הקרקע כורכר.

- במערב השיכונים קרקע חמרה, חול, אלוביום (מורכבת מהצטברות משקעי סחף כגון חול, חרסית, טין וחצץ שהוסעו ע"י מים זורמים) ומעט כורכר.



הידרולוגיה

- אגן יד אליהו (כולל רק חלק משכונת יד אליהו) מנוקז ממזרח למערב - יורד מפארק וולפסון לאוראך דרך השלום, לכיוון מערב לרחובות ברנפלד - וקלמר עד לנתיבי איילון. הקטע האחרון של צינור התיעול, בחיבור עם אפיק האיילון בנתיבי איילון, נמצא באזור מזוהם הרגיש להחדרת נגר. ביציאה לכיוון האיילון הקו הראשי האוסף את הנגר העילי אינו עומד בספיקות.
- אין התאמה בין שטחים פתוחים באגן לבין תוואי הניקוז של האגן. כל קוי התיעול באגן ממוקמים לאורך דרכים עירוניות.



צומח

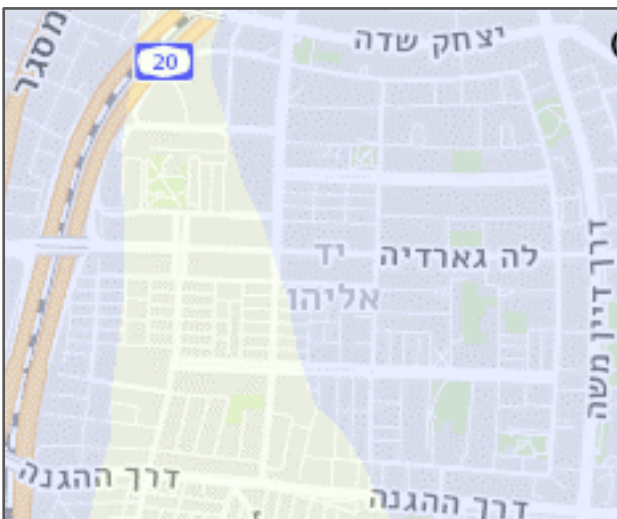
- תועדו בעיקר מיני תרבות השכיחים בגינון העירוני, כולל חורשות.
- באזורים המגוננים משולבים מעט מינים מקומיים.
- נמצא עץ בר יחיד בתוך המרחב הבנוי - שיזף מצוי.
- מיני הבר שתועדו בשטחים הפתוחים רודר אליים (חובבי מעזבות עשירות בחנקן), נפוצים ושכיחים באזורים מושקים.

חי

- תועדו בעיקר מיני עופות, רובם מינים מלווי אדם, מקומיים ונפוצים בסביבה העירונית. מתוכם 2 מינים מתפרצים ו-3 מינים פולשים.
- נצפו פרפרים נפוצים ששכיחים בגינות העיר.
- נצפו זוחלים השכיחים בגינות העיר.

מפת גיאולוגיה

אלוביום (הולוקן) 
כורכר (קוורטר) 



מפת קרקעות

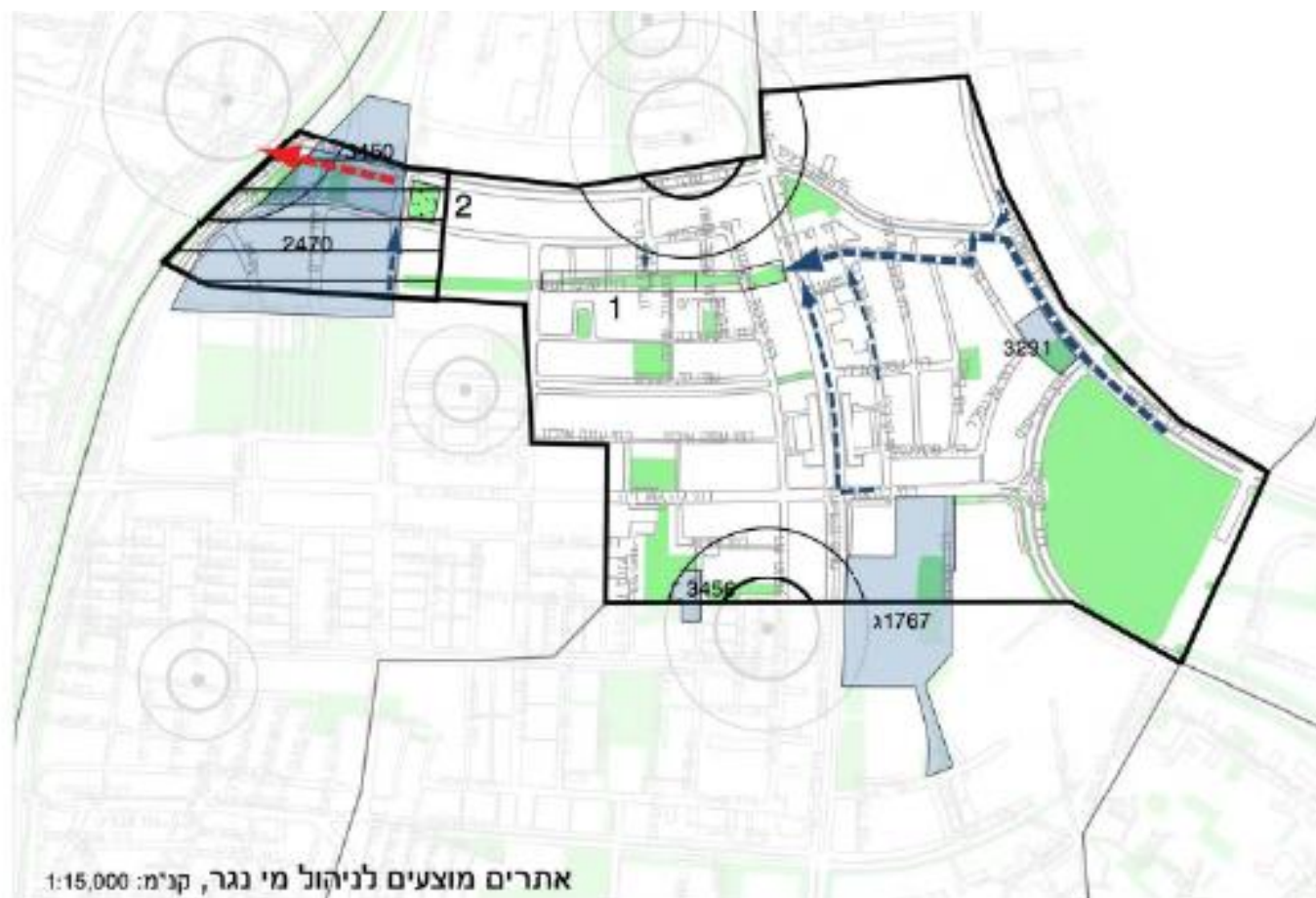
גרומוסול חום אלובי 
קרקעות אלוביות חמריות 





מתוך: תכנית האב לניקוז תל אביב יפו - נספח ניהול נגר (2013)

- האתר נמצא באגן ניקוז יד- אליהו.
- שטח אגן הניקוז: 900 דונם. מוצא: איילון.
- אגן יד אליהו כולל רק חלק משכונת יד אליהו ואלה גבולותיו: במזרח, דרך השלום, במערב, נתיבי איילון, בצפון, דרך יצחק שדה, בדרום, שדרות החי"ל.



מתוך: תכנית האב לניקוז תל אביב יפו - נספח ניהול נגר (2013)



קו התיעול של אגן יד אליהו יורד מפארק וולפסון לאורך דרך השלום, לכיוון מערב לרחובות ברנפלד - וקלמר עד לנתיבי איילון. הקטע האחרון של צינור התיעול, בחיבור עם אפיק האיילון בנתיבי איילון, נמצא באזור מזוהם הרגיש להחדרת נגר.

באגן ישנם מספר שטחים ציבוריים פתוחים בגדלים שונים, ואולם, אין התאמה בין שטחים אלה לתוואי הניקוז באזור. כך למשל פארק וולפסון הוא שצ"פ גדול שאינו נוטל חלק במעמסת ניהול הנגר של האגן משום הטופוגרפיה ההררית שבה הוא מאופיין. שצ"פים קטנים יותר אינם נמצאים בסמיכות לתוואי הניקוז. כל קווי התיעול באגן ממוקמים לאורך דרכים עירוניות.

ניתוח המצב הקיים של מערכת התיעול מעלה שבאגן זה אין בעיות ספיקה מיוחדות לבד מאזור מורד קו התיעול, ביציאה לכיוון האיילון הקו הראשי האוסף את הנגר העילי אינו עומד בספיקות.



גינת צמחייה מקומית בחורשת יגור



משוכות שיחים – היביסקוס ופיקוס בנימינה



חורשה שיכונית של מכנף נאה, עץ נוי שכיח



זית אירופי, עץ בר ובוסתן משולב בגינן העירוני

- תועדו בעיקר מיני תרבות השכיחים בגינן העירוני, כולל חורשות של פיקוס ממינים שונים, צאלון נאה, מכנף נאה, סיגלון ועוד.
- באזורים המגוננים משולבים מעט מינים מקומיים כדוגמת זית אירופי והרדוף הנחלים.
- נמצא עץ בר יחיד בתוך המרחב הבנוי – שיזף מצוי.
- מיני הבר שתועדו בשטחים הפתוחים רודראליים (חובבי מעזבות עשירות בחנקן), נפוצים ושכיחים באזורים מושקים.
- בשטחי המדשאות מצויים מינים חובבי לחות כגון חמציץ קטן, ואספסת קטנה.



סיקסק, עוף קרקע שכיח במדשאות העיר

עופות:

תועדו בעיקר מיני עופות, רובם מינים מלווי אדם כסיקסק, בז מצוי, דרור הבית ומינים נוספים. מתוך כלל מיני העופות תועדו 2 מיני עופות מתפרצים - עורב אפור וקאק ו-3 מיני עופות פולשים - דררה, תוכי נזירי ומיינה הודית. מרבית המינים שנצפו מקומיים ונפוצים בסביבה העירונית.



נחושתן החומעה, פרפר שכיח בשולי בינוי בעיר

פרפרים:

נצפו פרפרים נפוצים ששכיחים בגינות העיר, כדוגמת לבנין משויש, כחלון האספסת ונחושתן החומעה.

יונקים:

לא נראתה פעילות של יונקים אך יש להניח שקיימות במרחב אוכלוסיות קטנות של מכרסמים ממינים שונים.

זוחלים:

בשטח פעילים מיני זוחלים הנפוצים בגינות העיר - חרדון מצוי ולטאה זריזה.



לטאה זריזה, לטאה שכיחה בגינות העיר



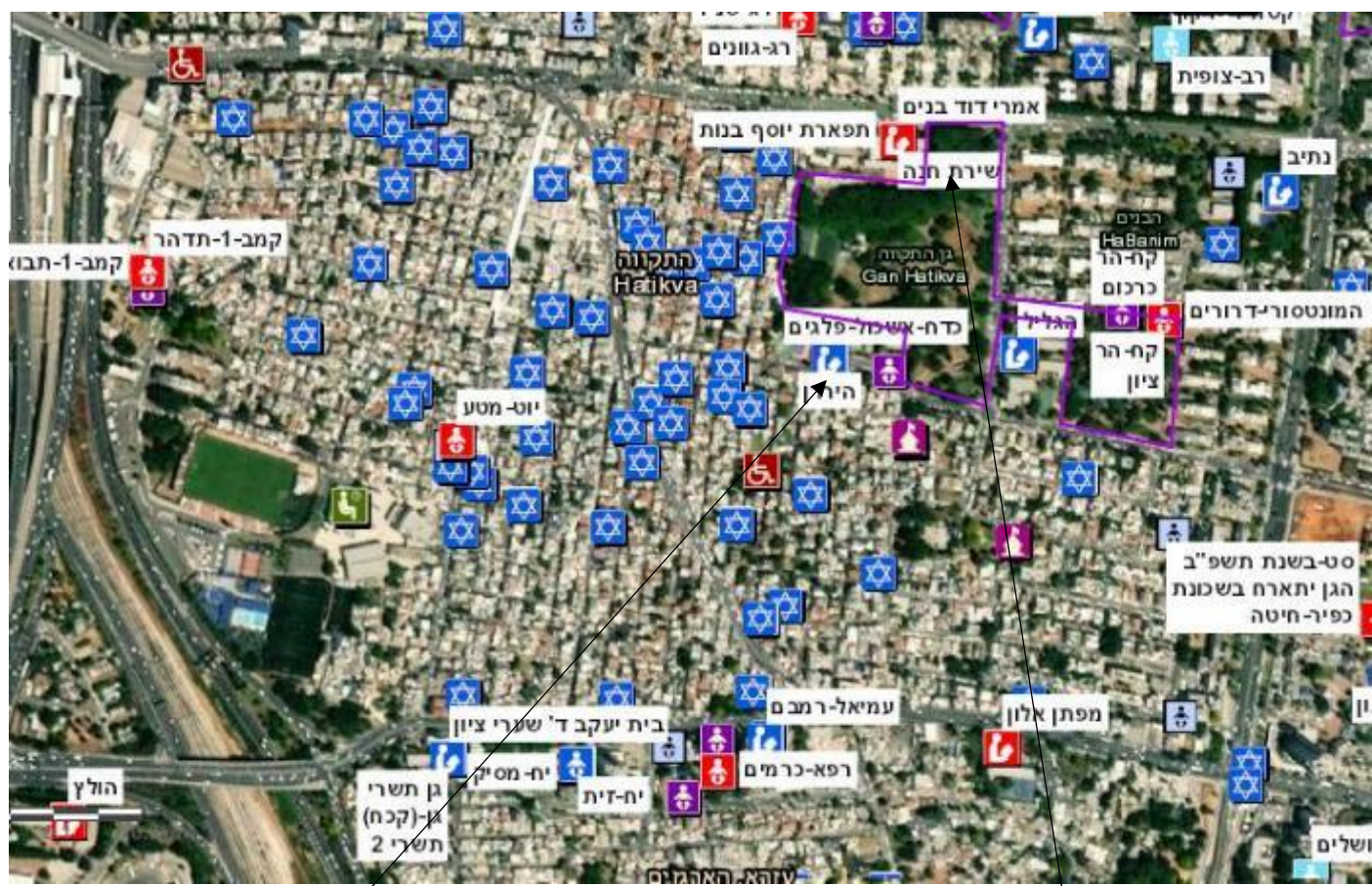


גינת שיכון עם מדשאות וצמחי
נוי מחברת בין חלקי הגן





קישוריות בין אתרי טבע עירוני לבין מוסדות חינוך וציבור

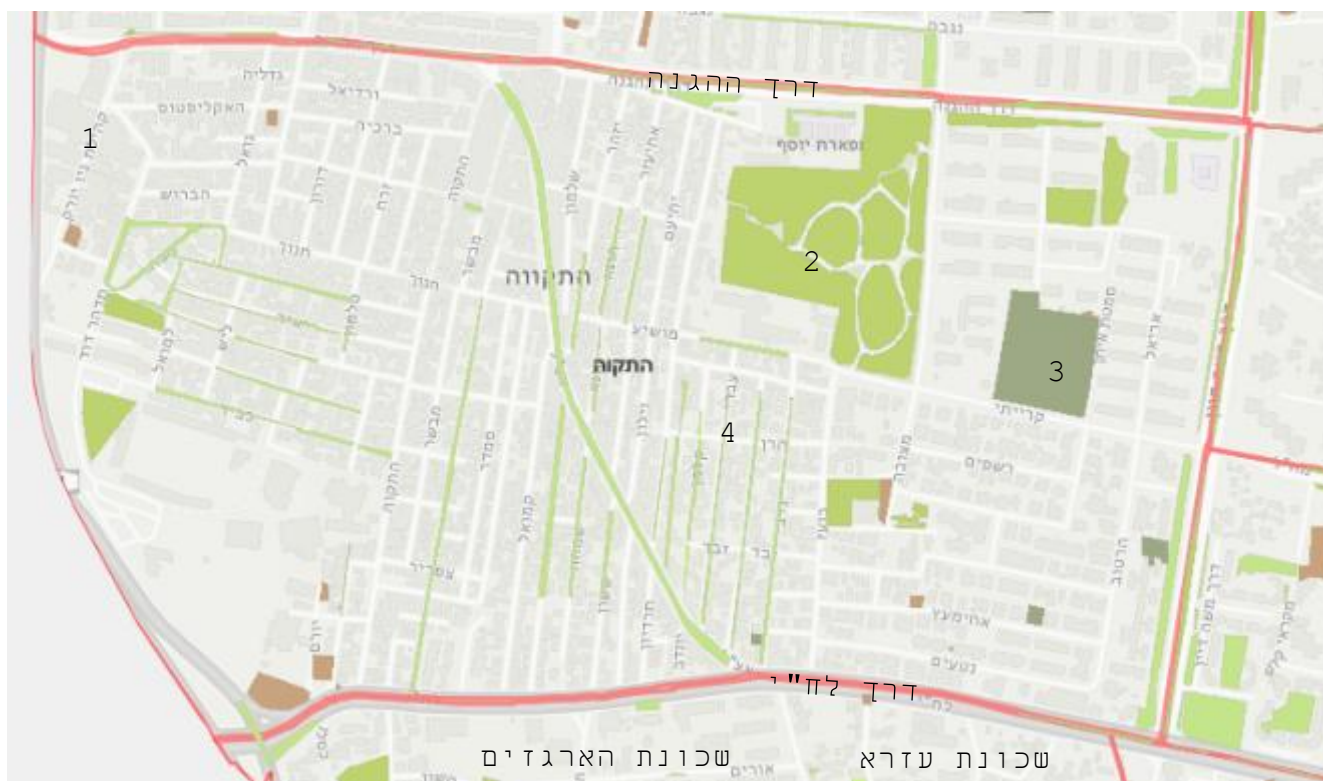


בי"ס הירדן



בי"ס שירת חנה

- 5 בתי ספר ו- 4 גנים נמצאים בסמיכות רבה לגן התקווה. רובם גובלים בגדר עם הגן.
- קיים פוטנציאל להגדלת החשיפה של התלמידים לטבע עירוני.



שטחים ירוקים

שם גן תצוגה

-  פס ירק
-  גן
-  אי תנועה
-  חורשה זמנית
-  גינה
-  חורשה
-  מגרש משחקים
-  מגרש משחקים בחורשה

■ בניה צפופה, כבישים צרים ומיעוט שצ"פים ומופעי טבע עירוני.

■ רוב השצ"פים הם גינות ציבוריות עם גינון אינטנסיבי וחורשות.

■ יש צפי של התחדשות עירונית בקנה מידה גדול (ממזרח לדרך משה דיין ומדרום לדרך לח"י שכונת הארגזים).

מצב אקולוגי קיים

קרקע



- קרקע מורכבת בעיקר מחמרה.
- תועדו משארי כורכר בשטח הגן, המהווים שריד לטבע המקומי ובית גידול לזוחלים.

הידרולוגיה



- אגן התקווה מנוקז ממזרח למערב באמצעות קו תיעול ראשי הממוקם במרכז האגן ונשפך לנחל איילון.
- למעט גן התקווה אין התאמה בין שטחים פתוחים באגן לבין תוואי הניקוז של האגן. רוב קווי התיעול המרכזיים ממוקמים לאורך דרכים עירוניות.
- השקיה בגן במערכת טפטפות.

צומח



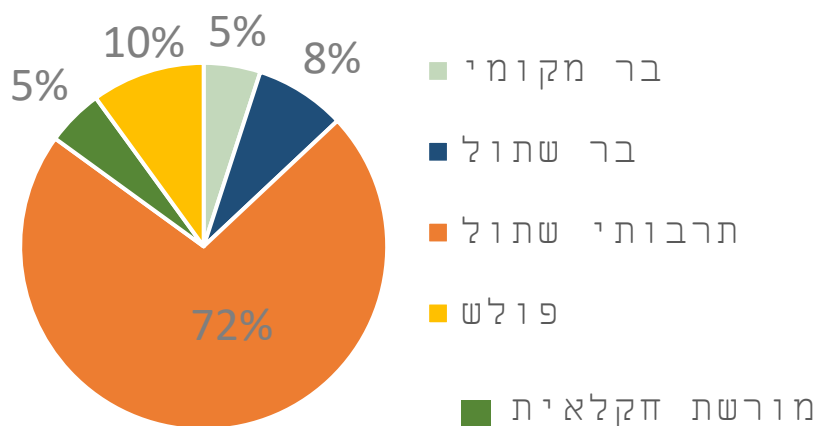
- תועדו 72 מיני צומח, רובם מינים רודראליים ומינים שמשגשים במדשאות מושקות.
- מיני הבר שנצפו נפוצים ושכיחים באזורים מושקים או לחים.
- תועדו 26 מינים פולשים.

חי



- תועדו 40 מיני עופות, מחציתם נודדים והיתר מינים מקומיים שמרביתם מינים "מלווי אדם".
- 9 מיני פרפרים, כולם נפוצים ושכיחים בגינות העיר עם צמחים פונדקאים רבים.
- מין יחיד של זוחל השכיח בגינות העיר.

הרכב הצומח :





מקרא

ממצאים		גבול הסקר	
נקודתיים		שכונות	
תשתיות קליטת קהל		אתרי טבע	
בעלי חיים		עירוני	
מפגעים ומטרדים		שטחים ירודים	
		וגנים ציבוריים	



מקרא

גבול הסקר



אתרי טבע



עירוני

ממצאים

נקודתיים



תשתיות קליטת

קהל



בעלי חיים



מפגעים ומטרדים



מדשאות וגינון תרבותי



מתקני משחק וכושר



גבעת עפרה חזה

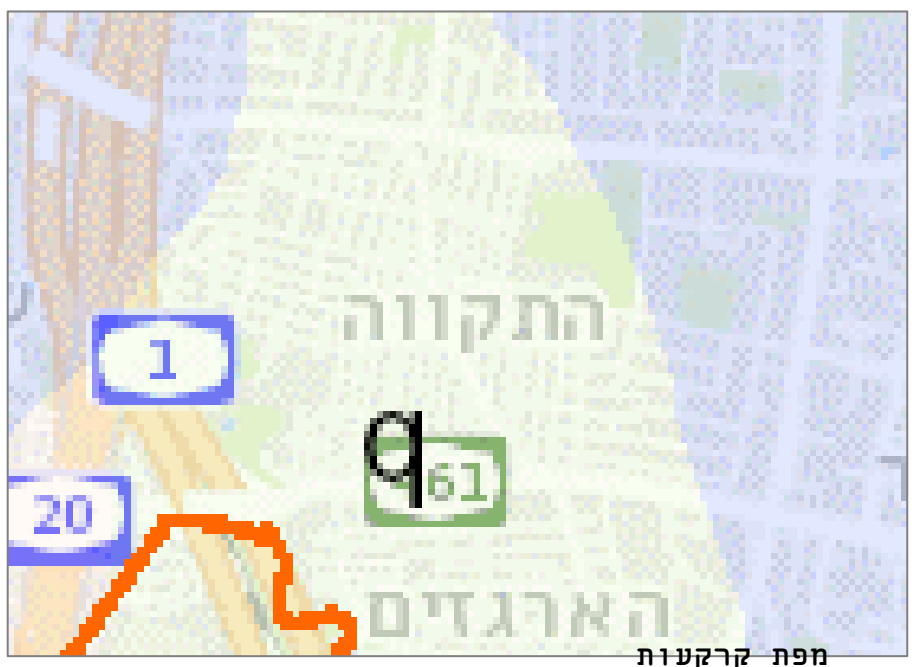
מפת גיאולוגיה

אלוביום (הולוקן)
כורכר (קוורטר)





סלעי כורכר



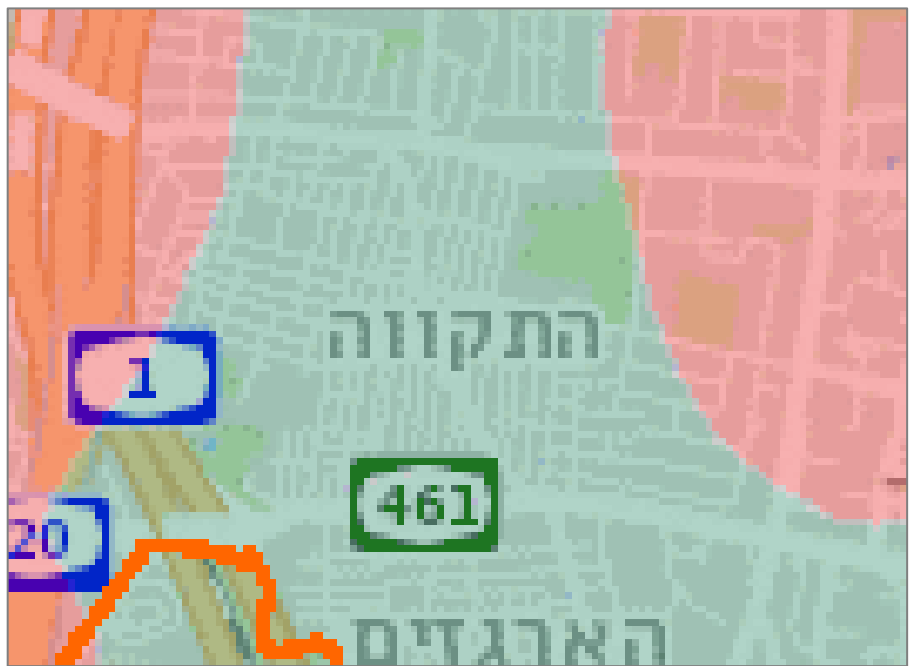
מפת קרקעות

▪ קרקע מורכבת
בעיקר מחמרה.

▪ תועדו משארי
כורכר בשטח
הגן, המהווים
שריד לטבע
המקומי ובית
גידול
לזוחלים.

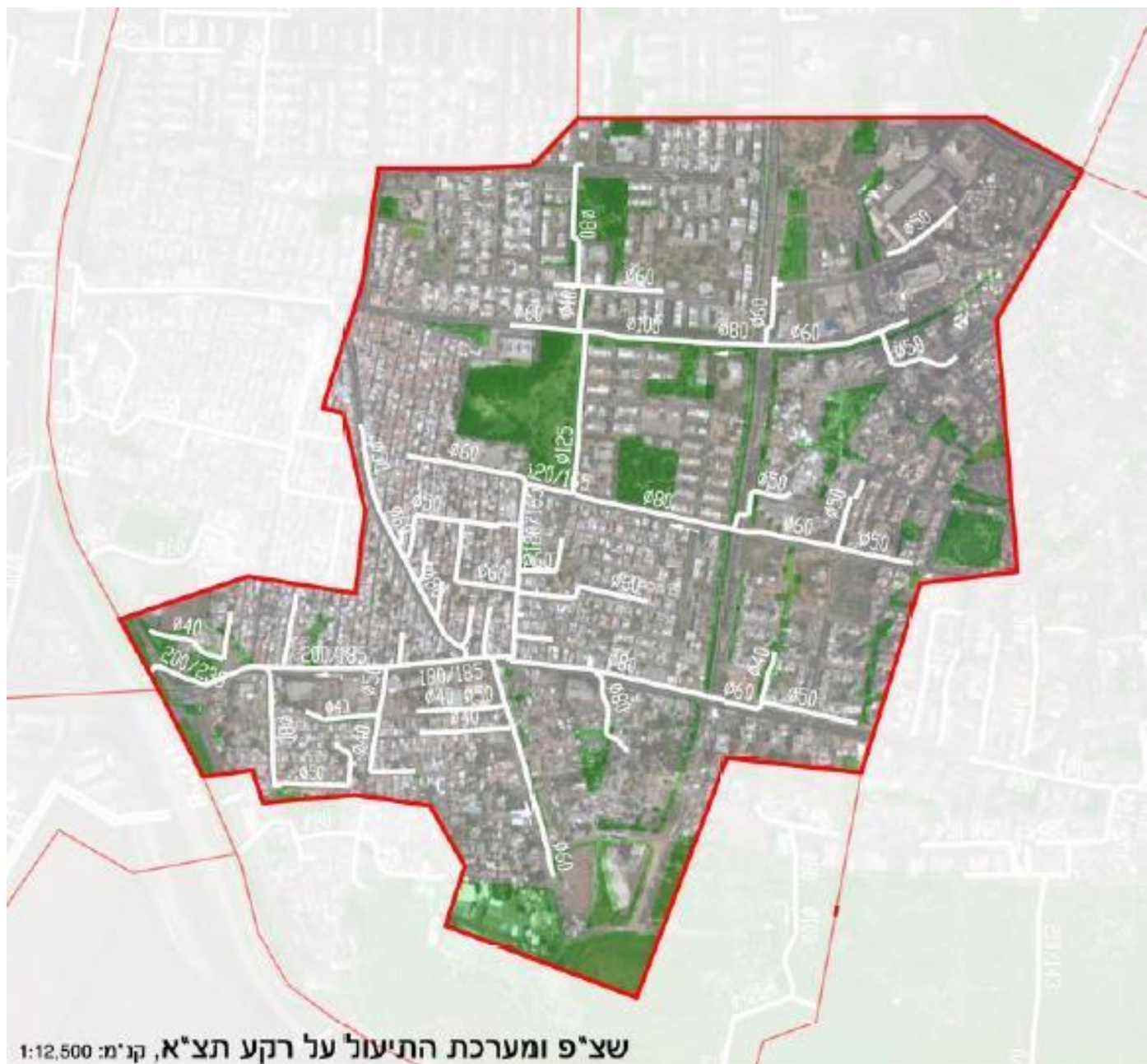
גרומוסול חום אלובי





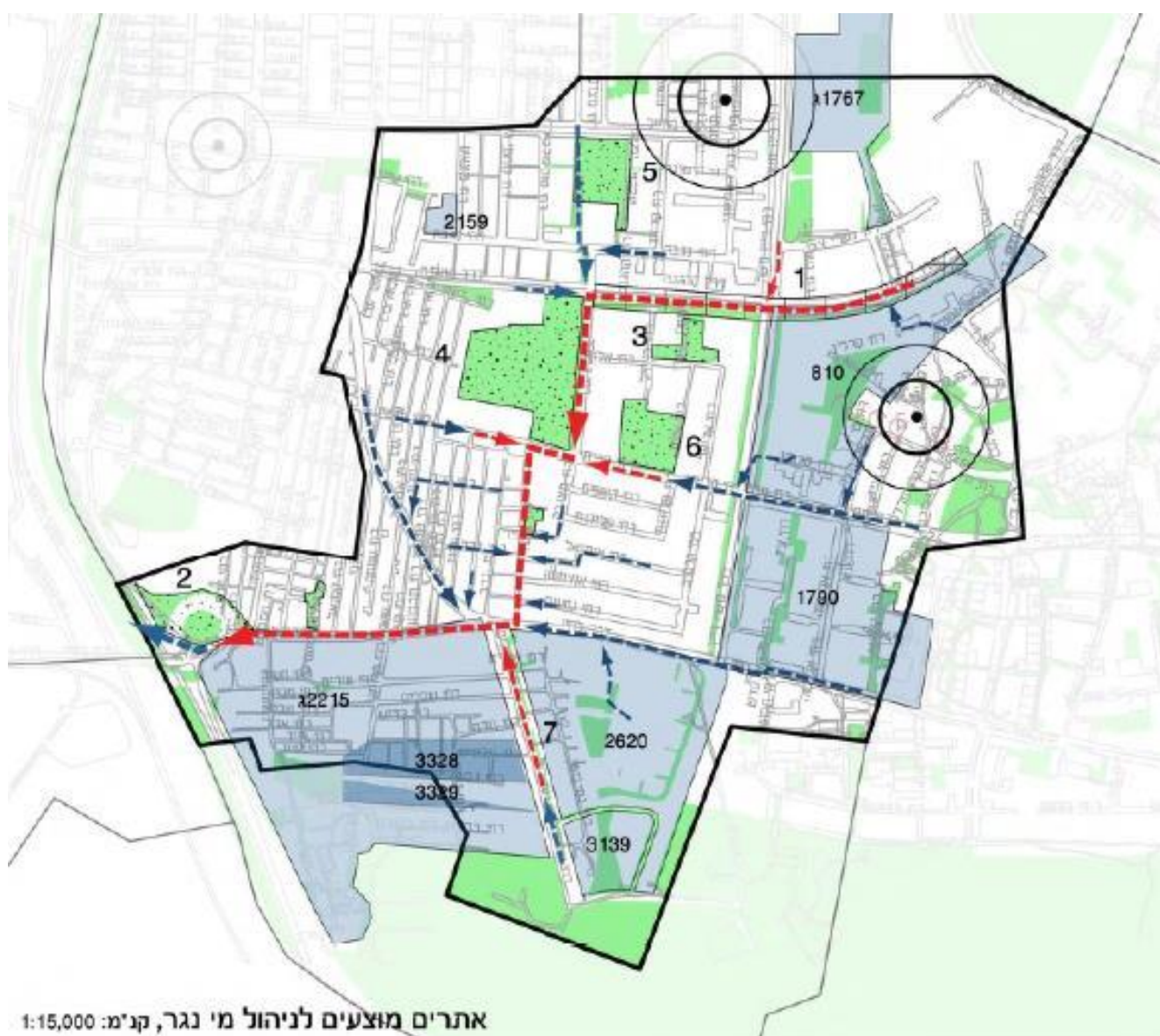


- גן התקווה נמצא באגן ניקוז התקווה.
- שטח אגן הניקוז: 2,000 דונם. מוצא: איילון.
- האגן מנוקז ממזרח למערב באמצעות קו תיעול ראשי הממוקם במרכז האגן ונשפך לנחל איילון.



מתוך: תכנית האב לניקוז תל אביב יפו - נספח ניהול נגר (2013)

- האגן מנוקז ממזרח למערב באמצעות קו תיעול ראשי הממוקם במרכז האגן ונשפך לנחל איילון.
- למעט גן התקווה אין התאמה בין שטחים פתוחים באגן לבין תוואי הניקוז של האגן. רוב קווי התיעול המרכזיים ממוקמים לאורך דרכים עירוניות.
- לפי ניתוח המצב הקיים של מערכת התיעול, חלקים נרחבים מהמובל הראשי אינם עומדים בספיקות התכן (מסומנים בחיצים אדומים). כלומר, קיימת סכנת הצפה ובשנים הקרובות ידרשו עבודות תיעול בעשרות מיליוני ש"ח.
- 50% מהאגן מרוצף.



מתוך: תכנית האב לניקוז תל אביב יפו - נספח ניהול נגר (2013)



עופות:

40 מיני עופות, מתוכם 3 מינים פולשים ו-3 מינים מתפרצים.

מחצית המינים שנצפו נודדים (הסקר בוצע בנדידת הסתיו), היתר מינים מקומיים שמרביתם מינים "מלווי אדם".

מינים מקומיים: בז מצוי, סיקסק ודוכיפת.

מינים פולשים: מיינה מצויה, דררה ותוכי נזירי.

מיני מתפרצים: עורב אפור, קאק ואנפית בקר.

פרפרים:

9 מיני פרפרים, כולם נפוצים ושכיחים בגינות העיר ולהם צמחים פונדקאים רבים.

לבנין הצנון, לבנין משויש, דרומי הצלף, כחלון הקוטב, כחלון האפון, כחלון האספסת, כחליל הקטנית, נחושתן החומעה.

יונקים:

לא נצפו.

זוחלים:

מין יחיד של זוחל – חרדון מצוי, השכיח בגינות העיר.



זוג בזים מצויים בקינון על עמוד התאורה המרכזי בגן



כחלון האפון, פרפר יום נפוץ בגני העיר

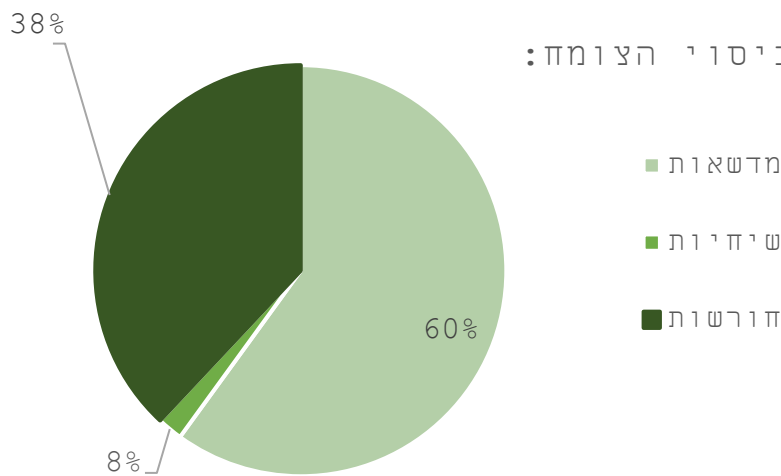


חרדון מצוי על מדרכה בגן

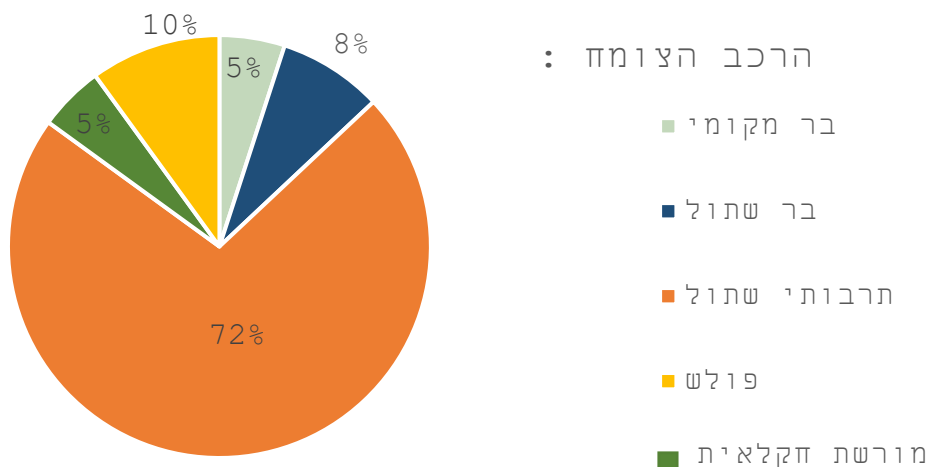


- תועדו 72 מיני צומח, רובם מינים רודראליים (חובבי מעזבות עשירות בחנקן) ומינים שמגשגים במדשאות מושקות. למשל: מעוג כרתי, חרדל השדה ויבלית מצויה.
- תועדו 26 מינים פולשים, מספר גבוה במיוחד האופייני לבית גידול המושפע באופן משמעותי מפעילות האדם. למשל: פוקה דלילה, ירבוז שרוע וחמציץ קטן.
- מיני הבר שנצפו נפוצים ושכיחים באזורים מושקים או לחים. למשל, עוקץ-עקרב ריחני, כרוב החוף וציפורנית מגוונת.
- מלבד מדשאות משולבים צמחי נוי רבים וחורשות עצים בוגרים כגון פיקוס השדרות, פיקוס קדוש ואורנים ממספר מינים.

כיסוי הצומח:



הרכב הצומח:



בר מקומי



עוקץ-עקרב ריחני, צמח בר
אופייני בשולי גנים בת"א

פולש



חמציץ קטן, צמח גר
האופייני למדשאות

בר שתול



אשל הפרקים



שיח אברהם מצוי

מורשת חקלאית



זית אירופי



תמר מצוי

תרבותי שתול



מיש תרבותי



מכנף נאה, אורן קנרי,
אורן ירושלים



ייחודיות השכונה

- מרחב כפר שלם מציג פסיפס מעניין, של בנייה עירונית סטנדרטית לצד מתחמים ללא תכנון מוסדר, מצב שמתקיים מאז מלחמת העצמאות.
- למרות מאמצים ממושכים של הרשויות, נותרו ברחבי השכונה מובלעות בלתי מוסדרות, המשלבות שרידי מבנים היסטוריים, תוספות בינוי, צמחי גינון ועצים עתיקים.
- בעוד שמבחינה סביבתית, ריבוי הגדרות והחומות פוגע ביכולת הציבור כולו ליהנות מגישה לשטח, הרי שמבט בתצלומי אוויר מעיד על כך שחלק גדול מהגינון הוותיק הינו בתצורה של גדרות חיות (שהוקמו עוד לפני גדרות הפח), וראוי שמהלך של פינוי-בינוי יעשה מאמץ לשמור על תכסית הצמחייה הקיימת בשכונה.



סמטאות כפר שלם – פחונים וגדר חיה



סמטאות כפר שלם



כיכר בשכונה ומבנה ישן



תעלת ניקוז, גדר חיה וחישת עבקנה בשכונה

קרקע



• כורכר.

• במזרח קרקע חמרה ובמערב קרקעות שנוצרו מסחף אלובי צעיר.

הידרולוגיה



• אגן כפר שלם מנוקז מצפון לדרום, לכיוון פארק בגין ולנתיבי איילון.

• אין התאמה בין שטחים פתוחים באגן לבין תוואי הניקוז של האגן. כל קוי התיעול באגן ממוקמים לאורך דרכים עירוניות.

צומח



• תועדו בעיקר מיני תרבות השכיחים בגינון העירוני.

• באזורים המגוננים משולבים מעט מינים מקומיים.

• מיני הבר שתועדו בשטחים הפתוחים רודראליים (חובבי מעזבות עשירות בחנקן), נפוצים ושכיחים באזורים מושקים.

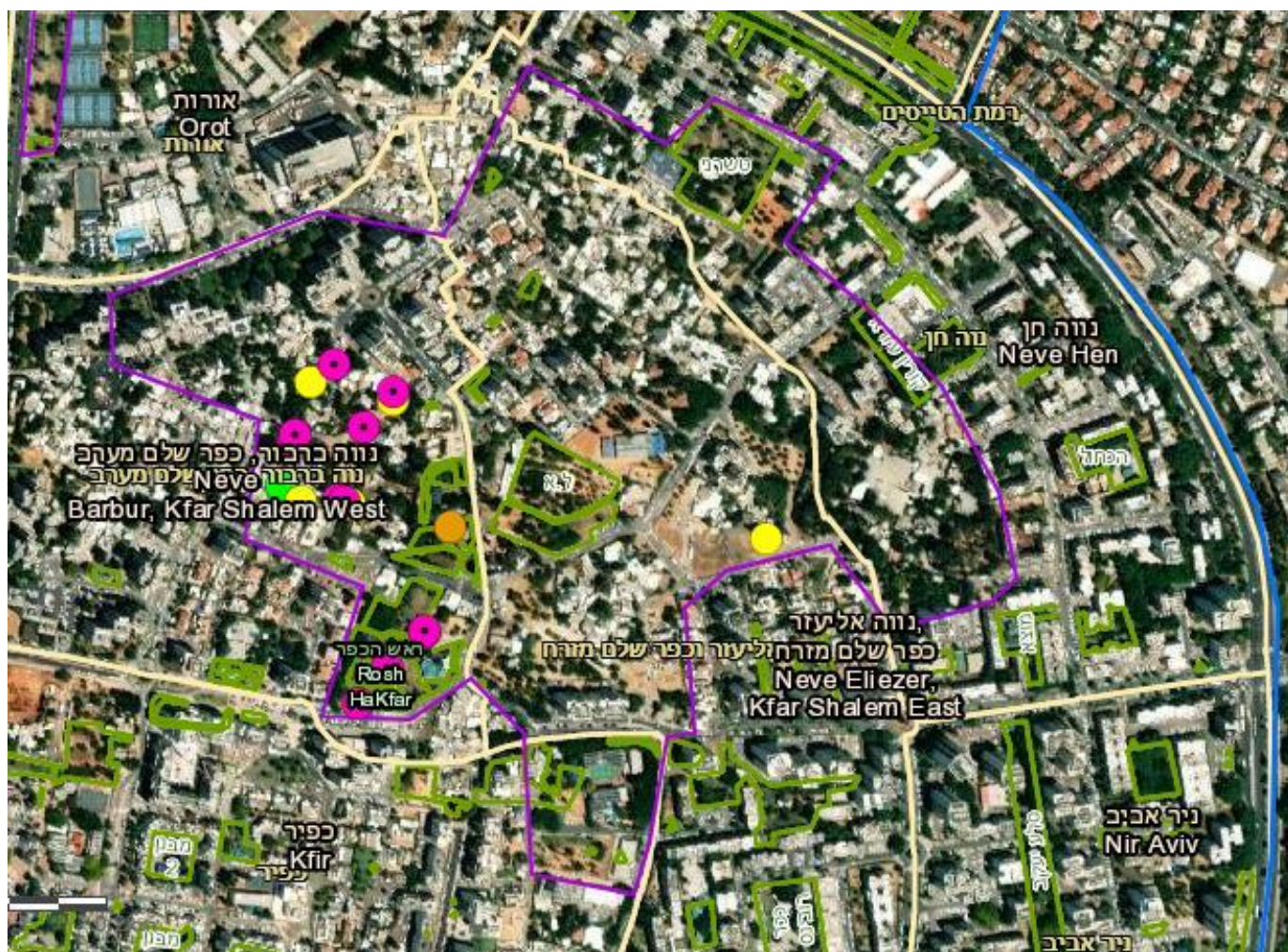
חי



• תועדו בעיקר מיני עופות, רובם מינים מלווי אדם, מקומיים ונפוצים בסביבה העירונית. מתוכם מין אחד בסכנת הכחדה אזורית, 3 מינים מתפרצים ו-5 מינים פולשים.

• נצפו פרפרים נפוצים ששכיחים בגינות העיר.

• נצפו זוחלים השכיחים בגינות העיר.

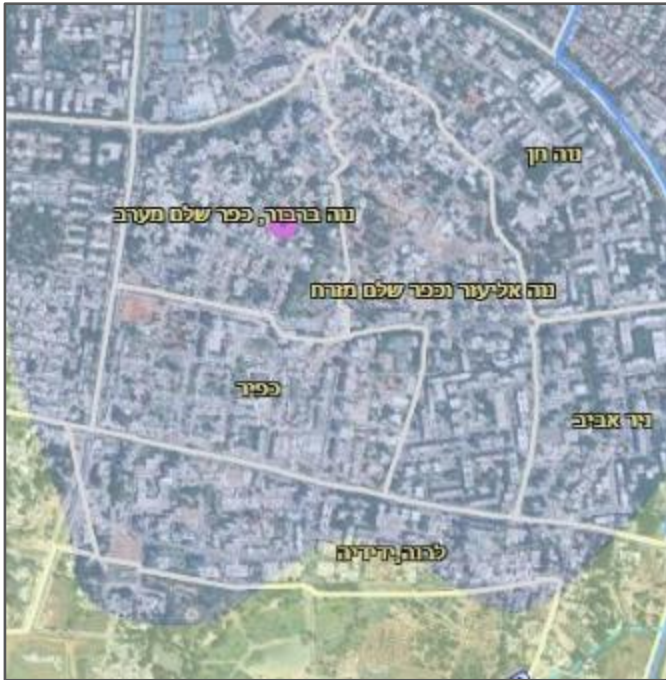


מקרא

ממצאים נקודתיים		גבול הסקר	
תשתיות קליטת קהל		שכונות	
בעלי חיים		אתרי טבע עירוני	
מפגעים ומטרדים		שטחים ירוקים וגנים ציבוריים	

מפת גיאולוגיה

- אלוביום (הולוקן)
- כורכר (קוורטר)



מפת קרקעות

- גרומוסול חום אלובי
- קרקעות אלוביות חמריות
- חמרה



• כורכר.

• במזרח קרקע חמרה.

• במערב קרקעות שנוצרו מסחף אלובי צעיר השוקע בעמקים ובפשטי הצפה.

• קרקעות בעלות כושר חלחול בינוני כושר נשיאת המים ואגירה בינוני.





• אגן ניקוז כפר שלם.

• שטח אגן הניקוז:
2,000 דונם. מוצא:
איילון.

■ גבולותיו של האגן הם
דרך הטייסים במזרח
ובצפון, הגבול
המערבי הוא מורדות
גבעת הכורכר שמעל
דרך משה דיין. הגבול
הדרומי הוא פארק
מנחם בגין. תכנית
המתאר של תל אביב
מציעה בינוי של
2000-3000 יח"ד
באזור.

שצ"פ מערכת התיעול על רקע תצ"א, קנ"מ: 1:50,000

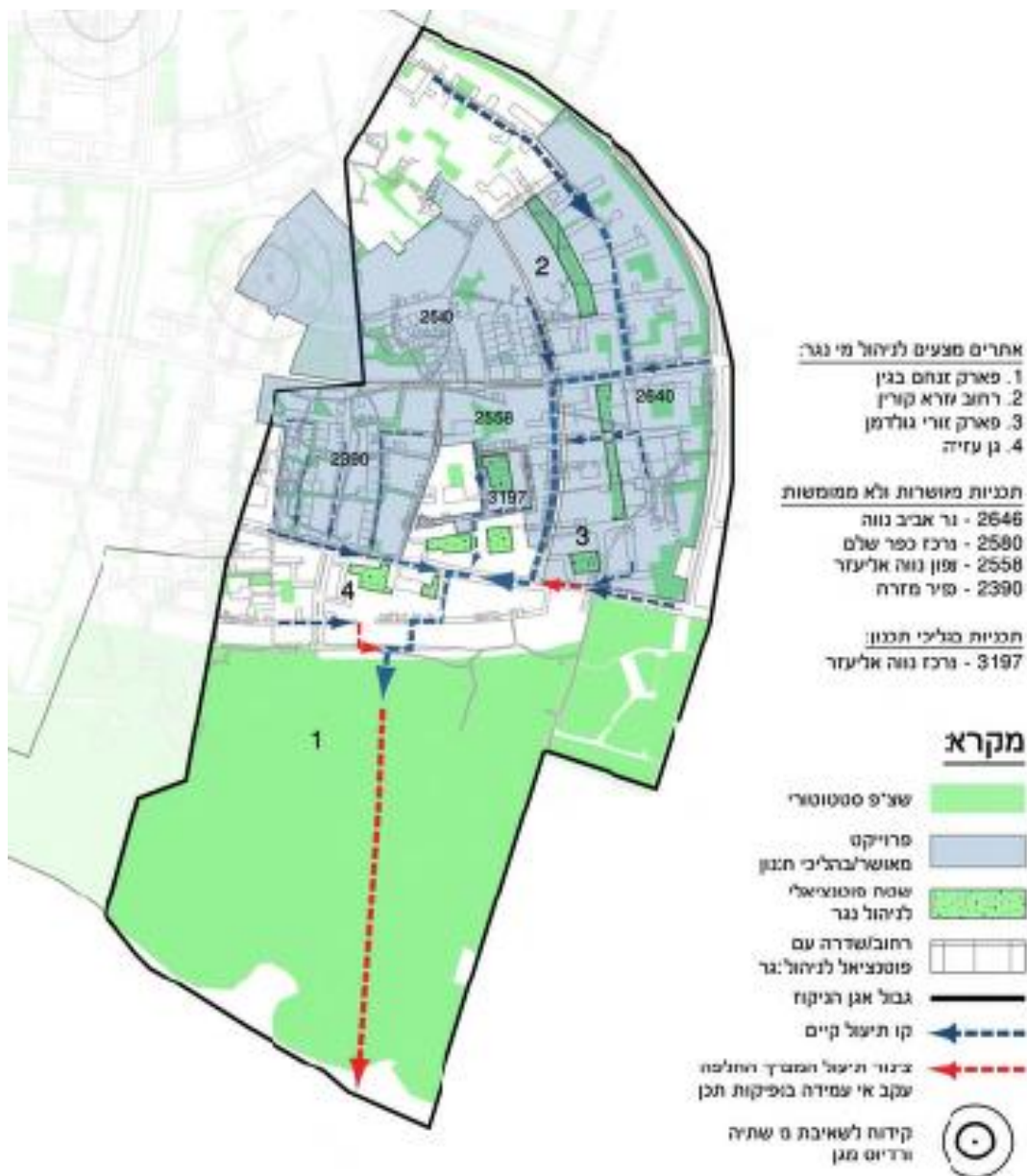
מתוך: תכנית האב לניקוז תל אביב יפו - נספח
ניהול נגר (2013)

- קווי התיעול של אגן כפר שלם עוברים במורד הטופוגרפיה של הגבעה שעליה ישב הכפר ההיסטורי לכיוון דרום ברחובות מעפילי אגוז ושדרות ששת הימין ומשם דרך רחוב מור לפארק בגין בכיוון נחל - איילון.

- למרות שבאגן יש שטחים ציבוריים פתוחים אין התאמה בין שטחים אלה לתוואי הניקוז של האגן. כל קווי התיעול באגן ממוקמים לאורך דרכים עירוניות.

- ניתוח המצב הקיים של מערכת התיעול מעלה שבאגן זה אין בעיות ספיקה מיוחדות, לבד מאזור היציאה לנחל איילון שם הקו הראשי האוסף את הנגר העילי אינו עומד בספיקות.

- באגן זה מקודמות תכניות רבות של התחדשות עירונית וזו הזדמנות לבחון מחדש את מערך השטחים הפתוחים ומיקומם, למקם את הבינוי במפלסי גבה המותאמים לארוע הצפה, לייצר רציפות לינארית בין השטחים הפתוחים תוך התאמה שלהם לתוואי התיעול הקיים.



אתרים מצעים לניהול מי נגר, קני"מ: 5,000



- תועדו בעיקר מיני תרבות השכיחים בגינן העירוני, כולל פיקוס, אקליפטוס ומיני ברכיכטון.
- באזורים המגוננים משולבים מעט מינים מקומיים כדוגמת זית אירופי, שיזף מצוי, תות שחור, מיש דרומי, ברוש מצוי, סיסם הודי ואלת המסטיק.
- בשטחים הפתוחים תועדו צמחי בר עשבוניים ממינים כוללניים המשגשים בעיר, בייחוד צמחי מעזבות (חובבי חנקן) כדוגמת סביון אביבי, תודרה סייגית, מעוג כרתי, חרדל לבן וסרפד צורב.
- אותרו מעט מאוד מיני צומח המאפיינים את הקרקעות של מישור החוף (כורכר, חול וחמרה), כדוגמת כרוב החוף.



בוגנוויליה נאה – שיח נוי



עץ תות ותיק



זית אירופאי



פריחת שיזף מצוי



סביון אביבי



כרוב החוף



שלדג לבן-חזה



כחלון הקוטב, פרפר שכיח בשולי בינוי בעיר



חדרון מצוי שכיח בגינות העיר

עופות:

- תועדו בעיקר מיני עופות, רובם מינים כוללניים המאפיינים מגוון בתי גידול וחלקם מלווי אדם כסיקסק, בז מצוי ועוד.
- רבים הם מינים נודדים שמבקרים בטח תקופה קצרה במהלך השנה.
- תועד מין יחיד בסכנת הכחדה אזורית: שחף צהוב-רגל.
- תועדו 3 מיני עופות מתפרצים – עורב אפור, קאק ואנפית בקר.
- תועדו 5 מיני עופות פולשים – דררה, תוכי נזירי, מיינה הודית, קוניור שחור-ראש וזרזיר בורמזי.

פרפרים:

- נצפו פרפרים נפוצים ששכיחים בגינות העיר, כדוגמת לבנין הצנון, נימפית הסרפד, כחלון הקוטב, כחלון האספסת, נחושתן החומעה.
- אחד המינים שנצפו הוא מין נודד (הגרן הסנא).

יונקים:

- לא נראתה פעילות של יונקים אך יש להניח שקיימות במרחב אוכלוסיות קטנות של מכרסמים ממינים שונים, כדוגמת מכרסמים מהמינים חולדה מצויה ועכבר הבית.

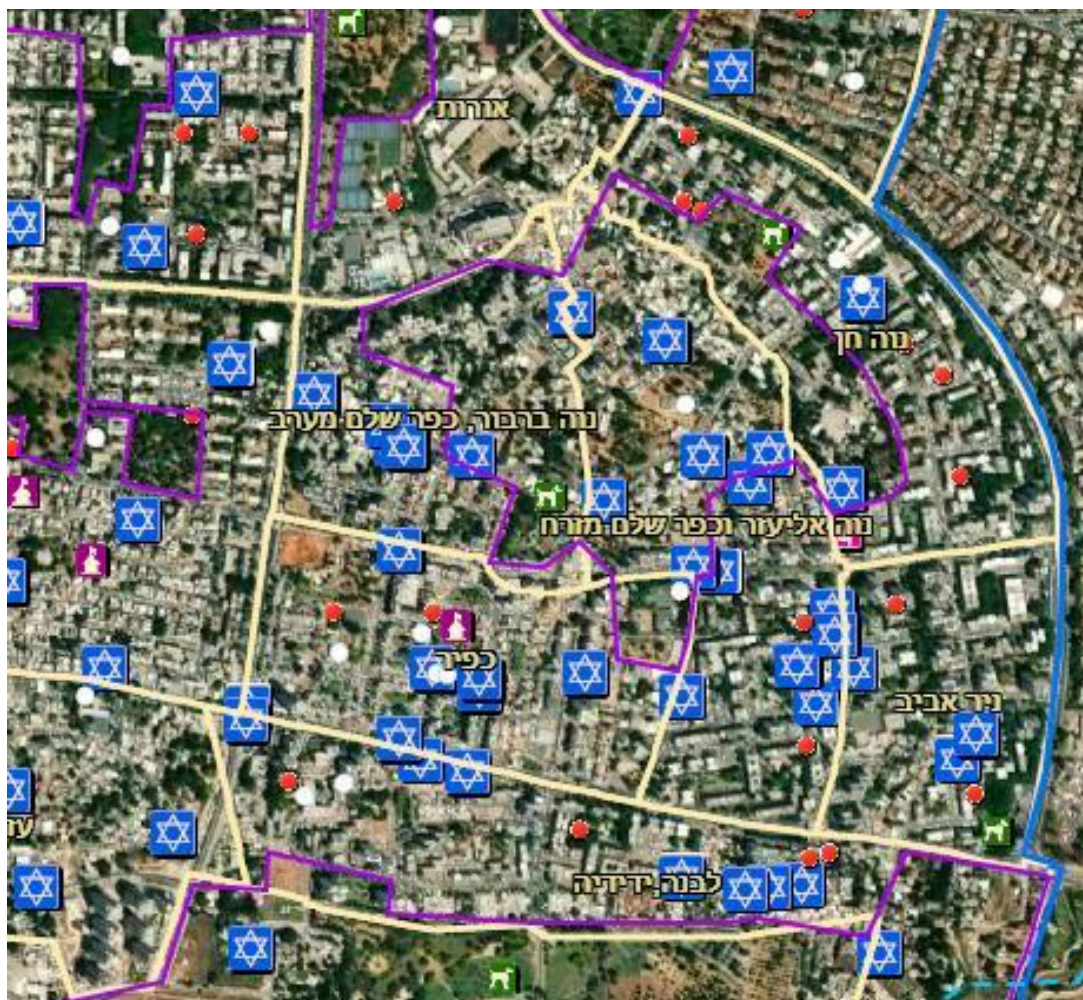
זוחלים:

- בשטח פעילים מיני זוחלים הנפוצים בגינות העיר – חדרון מצוי ולטאה זריזה.



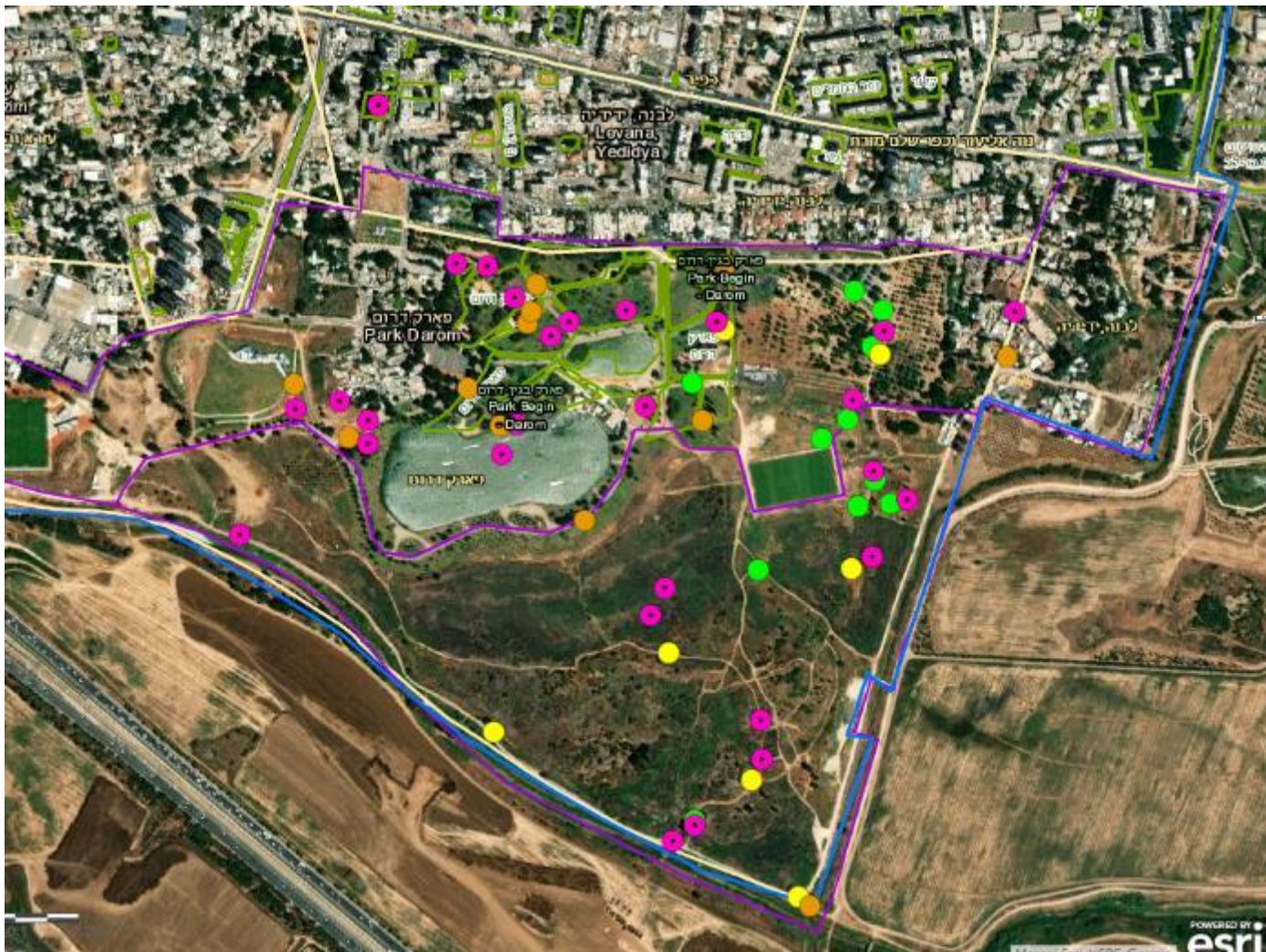
קישוריות אתרי טבע עירוני ומוסדות חינוך וציבור

- 2 בתי ספר ו-2 גני ילדים בשכונה, הנמצאים בסמיכות רבה לשטחים פתוחים.
- קיים פוטנציאל להגדלת החשיפה של התלמידים לטבע עירוני.



בתי אבות	
מרכז יום לקשיש	
גינות כלבים	
חינוך ודת	
בתי ספר תשפג	
גני ילדים תשפג	
בתי כנסת	





מקרא

ממצאים נקודתיים		גבול הסקר	
תשתיות קליטת קהל		שכונות	
בעלי חיים		אתרי טבע עירוני	
מפגעים ומטרדים		שטחים ירוקים וגנים ציבוריים	

קרקע



- קרקע מורכבת מהצטברות משקעי סחף כגון חול, חרסית, טין וחצץ שהוסעו ע"י מים זורמים.
- תועדה גבעת כורכר בדרום השטח.

הידרולוגיה



- פארק בגין נמצא באגן ניקוז מקומי ובאגן ניקוז של כפר שלם.
- באגן זה אין בעיות ספיקה מיוחדות, לבד מאזור היציאה לנחל איילון שם הקו הראשי האוסף את הנגר העילי אינו עומד בספיקות.
- השקיה של השצ"פ במערכת טפטפות וממטרות.

צומח



- תועדו 107 מיני צומח, רובם מינים רודראליים ומינים שמשגשים במדשאות מושקות.
- בחלק האקסטנסיבי תועדו בעיקר צמחי בר, רובם מינים נפוצים, כולל מינים שמאפיינים את מישור החוף.
- בחלק האינטנסיבי מלבד מדשאות משולבים צמחי נוי רבים.
- תועדו 28 מינים פולשים.

חי



- תועדו 72 מיני עופות, 13 מיני פרפרים, 4 מיני יונקים ו-4 מיני זוחלים.

- חלק צפוני - פארק אינטנסיבי הכולל אגם ובו פעילות ספורטיבית, מדשאות, מתקני משחק, חורשות נטועות ואזורים תפעוליים.
- חלק דרומי - מתאפיין בצמחיית בור צפופה לה חשיבות רבה למגוון בעלי החיים בתחום הפארק בדגש על ציפורים. שטח מגוון הכולל גבעת כורכר בולטת בדרום השטח.
- בדרום השטח עובר ערוץ נחל איילון המהווה ציר ירוק ומסדרון אקולוגי המקשר את שטחי מישור החוף עם השפלה הפנימית והרי יהודה.



פארק אינטנסיבי



פארק אקסטנסיבי

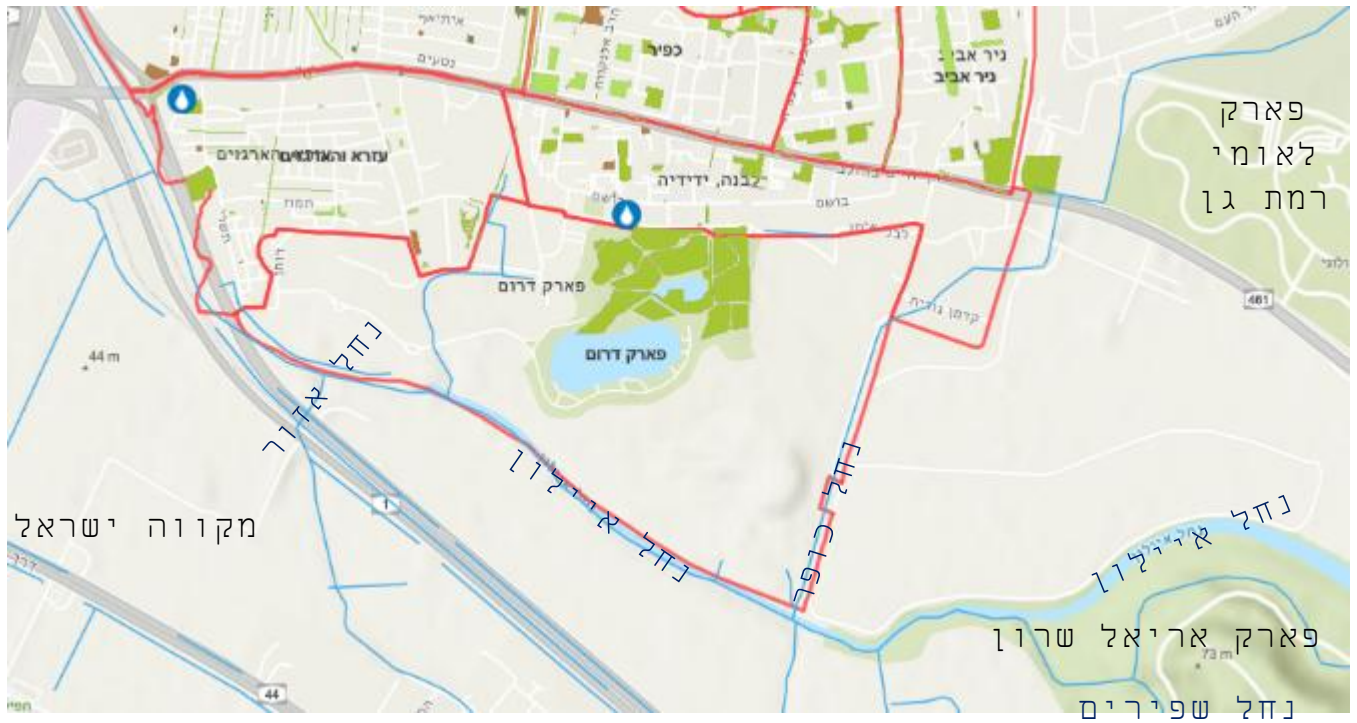


פארק אקסטנסיווי



פארק אינטנסיווי





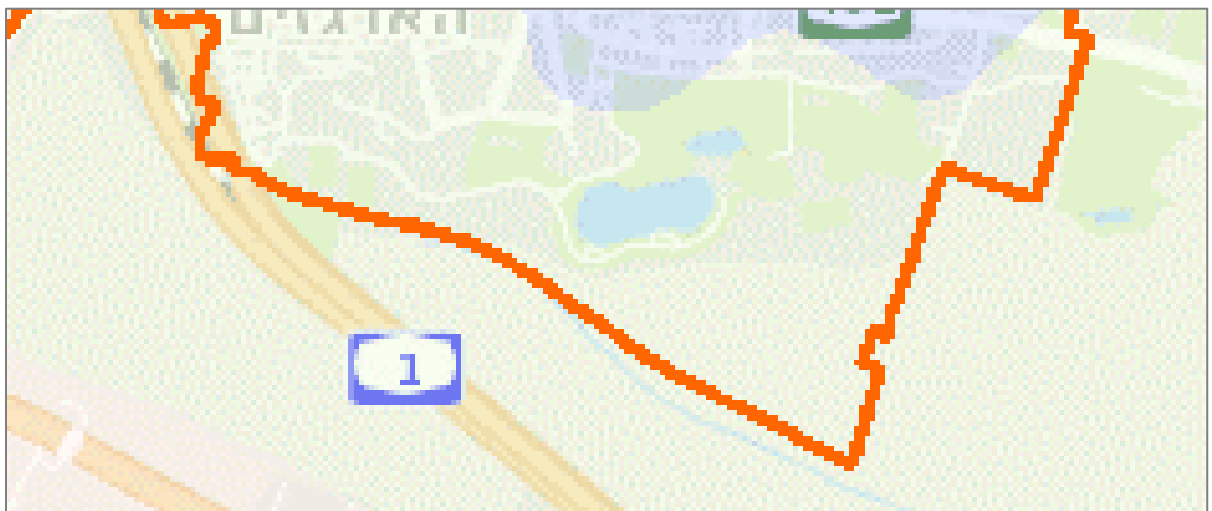
השלד הירוק

- קרקע חמרה, חול, אלוביום (מורכבת מהצטברות משקעי סחף כגון חול, חרסית, טין וחצץ שהוסעו ע"י מים זורמים) ומעט כורכר.
- תועדה גבעת כורכר בדרום השטח.

מפת גיאולוגיה

אלוביום (הולוקן) 

כורכר (קוורטר) 



מפת קרקעות

גרומוסול חום אלובי 





- פארק בגין נמצא באגן ניקוז מקומי ובאגן ניקוז של כפר שלם.
- שטח אגן הניקוז כפר שלם: 2,000 דונם. מוצא: איילון.
- האגן מנוקז מצפון לדרום באמצעות קווי תיעול ונשפך לנחל איילון.

מתוך: תכנית האב לניקוז תל אביב יפו –
נספח ניהול נגר (2013)



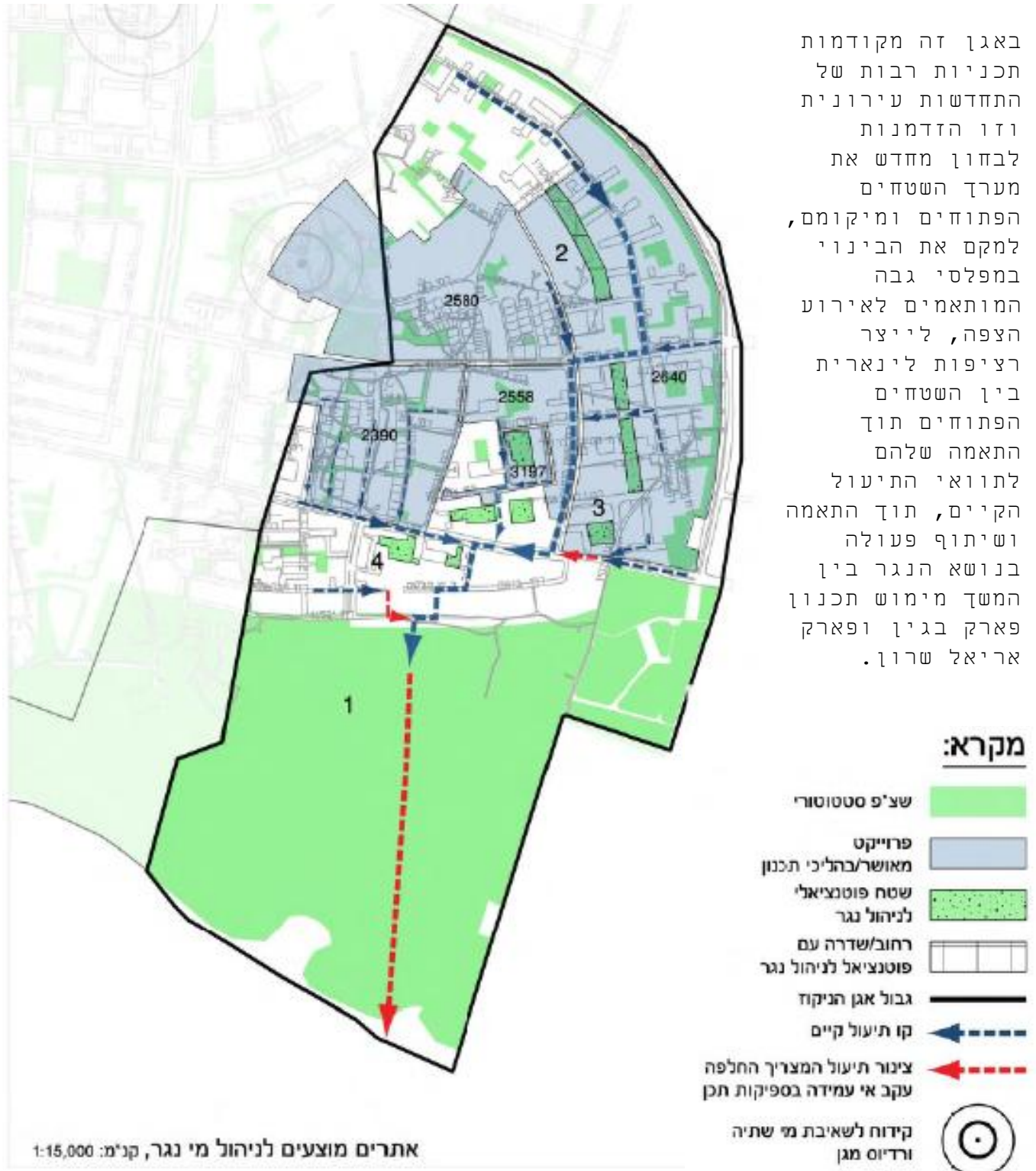
מתוך: נספח ניקוז לתוכנית מתאר מקומית לתל אביב יפו תא/ 5000 (2014)

קווי התיעול של אגן כפר שלם עוברים במורד הטופוגרפיה של הגבעה שעליה יושב הכפר ההיסטורי לכיוון דרום ברחובות מעפילי אגוז ושדרות ששת הימים ומשם דרך רחוב מור לפארק בגין בכיוון נחל - איילון.

למרות שבאגן יש שטחים ציבוריים פתוחים אין התאמה בין שטחים אלה לתוואי הניקוז של האגן. כל קווי התיעול באגן ממוקמים לאורך דרכים עירוניות.

ניתוח המצב הקיים של מערכת התיעול מעלה שבאגן זה אין בעיות ספיקה מיוחדות, לבד מאזור היציאה לנחל איילון שם הקו הראשי האוסף את הנגר העילי אינו עומד בספיקות.

באגן זה מקודמות תכניות רבות של התחדשות עירונית וזו הזדמנות לבחון מחדש את מערך השטחים הפתוחים ומיקומם, למקם את הבינוי במפלסי גבה המותאמים לאירוע הצפה, ליצור רציפות לינארית בין השטחים הפתוחים תוך התאמה שלהם לתוואי התיעול הקיים, תוך התאמה ושיתוף פעולה בנושא הנגר בין המשך מימוש תכנון פארק בגין ופארק אריאל שרון.





ניסמנית קיפחת (צמח אדום)



עץ שיזף מצוי

- תועדו 107 מיני צומח, רובם מינים רודראליים (חובבי מעזבות עשירות בחנקן) ומינים שמשגשגים במדשאות מושקות. למשל: חלמית מצויה, טוריים מצויים, גדילן מצוי.

- בחלק האקסטנסיבי תועדו בעיקר צמחי בר, רובם מינים נפוצים, כולל מינים שמאפיינים את מישור החוף: שיזף מצוי (שלד עצי הבר), ניסמנית קיפחת (צמח אדום לגדות נחל האיילון), לשון-שור מגובבת, דרדר הקורים (מין אנדמי שמאפיין את מישור החוף).

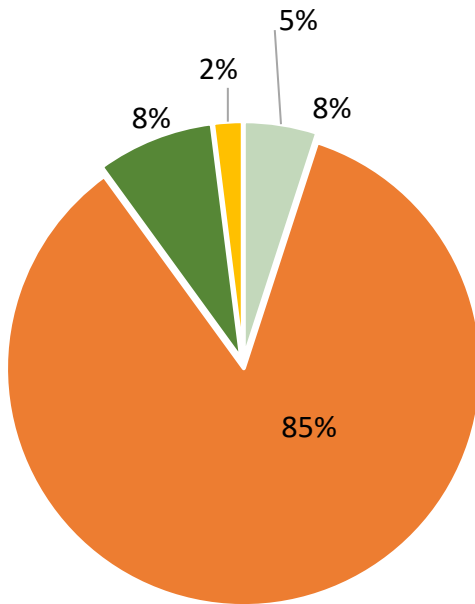
- מרבית מיני הבר שנצפו באתר נפוצים ושכיחים באזורים מושקים או לחים.

- בחלק האינטנסיבי מלבד מדשאות משולבים צמחי נוי רבים, כולל שיחים ועצים בוגרים כגון פיקוס השדרות, פיקוס השקמה, איקליפטוס המקור ועוד.

- תועדו 28 מינים פולשים, מספר גבוה במיוחד האופייני לבית גידול המושפע באופן משמעותי מפעילות האדם. למשל: שיטה כחלחלה, פרקינסוניה שיכנית, טיונית החולות.



הרכב הצומח :



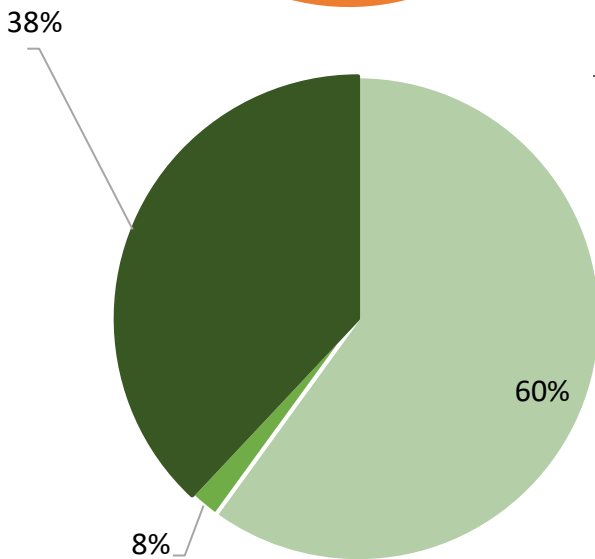
בר מקומי

תרבותי שתול

פולש

מורשת חקלאית

כיסוי הצומח :



מדשאות

שיחיות

חורשות



בר מקומי: שיזף מצוי ועשבוניים.

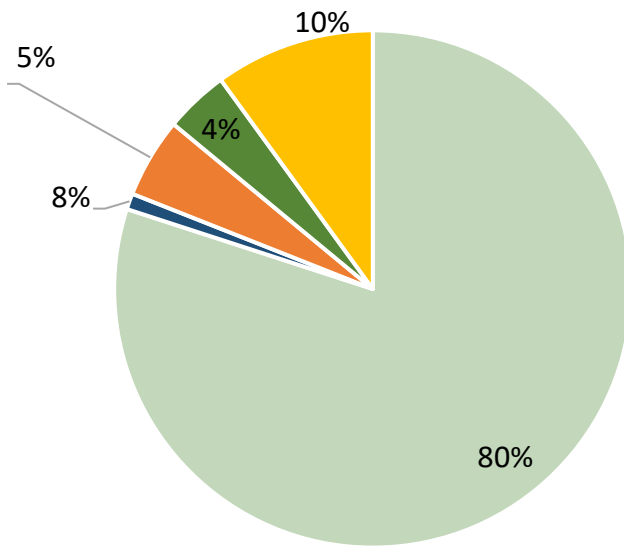
תרבותי שתול: מכנף נאה, פיקוס השדרות, פיקוס קדוש, וושינגטוניה.

פולש: שיטה כחלחלה, פרקינסוניה שיכנית, טיונית החולות.

מורשת חקלאית: זית אירופי, תמר מצוי, פיקוס השקמה.

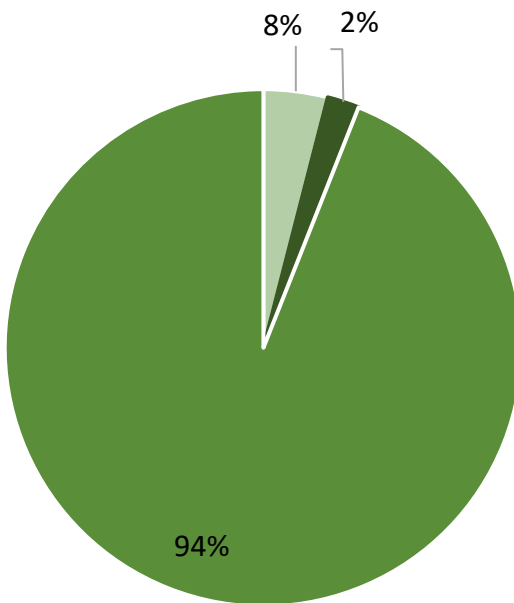


הרכב הצומח :



- בר מקומי
- בר שתול
- תרבותי שתול
- פולש
- מורשת חקלאית

כיסוי הצומח :



- שיחים
- עצים
- עשבוני



ארכובית שבטבטית, צמח רב-שנתי שכיח

בר מקומי : עשבוניים.

תרבותי שתול: מכנף נאה, קזוארינה, אזדרכת, ברוש.

פולש: שיטה כחלחלה, פרקינסוניה שיכנית, טיונית החולות.

מורשת חקלאית: זית אירופי, תאנה.



עופות:

72 מיני עופות, מתוכם 3 מינים פולשים ו-3 מינים מתפרצים

מתוך כלל מיני העופות, תועדו 3 מינים פולשים ו-3 מינים מתפרצים. מרבית המינים שנצפו נודדים (הסקר בוצע בנדידת הסתיו), היתר מינים מקומיים שמרביתם מינים "מלווי אדם". בחלק האקסטנסיבי של הפארק נצפו עיקר המינים הנודדים ומינים שמאפיינים שטחים פתוחים ופחות מושפעים מפעילות אדם, כולל עופות מים שונים שנצפו בנחל איילון.

מינים מקומיים: ברכיה, דאה שחורת-כתף, ירקון.

מינים פולשים: מיינה מצויה, דרה, תוכי נזירי.

מיני מתפרצים: עורב אפור, קאק ואנפית בקר.

פרפרים:

13 מיני פרפרים, רובם מינים נפוצים להם צמחים פונדקאים רבים (למשל, כחליל הרימון, הספרית הדוחן). מיעוטם מינים נודדים עם פונדקאים מעטים (כדוגמת דנאית הדורה).

יונקים:

4 מיני יונקים הנפוצים בבתי-גידול מגוונים: תן זהוב (מין מתפרץ), דרבן הודי, חולד ישראלי ונברן השדה.

זוחלים:

4 מיני זוחלים נפוצים, נצפו בשטח האקסטנסיבי של הפארק: חרדון מצוי, לטאה זריזה, צפע מצוי וזעמן שחור.



דאה שחורת-כתף, דורס-יום עולה בישראל



תן זהוב



זעמן שחור צעיר, נחש נפוץ ומועיל בסביבת האדם

ג3. חברה וקהילה

א) לקסיקון כאבי רפאים של מזרח תל-אביב

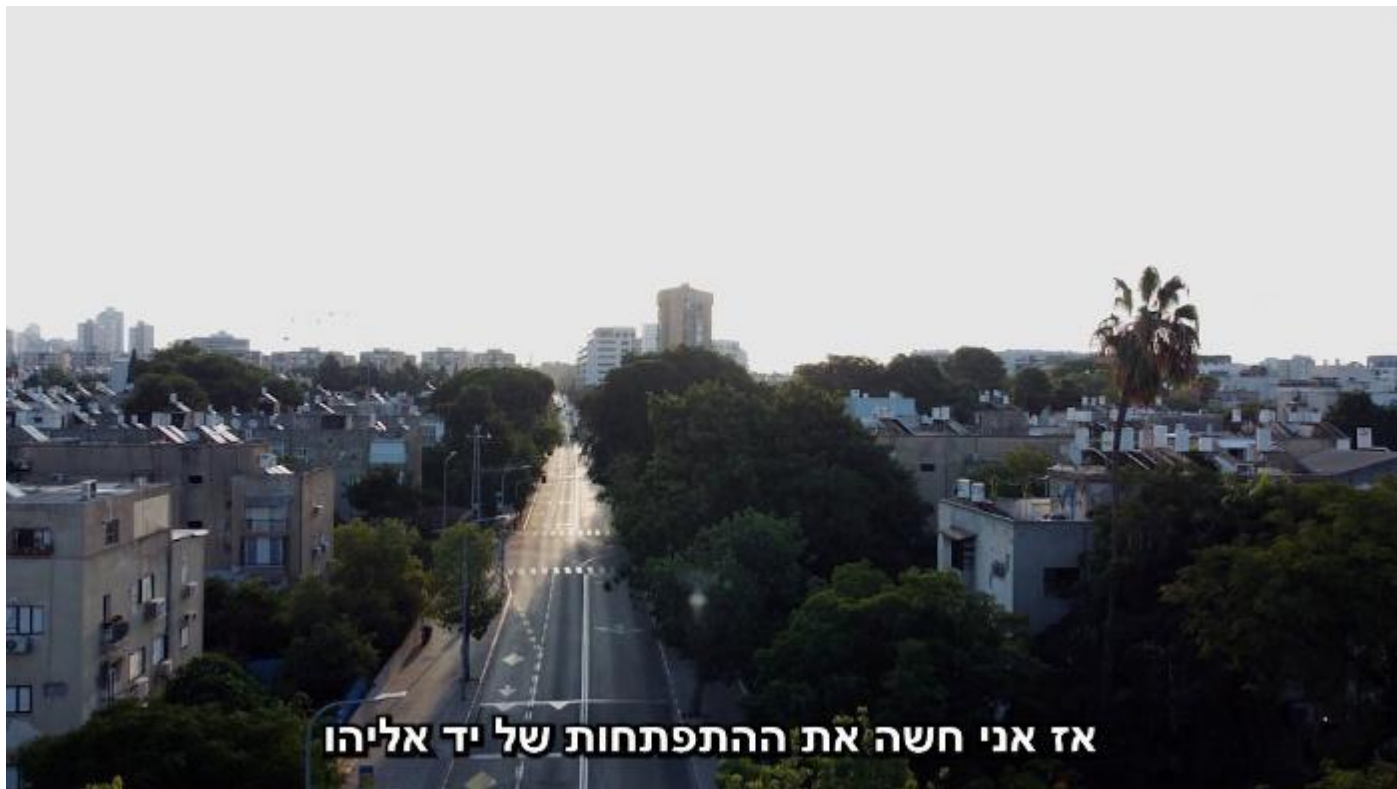


"כאב רפאים" כמושג רפואי מדעי הוא מצב ייחודי בו אדם שאיבר מגופו נקטע, עדיין ממשיך להרגיש תחושות כאב במקום. גם אחרי אובדן האיבר מהגוף, המוח שומר מפה מפורטת ומדויקת של האיבר שנעלם וממשיך לשדר אליו תמסורות עצביות שיוצרות כאב במקום שכבר לא קיים. הרעיון לבדוק את המושג "כאב רפאים" (פנטום) בראייה אורבנית יצר את נקודת המבט על השכונות כעל גוף ואת המבנים המיועדים להריסה או לשימור כאיברים שנמצאים בתהליך פנטומיזציה. לפעמים אלו מבנים שנעלמו לגמרי מהנוף, לעתים אלו מקומות ששינו צורה ותפקיד, ולעתים אלו מקומות שנמצאים ממש בתוך התהליך עצמו של הפיכה לגוף עם כאב רפאים. אם השכונה או האיזור הם גוף והמבנה הוא איבר, המוח ששומר את המפה של האיבר הוא הזיכרון הקולקטיבי של תושבי המקום. המבנה כבר לא קיים במתכונת המקורית שלו אבל הזיכרון ממנו הותיר חותם חזק שהצליח להישמר מול הזמן והשינויים הרבים שקרו במרחב.



"כאבי הרפאים" של השכונות במזרח תל אביב נשמרים בזיכרון הקולקטיבי, לעתים בדרך מודעת (על ידי סוכני וסוכנות זיכרון) ולעתים מתוקף נסיבות החיים. "לקסיקון כאבי הרפאים" הוא תיעוד של המקומות האלו וניסיון להבין את המשמעות שלהם במרחב הקונקרטי והמטאפורי עבור התושבים שמשמרים אותם בזיכרון הייצוג הוויזואלי והקולי שלהם (עדויות או נרטיבים של תושבים לגבי המקום). היצירה הכוללת היא הצטברות של סרטים קצרים שבונים לקסיקון שמנסה באמצעות אותם פנטומים לתפוס משהו מרוח המקום. הלקסיקון מכיל שבעה כאבי רפאים שממוקמים ברובע 9: תחנת השידור הראשונה בתל חיים, לה גווארדיה, קולנוע התקווה, אצטדיון בני יהודה, גן השוטרות בשכונת עזרא, קבר השייח בכפר שלם, ודרך המסחר ההיסטורית שמחברת בין מה שהיה פעם כפר סלמה לשוק של שכונת התקווה.





אז אני חשה את ההתפתחות של יד אליהו

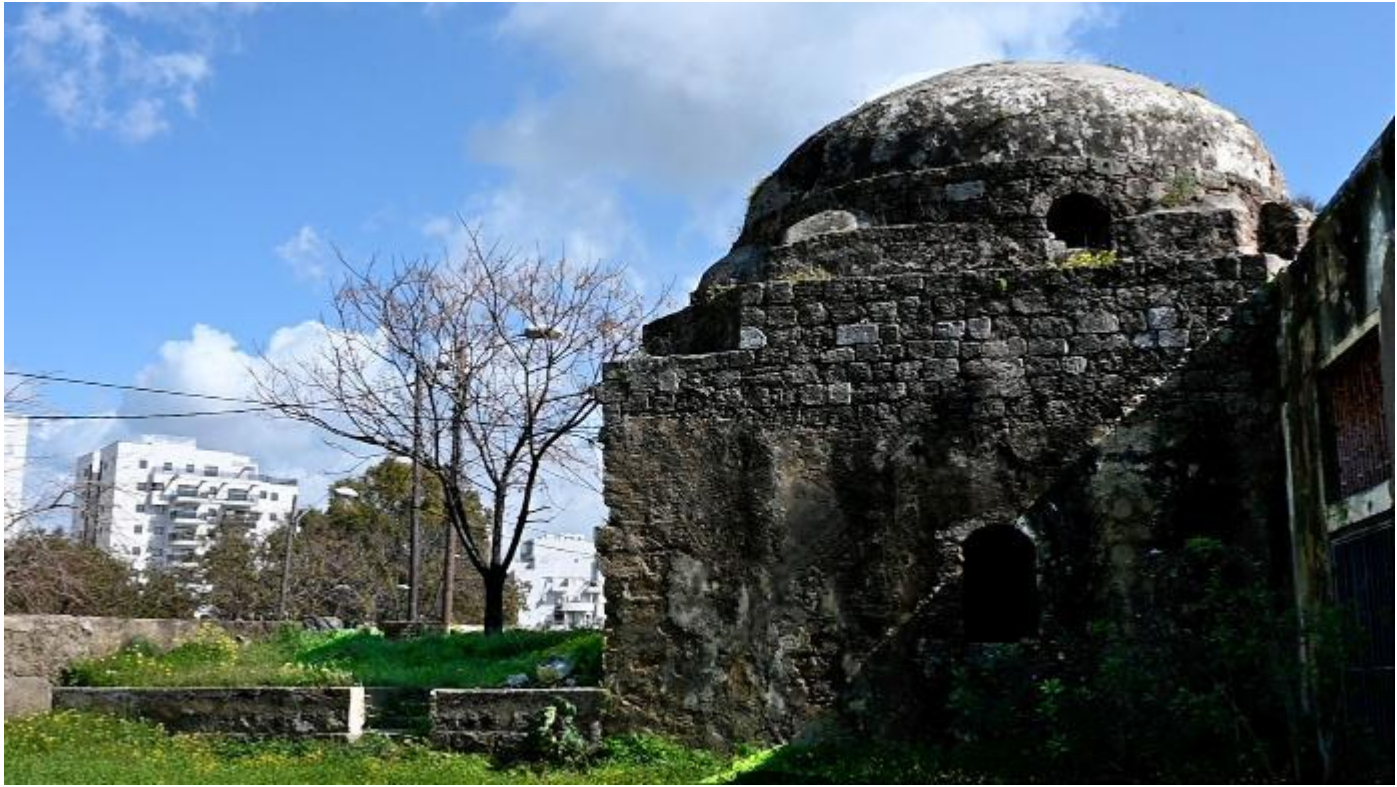


**זה לא סתם בלוק, זה מבנה שיש לו ערכים אידיאולוגיים,
חברתיים מאד חשובים**

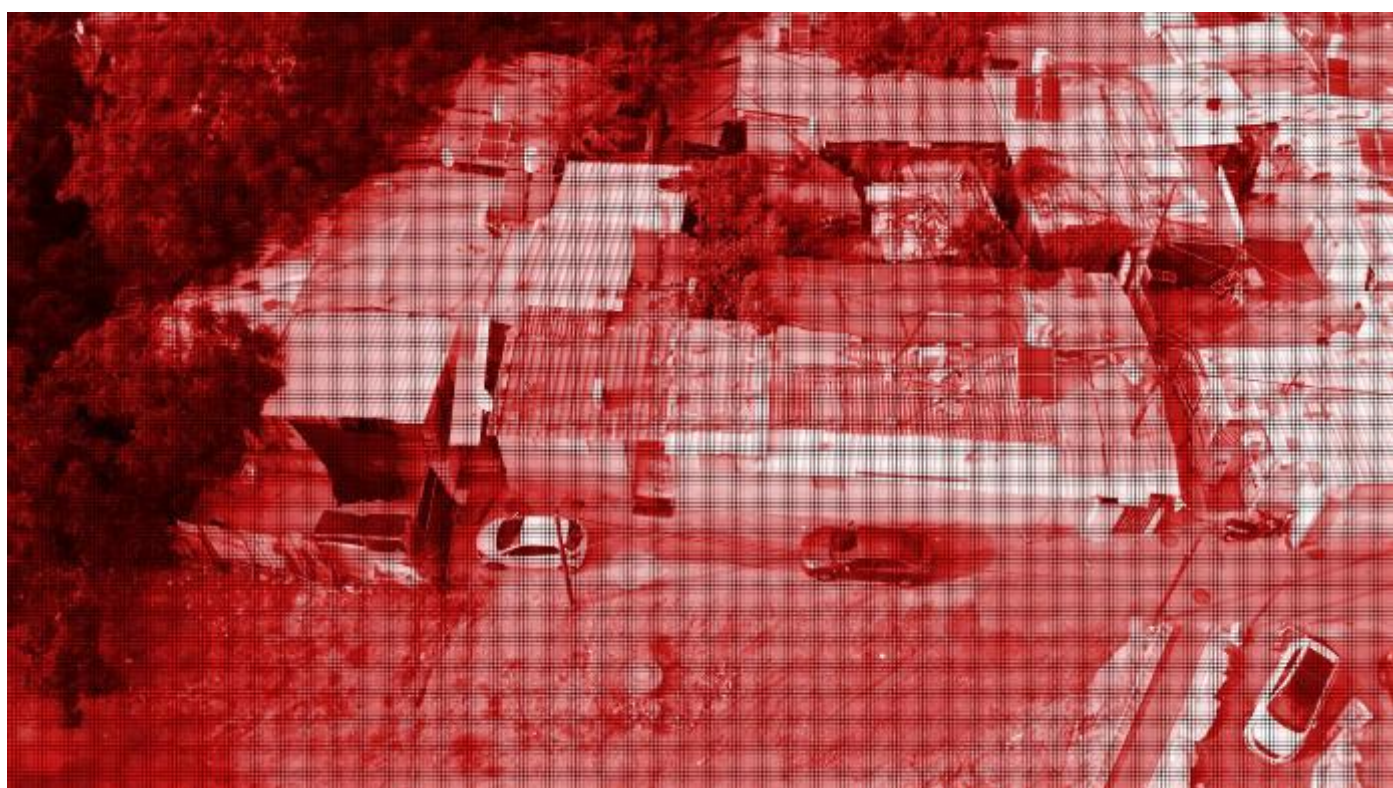
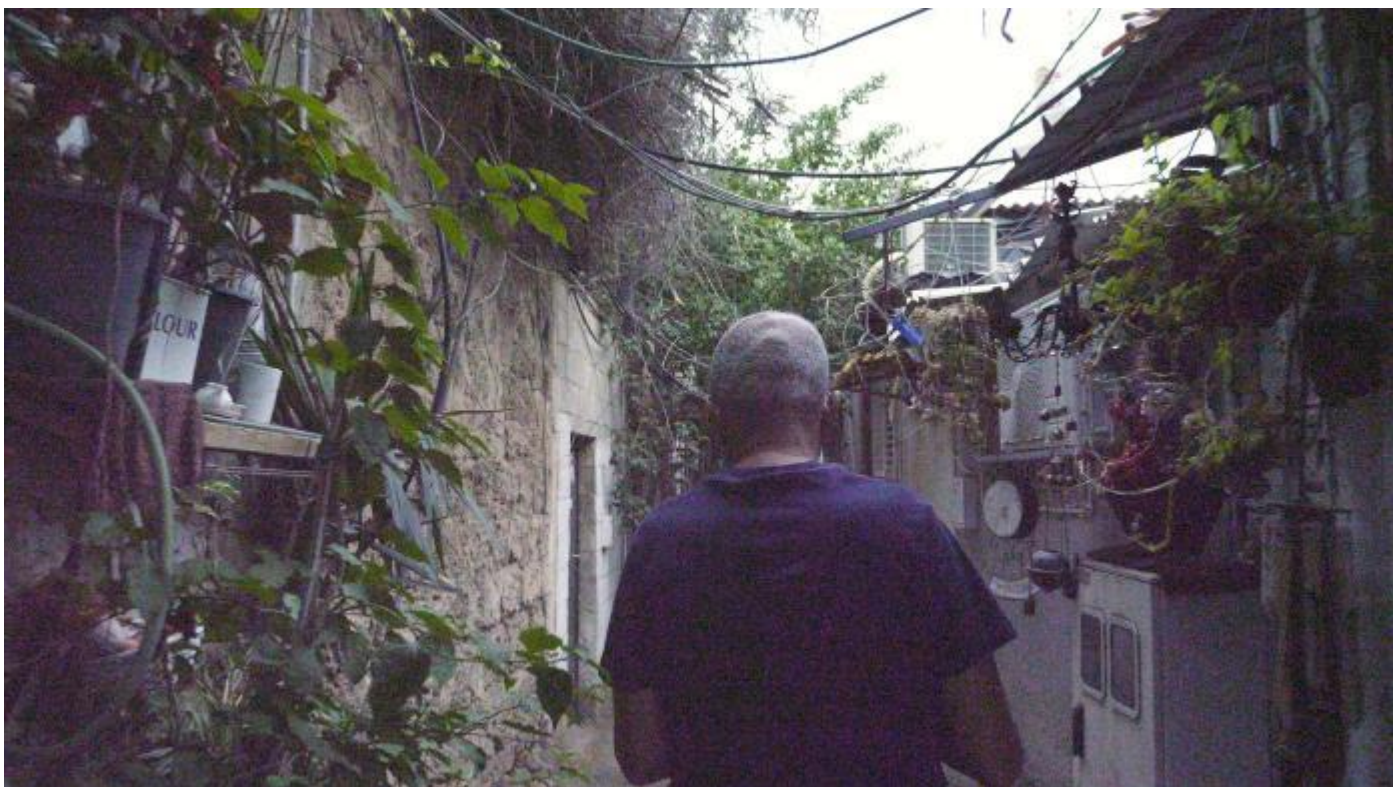


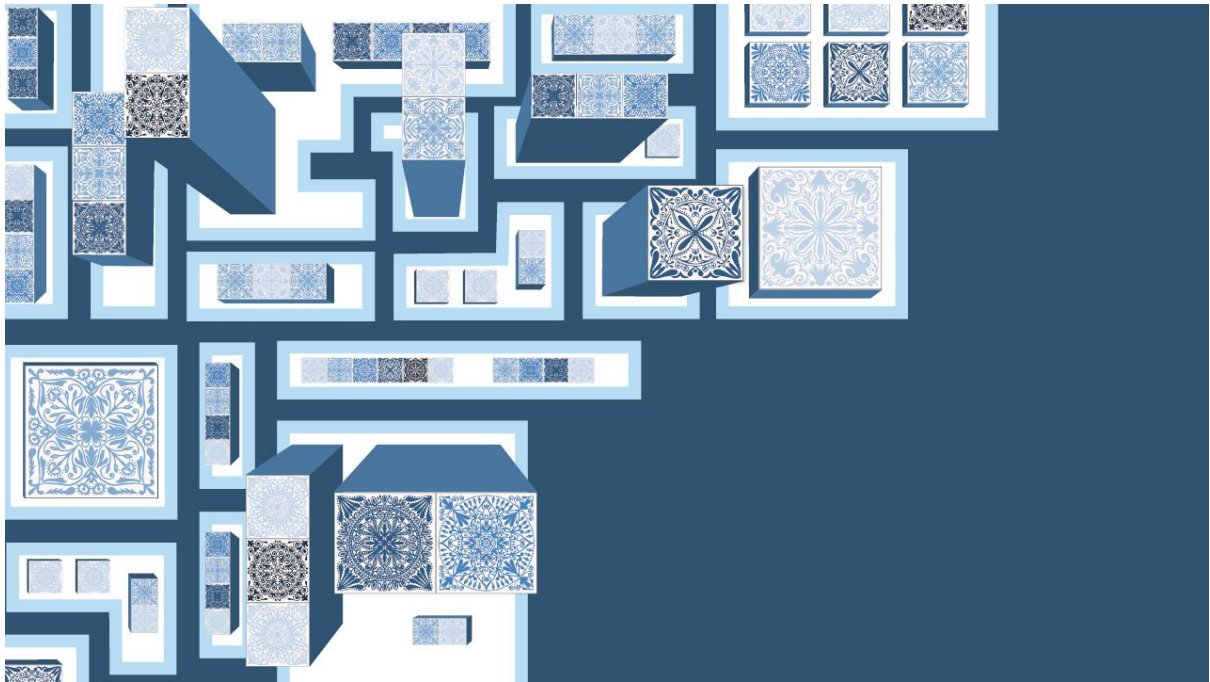






דרך המסחר סלמה - שכונת התקווה





העיר הכחולה

הסיפור של תל אביב המזרחית

ניתוח חברתי לטובת תכנית שימור רובע 9

דר' מירב אהרון גוטמן

פיתוח מימשק מרחוב נתונים – אינג' שי זוסמן

תוכן עניינים

הקדמה

חלק א: רובע 9, על גבולות עירוניים והאופן בו הם מייצרים

פרופיל חברתי

פרק ראשון: הפרופיל הסוציולוגי של רובע 9.

א. תיאוריה: למה חשוב להציע טיפולוגיות סוציו-מרחביות כבסיס

לתכנית שימור?

ב. מתודולוגיה

ג. ממצאים

פרק שני: רובע אחד, ארבע תרבויות עירוניות

א. קו הגבול המזרחי-דרומי: קו גבול לאומי-עירוני

ב. קו הגבול המערבי: נחל איילון (ואדי מוסרה) כקו גבול עירוני

ג. בין שייכות לשוליות – היווצרה של העיר התלת מוקדית

פרק שלישי: המשמעות של שוליות ושייכות על עיצוב משטר הקרקעות ושוק הדיור: רובע שהוא זירת המשחקים של מטלות ציבוריות.

א. תיאוריה: הרובע העירוני – הגרסא המרקסיסטית

ב. זירת משחקים של מטלות ציבוריות

חלק שני: העיר הכחולה

א. תיאוריה

ב. העיר הכחולה: ימין (לאומי), פועלי, דתי

ג. שכונת התקווה כחקר מקרה

ד. בתי כנסת

ה. כדורגל

ו. שוק

**חלק שלישי: על פיתוח, תכנון והתחדשות עירונית או מה עושים
ילדי הפועלים עם הדירות של ההורים?**

א. תיאוריה והיסטוריה:

1. תיאוריה

2. ההיסטוריה התכנונית של תל אביב

3. הדור הרביעי: דור המינוף העצמי

ב. מדיניות עירונית והיפר פיתוח

ג. ממצאים: למה שאנחנו לא נהנה קצת?

תקציר:

אני מבקשת להציע להבין את השכונות המזרחיות של תל אביב כ"עיר הכחולה". במסמך זה אני מבקשת לבחון:

א. את מקומם של שכונות המזרח בכלל והתקווה בפרט כמוקד עירוני משמעותי המייצר משולש עירוני תלת מוקדי הכולל את שכונת התקווה (העיר המזרחית) כמוקד אחד של המשולש זאת לצד יפו (העיר הערבית), אחוזת בית (העיר הלבנה)

ב. להגדיר שלושה רכיבים מהם מורכבת העיר הכחולה: **לאומיות** (ימנית באופייה), **פועליות** (ז"א צווארון כחול לצד מלאכות ידיים כמקור תעסוקה מרכזי), **והדת** כרכיב מרכזי בזהותם הקולקטיבית של תושבי השכונה. לשלושת רכיבים אלה סמלים מוגדרים: הדגל, הצווארון הכחול והטלית – והם אלה אשר מרכיבים את העיר הכחולה.

המלצות לטובת שימור:

הכרה במרכזיות של רובע תשע ובעיקר אזור התקווה כאחד משלושת המרכזים המסחריים, תרבותיים ופוליטיים של תל אביב-יפו.

1. יפו – המרכז הערבי של העיר.

2. העיר הלבנה – המרכז המערבי / אשכנזי של העיר

3. התקווה – המרכז המזרחי של העיר

ערכים: הכרה במשא התרבותי של מזרחיים כמרכז הבונה משולש שווה צלעות: מחד הכרה, מאידך חיבוריות. מעבר מניתוק ועצמאות (אוטונומיה) לחיבוריות. במובן הזה שימור הוא מעשה של תיקון.

המעשה השימורי / המלצה למדיניות

חיזוק מעמדה של התקווה וקישוריות לרובע הכוללים הכוללים:

1. תהליכי פיתוח מכלילים (תחבורה, כלכלה אשר תומכים בתהליכים אלה)

2. דגש חשוב על פיתוח / קירוי איילון לא כמעשה ליניארי, אלא כציר בדרך לתקווה.

3. חיזוק מעמדה של שכונת התקווה כעוגן של העיר הכחולה (שוק ומועדוני

תרבות)

הקדמה

1. מדוע נדרש ניתוח חברתי כנקודת מוצא לגיבוש מדיניות שימור?

מסמך זה מהווה את תשתית הניתוח החברתי של רובע 9, הוא נכתב מתוך תפיסה על פיה תכנית שימור איננה מתייחסת לסביבה הבנויה בלבד, אלא מתוך תפיסה הגורסת כי בפני שימור ניצב אתגר גדול: לייצר תכנית המתייחסת לרקמה האנושית והחברתית, ולרקמה הבנויה – כרקמה אחת. בלימודים עירוניים, ובוודאי בסוציולוגיה של המרחב (המכונה בהקשרים עירוניים, סוציולוגיה אורבנית), זוהי ההגדרה הרווחת לעירוניות. בעוד שהURB משמעו "עיר מוקפת חומה" ולכן המושג מסמן התייחסות לסביבה הבנויה. הרי שמשמעות המושג urbanism הוא "היות בעיר" והוא מתייחס לקשר שבין האדם והקבוצה והמרחב הגיאוגרפי והעירוני בתוכו הוא חי ואותו הוא בונה. זאת אומרת תכנית השימור היא תגובה לעירוניות: לאופנים בהם אנשים וקבוצות מעניקים משמעות לחיים במרחב נתון. העירוניות היא זו אותה אנחנו מבקשים לשמר. גישה זו דורשת תשתית של ניתוח חברתי-תרבותי מקיפה.

2. **אני מאמין:** תכנית שימור אינה עוסקת בהצלת המקום. היא עוסקת בהכרה (ולכן גם שימור) הערך שלו. זאת אומרת מטרת המסמך החברתי היא לפענח את העירוניות שהרובע יצר ולשרטט את הערך המוסף שלו לרקמה העירונית הרחבה יותר – של העיר תל אביב-יפו.

3. **שימור נגד הזמן:** מתחילת העבודה על הפרויקט התריעו בפנינו שוב ושוב אנשי הקשר מהעירייה על כך שרובע זה נמצא תחת תהליכי פיתוח מואצים וכי אנחנו משמרים "נגד הזמן". אכן, החקירה התבעית של הרובע העלתה כי כלל הרבע (אם כי בעוצמות משתנות) נמצא תחת תהליכים של פיתוח ועליות ערכים. השאלה כיצד אנחנו כצוות התכנון יכול לייצר תובנות ולשתף אותם בזמן אמת מונח – מעסיקה אותנו מאוד. ואנחנו נכונים להיעזר בחדשנות עירונית ובכלים טכנולוגיים על מנת להגיב לסוגייה זו.

4. האם יש לשמר עירוניות שנולדה בהקשרים של מלחמה, עוני ואי-

תכנון? חקירה של רובע 9 היא חקירת ההיסטוריה של אלה שהקימו את ביתם מעבר לנחל. מרבית השכונות הוקמו מחוץ למסגרת של עיריית תל אביב ונאבקו על הזכות להשתייך לתל אביב. חלקו הדרומי של הרובע הוקם בתוך הקשרים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני והוא כרוך בפליטות, הגירה ובנייה ללא תשתיות ראויות וללא תכנון בתנאים

של דלות. מסגרת הקשר זו, אך יותר מכך המציאות בשטח מעלה את השאלה האם ראוי לשמר סביבה בנויה ללא תשתיות, שפעמים רבות נבנתה בחופזה, ללא תכנון וחשוב מכל ללא תשתיות.

פעולת שימור ברובע 9 בהכרח מביאה אותנו לייצר שימור פוליטי: שימור שמודע ליחסי הכוח המרחביים ולמציאות שיצרו, אך עוד יותר מכך, שימור אשר מבין שהחלטותיו שלו לגבי השאלה מה ראוי לשמר ומה לא ראוי לשמר – הן פוליטיות מפני שהן מעלות את השאלה את מורשתו של מי נשמר (ואת של מי לא) ובהיסטוריה של מי נכיר? שימור פוליטי גם מודע להיותו חלק מ"מכונת הפיתוח העירונית", והוא מודע לכך ששימור כרוך בתיירות, במסחר ובעליית ערכים – שהם בתורם, עלולות לייצר דחיקה וחידוד אי השוויון הבחירתי והכלכלי.

יש סיבות נוספות מדוע לשים את כובד משקל התכנון על אתגרי המחר ולא על הישגי האתמול: משבר האקלים בתוכו אנו נמצאים ובעיקר ההתחממות בערים הגדולות מחדדים את המתח בין ערכים של שימור מרקמי אשר לדוגמא משמר את המפנה והמקצב של השיכונים, כאשר מנגד סוגיית הבנייה הירוקה והשיענות על ידע אקטואלי מציעים לנו לייצר קואורדינטות שונות לתכנון עתידי.

5. באופן ממוקד יותר נטען כי תכניתנו זו נכתבת **לנוכח העיר הלבנה**.

קשה ולא צריך להתעלם מקיומה של תכנית שימור למרכז העיר – העיר הלבנה. תכנית שימור אשר יצרה מנוע פיתוח נדל"ני ותרבותי ומזוהה עם השגשוג של מרכז העיר. לכן, "העיר הלבנה" תרתי משמע, קוממה עליה את תושבי שכונות הדרום ויצר מופעי-נגד חברתיים תרבותיים אשר כונו "העיר השחורה" במסגרתם ביקשו תושבי השכונות לייצר נרטיב אלטרנטיבי לחייהם בשכונה.

6. **ניתוח חברתי בתוך אי שוויון אודות אי שוויון**. חקירה לתוך רובע

9 היא חקירה בתנאי אי שוויון. בעוד שעל שכונות אחרות של תל אביב קיים מידע עירוני רב, הרי שסיפורן של שכונות הדרום בכלל ורובע 9 בפרט, גם אם נכתב ע"י חוקרים באקדמיה ועמותות שונות, לא זכה להכרה וסיפורו לא סופר באתרים הרשמיים של העירייה. המחסור החמור ביותר בנתונים מייצר לקונה גדולה ביחס לקבוצה החלשה ביותר במרחב – הפליטים ומהגרי העבודה. דרום הרובע, בייחוד שכונת התקווה הפכה להיות ביתם של פליטים ומהגרי עבודה. מפניותינו למוסדות המדינתיים והעירוניים הרלוונטים למדנו כי

אין בנמצא קובץ נתונים אשר מלמד אותנו על תושביה של אחת השכונות החשובות ברובע.

7. מתודולוגית, מחקר זה נשען על מתודולוגיה מעורבת הכוללת:

א. ניתוח סוציו-כלכלי של הרובע המתבסס על מקורות ראשוניים סטטיסטיים אשר נאספו ממקורות מוסדיים שונים.

ב. פיתוח מימשק אשר מאפשר ניתוח ממורחב של הנתונים

ג. ניתוח תסקירים חברתיים אשר נערכו ברובע בהקשרים של התחדשות עירונית.

ד. ניתוח של מסמכי מדיניות וספרות היסטורית

ה. ניתוח של מחקרים אקדמאיים שנכתבו על שכונות שונות של הרובע.

ו. ניתוח של סרטים הסטוריים מתוך ארכיון סטיבן שפילברג.

ז. היסטוריה חברתית. חלק זה מיוצר בשיתוף פעולה עם ניצן כהן,

חבר צוות התכנון אשר ראיין ואף הקליט מרואיינים מרכזים

בשכונות הרובע על מנת ללמוד על ההסטוריה החברתית ממקור

ראשון. ראיונות אלה תומללו ונותחו על ידי, וזכו לניתוח

תמתי בשיתוף פעולה ביני ובין ניצן. על מנת להסביר מה היא

ההסטוריה חברתית ומה תפקידה המרכזי בכתיבת מדיניות רובע 9,

אני בוחרת להפנות לדבריו של המשורר טוביה סולמי:

"כל מה שאני מספר כאן ולפעמים אני מעביר ביקורת, אני מספר

את זה בראייה היסטורית ולא להעביר ביקורת על פלוני או

אלמוני. כי הרבה פעמים יש כאלה שכועסים: למה אתה צריך לספר?

אני מספר את ההיסטוריה של עם ישראל מנקודת התצפית של

הגיבעו. כמו שהקיבוצניק מספר מהקיבוץ. אין לי כוונה לקנטר

אף אחד. אני מניח שאותם אנשים שהפלו אותנו עשו זאת מתוך

הלהט של המהפכה..על דבר אחד אני מתלונן שלא מפרגנים.

שמתעלמים. שהיינו. ועבדנו. וקברנו ילדים. על זה אני

מתלונן".

עכשיו הרגזת אותי עם כל השיחה הזאת. אומרים לי: אתה עדיין

כואב? ואני אומר כן. כי ככל שהשנים חולפות זה מחמיר. כי

אני רואה אותם את כל הגרבוזים והשמרגוזים. והבעיה היא לא

שהם קיימים אלא הבעיה היא שהם שותקים. אני לא כועס עליהם

שהם גזענים. גם אצלי יש גזענים. אבל על החברה הישראלית אני

כועס. שהם שותקים. תתנצלו. תגידו שהיתה חטיפת ילדי תימן.

אבל הם שותקים ומשתקים". (ראיין: ניצן כהן)

חשוב לנו להדגיש כי אין בפעולה זו לייתר את החשיבות של שיתוף ציבור. שיתוף ציבור הוא מעשה עם הציבור ולא מעשה אודות הציבור ומחקר חברתי אינו תחליף לתהליכי שיתוף ציבור.

8. כל פרק יכלול:

- א. הסבר על מקורות החשיבה שהובילה לחקירה העומדת בליבת הפרק
- ב. הסבר מתודולוגי
- ג. ממצאים

ד. השלכות אפשריות על תכנית השימור

9. **מבנה הדו"ח:** הדוח כולל מספר פרקים. מעשה ראשון בכל ניתוח של סוציולוגיה של המרחב הוא יצירה של טיפולוגיה מרחבית - חברתית: זאת אומרת ניסיון לזהות טריטוריות חברתיות ומרחביות. בפרק הראשון, אם כך, אציע טיפולוגיה חברתית של הרובע.

10. שני סייגים:

- א. על המהפכה הטכנולוגית שלא הצלחנו לחולל
- ב. על החשיבות של תהליך שיתוף ציבור משמעותי - שעיריית תל אביב חייבת להניע.

חלק א: רובע 9, על גבולות עירוניים והאופן בו הם מייצרים

פרופיל חברתי

פרק ראשון: הפרופיל הסוציולוגי של רובע 9.

ראשיתו של הדוח החברתי בפענוח של הגבולות העירוניים מתוך כוונה לייצר את יחידות ההתייחסות העירוניות אשר לוכדות בצורה קוהרנטית את היחסים שבין הרקמה החברתית והרקמה הבנויה. זיהוי הגבולות העירוניים הוא אבן יסוד בניתוח המוצע בעבודה זו. נפתח את הפרק בהצגת תיאוריה של עירוניות המכונה "אקולוגיה אנושית" ונולדה בשנות ה-20 של המאה הקודמת בשיקגו. משם נציג את המאמץ המתודולוגי ומשם נמשיך לניתוח תמתי בו נעמוד על המאפיינים של הטריטוריות העירוניות מהן מורכב רובע 9.

תיאוריה: למה חשוב להציע טיפולוגיות סוציו-מרחביות כבסיס לתכנית

שימור?

"העיר מאורגנת באופן ערכי, כמו גם פיזי, ושני אלה פועלים זה על זה אהדדי בדרכים האופייניות כדי לעצב ולשנות זה את זה" (פארק [1925] 2004:44).

המושג "אקולוגיה אנושית" צמח בשיקגו בתחילת המאה הקודמת. המושג מגיב לאתגר מרכזי לחוקרי עירוניות – היכולת להתיך את הרקמה הפיזית ואת הרקמה החברתית לכדי רקמה אחת אשר עוסקת ביחסי הגומלין בין השניים – יחסי גומלין אלה מכונים "עירוניות". במידה רבה דו"ח זה מבקש להבין ולפענח את העירוניות של רובע 9. המושג אקולוגיה אנושית נותן קדימות לניתוח בקנה מידה השכונתי ומבקש להבין את העיר כ"שמיכת טלאים" או כפסיפס של יחסים בין השכונות שלה. השכונות מייצרות "טריטוריה" זאת אומרת הלימה בין מרחב פיזי ובין סט הפרשנות החברתית ואורחות החיים של האנשים במקום. אחד המאפיינים המרכזיים של טריטוריות הוא הגבול. הגבול מסמן איפה "הם" נגמר ו"אנחנו" מתחיל הן בסוציולוגיה והן במרחב העירוני, לכן זיהוי וסימון הגבול העירוני הוא מעשה ראשון בניתוח חברתי-מרחבי, והרי על מנת לייצר טריטוריות יש צורך לגדר מרחבים חברתיים ופיזיים לכדי יחידה מרחבית משמעותית.

גבולות השכונה הם מנגנונים חזקים של הבדל שהבחנה, הסתגרות והדרה משמשים בהן בערבוביה. בתנאים היסטוריים ואורבאניים שונים נוצרו תסריטי-מרחב שונים של הבדל: הגטו (כמושג הקיצוני ביותר של בידול במרחב העירוני), שכונת העוני (slum), השכונה האתנית ועוד. כל אחת מהמשגות הללו חושפת בסיס תיאורטי וקטגורי שונה. מכלל הטיפולוגיות העירוניות, היה זה הגטו העירוני שמשך תשומת לב רבה במחקר. נזכיר עקרון מסוים, אשר להבנתי כוחו יפה לפענוח העירוניות של רובע 9. בספרו "הגטו", וירת' (1928) טוען כי איכות הגבול (הנוקשות שלו, ההרמטיות שלו, הוולונטריות שבהצבתו) מגדירה את אופי הטריטוריה השכונתית. וירת' סבור כי תושבי הגטאות מקיימים יחסי גומלין פונקציונאליים עם החוץ, זאת אומרת הגטו אינו מעיד על ניתוח מן החוץ אלא הוא צרוה של ארגון היחסים החברתיים במערך העירוני הכולל. במאמרו וקאן (2004) טוען כי הגטו מתנהג כפני יאנוס. הוא מעניק לתושביו לכידות חברתית, זהות קולקטיבית, הגנה ואוטונומיה בניהול שלטונם אך מאידך הוא משמר א-סימטריה ביחסים וכרוך בהדרה וניצול.

זאת אומרת פעמים רבות גטאות ושכונות מהגרים סבלו מעוני בשל מחסור במשאבים (בעיקר קרקע...). וסגירות. אך בחינה היסטורית מלמדת כי (לדוגמא) הגטאות היהודים בערים באירופה של ימי הביניים סבלו מעוני אך חוו גם תקופות של פריחה ושגשוג כלכליים. גם הארלם, לטענת החוקרים לא הייתה רק גטו במובנו של עוני והדרה, אלא דווקא הריכוז הרב מעמדי של אפרו-אמריקאים הפך את השכונה לבירה תרבותית של אמריקה השחורה אשר זימנה לחברים בה יותר הזדמנויות מכל מקום אחר באמריקה של אמצע המאה הקודמת. סוגיה זו חשובה מאוד לפענוח של רובע 9, ונחזור אליה בהמשך. עוד חשובה לענייננו ההבחנה שעורך וקאן בין שכונת המהגרים ובין הגטו. להבנתו שכונת המהגרים היא קרשקפיצה להיטמעות "באמצעות למידה תרבותית וניידות חברתית ומרחבית, השני הוא רובע של בידול ממשי וסמלי, המכשיר לקראת היבדלות. הדימוי המיטיב לייצג את שכונת המהגרים הוא הגשר, בעוד הדימוי המיטיב לייצג את הגטו הוא החומה". וקאן טוען כי באמצעות בידול, מיסוד וסטיגמה ניתן לעמוד על הדינמיקה של טיפוסי שכונות שונים. מושגים אלה ילוו אותנו בניתוח של רובע 9.

מתודולוגיה

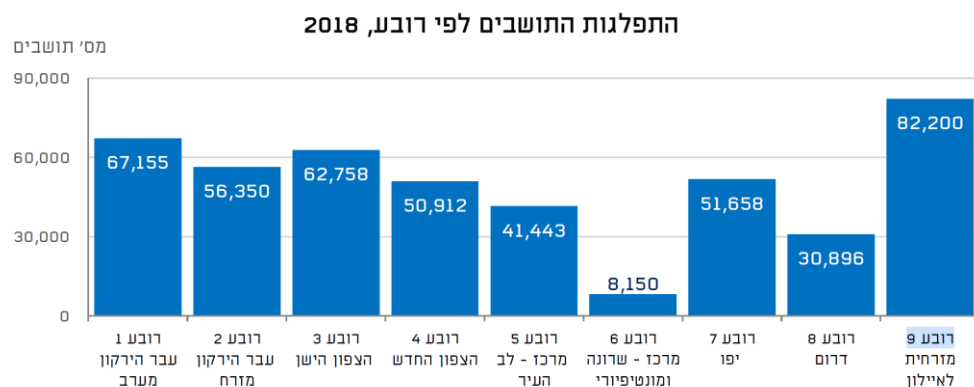
את חקירת הגבולות העירוניים ביססנו על

2. חיבוריות לתל אביב: זאת באמצעות מיפוי של הסביבה הבנויה (גשרים, שבילים) ובאמצעות טכנולוגיות של חיבור (אינטרנט אלחוטי, קווי תחבורה)
3. מרחב זוכר: מיפיו ידע מרחבי (מבנים לשימור, טלפונים ציבוריים) וחברתי (בתי אבות, מועדונים לקשיש, מפות סיפור, בתי כנסת, מזיאונים) – אשר מהווה קפסולות של זכרון חברתי במרחב.
4. דמוגרפיה: יצרנו ניתוחים דמוגרפים בהתבסס על קשת של מקורות מידע ממסדיים.
5. שירותים ציבוריים: מירחבנו וניתחנו את מוסדות הציבור ונכסי הציבור

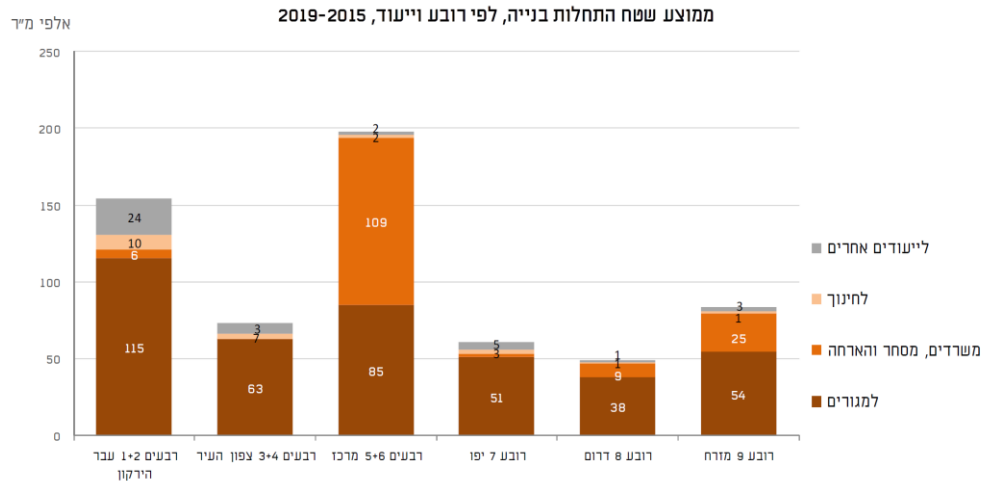
ממצאים

נפתח את פרק הממצאים בתיאור דמוגרפי של רובע 9, כמוקד של התייחסות הצבנו את שאר שכונות העיר, או ממוצעים עירוניים, לפי עולם התוכן הנסקר:

רובע 9 הוא הרובע הגדול ביותר בתל אביב במספר תושבים (השנתון הסטטיסטי, עיריית תל אביב 2020) והוא עומד על 82,000 איש.

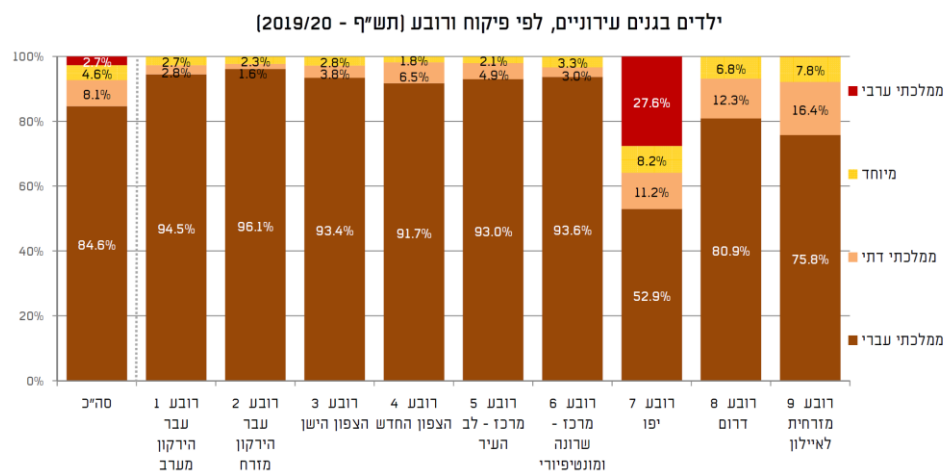


מנתונים אודות התחלות הבנייה ברובע אנו למדים כי מגמת גידול זו עתידה להימשך, משום הנתח הגדול אשר תכנון המגורים תופס בתהליכי התכנון העתידיים:

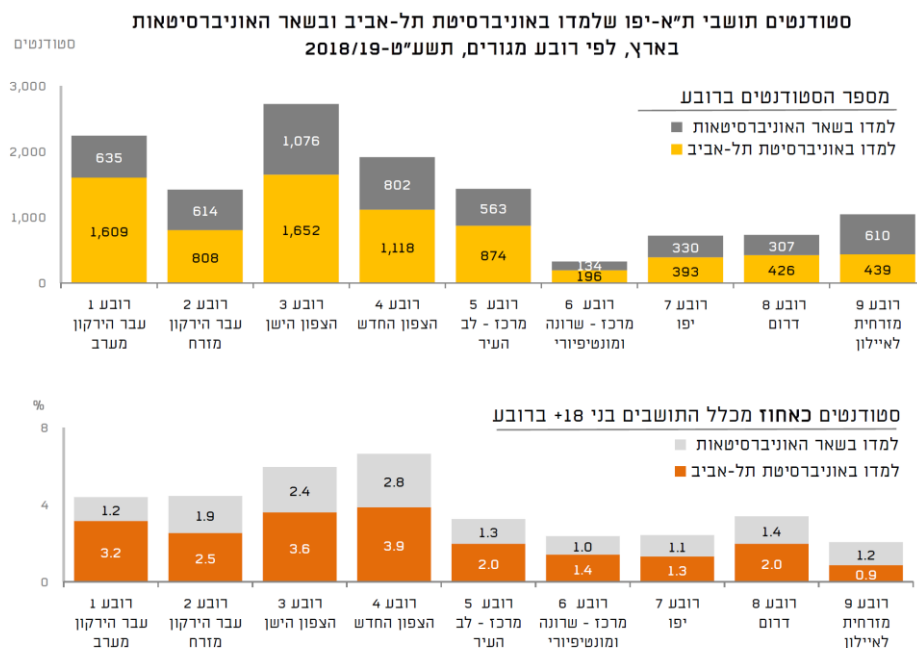


ניתוח על פי גילאים מלמד אותנו כי הרובע מוביל הן במספר הקשישים המתגוררים בו, והן במספר הילדים. זאת אומרת אם הרובע היה יחידה ניהולית נפרדת – אחוז התלות בו היה גבוה מאוד. עוד עולה מהשנתון הסטטיסטי כי רובע 9 ויפו הם הרובעים עם אחוז העולים הגבוה ביותר, ביחד הם מאכלסים 36% מהעולים. 13% ממטופלי הרווחה המוכרים לעירייה – מגיעים מרובע 9. וזאת בלי לתכלל מהגרי עבודה ומבקשי מקלט/מסתננים שאין לגבהם מידע.

בחלוקה של ילדי הרובע על פי מוסדות לימוד אנו רואים כי הרובע בולט באחוז גבוה של ילדים הלומדים בממלכתי-דתי ובחינוך המיוחד, בהשוואה לשאר חלקי העיר.



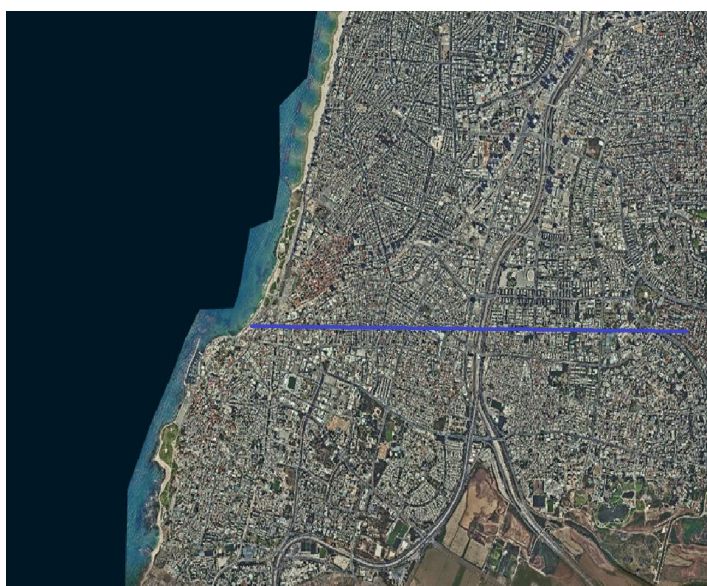
אחוז הסטודנטים ברובע הן במספרים אבסולוטיים והן כערך יחסי – נמוך מאוד.



נתונים אלה מבטאים ערכים ממוצעים או אגרגטיבים של רובע 9, רובע המצוי בפערים ובהבדלים רבים בתוכו.

גבולות עירוניים כתרגיל עירוני בהענקת משמעות

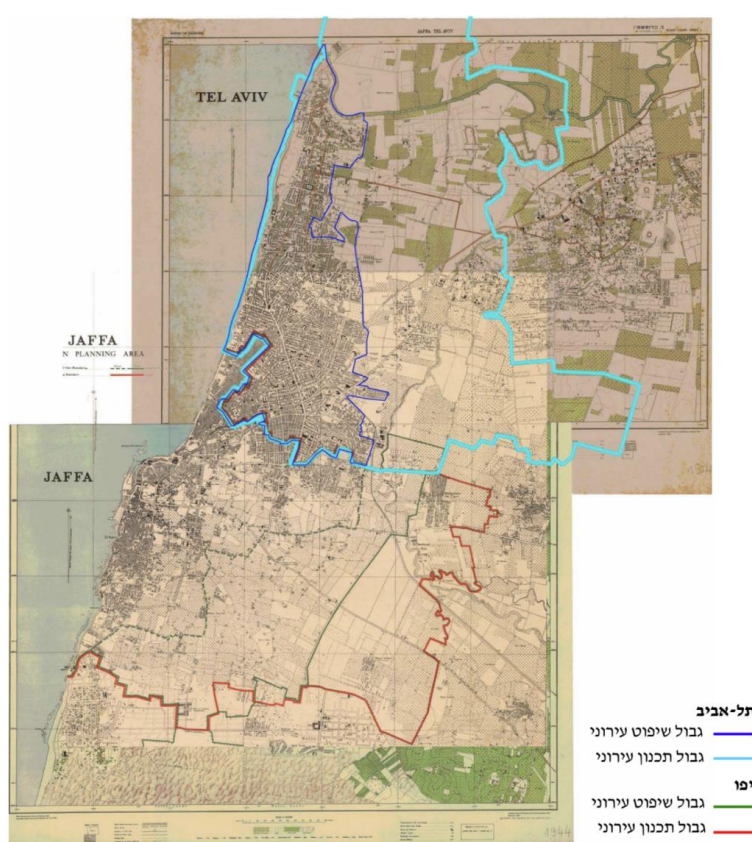
רובע 9 הוא יחידה ניהולית של עיריית תל אביב אך מבחינה סוציולוגית, יש הגיונות סוציולוגיים חזקים מההגיון החברתי שרובע 9 מייצג. לטענתנו, מן הבחינה הסוציולוגית קוו הגבול אשר מעניק משמעות חברתית מחלק את העיר לצפון-דרום.



חלוקת העיר בציר צפון-דרום כחלוקה משמעותי מן הבחינה הסוציו-מרחבית.

לטענה זו יש עיגון כפול: פעם אחת בסוציולוגיה של ההווה העירוני של תל אביב, ופעם שנייה בהיסטוריה של העיר.

מבחינה הסטורית, גבולות העיר תל אביב היו נתונים במשא ומתן משחר הקמתה ונכון לשנת 1954, המרחב העירוני המוכר לנו היום היה מחולק בין עיריית תל אביב לעיריית יפו – כאשר קו הגבול מחלק את העיר לשתיים.



3.4 מפת גבולות שיפוט וגבולות תכנון של יפו ותל-אביב (עיבוד של המחברים)
Jaffa Tel-Aviv. Survey of Palestine. 1945

(מתוך: יבין ופביאן 2007:44),

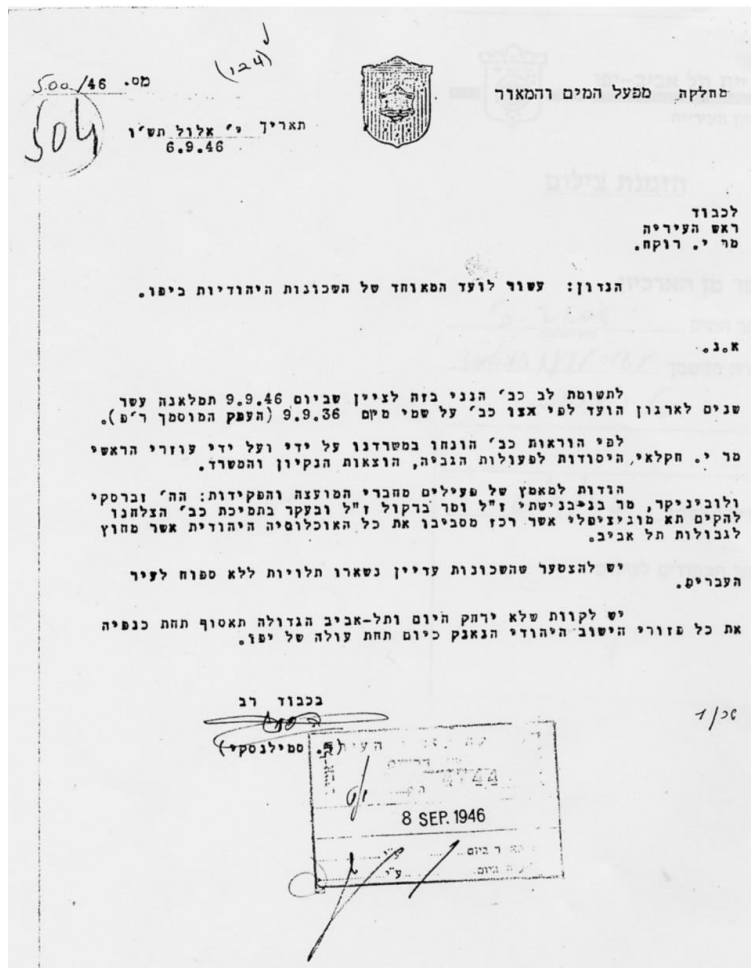
קו גבול זה הוטמע בתודעתם של האנשים והפך להיות מושא של מאבק, מצד תושבי שכונות הדרום אשר מבקשים להשתייך לתל אביב. בספרו (2009) מתעד מרום את האירור הבא, אשר אנו יכולים לראות בו מפה קוגנטיבית של תושבי שכונות העוני. תושבי וועד שכונות העוני מציירים ב1973 את

המפה הבאה , כאשר הם שבים ומבקשים מעיריית תל אביב "להיות להם לאב" ולהפוך לגוף שדואג להם ומפתח את השכונות.



דימוי מס' X: מפה שצוירה ע"י וועד שכונות העוני 1973 (מרום 2009:294)

בספרות עדויות רבות לפניות חוזרות ונשנות מצד תושבי השכונות לעיריית תל אביב להכיל ולספח אותם לעיר העברית:



3.2 עשור לועד המאוחד של השכונות היהודיות ביפו 1946

איור X: (מתוך: יבין ופביאן: 2007)

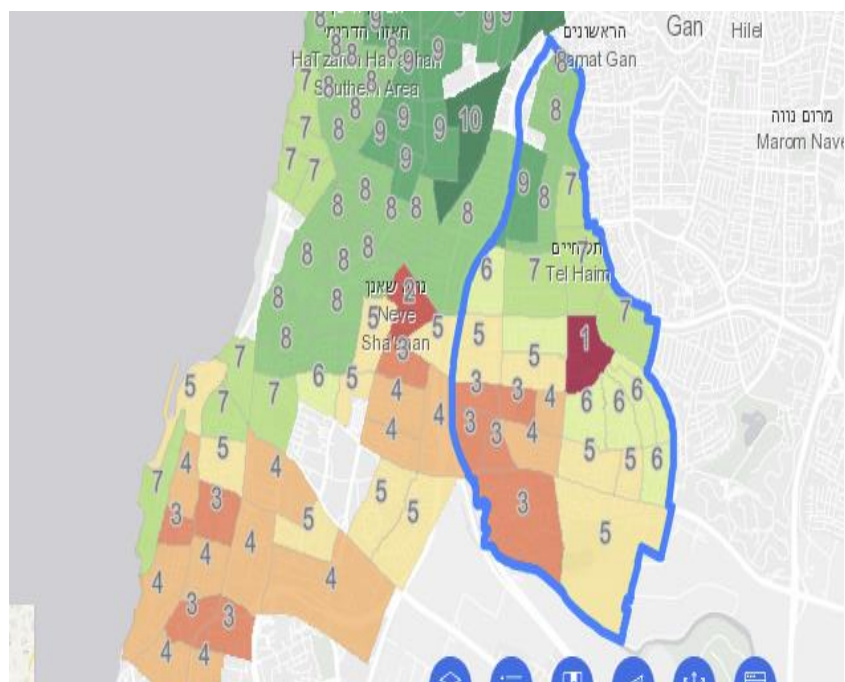
גם בהקשרים סוציולוגיים עכשוויים ניכר כי קווי הגבול צפון - דרום הוא זה אשר מבטא את ההבדלים הסוציו-מרחביים. אנחנו מצרפים כאן מספר דוגמאות מייצגות:

עיון במפה אינטרקטיבית של מתחמי העוני בישראל מעלה כי שכונות העוני גם ב-2015, עדיין נמצאות בדרומה של העיר.



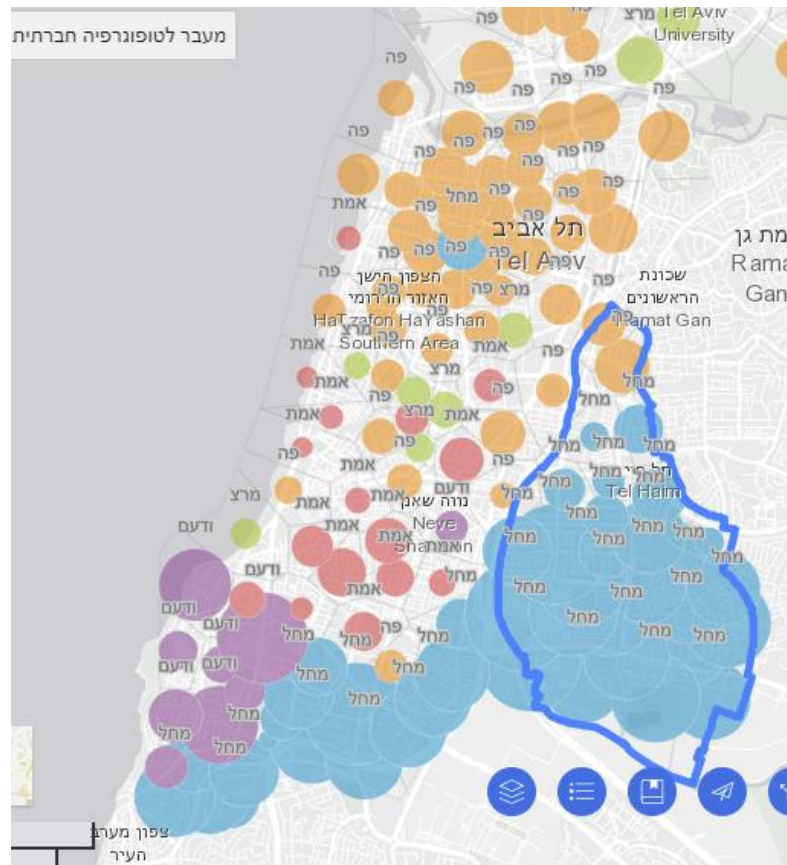
איור X: מתחמי עוני (מקור: המכון לרפורמות מבניות,
<https://omertal.carto.com/viz/59a23da0-40f9-11e5-ae88-0e018d66dc29/embed> map

גם מפה המשקפת את הערכים הסוציואקונומים של העיר מעלה את הרוולנטיות של קוו הגבול המחלק את העיר לצפון-דרום.



איור מס X: מרחוב המדד הסוציו אקונומי, 2015

גם תוצאות הבחירות מסגירות את היותו של הדרום יחידה חברתית נבחנת
מזו הצפונית.



דימוי מס' X: שיעור המצביעים למפלגה הגדולה בקלפי, בחירות 2021

מעניין לצייץ כי אגף שכוונות בעיריית תל אביב מחלק את השכוונות כך:

רובע צפון מזרח	רובע צפון מערב	רובע בני דן	רובע לב העיר	רובע מזרח	רובע דרום מזרח	רובע דרום
צהלה	רמת אביב הירוקה א'	צפון ישן צפון	נווה צדק / שבזי	נחלת יצחק	התקוה	קריית שלום
נאות אפקה א'	רמת אביב ב'	צפון ישן מרכז	כרם התימנים	יד אליהו	עזרא והארגזים	שפירא
נאות אפקה ב'	נווה אביבים	צפון ישן דרום מערב	לב העיר צפון	תל חיים	כפר שלם	נווה שאנן
רמת החייל ישגב	רמת אביב ג'	צפון ישן דרום מזרח	לב העיר מרכז	רמת ישראל	כפיר	פלורנטין
נווה דן	אפקה	צפון חדש צפון	לב העיר דרום	בצרון	נווה חן	נווה העופר
רביבים	כוכב הצפון	צפון חדש מרכז	הקריה	רמת הטייסים	נווה ברבור	
מעוז אביב	גלילות (בתכנון)	צפון חדש דרום	לינקולן		נווה אליעזר	
תל ברוך צפון	אזורי חן	בבלי	מונטיפיורי		ניר אביב	
תל ברוך דרום	גימל החדשה	מתחם צמרת (מגדלי U)			נווה צה"ל	
הדר יוסף	רמת אביב החדשה				ליבנה	

נדלה מאתר עיריית תל אביב 25 בדצמבר 2021¹.

זאת אומרת המזרח מחולק לשני חלקים - צפון ודרום על פי החלוקה המפורטת בטבלה

לסיכום שלב זה נאמר כך: מן הבחינה הסוציולוגית קוו הגבול העירוני המשמעותי ביותר של תל אביב - הוא צפון דרום. לקוו גבול זה יסודות בהיסטוריה של העיר, ובהווה החברתי - כלכלי - פוליטי של העיר.

מכאן המשכנו לשלב הבא: בכל זאת ביקשנו להתבונן ברובע 9 ולהציע טיפולוגיה עירונית, שרטוט של קווי גבול אשר יסייעו לנו לצקת משמעות וללמוד על העירוניות של מרחב חברתי זה.

¹ <https://www.tel->

aviv.gov.il/mevaker/DocLib14/2012/%D7%90%D7%92%D7%A3%20%D7%A8%D7%91%D7%A2%D7%99%D7%9D%20%D7%95%D7%A9%D7%9B%D7%95%D7%A0%D7%95%D7%AA.pdf

קו הגבול המזרחי-דרומי: קו גבול לאומי-עירוני



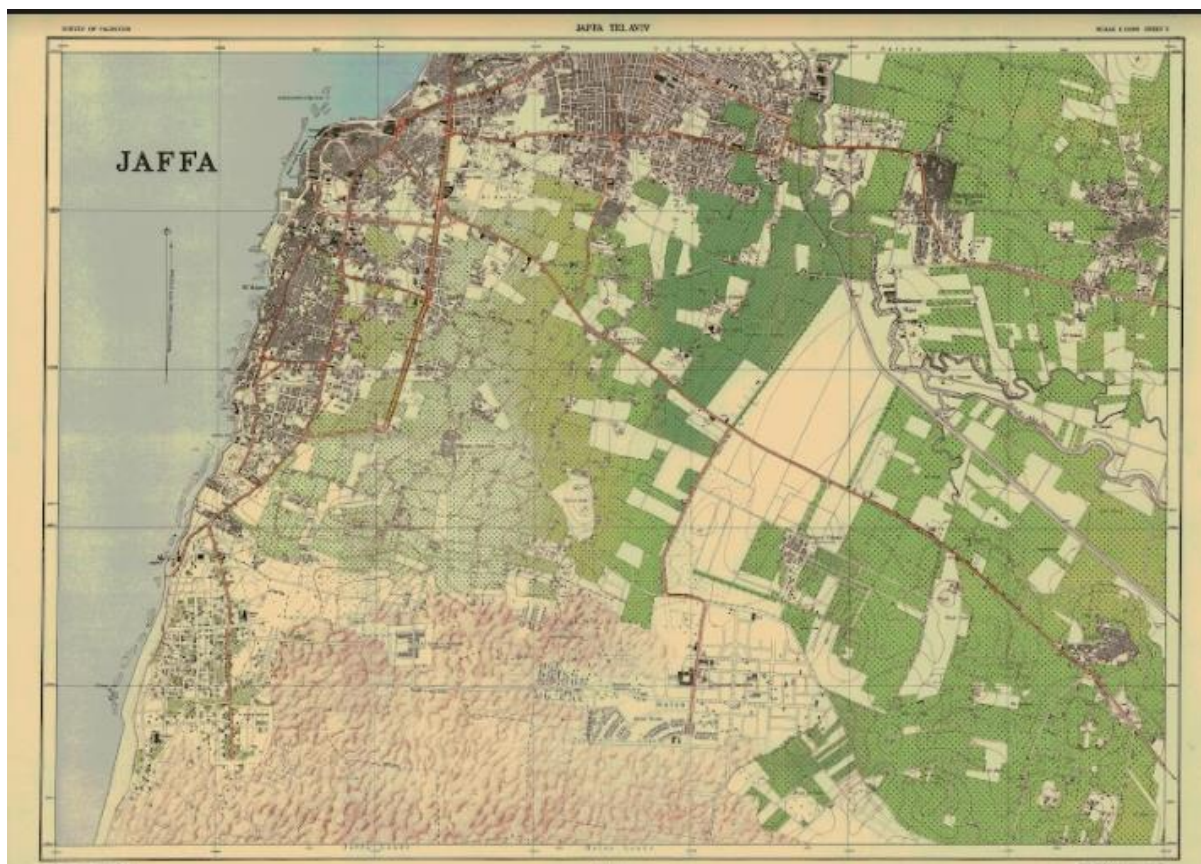
איור X: שכונת התקווה וכפר סלמה מתוך יבין ופביאן: 2007

לתושבי הרובע, ובייחוד דרום הרובע תודעה מפותחת של היותם "רצועת בטחון" התיישבותית ובטחונית. אשר מגינה על אחוזת בית ותורמת תרומה משמעותית בבניין הארץ והעיר. זאת נקודה חשובה, בסיפוריהם שני קני מידה אלה שלובים אחד בשני. קשה להפריז באופן בו עובדה זו עיצבה את זהות השכונות ואת זהות תושביהם. היותם רצועת הבטחון היהודית של העיר תל אביב קשורה בטבור לסיפור הבעלות על הקרקע והקמת השכונות:

בראיון עם ניצן כהן מספר טוביה סולמי (משורר וחוקר יהדות תימן):

"...יהודים עשירים קנו מערבים את כל המתחם של נווה שאנן. פרויקט אדיר מרחוב לוינסקי עד רוטשילד והיה מתוכנן כמו חנוכיה. כשנווה שאנן הוא הבסיס שלה. ארגנו את זה כמו עמותה. לא כל אחד יכול לבוא לקנות. הם קנו ומכרו לחבר'ה, אני לא אומר את זה לגנאי – הם היו עמותה ורצו למכור לחברים. הם השתלטו על המקום הזה. שלא היה רק דיונות אלא גם אדמות פוריות. הם קנו אדמה פוריה מהערבים ומה זה יצר? שמצד אחד יש אחוזת בית שהשכונות שלה יקרות ולא מעוניינות לקלוט אוכלוסיה ענייה ושונה בתרבות. הם גם לא היו מעוניינים

בתימנים. אני אומר את זה כדיאגנוזה חברתית פוליטית. אתה יודע מה? טבעי. כל אחד רוצה את הדומים לו..."



איור X: מפת שטחים חקלאיים: נקודות הגבול בין השטוח העירוני ובין הפרדסים בתוכם נרכשו האדמות

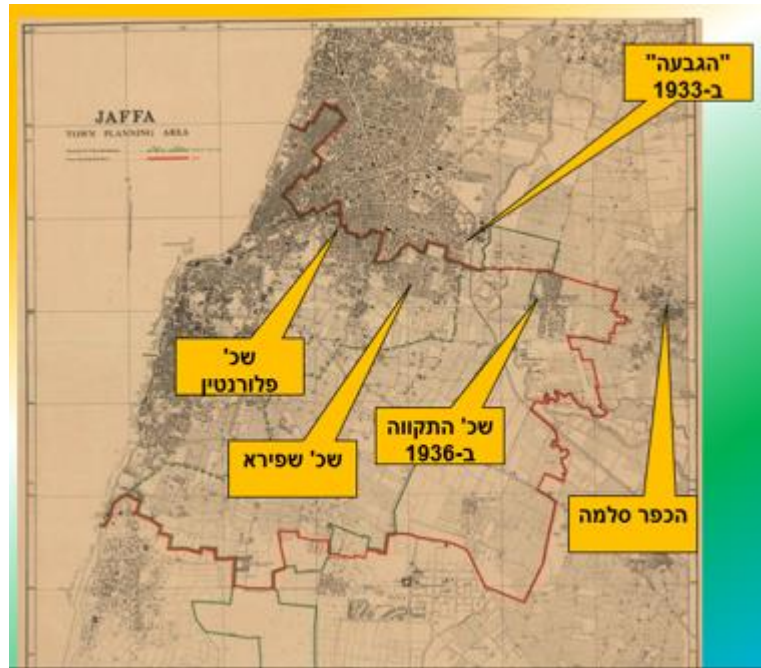
"התימנים הלכו למושבות או לקצוות שעדיין לא נקנו ע"י אשכנזים. המוגרבים היו אלה שקנו את האדמות. ראשית ההתיישבות באה מהם. אף פעם הם לא קיבלו הכרה. מרוקאים ידועים. והם גם מכרו לתימנים. בזכותם קם כרם התימנים ושכונת יוסף. עכשיו תראה מה קרה? לאן יכלו ללכת? הספרדים עברו הלאה וקנו את פלורנטין... כקוו אתה יכול לקחת את סלמה – כל מה שמזרחה נבנה על אדמות ערביות. ישירות. לא בעזרה של תל אביב. על ידי מי? מזרחיים. ואז אתה רואה שעד קום המדינה בין תל אביב ובין הערבים של יפו היו שכונות של מזרחיים שהגנו על תל אביב. תרצה או לא תרצה. יש לך את כרם התימנים, מחנה יוסף, פלורנטין, שפירא, התקווה – כל אלה חגורת ההגנה וההצלה. שמתעלמים מזה. **שיזכרו שהיינו חגורת בטחון לתל אביב.** בינתיים הגיעה הנגלה השנייה מתימן ציבור יותר גדול. הנגלה של 6-1925 כבר מאורגנים, כבר מכירים. היה

להם יתרון שהם ידעו לחיות עם הערבים ולסחור איתם. תראה מה קרה? ברגע שהקימו את נווה שאנן – הגבול של יפו נשאר. גבעות הכורכר שאנחנו יושבים עליהם –עדיין גרו בהם הערבים. תחנה מרכזית של היום היתה פרדס גדול שישבו בו הערבים. שיבת ציון היתה באדמה ערבית. קריית שלום למשל היא על אדמות אבו כביר. באו התימנים ראו איפה הם יכולים לקנות בזול. הלכו לערבים.... אלה שקנו את האדמות של נווה שאנן קנו עד איפה שהערבים היו מוכנים למכור. אבל הערבים שגרו בבתי האחוזה הם גרו פה על רכס הגבעות שעל נחל מוסררה המשיכו לגור פה. התימנים ואחרים התחילו לחזר אחריהם ולקנות. אנטי יהודים ולאומנות – עד הכסף. כשבאת עם הכסף וביחסי כבוד. אנחנו "ערב מינכום" (ערבים, ממכם או כמוכם). (התימנים אמרו לערבים נביא המלצה של ראש השבט בתימן (רא השבט שהם היו בחסותם) והם הצליחו לרכוש כמה אחוזות כאלה".

סולמי, מדגיש בשיחות איתו שוב ושוב את חוסר ההכרה וההכרות עם הסטוריה זו בה המזרחים ממלאים תפקיד אקטיבי ברכישת אדמות ובהרחבת ההתיישבות היהודית. סולמי בנה הרצאה אשר מציעה נרטיב זה במסגרתה הוא יצר את המיפוי הבא. זהו מיפוי מעניין פעמיים הן בשל התוכן שלו, והן בשל העובדה כי הוא נוצר ע"י סוכן תרבות משמעותי של השכונה:



הקמת השכונות המזרחיות של תל אביב, שנים ומירחוב התומך בטענה כי הם היוו חגורת בטחון. מתוך המצגת של טוביה סולמי. סולמי מציג את תמונת המצב ערב 1947 ומרחיב בכך את תחילת "חגורת הבטחון" שלו.



שכונות בחגורת הבטחון של תל אביב. מקור: טוביה סולמי.

תפיסת היותם רצועת בטחון מגיעה לשיאה בתקופת מלחמת העצמאות בעיקר באירועים אל מול הכפר סלמה.

בראיון עם ניצן כהן אומר פרופ' ארנון גולן: "אין תכנון עירוני, קווי הפיתוח הם הקווים החברתיים והמשפחתיים. עיבוד האדמות מביא עוד אוכלוסיה, יפו מתפתחת, תל אביב, והפרוורים היהודים שלה – הטבעת הפנימית של גוש דן... תושבים עירונים.. השווקים צמאים לתוצרת חקלאית שסלמה נותן. תושבי סלמה מתחילים להבין שהשכר בעיר גבוה יותר והם מתחילים לעבור לתעסוקות עירוניות בעיר יפו ובתל אביב, כך המבנה של הכפר הולך ומשתנה ומקבל אופי עירוני למרות שהחקלאות היא עדיין העיקר. מתחילים תיקוני רכבים. מוסכים. זה המצב ב-1947 ערב פרוץ המלחמה.

...נוצרים עודפי קרקע והנה בא היהודי ומוכן לשלם מחיר טוב. וזה רווח טוב. יש שיקולים לאומיים ושיקולים כלכליים. הפלח הפשוט לא רצה למכור כי הוא חי ממנה (מהאדמה). אבל מי שיש לו מאות רבות של דונמים – מוכר כמה עשרות. כשבאים ארגונים לאומיים (אומרים לו) אם תמכור נשרוף לך את הבית – אז חלק נרתע וחלק מבין שאפשר לעשות את זה בדרכים עקלקלות. בשולי האזור העירוני

- מחירי האדמות הולכים ועולים. כי יש ביקוש הן בקרב יהודים והן בקרב ערבים.

מה שקרה למעשה המאורע הצבאי המרכזי היתה ההתקפה המפורסמת של ה-7 בדצמבר 1947, יזם חסן סלמה - אין קשר לכפר. היה אלוף פיקוד מרכז של חאג' אמין אל חוסייני. הוא יזם פשיטה על השכונה שגבלה בהם - שכונת התקווה. שכונת צריפים, שכונה ענייה. אנחנו מניחים שהוא חשב שאוכלוסייה חלשה - פחות עמידה. הוא צדק. האוכלוסייה ברחה והיתה בהלה גדולה. אבל החיילים שלו התעכבו על לקיחת שלל והם התעכבו בכך איפשרו להגנה ולאצ"ל להדוף אותם החוצה. הקרב הזה הסתיים בכך שכמה מאות מתושבי שכונת התקווה איבדו את הבתים שלהם וכפר סלמה לא נפגע מההתקפה הזאת. בינואר כוחות ההגנה ביצעו 2-3 פשיטות על סלמה. נוצר קו לחימה. חילופי אש, במרס - אפריל אפילו נורו מרגמות. שגרה של קו חזית בין שני הצדדים. החיים של תושבי סלמה ותל אביב השתנו מאוד. סביב תל אביב היתה התיישבות יהודית. רמת גן גבעתיים חולון בת ים וכו'. ויפו הערבית והפרוורים שלה - הפכו להיות נצורים ע"י מערכת ההתיישבות היהודית. מי שיושב על הקו שמחבר את יפו ללוד - זה הבריטים והרבה מתושבי סלמה ניצלו את הכביש הזה שעדיין פתוח (כי מוביל לשדה התעופה) ובורחים באמצעות כבישים, והכפרים מתחילים להתרוקן מהתושבים".

בדבריו גולן מדהד את חווית חיהם של רבים בשכונות הדרומיות של הרובע: קו הגבול ושגרת היחסים עם סלמה היא ארוע מכונן עבור השכונות: מחד לסלמה תפקיד מפתח בהתפתחות המסחרית של התקווה משום היא מייצרת עורף חקלאי עם סחורה חקלאית זמינה ואיכותית. מנגד, קו הגבול עם סלמה הוא קו של עימות. על ההתקפה על התקווה שמענו סיפורים חוזרים מצד תושבי השכונה - והיא מכוננת אצלם את ההבנה כי הם בגופם מגינים על העיר תל אביב וכי הם חלק ממשימת ביטחון לאומית ועירונית. בהמשך להקדמה לדוח זה נאמר כך: סוגייה זו היא נקודת כאב מרכזית לתושבים אשר חשים כי לא זכו להערכה הראויה להם כמגינים של העיר העברית הראשונה.

עוד מוסיף גולן בראיון עימו:

"ב-28 אפריל 1948 סיור של חטיבת קריית הבחין שאין בסלמה כלום, הכפר ריק, למחרת בבוקר חטיבת אלכסנדרוני נכנסת לכפר ריק. הכל עמד על תילו. אבל ברגע שזה מתגלה תושבי התקווה נכנסים ובזים בז ושוללים שלל, גם במקומות אחרים, גם החיילים. תושבי התקווה לוקחים רעפים, כיורים, לבנות את הבתים שלהם. גורמי ההגנה והמוסדות עוצרים את זה".

התיאור הזה מוצא אישור בסיפוריהם של התושבים כפי שמופיעים בספרו של שמור (2020:53) על שכונת התקווה. חשוב לציין כי הן בספרו של אתנוגרפי של שמור והן בראיונות שקיימנו אנחנו מעלים תושבי השכונה נרטיב שאינו נוכח בתיאוריו של פרופ' גולן: הם מדגישים את המעורבות הפעילה והאקטיבית של תושבי השכונה במחצרות: בעיקר בלח"י ובאצ"ל והרבה פחות בהגנה. הם מתארים את ההתארגנות במחצרות כדרך של פעולה של שמירה עצמית על השכונה: רחל, תושבת שכונת התקווה ובת שיחו של שמור מגוללת את סיפורו של בעלה באצ"ל. מספרת את דבר מאסרו ומציגה גרסא שונה לכיבוש של כפר סלמה, לטענתה נכנסו כוחות של אצ"ל אשר הבהילו את התושבים המקומיים.

רבים מדגישים בצורות שונות את העוצמה שהותירה בהם הכניסה לכפר שחפציהם ומזונם של תושבין עדיין מצויים בו: הבצק המתין בקערות, הוא ביטוי שחוזר אצל שמור ובראיונות שקיימנו אנו.

מעניין לציין כי גם בהתיישבות של מזרחים בתל אביב לאחר קום המדינה בולטים אלמנטים של התיישבות באזורים החקלאים של העיר וניסיון לשמר אורח חיים כפרי בשולי העיר. הניה בן צדוק בראיון לרועי פביאן סיפרה את סיפור הקמת שכונת ידידיה:

"אבא שלי היה מנהיג בחבאן וסבא שלי היה חזן בבי"כ שם. אבא שלי עלה לישראל בגיל 17 מחבאן בשנת 1945 כחלק מקבוצה קטנה שכללה את דוד שלו יחיה חבאני. ב-1949 יחיה חבאני אוסף מספר משפחות מעולי חבאן ומתיישב באזור ידידיה. הם מתיישבים בבתי ערבים מדרום לדרך בר-לב (מערבית לבידאני) ומצפון לדרך בר-לב

הם עשו הסכם עם קק"ל וקיבלו קרקעות נרחבות בכל האזור לעיבוד חקלאי. הם הקימו אגודה חקלאית שיתופית בשם ארנון (מעין מושב) היו באגודה 31 חברים (31 בתי אב)

השטח שממזרח לרח' בידאני היה חקלאי ללא מגורים. החכירה הייתה עב שנתית בהתחלה

ב-1962 נחתם חוזה חכירה חדש עם ממ"י, שבו הוגדרה החכירה למטרת נחלה להתיישבות: בנייה נמוכה ומשקי עזר בקרקעות שממזרח לבידאני ודרום לבר-לב, ובתמורה האגודה תוותר על זיקתה לקרקעות שמצפון לבר-לב. כל חבר קיבל 3 דונם אדמה. עקב כך החליטו חברי האגודה לפרק את האגודה והקרקע הוגדרה כקרקע עירונית".

רכישה / הסכמיות סביב האזורים החקלאיים בשולי הרובע תמלא תפקיד מכריע הן בהקשרים של חוקיות ההתיישבות והן בתכניות פיתוח עתידיות.

לסיכום חלק זה נאמר שקוו הגבול הדרומי-מזרחי היה מקור של עיצוב חוויה מרכזית לתושבי דרום הרובע – היותם חלק חשוב בביטחון והגנת המדינה והעיר. חלק זה לא סופר מבחינתם ולא זכה להכרה. מבחינה תיאורטית לחלק זה השלכות משמעויות על כינונם של תושבי השכונות כשחקנים פעילים בהיסטוריה העירונית והלאומית של ישראל. אתוס זה של השכונות מתוחזק על ידי תושבי השכונות. רבים מבני שיחנו הדגישו שוב ושוב את הגיוס של הילדים והנכדים של החלוצים העירוניים ליחידות קרביות בצבא, ולשכול שפקד את השכונה מעת לעת. דוגמא אחת מיני רבות. בעת סיור בשכונה מראיין ניצן כהן סוחר מרכזי בשכונה, ושואל אותו עם מי כדאי להיפגש בשכונה? וזאת היתה התשובה –

עם מי כדאי להיפגש? שואל ניצן כהן. והתשובה:

"אמא אחת מיום כיפור מתו לה שלושה ילדים בשלוש שעות. גם יש לנו פצוע קשה האחרון מעזה.

הצבא זה המקום החשוב בישראל. הרבה אנשים פה מתו להם ילדים".

כ-70 שנה אחרי, תושבי השכונות חשים שמשימתם לא תמה, אך לתחושתם המשימה הלאומית אשר ניצבת בפתחם בולעת אותם ומהווה איום מבית: הכוונה היא להגירה של פליטים ומהגרי עבודה לשכונה. כאמור, קשה לכמת ולהעריך את מימדי התופעה, אך הדומיננטיות שלה ברורה לכל. תושבי השכונה רואים בפליטים איום מכל פרספקטיבה שהיא: על ערכי השכונה החברתיים (דת, חגים, בית כנסת) על ערכי השכונה מן הבחינה הכלכלית,

על הבטחון האישי. ובעיקר כעס על שימור תחושת השוליות ממנה הם מבקשים להיפטר.

דוגמא אחת מיני רבות: אומר תושב השכונה בראיון לניצן כהן,

"פליטים – באים לפה 90% גברים. צריך להסתכל ברמה של בנאדם. להסתכל למציאות בעיניים. כשישראל מחליטה לגרש – היא עושה את זה טוב מאוד. פשוט עוד לא החליטו. אבל יחליטו. כי אי אפשר להמשיך ככה".

סוגיה זו הפכה לסוגיה חברתית-פוליטית שמחזקת ומקצינה עמדות ואתוסים המושרשים בשכונה².



נחזור לעסוק בסוגיה זו בשלב פיתוח המגורים ותכניות עתידיות ברובע.

קו הגבול המערבי: נחל איילון (ואדי מוסררה) כקו גבול עירוני

שתי גדות למוצררה (לאילון) / טוביה סולמי

לשכונת תקותי

אשר בעמק אילון

² תיעוד מרתק של התופעה ומאבק תושבי השכונה ניתן למצוא בסרטה של גליה עוז "שקופים".

דם ניצב הירח
ולא שאלנו את מעימו
סמטאות סבוכות כרשת
ועם דרוך כקשת
ברעבו ועצבוננו
לאין מנוס

לפריז גשר הנצחון
ולנו על המוצררה
גשר התקווה הכוזבת
כי לא תהום מתחתיו
והתהומות בגדותיו
לא בפלדה יגשרו
באהבה אשר איננה

שכונתי כאוהל קדר שחור
אך שער לו פיתוחי נחושת
ללכוד עין הלך לפתות אורח
ויושבי בה כהלומי רעב
מלא פיהם שיני זהב

דעו כי בצד הרעב - השובע
בהכשלך יתמכוך שבע
בהתפללך אמן תשמע
ובקראך יש הד עונה

ומתחת לטלאים בשר ודם עורקים זורמים אל לב
רחב כים יגעש כאוקינוס
ומחומו יניבו הפרחים כחממה
והשמש כמו יכפל אורה וחומה
ומחומו יחם לנו שבעתים
אף בחצותנו את ההר
לבוא אל תוך העיר
להיכנס ליער



שירו של טוביה סולמי מקפל בתוכו את התזה כולה – האיילון, או במקור ואדי מוצררה ממלא תפקיד מפתח בהגדרת הרובע: הוא מהווה גבול גיאוגרפי קלאסי – נחל. ובכל עידן טכנולוגיות הבינוי וההנדסה כמו גם קצבי הפיתוח הגדירו את היחס שבין שכונות המזרח והעיר תל אביב. אך האיילון אינו רק קו גבול גיאוגרפי, אלא גם קו גבול מינהלי, שתחילתו בשאלה מרכזית לשכונות המזרח – האם הן שייכות לתל אביב – או לא. ואם לא, האם הן עצמאיות או שמא חלק מישות עירונית מזרחית אשר במעגל השני של המטרופולין. בבסיס שאלה זו עמדו מראשיתן שאלות סוציאקונומיות: האיילון שימש קו גבול חברתי, כלכלי ותרבותי בין תל אביב השבעה לתל אביב הנאבקת. בספרו "דברים על הסף" טוען סולמי את השיר בפרשנות ברורה ומפורשת:

"המוצררה המצחין בחדלון זרמי איתן מסמל בשירה זו לא רק את הקיטוב החברתי, אלא את התהום הפעורה בין התקווה והחלומות לבין הגשמתם המכזיבה. המוצררה הוא נחל איילון, אשר על גדתו המזרחית שכונת התקווה ועל גדתו המערבית דיזינגוף וסמליה. כאן העם נאבק בעוני ושם העם

המתפתל בכאבים של בטן מלאה. כאן שכונת התקוה מהווה סמל לקיום העלוב של מעגל אנושי החתום בחותם של ניכור וניתוק, ותקוותה לעתיד היא תקוות נוף המוצררה כולו למתיחת גשר על פני הנחל שאף הוא עתיד לחדש זרימתו כקדם ולשוב ולהיות שוב נחל איילון."

גלעיני ההתיישבות ברובע החלו לנבוט כבר בשנות ה'30 של המאה הקודמת, זאת אומרת במצב טרום מדינתי, ובאופן עצמאי לתל אביב. חשוב למקם את שנות ההקמה ביחס להקמתה של תל אביב. רבים מזהים את הקמתה של תל אביב עם הקמתה של אחוזת בית ב-1909, כאשר למעשה השכונות היהודיות הראשונות "מחוץ לחומות" של יפו היו מוכרות כבר מ-1876 עם הקמת 'חוצר שמרלינג וב-1883 עם הקמתה של חצר אמזלאג ובקרבה ביתה הראשון של משפחת שלוש. ב-1887 הוקמה שכונת נווה צדק. בשנת 1896 הקימו יהודים מתימן את שכונת "מחנה יהודה" וב-1904 הקימו יוצאי מרוקו ואלג'יריה את שכונת "מחנה יוסף". שכונת אהל משה הוקמה צפונית-מזרחית ליפו בשנת 1906 על ידי עולים מצפון אפריקה. כל אלה, פרבריה האתנו-דתיים יהודים של יפו קמו בתקופה שפרברים אתנו-דתיים אחרים קמו סביב העיר העתיקה, קרי המושבות הפרוטסטנטיות האמריקאיות והגרמניות, והפרבר הנוצרי עג'מי.

הצגת הזירה

תושבים עניים רבים התגוררו מחוץ לשטח המוניציפלי של תל-אביב, באזורי מצוקה קשים ביותר, בשכונות המעורבות של יפו או בשכונת-התקווה. אלה היו בבחינת נוכחים-נפקדים. אמנם לא היה ניתן להתעלם מנוכחותם בחובות תל-אביב, כפועלים פשוטים, סבלים, רוכלים ללא-רשיון ונוער משוטט, אולם מגוריהם מחוץ לשטח השיפוט העירוני (ומעבר לתחום האחריות החוקית של המוסדות העירוניים) וההתעלמות המוחלטת של המוסדות הציוניים הלאומיים ממקומות אלה, הותירו את רובם מחוץ למעטפת החברתית הנורמטיבית. ארלוזורוב, שדחה על הסף את האופציה של מלחמת מעמדות

בני - במ' 179

שנות העשרים, כאשר פרנסי תל-אביב החלו לאמץ לעצמם תודעה של עיר, הם לא יכלו להתעלם לגמרי מקיומן של קבוצות מעדות שונות שמשתייכות או שואפות להשתייך לתל-אביב.

עמ' 180

במחצית הראשונה של שנות השלושים הייתה דאגתם של פרנסי תל-אביב נתונה בראש ובראשונה לקליטתה ולשילובה הכלכלי והחברתי של המסה הגדולה של המהגרים מאירופה, ובעיקר מגרמניה. שאלות חברתיות ארוכות-טווח לגבי מידת שילובן של קבוצות חברתיות מזרחיות במרקם העירוני ושאלות של מאזן דמוגרפי-חברתי בעיר, הטרידו אותם פחות בעת ההיא.¹³

עמ 181

בני פירברג

חוסר שליטה של הגורמים הסטטוטוריים העירוניים על תהליכי הבינוי המרחביים אפשר הקמת שכונות עוני, 'סלאמס', במקומות שונים ברחבי העיר והמרחב העירוני. בתל-אביב היה ניתן למצוא שכונות צריפים, שהיו מקומות מפלט למהגרים ולעניים, גם בלב-העיר. אלה אפשרו גם פתרונות דיור ארעיים למהגרים חדשים כדי שלא יצטרכו לנדוד למרחבי התפר שבין תל-אביב לבין יפו. במגבלות הנתונים שבידינו, בעיקר לגבי

משכנות העוני בתוך העיר – אשכנזים. משכנות העוני בקווי התפר עם יפו – מזרחים.

מרבית המשתייכים למעמד הבינוני הזעיר, לפחות בשכונות אלה של תל-אביב ויפו, היו מזרחים (58.7 אחוז), למעלה מכפול משיעור בני עדות המזרח במרחב העירוני. חלקם של המזרחים בתחומי המסחר הזעיר היה מכריע, ואם נבחן זאת בקטגוריות מעמדיות – 'בורגנים' או 'פועלים' – הרי שחלקם של בני עדות המזרח בקרב הבורגנות היה גבוה מחלקם בכלל האוכלוסייה. עם זאת, ככל שנדרשו מיומנות והכשרה מקצועית גבוהות יותר, כך גדל חלקם של האשכנזים, לדוגמה: בשענות, ברפואה או בהפעלת שירותים שונים. חלקם היחסי של בני 'אשכנז' גדל גם ככל שגדלה ההשקעה הכספית בעסקים. בעליהם של 50.6 אחוז מהעסקים הבינוניים ומעלה (מ-70 לאי פיצויים ומעלה) היו אשכנזים, לעומת 49.4 אחוז מזרחים. הרוב המכריע של בני עדות המזרח היה בעמדת נחיתות חברתית, לפחות על פי הקריטריונים של הקניין. עם זאת, חלקם בקרב הבורגנות הזעירה היה גבוה מאוד ביחס לחלקם באוכלוסייה העירונית.

חשוב. הדומיננטיות המזרחית בזעיר בורגנות.

מהגרים רבים שחיו על חסכוניותיהם במהלך היקלטותם והשתלבותם בחברה המקומית היו קבוצת האוכלוסייה הגדולה ביותר שנפגעה מהמיתון (גלב, 1990, עמ' 273-274). ערב מאורעות אפריל 1936 היה הטיפול במהגרים הנושא הבער ביותר מבחינה חברתית בארץ כולה ובתל-אביב בפרט. הבעיות החברתיות של קבוצות אחרות, מרביתן 'מזרחיות', לא היו פשוטות יותר, ותופעת ילדי הרחוב ראויה להיחשב כקצה הגלוי של בעיות חברתיות יסודיות. אולם קבוצות אלה לא השתייכו ברובן לתל-אביב, ובאופן רשמי לא הייתה זו בעייתם (וסמכותם) של פרנסי העיר לטפל בהן. וכאשר גם הוועד הלאומי וגם הסוכנות היהודית התעלמו מקבוצות אוכלוסייה שלמות, לצד ההתעלמות החלקית מבעיות של קבוצות מהגרים ממרכז-אירופה שהתיישבו בתל-אביב, אזי חומר הנפץ החברתי במרחב העירוני רק חיפש מוצא להתפרצות. והדבר אירע עם פרוץ מעשי האלימות בחודש אפריל 1936.

מעשי הרצח והפגיעות ביהודים ביפו ובגבולות תל-אביב החלו בסקרו של ה-19 באפריל 1936 והכו בהלם את הציבור בתל-אביב (וביישוב). לקראת ערב החלה בריחה המונית של יהודים ממקומות יישוב מבודדים סביב תל-אביב ומשכונות של יפו אל מרכז העיר. כעבור שלושה ימים, ב-22 באפריל, נמנו בעיר 5,925 פליטים שמצאו מקלט ב-45 מקומות שונים, ויומיים אחר כך 8,701 איש ב-75 מקומות מקלט, מהם כ-40 אחוז ילדים עד גיל ארבע-עשרה (אעת"א, 4/166, מ-22 ו-24 באפריל 1936). ההערכה הייתה שבעיר נמצאים פליטים רבים נוספים, שמצאו מפלט אצל קרובי משפחה וחברים בעיר עד יעבור זעם, ובסך-הכול "כדי 11-12 אלף נפש" (יעת"א, 7/1-32/2). בן-לילה גדלה אוכלוסיית תל-אביב ב-10 אחוז בקירוב.

בסקרו של 20 באפריל נחשף בפני תושבי תל-אביב "עולם שכונות [עדות] המזרח... עולם אחר", גרס פרלסון, "שעד עכשיו ידעו עליו רק אנשים ספורים" (שם), והוא התכוון בודאי לאנשי המחלקה לעזרה סוציאלית בעירייה ולוותיקים שבפרנסי הציבור היהודי של תל-אביב ויפו.²⁴ המראות שנגלו לתושבי העיר, של אוכלוסייה 'אחרת', דחקו לשוליים את הדיון הציבורי בנושא הסיוע הפעיל למהגרים.²⁵ מספר הפליטים שנזקקו לעזרה דחופה, רובם מבני עדות המזרח, בעיה שצצה בן-יום, עלה בגודלו על מספר המהגרים ממרכז-אירופה אשר נזקקו לסיוע פעיל בתל-אביב במשך מספר שנים. פרנסי העיר הבינו מיד שאם הם לא ישתלטו על התהליך, יכוונוהו ויבקרוהו עלולה תל-אביב להתדרדר לאנרכיה חברתית וכלכלית. הפליטים הופנו למקומות מוגדרים בעיר תוך כדי פינויים ממקומות פרטיים ומוסדות ציבור וריכוזם באחרים. מחנות הפליטים נפרסו כמעט בכל רחבי תל-אביב, ולא היה אזור בעיר שיכול היה להתעלם מנוכחותם. לכל מחנה פליטים מונו אחראי, רופא ואחות, והוקצו עזרי מטבח ומוצרי

סיווג חברתי-תרבותי על פי ארצות מוצא לא היה זר לבני תל-אביב, גם של המהגרים מארצות אירופה (פרויס, תרצ"ו, עמ' 345, 353-354), ולא אחת אף היה בעל הבחנות הייררכיות, לדוגמה: ההתייחסות האיכותית להגירה מגרמניה. על רקע ההלם התרבותי של מרבית בני תל-אביב בהיחשפם, לאחר תקופת התעלמות, התכחשות או הדחקה לרובדי המצוקה שבשכונות העוני שעטפו את עירם, קל אולי להבין את הרצון במיון וסיווג המזרחים. המחזות שנגלו לעיני המטפלים במחנות יכלו בנקל לחזק סטראוטיפים קיימים של עדות המזרח (הלמן, 2000, עמ' 283-287), אולם התגובות הרשמיות של פרנסי תל-אביב (ושל המתנדבים הרבים) היו דווקא של אמפתיה, של הלקאה פומבית על חטא ההתעלמות ושל דאגה מפוכחת מהמשך ההתעלמות מהשכבות 'הלא-נוכחות' בהווה היהודית העירונית.

המסקנה העיקרית מחקירת מצוקת הפליטים הייתה, שהגורמים המרכזיים אשר הנציחו את מעגל המצוקה היו מגוריהם בלב אוכלוסייה ערבית וחוסר יכולתם לתפקד כקבוצת לחץ חברתית (למרות היותם כרבע מכלל האוכלוסייה של מרחב תל-אביב ויפו). עורכי הסקר בקרב הפליטים הגיעו למסקנה, שדחיקתם של המזרחים אל השכונות הערביות של יפו לא נבעה מהעלות הנמוכה של דמי השכירות במקומות האלה לעומת מחירי השכירות בתל-אביב אלא, ואין דרך לבדור אם מדובר בתירוץ או בסיבה אמיתית,

בגלל רתיעתם של בעלי-בתים בעיר להשכיר חדרים למשפחות מרובות ילדים - מזרחים ואשכנזים כאחד (יעת"א, 7/1-32/2). כבר עמדנו על כך שעוני ורמות הכנסה נמוכות, כמו גם תנאי מגורים גרועים ביותר, היו מציאות עירונית כללית בשנות השלושים. בעייתם המרכזית של הפליטים מיפו הייתה ששום גורם ציבורי, יהודי או אחר - לא הממשלה וגם לא עיריית יפו, שהייתה אחראית רשמית לאזורים אלה - לא קיבל על עצמו באופן שוטף אחריות לחינוך הילדים ולמצבם הבריאותי, הסניטרי והכלכלי. הם היו אנשים שחיו במרחב פיזי מוגדר למדי, אבל לא הצליחו להפוך לקהילה מלוכדת המקדמת מטרות חברתיות משותפות, ומקרבם לא קמה מנהיגות אזרחית מקומית, שתוכר גם ברמה הארצית ושתוביל לשינוי חברתי-תרבותי-כלכלי.²⁶

במאמרו פירברג עומד על חשיבות אירועי המרד הגדול ביצירת "הבעיה העדתית בישראל", הרבה לפני 1948. פירברג מתאר תהליך שבו תושבי שכונות התפר אשר היו חשופים לפגיעתם של הערבים בתוך המאורעות, הפכו לפליטים בעיר, כך אתגרי החיים עימם התמודדות המזרחיים הגיעו לפתח בתיים של אנשי אחוזה בית. הוא מראה כיצד ימי המאורעות, ובעיקר מיעוט של פליטים אשר סירב לעזוב את מחנות הפליטים ולזור לביתו (אם היה לו כזה) היה רגע מכונן ביצירת סטראוטיפים חברתיים ויצירתם של אסטרטגיות סעד וקליטה.



איור 1: יפו, תל אביב וערי הטבעת הפנימית של גוש דן

מפה מעניינת אצל גולן (2011:29)

עוד מפה בהקשר של מהגרי העבודה:



איור 2: שכונות הורים בתל-אביב

שנל 2000:116

פונד (2009:88) סוקר במאמרו את האופן בו דיווחו בעיתון אגודת ישראל על הנעשה בתל אביב וכך נכתב על שכונת התקווה:

שכונת התקווה

קרקע השכונה נקנתה על ידי משרד "המושב", רק שלושים ושמונה דונמים. אבל חלקו אותם למאתיים ושמונה מגרשים. כיד הפרוספריטי הטובה עלינו [...] הרחובות חוצים את השכונה בקוים ישרי. שתי וערב. כמין טבלת שח. רחובות צרים. חסו על אמת קרקע. צריפים ובתים קטנים. מהם לא מטייחים. לכל צריף או בית – מעט ירק [...] קשה להאמין כי תל-אביב נושמת במרחק ארבעה רגעים מכאן בקצב המהיר והכרכי שלה.⁴⁵

מאז שנת 1936 פנו נציגי תושבי השכונות היהודיות של יפו (פלורנטיין, שפירא, כרם

התימנים, נוה שאנן, התקווה, ואחרות) בפניות חוזרות לעיריית תל-אביב ולרשויות המנדטוריות בדרישה להתנתק מיפו

. ולהסתפח לתל-אביב מתמשך בדרישה לסיפוח. התנהל מו"מ בין עיריית תל-אביב לרשויות המנדט ועיריית יפו. תל-אביב גיבתה את דרישתה בשני אופנים עיקריים: הרצון ההדדי של התושבים היהודים והעירייה לספח, והיקף ההוצאות השנתיות של עיריית תל-אביב על השכונות היהודיות ביפו, ללא יכולת לגבות מהן מיסים. ועד השכונות העבריות לא כלל את את שכונת התקווה (1941) (יבין ופביאן 2007:41). עד שנת 1943 גבולה המזרחי של תל-אביב היה ממערב לנחל האיילון. באוקטובר אותה שנה נוספו לעיר שטחים ממזרח לאיילון, אמנם לא היה זה גבול שיפוט עירוני, אלא גבול תכנון בלבד, אך שטחים רבים מרובע 9 הוכפפו תחת עיריית תל-אביב כבר אז.

בפברואר 1945 פונים נציגי התושבים של נחלת יצחק לרשויות המנדט בבקשה להעביר את שכונתם מגבול

בנין עיר של רמת-גן לתל-אביב. בנובמבר אותה שנה, עם גמר המלחמה, עיריית תל-אביב שבה ומעלה את

הדרישה מול רשויות המנדט לספח את השכונות היהודיות ביפו.

ב-1946 לאחר פניית תושבי שכונת נחלת יצחק לרשויות המנדט מסופחת השכונה לגבול בנין עיר של תל-

אביב, ובמרץ 1948 היא מוכרזת כחלק מגבולה העירוני.

במהלך 8/1947 נרכשו, הופקעו וסופחו לתל-אביב מרבית השטחים ממזרח לוואדי מוסררה, שהיו ברשות

טמפלרים וערבים (ראה תרשים 5.3) (ומיד הופקדה עבורם תכנית בניין עיר קיי. [תכנית קיי היא לצפון הרובע" יד אליהו וצפונה.](#))

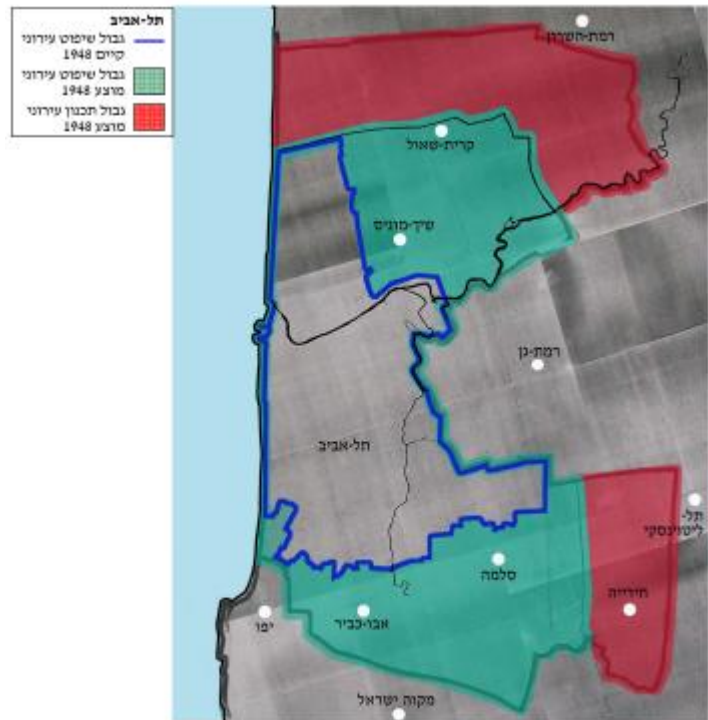
ביוני 1948 הגישה עיריית תל-אביב הצעה לממשלת ישראל, לקביעת גבולות חדשים לעיר (ראה מפה

בעמוד 7.3). (ההצעה הבחינה בין גבול מוניציפלי שחצה דרך הפארק הלאומי, לבין גבול בנין ערים שהקיף

את חירייה ממזרח, ובשניהם נשק למקוה ישראל מצפון. במכתב נלווה לראש העיר ציין מהנדס העיר בן

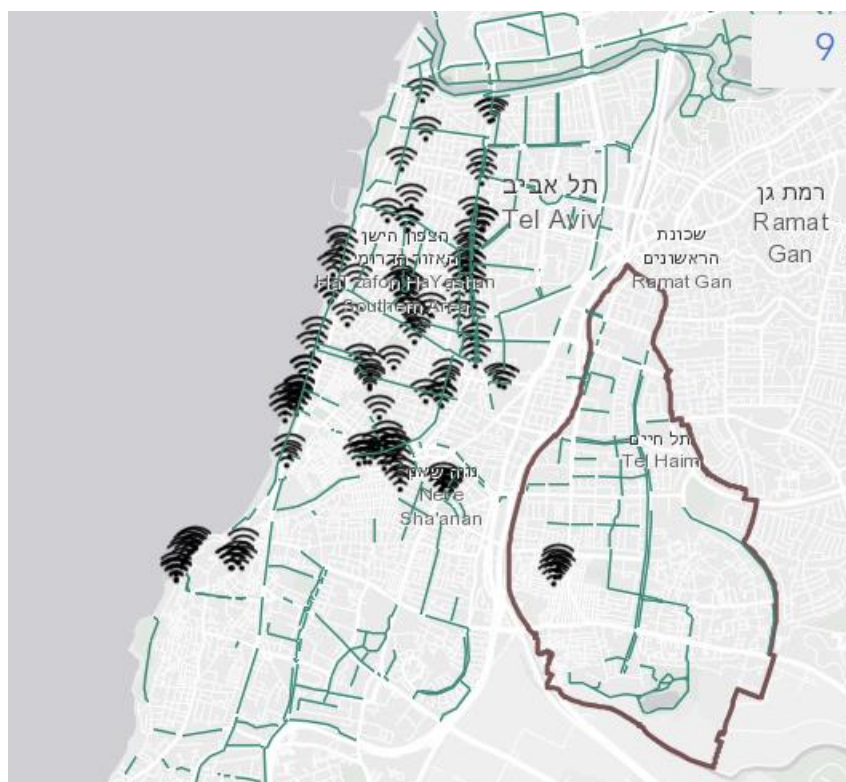
סירה כי עיריית רמת-גן מבקשת לספח לעצמה שטחים חופפים לשטחים בהם מעוניינת תל-אביב, אשר יקנו

לה גישה ישירה לדרך לוד בדרום ולוואדי מוסררה במערב.



3.7 מפת גבולות שיפוט וגבולות תכנון של תל-אביב, קיימים ומצעים, 1948
(עיבוד של המחברים)





התוצאה: רובע שנע בין שייכות לשוליות ממשלתית. רובע של מאבקים והתארגנות עצמית

להחליט האם כאן זה המקום – החיבור לתל אביב.

ניצן כהן שואל את טוביה סולמי על היחס של העירייה על התקווה

"העירייה חוקקה חוקים שמקפאים את המצב בשכונות.

התואנה היתה כאילו להביא להתפנות של האנשים שילכו למקומות אחרים וכל זה. אני בוחר טוב את המילים. זה גרם לעוול נוראי. מאיזו בחינה? הם הגיעו לכאן ב-1932-4. יהודי שקנה אדמה באותה תקופה לכיוון צפון אף אחד לא הקפיא לו כלום ובמשך השנים הפך מליונר. כאן חנקו אותם. זה יצר בעיה. אלה שנשארו כאן (איפה שהראיון מקתיים) נשארו חנוקים. זה הביא למרירות והביא לפשע. חלק גדול מהמשמפחות שלנו שירדו לפשע לא ראינו בהם פושעים על התקן הזה. כי ראינו את התנאים שהורידו אותם לזה. כנל לגבי שכונת התקווה. אי אפשר לבנות או להתפתח. אתה חונק.

"העירייה חוקקה חוקים שמקפאים את המצב בשכונות.

זה גם לעוינות. אתה התייחסת אלינו – אני לא רוצה להגיד ככיבוש. אבל זאת התנהגות לא יהודית. תן לי לחיות. תן לי לבנות. אבל

אתה חונק אותי? יש הרבה שנשארו כאן והילדים שלהם התדרדרו. השכונות התדרדרו. אתה גורם לזה. שכונת התקווה בלי קשר לזרים, היתה יציאה מהשכונה ליד אליהן או מקום אחר.. זה טבעי לכל מקום בעולם. אבל הגרעין השאר. כי אם אמא שלי נשארה בשכונה היחס הטוב נשאר. לא מפריע לי אם מתחת לאמא שלי גר ערבי או זה וזה.. מעולם אצלנו לא תירגמנו את זה לעוינות כלפי אלה שבאו. בשנים האחרונות זה הפך להיות בעיה. ברמה המעשית, תשמע, השכונה היא שכונה. יש שם עדיין אוכלוסיה די גבולה. מרביתה חלשה אבל צריך לתת לה משאבים **לקיים את האוטונומיה שלה**. דווקא בגלל החדירה של גורמים זרים אתה צריך לפנק אותה יותר. אני לא בטוח שזה נעשה. אפילו לא בטוח שיש מאמצים לקרב בין שתי האוכלוסיות. כי זאת עובדה. שניהם קיימים.

אני בקשר עם השכונה כשמארגנים דברים קוראים לי. יש להם המון רצון טוב. **לא עובדים על טיפוח האגו של השכונה. יש לשכונה מסר. אנחנו אם השכונות. שכונה לפני קום המדינה. הראשונים שהיו בחזית של הדגל החברתי. הרמנו את דגל הזכויות והשוויון והמאבק עוד לפני עולים מכל מיני מקומות והפנתרים השחורים והוורודים. מה שהיו אומרים על החרקות? בוואי היה חראקות. לא ראינו בזה פלילי, זה היה מעשים לש בני נוער. הראייה של הדברי מוהצגתם. ראינו נוער תוסס שאתה יכול לגייס אותו אליך. ולא זכה לכבוד שראוי לו.**

יש מקום להבליט את העשייה של השכונה. היו משוררים וסופרים. למה אתה לא מספר עליהם? זה נראה לי חלש מידי. בזה אנחנו לא טובים המזרחיים בכלל. אם היה למשל קיבוץ א' וקיבוץ ב'. קיבוץ שיש לו משורר, גם המשוררים המזרחיים שהתפרסמו היו מחוברים לקיבוץ שדחופים אותו כדי להראות.

אני בעמדה לא נוחה כי אני לא מספר על עצמי. אלא על הכלל. זאת הסטוריה ציונית, אבל כשמתגרים בי אני אומר – אל תשכחו. אותנו אף אחד לא הביא לכאן. זה אנחנו שקלטנו את האחר. אני אומר – שכונת התקווה יש לה את הכבוד ואת הזכות לשאת את הדגל ולאצר – אני לא חייב לוותר על מסורת ועל האופי שלי כדי למצוא חן בעיני מישהו אחר.

זה אני. ואני גאה בעצמי ובנוער שלי. בכוונה הייתי הוגהה בח' וע'. בכוונה הייתי בור נושאים לאומיים וכותב את הדברים חדים,

תמיד קיבלתי מספיקי ובאוניברסיטה קיבלתי מעולה. בתיכון רואים את השם. באוניברסיטה השם לא מופיע. כל התיכון אמא שלי היתה עוזרת בית הייתי מקבל שיעורים פרטיים ואמא שלי היתה מנקה את הבית אצל האנשים שלימדו אותי. באוניברסיטה קבילתי פטור. עזרתי לכולם.... זה דברים קשים אבל אני אומר את זה רטרואקטיבית. אם היום זה קיים? פה ושם".

ד. בין שייכות לשוליות – היווצרה של העיר התלת מוקדית

פרק שלישי: המשמעות של שוליות ושייכות על עיצוב משמר הקרקעות ושוק הדיור: רובע שהוא זירת המשחקים של מטלות ציבוריות.

תיאוריה: הרובע העירוני – הגרסא המרקסיסטית

מייק דייוויס במחקרו על לוס אנג'לס כותב (1992) לחקור היום ערים משמעו לחקור מלחמת מעמדות בשטח בנוי. המנוע של העיר המודרנית נמצא בספרה הכלכלית. המעבר ממסחר, לתעשייה, למסחר בהון משקף את ההיסטוריה של העירוני: הערים העתיקות אשר סומכות אלי נמלים ונהרות

ומאפשרות מסחר בואכה הערים המודרניות השואבות את כוחן ממפעלים, ייצור המוני וצמיחתם של הבורגנות והפרולטריון, עד לערים החדשות, הערים אשר סוחרות בכסף ומייצרות את ההיפר בורגנות ואת הunderclass – ובייחוד את הצמידות שבין השניים. לשיטתם של האורבניסטים המרקסיסטים, אם תרצו ללמוד עיר תשאלו על המנועים הכלכליים שלה: מקורות ההכנסה, משטר הקרקעות, נכסי טבע (חוף, נהר). פתחנו את הדיון במרכזיות של מושג חלוקת העבודה הן עבור הפונקציונליסטים אשר ביקשו לראות בעיר כמערכת והן עבור זימל (יש יאמרו הפוסט מודרניסט הראשון) אשר עושה במושג "חלוקת העבודה" שימוש על מנת להבהיר את תרבות ההתמחות. מרקס יוצק למושג "חלוקת עבודה", משמעות חדשה. חלוקת העבודה טומנת בחובה אלמנט של ניצול הנובע מניכוס הערך העודף, לכן מהותם של היחסים בין הפרולטריון והבורגנות הוא של קונפליקט, מאבק על משאבים הנוצרים בתהליך העבודה. העיר היא הזירה לקיומם של מאבקים אלה. העיר היא הביטוי הפיזי והתרבותי המזוקק ביותר של הדפוס הקפיטליסטי. וכדי ללמוד על מלחמת המעמדות יש ללמוד את העיר, על העיר. דת ואתניות, הן סיפור הכיסוי המטשטש את יכולתנו לראות ולזהות את הרכיב המרכזי בהתהוותן של הערים – המעמד. הדת, האתניות כמו גם מוסדות המדינה: מערכות המשפט ומערכות החינוך – כל אלה מכוננים ומתחזקים את התודעה הכוזבת. במסגרת מצומצמת זו אבקש להציג כמה משכבות הניתוח המרקסיסטי של ערים ולהדגים אותם על ערים בכלל ועל ערים בישראל בפרט. ברמה המיידית ביותר נאמר זאת: העיר עצמה נבנת מתוך זירת העבודה: אם נחזור לדוגמא האשדודית, נראה עיר ששכונותיה מתהוות בתוך הקשרים מעמדיים: עובדי חברת חשמל מקבלים פרויקטי מגורים ברובע א'. עובדי נמל תל אביב יפו (נמל הדרום) מקבלים הטבות מפליגות בדיוור ברובע ב'. לימים עובדי אלתא מעודדים לגור ברובע ד'. כך מקבלת השכונה את הכינוי דלתא. זהו זמן האמת של העיר. המקום בו עצם הבינוי והפיתוח של העיר פוגשים את המבנה החברתי – והוא איננו אתני אלא מעמדי. גם אם נצא מההיגיון האשדודי לרגע ונישא את עיננו לאורך הקו האדום של מדינת ישראל: בבאר שבע ובדימונה שכונות מהנדסים ורופאים המקימים את הקמ"ג ואת בית החולים ומאוחר יותר את האוניברסיטה. בבת ים שכונות של טייסים המובאים מחו"ל לגור במעונות ים. ואפילו ברמת השרון, המושבה שהייתה לעיר, היו קיימות השכונות מורשה של הפרולטריון המזרחי במזרח, נוה מגן נוה רום של הטייסים במערב ו. יש ערים שהן ערי מפעל (Company Town), יש ערים אשר עברו

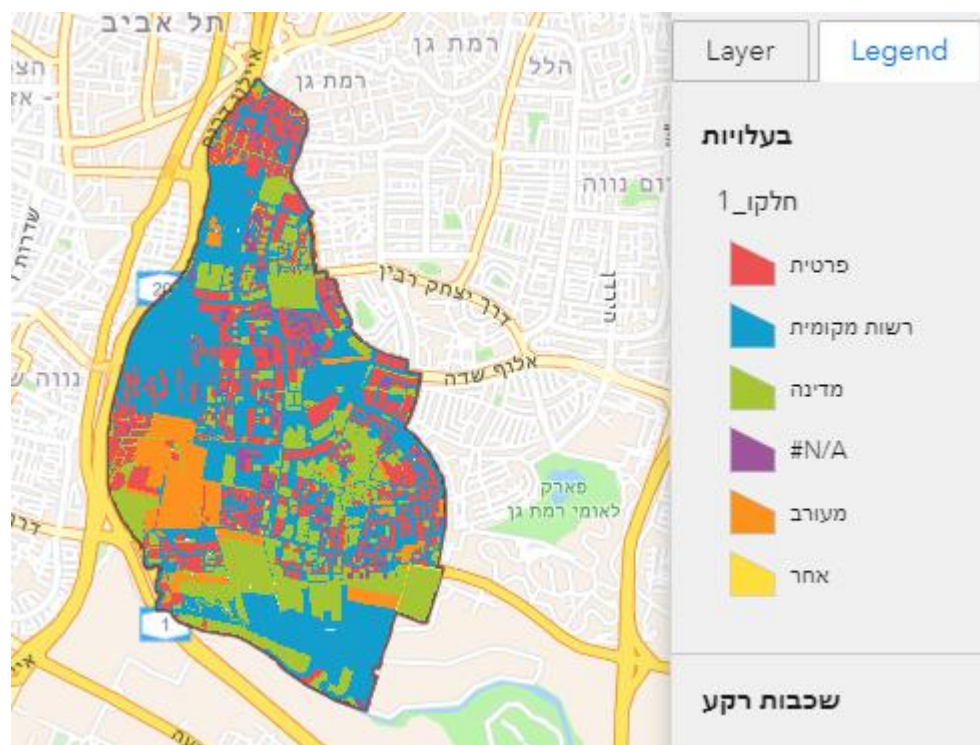
תהליכים של "חידוש עירוני" באמצעות פרויקטי מגורים של יוצאי צבא (ראו מקרה יבנה, ראש העין), כך נבנו ברחבי ישראל "שכונות טייסים" ובעקבותיהם "שכונות שוטרים" – הסדרי המעמדות בנו את העיר. דוגמאות אלה מתייחסות לעובדים בשוק העבודה הראשוני: עובדים מאוגדים, הנהנים מסטאטוס גבוה או מ"אצבע על שיבר" (חשמל, נמל) אך הערים המודרניות נבנו גם (ויש יאמרו בעיקר) מתוך המבנה המעמדי אשר בתחתית הפירמידה. במחקרו על ברזיליה מתאר הולסטון (1989) את היווצרן של שכונות עוני (פאבלות) בפאתי הערים אשר שוכנו בפועלים אשר בנו את העיר אך לא היו חלק מתושביה המתוכננים. כך העיר המתוכננת הוקפה בעיר אחרת, עיר מאוד לא מתוכננת. שנולדה בתוך הקשר מעמדי ברור.

51. הקרקע:

מושע

אדמות מינהל

התזה שלנו ניכרת גם בניתוח בעלויות הקרקע



צילום מתוך הממשק שפיתחנו. מקור: משרד המשפטים, 2020

ב. הדיור:

א. ריבוי של שיכונים ציבוריים:

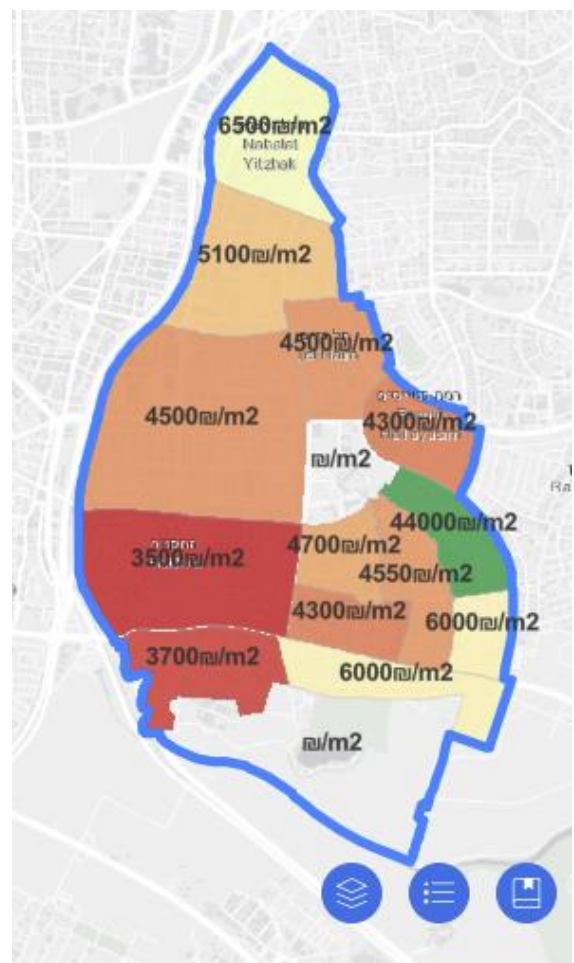
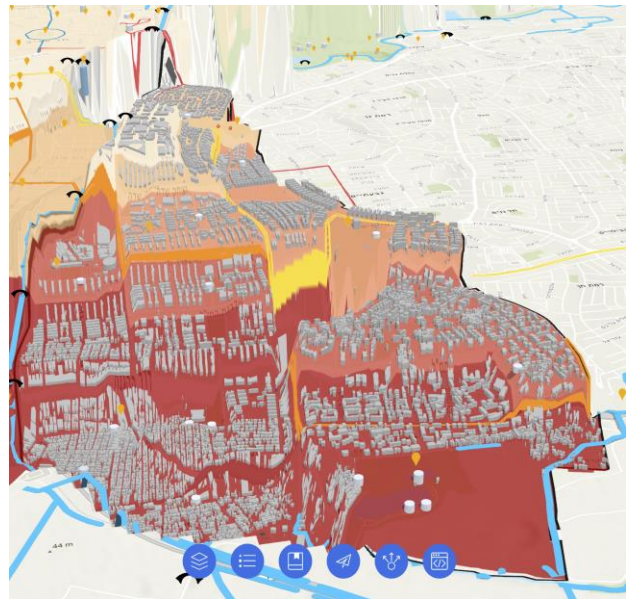
"מתחמים מאורגנים, בצפיפות נמוכה, עם הקצאות נרחבות לצרכי ציבור (בניני ציבור ושטחים ציבוריים פתוחים). מאפיינים אלה נובעים מכך שהשיכונים נבנו בדרך כלל בשוליים, על קרקעות זולות ועל חטיבות קרקע גדולות" מתוך יבין ופביאן 2007 עמ' 59.



- פועלי ממוסד: מעמד נמוך-בינוני - הצמיח את המעמד הבינוני גבוה. ממוקם במיוחד בצפון הרובע. הגיון מעמדי מחולל. קו הגבול הוא יצחק שדה
- אתני-פועלי: קבוצות אתניות מגדירות את המרחב. פועלי אך גם מסחר ועסקים קטנים. קו הגבול הוא קיבוץ גלויות .
- אתני-אתני: התקווה
- אתני - ספר: ידידיה בואכה הארגזים. סיפור של קבוצות אתניות סגורות במרחב לא מוסדר. קו הגבול הוא הפארק



להכניס התייחסות לגבי איך רואים את ההבדלים שבין ארבעת החלקים
בראי הרקמה הבנויה.



התשתית המעמדית של השכונות - שכונות עובדים/ מפונים

תת רובע ושם השכונה והמתחם	שנת הקמה	האם מתוכנן וסדרי גודל	תאור כללי	הערות
1 - פועלי ממוסד נחלת יצחק	1925	מתוכנן	הוקמה כמושבה חקלאית 1925 יוצאי ליטא. חקלאות זעירה.	מאוחר יותר הוקמו בה מפעלים: 46 מפעלים העסיקו 1500 פועלים (המובילים: טרה, יצהר)
1 - פועלי ממוסד עובדי עירייה, מגורים ב' / שכונת ביצרון	סוף שנות ה40	מתוכנן 100 בתים.	נבנתה עבור פקידי עיריית תל אביב חברי ההסתדרות.	
1 - פועלי ממוסד שיכון נפגעי מלחמת השחרור / שכונת בצרון		מתוכנן	חלק מבתיים אלה הוקצה ללוחמי מחתרות אשר הבריטים הגלו - עם חזרתם לארץ (שיכון עולי קניה).	
1 - פועלי ממוסד שיכון מפ"ם / שכונת בצרון		מתוכנן		
1 - פועלי ממוסד רמת ישראל - שמה האחר: שיכון פליטי הספר	1948	מתוכנן	הוקמה ב1948 כביתם של פליטי מנשיה ושאר שכונות התפר עם יפו.	

מסוננות עובדי ט' - מגורים של עובדי תע"ש.	מתוכנן 36 דירות	1952	1 - פועלי ממוסד רמת ישראל - שמה האחר: שיכון פליטי הספר
שכונת מפוני הקווקזים (פינוי מליד התחנה המרכזית הישנה על מנת להקצות את השטחים - למסופי אוטובוסים.	מתוכנן	1952	2 - פועלי אתני שיכון השוטרים / יד אליהו
שיכון עובדי שרותי הרפואה הדסה, עם עוגנים בביתר.	מתוכנן	1956	2 - פועלי אתני שיכון עובדי שרותי הרפואה הדסה / יד אליהו
חלק מהמאמץ לפנות את שכונת מחלול לטובת מגדלי מלונות בסמוך לקו המים, יזמה העיריה את הקמת שיכון מפוני שכונת מחלול בחלקה המזרחי של שכונת יד אליהו . הדירות בשיכון נועדו לדרי הצריפים הישנים שבשכונות מחלול א' וב'.	מתוכנן - מענה לחרום	1962	2 - פועלי אתני הקמת שיכון מפוני שכונת מחלול / יד אליהו
קהילת יוצאי יוון בארץ- ישראל של ימי	מתוכנן 90 בתים בעלי שתי קומות	1947	2 - פועלי אתני

	המנדט היתה ידוע במוסדות החסד שלה ובתמיכה ההדדית בין חברי הקהילה. מפעלי השיכון של ההתאחדות היו בין אלה שזכו להלוואה של <u>הסוכנות היהודית</u> שניתנה לחברות ואגודות שיכון. עם ההלוואה, שנמסרה כנגד משכנתאות המשתכנים, בנתה <u>התאחדות עולי יוון</u>			שיכון עולי יוון (יד אליהו)
	<u>שיכון פליטי הדבר</u>, נבנה בחופזה על מנת לספק פתרון מגורים לחלק מתושבי שכונות הצריפים אשר נפגעו ממגפת הדבר. רוב תושבי השיכון החדש הגיעו משכונת הפחים <u>חארתי אל טאנק (שכונת קרטון)</u> שעל גבול מנשייה, ומשכונת ארגזי הליפטים ב<u>פרדס לוי</u> ליד נחל הירקון.	מתוכנן - חרום	1943-4	2 - פועלי אתני שיכון פליטי הדבר (יד אליהו)
לפי עדות הגב' סופיה אשר גדלה במקום, גרו בבתי השיכון המאורכים	נווה נמצאת דרומית ליד אליהו, בין רחובות ההגנה, הנצחון (לימים דרך משה דיין), קרייתי וגבעתי.	מתוכנן	1950-51	3 - אתני - אתני נווה צה"ל (בין שכונת התקווה לכפר שלם)

ארבעה קבוצות תושבים: שיכון צבא, הקבע, שיכון המשטרה, שיכון ליוצאי פולין ורומניה, ושיכון התימנים. שמות הרחובות בשכונה קשורים לבטחון ישראל: קריית, גבעתי, בן-חיל, אלוף, מעוז.	נבנתה על אדמת שדות ופרדסים שהיו בין <u>שכונת התקווה</u> וגרעין הכפר הערבי הגדול <u>סלמה</u>, <u>שיכון צבא הקבע</u> <u>ע"י שכונת התקווה</u>.			
	כינוי לשורה של בתים בסביבת הרחובות קמואל ורוני בשכונת התקווה, שנבנו בסוף שנות השלושים לטובת סבלים ועובדי <u>נמל נמל תל אביב</u>, יוצאי העיר סלוניקי, יוון. הבתים נצבעו לבן וסגנון הבנייה המקורי הזכיר את עיר מוצאם של התושבים.	מתוכנן	סוף שנות 30ה	3 - אתני - אתני יהודי סלוניקי (שכונת התקווה)
	<u>במבצע חמץ</u> שהתקיים ב-<u>22 באפריל 1948</u>, נכבש הכפר סלמה, ותושביו נמלטו ל<u>יפו</u>. לאחר הכרזת	התיישבות בבתים נטושים	1948	3 - אתני - אתני תמנים בכפר שלם:

	העצמאות של מדינת ישראל יושבו מבני העיירה בפליטים יהודיים מהאזור ובעולים חדשים, בעיקר משפחות של <u>עולים</u> <u>תימנים</u>, שהגיעו <u>במבצע על כנפי</u> <u>נשרים</u>. בהמשך הוקמו גם צריפים ומבנים ארעיים לקליטת עולים נוספים. שטח הכפר חולק לשלושה אזורים - סלמה א', ב' וג'.			
	מעברת סלמה (נווה כפיר)	מבנה זמני - מעברה		3 - אתני - אתני מעברת סלמה (נווה כפיר)
	שכון בולגריה בסלמה 1948 התיישבו החל מחודש מאי 1948 עולים מבולגריה. בדו"ח שכונות הספר של תל- אביב משנת 1949 (ופורסם בידיעות עיריית תל-אביב) תיאר המפקח העירוני <u>חיים</u> <u>אלפרין</u> את המקום: "48 בית, כ-400 נפש. השכונה סמוכה לשכונת עזרא, הוקמה על קרקע נטוש, בלא רשיונות. מים	התיישבות בבתים נטושים	1948	3 - אתני - אתני שכון בולגריה בסלמה 1948

	מביאים ממרחק של חצי קילומטר בערך. שירותים אין, חשמל אין. את האשפה אין אוספים".			
	חבנים	הסכמיות עם קק"ל כפי שמפורט בראיון עם הניה	1945	4 - אתני - ספר שכונת ידידיה
	וכאן	רועי, אשמח לעזרתך כאן		4 - אתני - ספר עזרא והארגזים

- מהדוקטורט של איריס גרייצר: בין 1932-37 נבנו 20 שכונות עובדים בתל אביב. זהו (אחד) הבסיסים המעמדיים של העיר.

חבאנים בכפר נטוש

הכנת ילדיהם הנישואים ודואר עיתים
לחבאנים אחרים למחשבות פנימה, ו'
כך חיים עיתון על פי מושגים פנימי
לגברים. פנימים כפול וזה חזון על
"ח" עבודה ישרה, פרויקטיוניות

אברהם יצחק בן-ציון
היה ראש הממשלה
היה ראש הממשלה
היה ראש הממשלה

אני מודה לך על שכתבת לי את המכתב הזה.
אני מודה לך על שכתבת לי את המכתב הזה.
אני מודה לך על שכתבת לי את המכתב הזה.

המחנכים למי שבוץ עבדו יומיים
עבדו. הוא השבץ שעבר אילו ע'בד.
במה ימים קר"ז אני מהענין.
השלושה ביום השמי.

מקדונו הוא בן 56 ומצוץ כי שתי
שנים לפני זה דבר טוב, אבל בשיש

אחרי שנים רבות, האסכולות יש סוף. אבי
אמר לכם יותר מאשר אחת דבר, דבר
שחייב לדאוג ולחשוב עליו.

אחריהם יצאו לסיור במפעל הנדסה
של המועצה השטחית שמוקם בנתינת
כספים ובזכות רבקה מוריק וזה כולם.
המסמכים המפורטים פה רעניים על פי
המסמכים המפורטים פה רעניים על פי
המסמכים המפורטים פה רעניים על פי

[illegible]

האגודה היא כבוד ומחשבה מים —
ההלך טוב למעלות והקצאים. מעל
מים אחרים, ללא מל, יספק מי שחיה
והקצאה לפרק המעטת והספר שני
העניינים שחיה המעטת והספר

ראינו חקירות מסובכות ומקלות של
90 דונם ביוזמה, 190 דונם בשותה, 100
דונם תאים ו-150 דונם שקדים. המזורה
היא מרמת הסוקים ונאכלת הם ביולוגיה

הרשאות: 400-450 ק"מ כמות: 2500 יחידים
— יחיד: 250 ק"מ כמות: 250 יחידים
רס, שטח: 250 ק"מ כמות: 250 יחידים
יחיד: 250 ק"מ כמות: 250 יחידים

כל גידולי המסע הארנובסקי והרובי
בשקיות. במסע האקסטרנסלי יגדלו
הרובי עם כויתם לביתם הרובי
תקבל כל משפחה 3 מבנים שירישו
רבע במה עבודה. כל 35 מיליון

שאלתו את סר קרני: "מתי ידוע
מסוגלים יהודי הבא, פורסים. רוב
יום לשעבר, להפוך לחקלאים עם
ציבור"

סיכום פר' קרייזל, קשה לנו מאד לק
בדע זאת.

אמצע דעם מאנאט

הוא יקרא בקול חזק כי פתוחים פיהם
מקובצת, להפזר משיבת פיוור הב'
חום, שיהיה חזקת על לאחינת בת'
שבת החזרה, להפזר בחזקת חזרת
הפזר, החזרת חזרת על חזרת חזרת

[illegible]

יוםה מועדוה מתאונן

פיריז גז כסדר הנדסה. ביקרו במוזי
המשתמשים. והמכסר היה יריב. ובמקום
סי שמוסר, צוהה וסמלון שמוסר ב

היום שמוסר
היום שמוסר

[illegible]

העיתון יסביר לרבות מההחלטות שהתקבלו בעניין זה. הנהגתו של הוועד היא שיש להעביר את ההחלטות לרשות המבצעת, והיא תחליט על צעדיה בהתאם להחלטות אלו. הוועד ימשיך לעבוד על מנת להבטיח את המשק, ויחליט על צעדיה בהתאם להחלטות אלו.

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

במסגרת חריש
במסגרת מסורת זו
אחד 4 ימים חריש
החלטה והחלטה
החלטה החלטה

מקום סגור ופיקדון
אשר יתחייב למכירת
ההוצאות, כדי לאפשר
העסקת התכנים ב
עבודה שכינה במקד
אות.

הקב"ה משה
1900 דונם ארמה חק'
לאת מורידה שאפס
תורה לחקקי בבל חק
לשפוזים וחוקות קב"

יום יחור ברי לנפשו
 זה לילות המתישנים
 ליסבימו לתנאים המי
 חים המוצעים להם 75
 ירי המבטות-

המנהל הכללי של המועצה להתיישבות היהודים

על הקרא' על אומת
סלעית שמיקרת. על
1500 דונמים סבילים
עמק מיוזני שדה ארץ
סובילים לשינוי או

17 שנתה
18 שנתה
19 שנתה
20 שנתה
21 שנתה
22 שנתה
23 שנתה
24 שנתה
25 שנתה
26 שנתה
27 שנתה
28 שנתה
29 שנתה
30 שנתה
31 שנתה
32 שנתה
33 שנתה
34 שנתה
35 שנתה
36 שנתה
37 שנתה
38 שנתה
39 שנתה
40 שנתה
41 שנתה
42 שנתה
43 שנתה
44 שנתה
45 שנתה
46 שנתה
47 שנתה
48 שנתה
49 שנתה
50 שנתה
51 שנתה
52 שנתה
53 שנתה
54 שנתה
55 שנתה
56 שנתה
57 שנתה
58 שנתה
59 שנתה
60 שנתה
61 שנתה
62 שנתה
63 שנתה
64 שנתה
65 שנתה
66 שנתה
67 שנתה
68 שנתה
69 שנתה
70 שנתה
71 שנתה
72 שנתה
73 שנתה
74 שנתה
75 שנתה
76 שנתה
77 שנתה
78 שנתה
79 שנתה
80 שנתה
81 שנתה
82 שנתה
83 שנתה
84 שנתה
85 שנתה
86 שנתה
87 שנתה
88 שנתה
89 שנתה
90 שנתה
91 שנתה
92 שנתה
93 שנתה
94 שנתה
95 שנתה
96 שנתה
97 שנתה
98 שנתה
99 שנתה
100 שנתה

בשלב הראשון, חוקק
שכורים בשכר וזה ש
שיטתו לשנות דעתם.
אז — חוקק השנה

פוזות השונות. ציורים
הובלה. גיליון על סך הק
בית חורף. פנפננות בור
שית ומעלה. יתבוצ בתי
חורים בן אחד.

שמואל את מר אבי ק
רצונה בחול החורף, מו
החורף מנסה לרקם
ולחנך עלייך כך הו
מאות.

השולבתי: המוחקת
זה בעבר? ישנם כפרים
סין אח הצגים בעמוד
העץ לאזור הכפר. תחיל
המחשבות פועלים כי

כפר והמדינה מחזקות
בזרועותיהן את המדינה

הקדמה לתהליך הבנייה והאכלוס של השכונות

התזה של ארנון גולן שרובע 9 היא זירת משחקים של המפלגות הגדולות:

"בני אדם נכנסים לבתים. צריך מים. פרנסה. הילדים צריכים זינוך. בעל חנות מכולת מדרום תל אביב. עולים חדשים. מחנות פליטים שהיו חלקם מאורגנים חלקם באמצעות מפלגות פוליטיות. מפלגות רוצות שיבחרו עבורם – ההסתדרות פותחת סניף. הרבה יוצאי אירופה ומזרחיים שכבר מעורים בארץ. חלקם התבססו. האוכלוסיה הראשונית איננה מסכנה – הם מאורגנים וועדים משלהם. זה מרגיז את עיריית תל אביב. עיריית תל אביב יש לה בעיה עם זה. הם גובים מיסים. מנחם חגי ראש הוועד של הפליטים הוא גם עובד עירייה והוא נלחם את מלחמתם. נוצרת מערכת יחסים, המחלקה

שמטפלת בנושאים האלה היא מחלקת הפיקוח העירוני. זה עד מאי 1949.

על השטחים החקלאיים העירייה רוצה לעשות פרצלציה כוללת. אנחנו רוצים לבנות בתים טובים יותר בשבילהם ובשביל זוגות צעירים". בטר מלחמה – התזה שלו היא שתקופות של אחר מלחמה מתקיימת "התרוצצות". דינמיקה של תפיסת אחיזה על קרקע וקידום אינטרסים: "עיריית תל אביב נשלטת ע"י הציונים הכללים. העירייה מקימה מרכז תרבות וההסתדרות את בית העם. קופות חולים שונות. שירותי חינוך מפלגתיים. בתי ספר של העירייה שנשלט ע"י הימין. מי נותן שירותים ומנכס את העולים החדשים אליהם. ועוד לא דיברנו על הדתיים. יש פה מאבק על המרחב בין גורמים פוליטיים – התרוצצות אדירה מי תופס את הכסא. תקופות בטר מלחמתיות, אחרי המלחמה, יש דינמיקה מיוחדת".

קיץ 49 מצב החרום המלחמתי הולך ומתפוגג ועכשיו למעשה כל אחד קיבל מה שקיבל ומנסה למקסם רווחים.

הפרק השני זה ההתייצבות – העירייה הופכת להיות גורם מרכזי הממשלה והסוכנות אומרות – עשינו את שלנו. רוקח אומר דברו איתנו ישירות תהיו אזרחים כמו כולם, תפרקו את הוועדים. הם לא ששים לעשות את זה. המאבק נמשך כתושבים מול העירייה. למעלה מ-14,000 שחלקם גרים באזור של מעברה בסלמה ג'. כי כבר אין מקום בבתי הישנים. בסך הכל היו 7500 ערבים וכפול מזה יהודים אחרי המלחמה. צפיפות אדירה. קורת גג קרובה לתל אביב. היצע עבודה אבל עדיין התנאים לא פשוטים ואנשים מתחילים לצאת החוצה בחיפוש אחר חיים נוחים יותר.

החזקים יוצאים והנשאים תופסים את החדרים של המתפנים. מגיעים גם עולים חדשים שמגיעים מקצווי ארץ. משפחה מאלכוש – בורחים לתל אביב. אפשר להכנס לחללים המתפנים. האוכלוסיה מתחילה להתחלף, יותר איטי יותר דיפוזי.

העליה הגדולה מתחילה ב-49 תימן, ואחכ עיראק – הקהילות הגדולות. מצרים, סוריה,

המדינה מתחילה לבנות בין סלמה לשכונת התקווה. יד אליהו, נווה צהל, לא ביום אחד. מנפים אנשים במקומות אחרים. הפתרון שיקחו אותם מחוץ לעיר. שגם הם ישאו בעול. כל אחד רוצה להיפטר "מהעולה היורד לחיינו".

העירייה היא ימין. ציונים כללים. 1950 פעם ראשונה שיש בחירות עירוניות שכולם מצביעים. הימין מקבל רוב. הש.ב. עושה את הסקרים הפוליטיים. דיווחים של השב לממשלה למה העולים הצביעו לרוקח ולא למפאי – ההסבר הוא כי הם נותנים שירותים יותר טובים מכס. ועיריית תל אביב מבינה שהיא צריכה לתת להם מעט ולקבל הרבה.

על איכלוס רצועה מספר 2: יד אליהו

ארנון גולן, ראיון:
"איך התחיל יד אליהו? ב-1944 חילים משוחררים. הבריטים מקצים את הקרקע, רסקו בונים.
רוצים תעשייה ומסחר. הרבה גורמים שרואים שאפשר לקבל במחיר זול והם יפתחו לטובת הציבור ולטובת עצמם."

האיכלוס של רצועה מס' 3: אתני אתני

מתוך ראיון עם פרופ' ארנון גולן, מראיין: ניצן כהן
"בתל אביב באותו נקודת זמן יש 20,00 פליטים יהודים. ועיריית תל אביב צריכה לעשות איתם משהו. שמו אותם במבני ציבור בתי כנסת, עיריית תל אביב מקימה מאהל בגן מאיר של היום, חלקם מאוכלסים בכפרים ערבים קטנים יותר שהיו באזור כמו ג'מוסין שיח מוניס. לכפרים הערבים יש יתרון אחד. אם אתה מכניס יהודי לכפרים ערבים – הבעלים לא ידרשו אותם אלא זה יבטיח שהערבי לא יחזור אליהם. אין עוד מדיניות בעניין הזה בטח לא במרחב תל אביב. במרחב תל אביב הוא מנוהל ע"י עיריית לל אביב. הממשלה עסוקה בנגב, ירושלים, צפון. תל אביב כבר אובטח, והשבועיים שבין כיבוש סלמה לכניעת יפו כבר מתחילים להכניס יהודים למרחב הזה. האוכלוסיה הזאת הם אנשים שאיבדו את הבתים במלחמה, נכנסו פנימה.
ואז נכנס עוד גורם – מאי 48 מגיעים גלי עלייה. עדיין לא המזרחים. והסוכנות היהודית מגיעים להסדר ששני שליש ילך לסוכנות ושני שליש לעירייה.

העירייה מכניסה תושבים. והסוכנות מביאה יוצאי אירופה מקפריסין והאזור מתאכלס – מתחיל לחיות. יש צרכים. רוצים פרנסה. עירית תל אביב לא רוצה את העולים החדשים – אבל היא רוצה את הקרקעות. גם רמת גן. יש להם כל מיני חברות בניה. חברות מפלגתיות. רואים הזדמנויות. במלחמה מתחרש שינוי דרסטי. והשטח הוא נמצא. הוא שם. יש תקופת מעבר שכל אחד רוצה לקחת נתח. מתוך הנחה שתגמר המלחמה תיווצר מדיניות שונה. חלק מהאוכלוסיה פולש, חלק איכלוס מסודר. הפולשים בדרך כלל מקבלים אישורו בדיעבד. יפו הערבית נועדה היתה להיות במדינה הערבית על פי חלוקת המדינה.

בסלמה הם ידעו שהם יהיו במדינה יהודית, הם חיו לא בשלום ואהבה עם השכנים היהודים שלהם. אבל התפרנסו אחד מהשני. התודעה הלאומית אז אינה כפי שאחרי 1948.

בני אדם נכנסים לבתים. צריך מים. פרנסה. הילדים צריכים חינוך. בעל חנות מכולת מדרום תל אביב. עולים חדשים. מחנות פליטים שהיו חלקם מאורגנים חלקם באמצעות מפלגות פוליטיות. מפלגות רוצות שיבחרו עבורם – ההסתדרות פותחת סניף. הרבה יוצאי אירופה ומזרחיים שכבר מעורים בארץ. חלקם התבססו. האוכלוסיה הראדונית איננה מסכנה – הם מארגנים וועדים משלהם. זה מרגיז את עיריית תל אביב. עיריית תל אביב יש לה בעיה עם זה. הם גובים מיסים. מנחם חגי ראש הוועד של הפליטים הוא גם עובד עירייה והוא נלחם את מלחמתם. נוצרת מערכת יחסים, המחלקה שמטפלת בנושאים האלה היא מחלקת הפיקוח העירוני. זה עד מאי 1949.

על השטחים החלקאים העירייה רוצה לעשות פרצלציה כוללת. אנחנו רוצים לבנות בתים טובים יותר בשבילם ובשביל זוגות צעירים". עוד על איכלוס של רצועה 3: עמוד 54 מתוך הספר של טל שמור.

עדינה: אז פרסמו שכונת התקווה מי שרוצה יכול לקנות לו חתיכת אדמה ולבנות. זה בית שלו, בית פרטי, אז הרבה התלבשו על זה.

רחל: אני אומרת פה זה היה מרכז. למה היה הכול פרדסים והכול קוצים [...] שהשנים שעלו זה התפתח ובאו אנשים סוחרים. זה היה הכרמל [...] קראו לזה עיר הפחים [...] הכרמל [...] הצריפים שלהם וכל זה. חארת אלטאנאק היו קוראים לזה [...] חארת אלפחים [רצף של שכונות פחים יהודיות וערביות שהיו קיימות על הגבול בין יפו לתל אביב] [...] בכרמל [...] כולם באו משמה לכאן [...] ובנו וחנויות. היה מקום מרכזי [...] אז כל אחד שאל [...] וגם היו כאן אנשים חשובים. כמו שהרב סודרי, הרב עוזרי [...] כמו מנהל ספרדי. כמה תימנים היו פה, הרבה הרבה. אז הם חיפשו מקום איפה שיש גם תורה גם כלכלה ובגלל זה התקווה משכה את האנשים.

שוב מטל שמור, עדות מעניינת על חילופי האוכלוסיה בין אשכנזים ומזרחים בתקווה

119-120). עם הגעתם של המזרחים לאזור, עזבו האשכנזים שגרו שם. רחל פירטה: "היו הרבה אשכנזים בתקווה: היה קיוסק על ידנו [שהופעל על ידי] אשכנזיה. יש את הבית כנסת עוד עומד, יש מעט ציבור [...] לפעמים יש את הבית כנסת אשכנזי ממול אז הם מבקשים שיבואו עשירי [למניין]. אבל היו פה הרבה אשכנזים [...] הכול היה להם פה, אבל הם עזבו". דליה הסבירה שהאשכנזים גרו בשכונת התקווה עד 1948, אבל משראו שספרדים עברו לגור שם, הם עברו לצפון תל אביב. לדבריה, הם לא רצו בשום אופן להתקרב אליהם. מזל, אחת מחברות בית הקשישות, חידדה: "כמו ערבים שונאים אותנו".



גדלתי בשכונת יד אליהו בדרום תל אביב. מיזוג הגלויות וכור ההיתוך הכי גדולים של מדינת ישראל ושל החברה הישראלית בשנות ה-50 וה-60.

בכיתה שלי היה ילד שאבא שלו היה חבר כנסת, ילד שאבא שלו היה סמפל"ל המשטרה, ילדה שאבא שלה מכר ג'ינסים מוברחים בבאסטה מאזבסט בתחנה המרכזית הישנה, וילד שאבא שלו מכר ברוחב לה גארדיה פלפל אותו הכין על פה לא היו לנו סמארטפונים ומשחקי מחשב ולהורים שלנו לא היה קו טלפון בבית. לא היו לנו אופניים חשמליים ולהורים שלנו לא הייתה מכונית.

לא טסנו לחו"ל, לא הייתה לנו טלוויזיה, ובחופש הגדול ההורים לקחו אותנו במשאיות ובאוטובוסים מעלים עשן לחוף הים. לא היה לנו...ולא היה לנו...ולא היה לנו...

אבל היה לנו האחד את השני, שיחקנו המון ביחד והיינו מאושרים. מאוד מאושרים.

בצילום: כיתה א' ראשונה ואני בצילום עם המורה חיותה. אתם מוזמנים לנחש. (לנחש מי אני, לא מי המורה חיותה...)

15 Comments

יד אליהו, ילדי שנות הארבעים והחמישים > אסתר וינר
July 12, 2020 at 9:38 AM

אמיר השל: בן השכנה, גדל איתנו באחד מן השיכון הסקוטריאלי: " שיכון המומחים".

שלושה בתים נבדלים, בחור שדה טובי, בסתנו הענב זה תמול עיי זבלואי -שהשתמר ביפון. מול גבעת "בטיחי" על שיקמוניה העבותות, העתיקות, משונות העבר המניבות וקני צפעונים רוחשי חיים "זכני", חגיגות, כשאנחנו כבר בגיל הכתאות (לקראת ה"ריבחות" אפילו) לאחר עשרות שנים בות מאז בגינו את השיכון- ביאסיר הפלגי "הראשון -יוצא הישינן "!!!!

כמה מילים על הרקע למיתחו של "אסיר פל"י", בנדוק מניין נחל את הנטייה הקרימילנית: לעונם של קרימינלוגים שמהם יש בשפע.

אמיר גדל להורים מקפידים, על כללי התנהגות נאותה ועל ערכים אבא עורך דין העמל עד ערב, אם אשת חינוך.

אהבתי לצפות במשחק הגולות ששיחק לבדו (בשעה שהוקבעה לו לפי משמעת הבית לא היו חברים בחצר)- בידיו הדייקניות הפכה מקשת האדמה לישולחן ביליארד.

שגינו- היו רעב ככולם יהודים שהגיעו לארץ מתוך בחירה ואידיאלים, כולם מומחים בתחומם. בכירים, מנהלים ומנהיגים בתחומם שבחזו להגיע לכאן כדי לתרום מהכשונות שלהם לבניית מדינה חדשה, טובה יותר מכל אשר הכירו בארצות המוצא שלהם- מזרח מערב.

(הרדית הוטבות, היתור המרחחות- משום מה יושבו על ידי וותיקים, שרשיים בעלי עמדה אצל הרשות והפוליטיקה... באזור שלהם - דובר פולנית וגרמני ששון חל כל כך התערבבו בעולים עברום נבנה הישכון).

חנה תהיה גדולה- מה בכל באת ברקע הישכין' שהנציח מקרבו מי שיהיה לימים אסיר בית סוהר הראשון בתולדותינו?

ובכן.

מלבנו הגיע הדיר חדד קצין שעמד בראש המערך הרפואי של בתי הסוהר והיה רופאו האישי של הפורר אייזמן.

בשנות אלו- זוג שתקני תאסורן שאך זה הגיע מפלגין. נתן מיזלר (אפרים קישון אהב אותו בסרטיו)שביתם אתי הגניגית השופעת מהתנועה היתה לבמאת ומנהלת "בית צבי". הייתי צופה מחדר הילדים בקומה הגבוהה לשישי השחקנים החמדים ערס סנסטים ימים שלמים. השחקנית היסרה מהלכת, משגבת, בעירום כ שרק תלתלה השחורים השופעים עטו על גופה הפחור.

שכנם, סאלי ארטוס ארץ- מהנדס אירונאוטיקה הגיע מאנגליה כדי לעמוד בראש מערך החינוש של חיל האויר (מזכר בספרו של יפתח פסקוורל). לבסור קרא ידן.

פליקס מיר - אביו של מיקי מירז רשות השידור -

מהנדס מים שהגיע מבודפשט כדי לעמוד בראש מחלקה בתהיל ובנה משך שנים לבראזיל תשתיות מים. בשמנו.

בשנותם -דיר בלוסקי ויוולט (שגנה נהדרת) שהגיעו מגרפת- הורים לשייקה- פרופסור בית הספר לרפואה באוני' תל אביב.

יונה וזרמלה זרקי- זוג זעיר נציני שנסע בעליצות עד וספה עם סירה יחד עם מלב הסנאצור "יהובי" התביב-

הגיע מפרץ - הוא אחד מבניו הקולטנו הקולטנו הרקומנטי המעולים, הגב זרקי- מורה נערצת לצרפתית מתיכן גאלה שהיתה מורתי ביערני ט (הארגון השיטתי הייחודי לה להתמודדות עם הדקדוק הצרפתי-ישרת אותי עד זה לא מכבר בהתמודדות עם לימודי הליטיני: נכס נדיר שסייע לתביר ללימודים בקורס). אומר, שמאז התיכנן לא למדתי צרפתית עד

עם וסנה חזרהאנה צרפתית שרכשתי בשעוירה משירת אותי היסט

היתה לה כביעות עין ללקיות למידה טיורלונגוה- בתנשים שסורם ידעו על כך

מאינזנבל- כירות הרעול השלמית אז-הגיע עיוטמי מסתור משהו, אוראל גיא - עיוטמי בכיר בייצעות אחרותית-

חזר למולדתו ונפטר בה בגיל מפלג ביותר ושבע עליות.

רפי גיא - כבס- נוכח אותה להקת חיל הים. מדי ששי נשענו מחדר צילוי גיטרות חשמליות, מעולם אחר עתידני משהו (בשכונה הכירו רק כלים בורגנים)טאסאפו אליה נגרים מכל רחבי העיר וכולם נכאבים זוהרים בשמי התרבות הישראליים. מיכאל תפוח (מיערני ט), שלמה ארצי הילד,

מתחם זילברמן.

אבא של טיוט גרין (טיוט בן כיתתי יפה התארר והכשרינו שפיסקוב לא היה מסוג להכיל אותו) בן דודו של בן גוריון-

הגיע מפריז כדי לעמוד בראש מערכת העיתון הצרפתי.

לפתחו של השכן שלנו הפרופסור בני קרץ- הגיע בקביעות עלם ביישן ועדין וחזקה לישעור בתורת מוזיקת הגיטא: אריק איינשטיין , משלשית גשר הירקון, הגיע מאנגליה כדי לייסד את המחלקה למזיקולוגיה באוני' בראלץ.

אחד ממוחי הנאז הראשונים והיחידים בארץ.

צילוי פסטורה הבורמרים של איונו הקשישה מילאה את חלל השיכון (אבא אמר תמיד- שיש לגברת הקשישה זיכרון מציף) זכורת תמיד לחזור בדיוק עד אותו זיוף).

הרמן וייצינגר- הגיע מאלזס לורין - כנער לחם במחתרת האלזסית. ניצל בגתב הבריחה המסאון בפריסאים ב הרבח וולטר בנימין. היה מנע הביתה רק בסופי שבוע תמוש בקסדת הקדוח משהה חלץ לישראל- היה חלם נפס... היה מנהלו של חברת התעופה הוותית : כך זכיתי לקבל באופן שוטף לוחות שנה מורביים מכל חברת התעופה בעולם מה שהקנה לי-בארץ הנהייה והקרתנית של אז- ידע על אמתת העולם סיונית, יפנית,

תקליטים מוזיקת עולם מלאי שמחת חיים ועוורים- בנינים - המוזיקה הקלאסית הכבדה חזקנה שבבית.

בית מלא עושרי בתרבויות עולם, בשפות - צרפתית, גרמנית אלזסית וכן- גם עווית: האישה "יוטשן" ניצלה כלדה מהשואה הגרמנית בשבדיה.

טו ב' קיטוניאד- דרשות החיים מאלמנת אחיו לקחת הפסקה.



Group by Barak Noy

שכונת עזרא/התקווה/כפיר/וכפר שלם/הארגזים

Public group · 1.7K members

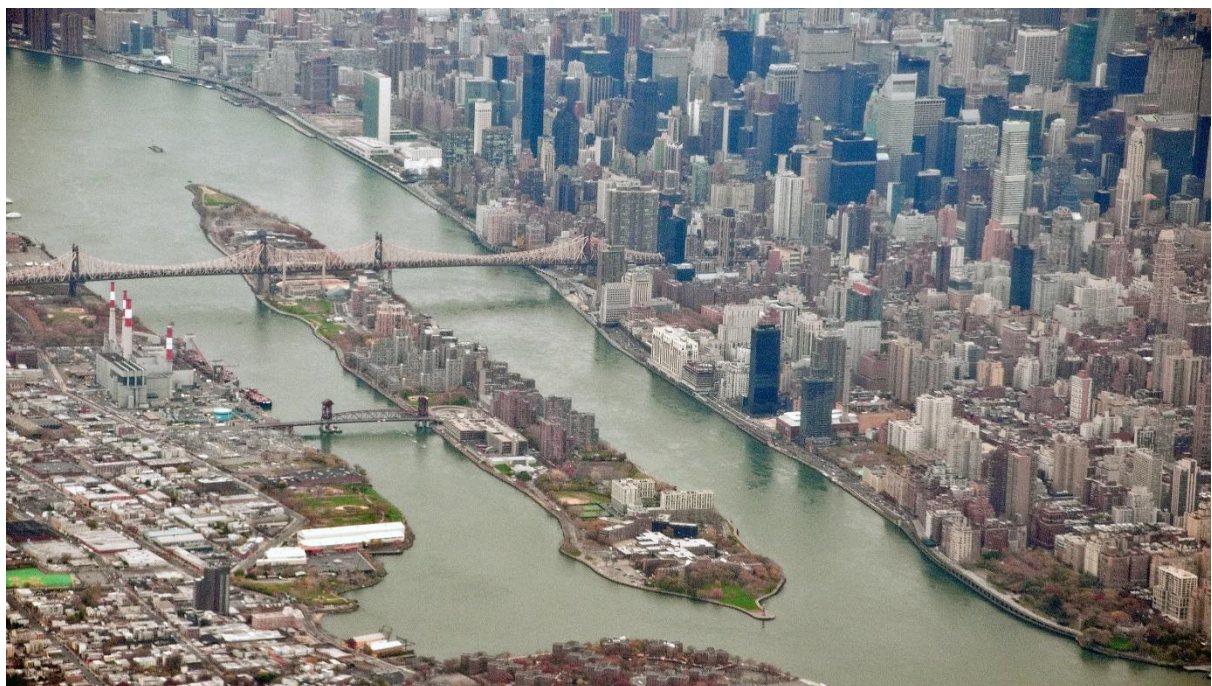
Join group



תזה

רובע של מטלות ציבוריות: בעיקר קליטה של אוכלוסיות מוחלשות בהקשרים משתנים.

רובע 9 התפתח במהלך השנים כרובע מגורים מובהק עם ריכוז ניכר של דיור ציבורי. (לזר 2:2010)



חלק שני: העיר הכחולה

מזרחיות: אתניות בתיאוריה עירונית:

לקריאה של ווקאן להמשיג את החוויה העירונית על הרצף שבין ה"גטו" ל"שכונת המהגרים", חיסרון מרכזי: גישה זו מתייחסת לקטגוריות הסוציולוגיות כקטגוריות סגורות ובוחנת את התהוותן למנגנון עירוני – הגטו או השכונה האתנית. כך היא איננה מאפשרת לנו לתעד ולנתח את האופנים בהם העיר הפכה להיות מכשיר להבניה של קטגוריות חברתיות. אחת הדוגמאות לניתוח אשר חוזר למרכזיותה של העיר ביצירת הקטגוריות – מופיעה במחקרו של סודהיר ונקטש (Venkatesh:2006). ונקטש, פותח את ספרו ביומו הראשון במה שלימים יהפוך להיות שדה המחקר שלו – פרויקט הדיור הציבורי על שם צ'ארלס טיילור בשיקגו. ונקטש מגיע לשדה כשהוא מצויד בשאלון סוציולוגי כחלק מצוות מחקר של פרופ' וילסון. הוא לא ידע שביום זה המתיחות בין שתי כנופיות מגיעה לשיאה וכולם ממתינים להתרחשות אלימה שתפרץ בשיכונים. זאת המציאות לתוכה הוא מגיע. הוא מייך נתפס על ידי אחת החבורות שכל חבריה שחורים ונכלא בקומה הרביעית של בניין נטוש למחצה. חברי הכנופיה לא ידעו מה לעשות עם בחור צעיר ממוצא הודי, דובר ספרדית שוטפת אשר מגיע בתואנה שהוא מקיים מחקר. אז הם המתינו למנהיג הכנופיה. כשזה מגיע הוא מבקש מונקטש להקריא בפניו את השאלון איתו הגיע כשאקדח מכוון לרקתו. מי אמר שאנתרופולוגיה אורבאנית לא יכולה להיות שאלה של חיים ומוות. וונקטש מקריא: איך זה מרגיש להיות שחור ועני (how does it feel to be black and poor). חברי הקבוצה גועים מצחוק. ונקטש מנסה לתקן את עצמו סליחה, הוא אומר, איך זה מרגיש להיות אפרו-אמריקאים ועניים. הצחוק מסביב רק גובר. ונקטש לא מוצא מילים. או לצורך דיוננו כאן לא מוצא קטגוריה. והוא מבקש את עזרתם – אז מה המילה הוא שואל? התשובה פשוטה ומפתיעה. ניגרו³ (Negro). האפרו אמריקאים הם מסבירים לו גרים בפרוורים ויש להם שני ילדים וכלב. אנחנו גרים בפרויקטים הציבוריים. אנחנו ניגרו. זאת אומרת ההגדרה האתנית היא תלוית חוויה

³ בדיון המתנהל בעברית כמובן שאנחנו נתקלים כאן בקושי. מה הוא הניגרו בעברי? האם כושי? שחור? גם לצורך דיונו זה אני מתקשה להחליט ומשמרת את ההמשגה שלהם. ניגרו.

עירונית. הקטגוריות השונות נוצרו במרחבים עירוניים: בפרוורים, במרכזים העירוניים או בסלאמס.

גם בהקשר הישראלי ראוי להדגיש: הזהות המזרחית, כמו גם האשכנזית התהוותה במרחבים העירוניים. המזרחיות נולדה ונבטה בשכונות, בעיירות הפיתוח ובמקומות העבודה. בטרם המפגש בערים בישראל לא היו יהודים יוצאי תימן, מרוקו ועיראק – בני קטגוריה אחת. וההיפך, לעיתים התחוללו מתחים רבים בין קבוצות אתניות אלה. הערים (Aharon-Gutman:2009) ומקומות העבודה (אסנת:2004) היוו מכשיר רב עוצמה ליצירתה של קטגוריה אתנית חדשה – מזרחיות. כך גם לגבי האשכנזיות. כזהות אתנית מובחנת המעוגנת ומתבססת במרחבים עירוניים בישראל. בספרה "צפונים" בירינבויס-כרמלי (2000) מתארת את התהליך החברתי, המוסדי והפיזי שבשיאו מוקמת שכונת הדגל של האשכנזיות – רמת אביב. בירנבויס כרמלי מביאה אתנוגרפיה של חיי היום יום בשכונה ובכך מאפשרת לנו להבין זהות אתנית כשהיא מתהווה ושזורה ביום יום העירוני. אביאל (1979) מקיימת מחקר דומה בשכונת התקווה של שנות ה'70. שתיהן מאירות את העיסוק בזהות אתנית באור חדש – זהות אתנית אינה אלא סך כל היחסים בין השכנים, תרבות הצריכה, אופיו של בית הספר, של בתי הכנסת, קיומם (או אי קיומם) של וועדי שכונות וכוחם של וועדים אלה. פרספקטיבה זו של המחקר הן אודות אתניות והן אודות עירוניות ובעיקר ביחסים שבין השניים דורש חקירה נוספת. אופציה חדשה להתבוננות על היחסים בין השניים עלתה בראיון שקיימתי עם אילן גילאון, תושב אשדוד. בראיון עם חבר הכנסת אילן גילאון הוא סיפר לי על ילדותו בשכונה באשדוד. למרות שהוריו של גילאון היגרו מרומניה, הם התקשו להידחס לקטגוריה "אשכנזים". גילאון, טוען כי החיים בשיכון היא המשמעות של מושג המזרחיות, ואם כך, הרי הוא מזרחי לכל דבר ועניין. זאת אומרת לשיטתו החיים בשכונה ועוד יותר מכך בשיכון עם קבוצת מעמד מסוימת היא העיקרון המחולל שלתוכו נובט הרגש השכונתי ועוד יותר מכך העירוני. השילוב הייחודי שבין המוצא האתני והשייכות לקבוצת המעמד מייצרים זהות עירונית המבטאת את השילוב החד פעמי המדובר. תראי אותי, אני אשדודי, הוא אומר ומעניק לי כתשורה צנצנת ריבה שרק בעצמו. דברים אלה מייצגים כיוונים חדשים למחקר אשר מזהים בשכונה ובעיר בסיס להגדרה חדשה של אזרחות שמידותיה הם גבולות העיר (urban citizenship) ונדונים בהרחבה במדעי החברה בשנות ה-2000.

א. העיר הכחולה: ימין (לאומי), פועלי, דתי

פועליות:

ימין:

מתוך המאמר של ארנון גולן על הבחירות בתל אביב בשנות ה-50.

"בתל-אביב-יפו, המטרופולין הראשי של מדינת ישראל, התחולל מאבק איתנים בין מפלגת השלטון, שראתה בשליטה במועצת העירונית צעד חשוב בהרחבת ההגמוניה שלה במדינה בכלל, לבין מפלגת הציונים-הכלליים, שביקשה לשמר את מעמדה הדומיננטי במועצת העיר וראתה בו בסיס לכוחה הפוליטי ברמה הלאומית. שיאיו של המאבק היו מערכות הבחירות בשנים 1950, 1955, 1959, ומבחינתה של מפא"י רק מערכת הבחירות ב-1959 הוכתרה בהצלחה" (2010:82).

מדגיש את כוחה של תל אביב שיכלה להתחרות במתן שירותים לתושבים.

"במרס 1949 היה דיון במועצת עיריית תל-אביב אם יש לאפשר לתושבי שכונות יהודיות ותיקות, שסופחו לא מכבר לעיר, להשתתף בבחירות העירוניות. רוקח תמך, דרש משר הפנים להסדיר זאת חוקית ונענה בחיוב" (2010:84).

לעומת זאת, בקרב 'הגוש האזרחי', עם הקמתה ב-1948 של מפלגת הציונים-הכלליים, חל תהליך של התלכדות. בניגוד לפיצול ששרר בתקופת המנדט, ב-1950 היה 'הגוש האזרחי' מאוחד תחת מטרייה פוליטית אחת וגיבש סדר יום שבמרכזו ביקורת חריפה על המדיניות הכלכלית של הממשלה. בתל-אביב התייצבו הציונים-הכלליים לבחירות

ברשימה בראשותו של רוקח. 23

שיעור ההשתתפות בבחירות היה גבוה ועמד על 82.4%. הציונים-הכלליים, שזכו ב-31% מכלל הקולות, קיבלו 10 מושבים במועצה העירונית, לעומת 23 מצביעים עבור סיעת ההסתדרות, שקיבלה 7 מושבים. תנועת החרות זכתה ב-4 מושבים והיתה לשלישית בגודלה במועצה.

רבים מקרב תושבי שכונות הדרום של תל-אביב והעולים החדשים שיושבו ביפו הצביעו עבור יריביה של מפא"י, מה עוד שקרוב למחצית חברי ההסתדרות באזורים אלה הצביעו עבור הציונים-הכלליים ו'חרות'. שיעור הצבעה גדול עבור מפלגות הימין היה גם בקרב תושבי שכונות ותיקות בצפון העיר, שם התגוררו חברי ההסתדרות. 35

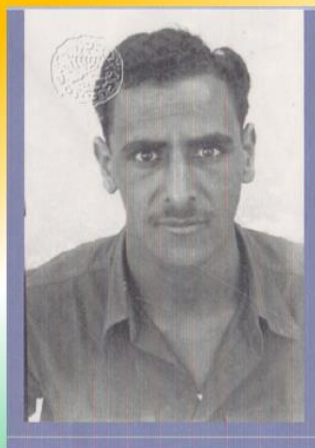
"חברי קבוצות האוכלוסייה החדשות, שנכנסו למעגל הבוחרים, התגוררו ברובם בדרומה של תל-אביב וביפו ונחשבו לבעלי תודעה פוליטית מוצקה פחות מתושבי השכונות המבוססות יותר שבמרכז העיר ובצפונה. על כן נותרו במשך כל התקופה הנדונה יעד מרכזי לתעמולת הבחירות של מפא"י. אלא שנדמה כי בחוגי מפלגת השלטון הגזימו בהערכת יכולתם להשפיע על דפוסי ההצבעה שלהם. גם חדירתו של סדר היום הלאומי למערכות הבחירות המוניציפליות לא תמיד היה לתועלת למפלגת שלטון".

רק ב'59 מפא"י עולה לשלטון בתל אביב.

מהראיון עם טוביה סולמי:

"מועדון הנוער בני יהודה, ברמה הארצית. הם היו יהודים לאומיים. לא סוציאליסטים ובאופן התחברו לרוויזיוניסטים. ז'בוטינסקי היה אורח כאן. ובכלל המועדון שלהם היה מועדון לאומי. הם לא הכירו דבר אחר. והם מתארגנים כאן וכל פעם קולטים גל נוסף".

גד סולמי נידון ב-1947 ל-15 שנות מאסר



גד סולמי
איש האגף בבית הסוהר הבריטי.
(צולם בידי שטמאל חיל)



הפעילות היתה כמובן סודית ולא
הצטלמו, אך לפנינו תמונתה של
גאולה סולמי, שהתגייסה במועדון
"בני יהודה" ללח"י ועברה
אימונים ב"יער" שליד "הגבעה"

מקרה מבחן, שכונת התקווה

מתוך הראיון של סולימני (ראיון שקיים ניצן כהן)
הסיפור מהזווית של הגבעה.
היסטוריה ארוכה של הסיפור המזרחי – הסיפור התימני.

טוביה סולמי: "אתה לוקח מהתימני את התרבות שלו – הוא לא יכול לחיות. התימני זקוק לתימנים. הם יריבו – אל תטעה. אבל הם יהיו ביחד. אין אצל תימני שהילד שלו לא ילך למורי. הוא ימות ברעב אבל ילך למורי. היו מקימים בית כנסת שהוא גם תלמוד תורה.

לפרק על שכונת התקווה (אם יהיה)

הראיון עם דוד נעמה
הראיון עם אליצור ראובני
ההורים. התרבות. עוני מבחון, עושר מבפנים.
הסיור עם שאול ביבי.
הספר של טל שמור:
מארגן את טענה שלו סביב המושג מלנכוליה ומציע הצרחה בין אתניות מרחב ומיגדר. המלנכוליה נובעת מעצבות שקשורה (לטענתו) בפירוק אתוס כור ההיתוך ובאופק הסגור של קבוצות להשתלבות. (17)
אני חולקת על הטענה הזאת.
בהמשך הוא מביא דמויות של תושבי השכונה, אשר המבוגרים שבהם מבכים בצורה מנומקת את כניסתם של הפליטים לשכונה.
בעמוד 19 הוא מתאר יפה מאוד את הקושי של הקשישות אל מול הפליטים: מדובר בנשים שהתחתנו בגיל צעיר מאוד עם גברים מבוגרים מהם בהרבה כך שיש להן הרבה שנות אלמנות ולכן הבדידות מייצרת פגיעות רבה יותר לנוכח הזרים. בעיקר הן מדגישות את אובדן הצביון היהודי של השכונה. מנגלים ביום שבת ויום כיפור. בראיונות רבים, גם לא אצל טל (למשל בראיון של מזל עם ניצן כהן) דיירים מתארים יצאתי לכמה שנים – ולא יכולתי. הייתי חייבת לחזור. אבל גם החזרה היא כואבת. כי לא חזרו לאותה שכונה.

נקודה שחוזרת על עצמה זאת גאווה שכונתית בשפה. שפה שהיא מחד גבוהה ותקנית עם ח' וע' ומצד אחד יודעים לדבר "שכונה". זה קיים גם אצל סולמי.

כמו בסיפורים רבים גם כאן אזורי ההרשמה ובתי הספר – הם פקטור משמעותי בהבנה של פערים חברתיים (מתחבר גם לסיפור של דודו טסה וצ'יץ).

העזיבה של האשכנזים את השכונה, הבידוד מתל אביב, הוועד העצמאי – כל אלה יצרו תנאים ליצירתו של גטו עירוני – ובהמשך לפריחתה של תת תרבות. מתוך טל שמור

119-120). עם הגעתם של המזרחים לאזור, עזבו האשכנזים שגור שם. רחל פירטה: "היו הרבה אשכנזים בתקווה: היה קיוסק על ידנו [שהופעל על ידי] אשכנזיה. יש את הבית כנסת עוד עומד, יש מעט ציבור [...] לפעמים יש את הבית כנסת אשכנזי ממול אז הם מבקשים שיבואו עשירי [למניין]. אבל היו פה הרבה אשכנזים [...] הכול היה להם פה, אבל הם עזבו". דליה הסבירה שהאשכנזים גרו בשכונת התקווה עד 1948, אבל משראו שספרדים עברו לגור שם, הם עברו לצפון תל אביב. לדבריה, הם לא רצו בשום אופן להתקרב אליהם. מזל, אחת מחברות בית הקששות, חידדה: "כמו ערבים שונאים אותנו".

נושא הפשיעה – בהבנה שלי היה מרכזי הרבה יותר ועובר שינוי ע"י נושאי הנרטיב השכונתי. זה מתייחס לחארקות כמושבת נעורים. הם טוענים שרק מבחון זה נראה קשוח.

אבל במקביל יש דיבור ברור על סמים ופשע של בני המקום. המשותפים לשניהם זה יחס סלחני כי הם הילדים שלהם.

אבל האמירה זה לא מקום לגדל בן ילדים היתה ועודנה. וההגירה היא העדות הכי טובה. הדור שהני בחר לא לגור בה. גם בגלל הסטגנציה בפיתוח. אבל עוד יותר מזה, התופעות מהסוג הזה.

בהוואי השוכנה, כמו גם בסיפורים עליה (למשל ספריו של דודו בוס) חוזרים תיאורים אודות מרכזיותם של בתי קפה בשכונה. בתי קפה אלה היו מחוזות גבריים בלבד. ופעמים התקיימו בהם גם הימורים. בספרו שומר מביא עדות של אישה שמספרת באופן טראומתי כיצד היתה אימה שולחת אותה להחזיר את אביה המהמר הביתה. בבירור

היא אומרת שכספי ההימורים שלו יכלו להפוך אותם לעשירים – אם רק היה משקיע בבית.
כמו אביאל גם שמור מספר כיצד תושבי השכונה נמנעים לצאת החוצה מחשש שיטפלו עליהם סטיגמה.

כדורגל

ביחס לסוגיית הימין:

בבחירות שהתקיימו ב-1950 בתל אביב, הציונים הכללים זכו להישגים מרשימים: מפא"י ירדה מ-33.9 אחוזים ל-23.1 ואילו הציונים הכללים עלו מאחוזים בודדים ל-15.9 אחוזים. (בן יניב 2007:156).

כדורגל:

ב-1971 מתקיימות הפגנות סוערות של אוהדי הקבוצה בשכונה, זאת על רקע פרסום דו"ח המעיד על הטיות משחקים שיטתיות בהתאחדות לכדורגל, ובאופן ממוקד יותר על אי פסיקת נצחון טכני לאור אי הגעתה של הפועל חולון למשחק. פורמן (2008) טוען במחקרו כי זאת הפעם השנייה והמשמעותית ביותר במדינה שבה מחאה בתחום הכדורגל כרוכה באופן עמוק במחאה חברתית בין מזרחים ואשכנזים בישראל.

במאמרו (2014), אודות ההקמה של האצטדיון הלאומי ברמת גן עומד לונלט על חשיבותם של אצטדיוני ספורט לייצורה של זהות מקומית ואת ערכה הרב בייצור של קהילה, כלכלה מקומית ותיירות



מגרשי כדורגל ברובע 9 1964.

כדורגל זה אירוע של שכונות.

באופן דומה לשתי קבוצות אלה נוסדו בישראל קבוצות כדורגל פרבריות נוספות, בעלות זיהוי מעמדי ועדתי-אתני מובהק, בעיקר באזור גוש דן. בעיר פתח תקווה צמחה קבוצת "הפועל מחנה יהודה" לצדן של "הפועל" ו"מכבי" הוותיקות; בחולון, בשכונת תל גיבורים, נוסדה קבוצת "צפרירים"; בראשון לציון - קבוצת "הפועל שיכון המזרח"; ברמת גן - הקבוצות "מכבי רמת עמידר" ו"הפועל רמת השקמה"; וברחובות - "מכבי שעריים" ו"הפועל מרמורק" (נבו, 2005. (ארז 81:2017)

מכבי תל יצחק

בהתחלה של מכבי תל אביב...שדה ריק. מכבי תל אביב השתמשה בזה כמגרש רק של הנוער אחרי כמה שנים קיבלו מקום אחר. בינתיים הנוער השתלט על זה. ב-35-6 הקימו בארץ את הליגות. אמרו למה שלא תהייה קבוצה תמנית בליגה? באותה תקופה היה ארגון חזק - התאחדות ההתימנים שהוקם ב-1922. לחמו על זכויות התימנים הם אמרו למה הקימו את מכבי והפועל - למה לא נותנים לתימנים. אמרו - אין לכם קבוצה תיקנית. אין לכם קבוצה פורמלית. אמרו - אנחנו נקים את ארגון קבוצת הנוער של הכדורגל. כולם בני דודים. עד שנות ה-60 קבוצת בני יהודה כולם היו תימנים שרעבים מאזור שכונת התקווה. ככה קמה בני יהודה. הם היו לוקחים יוזמה. הצעריים האלה היו מנהיגי הקבוצה. הם התחילו לארגן. ב-1954 היו הרבה בתי כנסת אבל פה זה היה מיותר כי היחסים היו טובים. התאחדו בתי הכנסת ומעולם לא היה ריב - בית כנסת מגדל עוז. התחילה פעילות תרבות וחברה וכדורגל היה רק אחד מהם. גדי סולמי היה המנג'ר האחרון. לא בני יהודה הקימה את המועדון. המועדון הקים את בני יהודה. שושנה דמרי שם. זה היה מועדות שקם לפני קום המדינה בהרבה. בני יהודה הפכו להיות ציר מרכזי בעשייה.

בני יהודה למה? הקימו אותם בפרשת ויגש ב-1936 חיפשו שם. אבא בלי אמר להם מה אתם מתלבטים? אנחנו בני יהודה - ופרשת ויגש - זה המשפט הראשון. מה אתם מתלבטים? כל שנה הם היו עושים את הכנס בפרשת ויגש. יותר מאוחר הפקיעו להם א המגרש הזה. לאן עבר? ליד תחתנת הדלק ברחוב ההגנה....בנו את בית דני שיש להם שותפות בהנהלה, לבני יהודה יש שותפות. בדכ הם ממנים את המנהל. (הראיון נקט וחבל. לדבר עם ניצן על זה.

בני יהודה - שכונת התקווה



נערים תימנים משחקים כדורגל באחד מבתי הערבים שרכשו בשכונת מכבי.
מקור: מצגת טוביה סולמי

תמונה יפה לטענה שלו כי בני יהודה הוקמה מתוך מועדון רחב תרבות רחב
יותר



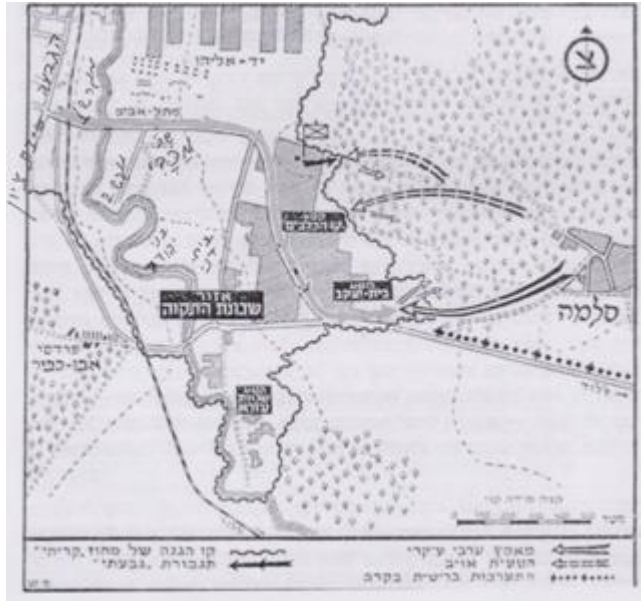
1933, מועדון תרבות בגבעה, הוקם ע"י התאחדות יוצאי תימן בישראל,
היווה הבסיס להקמת בני יהודה. מקור: טוביה סולמי



בני יהודה, 1937. רוב המשתתפים נערים תימנים מהגבעה ושיבת ציון.
מקור: טוביה סולמי



בני יהודה בשנת 1939. צלם לא ידוע. מקור: טוביה סולמי



מסלולי נדידה של המגרשים בהם שיחקה בני יהודה. מקור: טוביה סולמי
 רחוב החרש (1938), שכונת מכבי (1944) מחסני ברמן (1947) כיבוש
 המגרש ההיסטורי (1951)

ב-1936 היו משחקים בשדות שליד השכונה
 אבל ב-1938 התחילו לשחק במגרש שפינתה "מכבי תל
 אביב" בתחתית הגבעה, בין מסילת הרכבת לנחל אילון.
 ב-1944 פינו אותם והם עברו למגרש הריק בשכונת
 מכבי החדשה.
 ב-1947 – עברו לשחק ליד מחסני ברמן, ברח' ניו יורק
 של היום.
 במלחמת השחרור נהרגו ונפצעו 33 מחברי "בני יהודה"

קבוצת "המלח" בשכונת מכבי



צעירים בשכונת מכבי הקימו ב-
1944 את קבוצת "המלח"
ובראשם משפחות צוברי ואלוני.
לאחר שנתיים הצטרפו ל"בני
יהודה".



בכל שנה חגגו את פרשת "ויגש" ב"נשף בני יהודה"



מימין :
מרקו עבוד השוער
ושרה סולמי.

הרומן שהסעיר
את כולם

חברי מועדון "בני יהודה" מפגינים ב-1939 ברחוב אלנבי נגד
"הספר הלבן" והבריטים, בהנהגת "התאחדות התימנים"



רוב המפגינים
המופיעים בתמונה
היו שרעבים מכל
משכונות ת"א
ואלישיב

שכונה קבוצת כדורגל, הפועל כפר שלם, המשחקת בליגה א' דרום.

הפועל רמת ישראל – מועדון הכדורגל של הפועל רמת ישראל, שכונה במזרח תל אביב, לא מפנטז על טייקון שייקח אותו עד הצ'מפיונס ליג. יור הקבוצה, יניב נח בן ה-44, שחקן עבר בקבוצה, "מסתפק" ביעד החינוכי-חברתי של המועדון הצנוע והסימפטי, והוא, להיות אבן שואבת עבור צעירי שכונות דרום העיר. להיות בית שני, מקום בו עוסקים בספורט, מטפחים רעות, פעילויות חברתיות, והכל כדי להמנע מפיתויי הרחוב והבטלה המובילים אל סמים, אלקוהול ופשע.

<https://b2estorage.blob.core.windows.net/media/12/Documents/%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%AA%20%D7%9E%D7%97%D7%A7%D7%A8/%D7%A8%D7%95%D7%97%20%D7%94%D7%A1%D7%A4%D7%95%D7%A8%D7%98/%D7%A8%D7%95%D7%97%20%D7%94%D7%A1%D7%A4%D7%95%D7%A8%D7%98%203/%D7%A7%D7%91%D7%95%D7%A6%D7%95%D7%AA%20%D7%94%D7%A4%D7%A8%D7%91%D7%A8%20%D7%91%D7%9B%D7%93%D7%95%D7%A8%D7%92%D7%9C%20%D7%AA%D7%9E%D7%99%D7%A8%20%D7%90%D7%A8%D7%96.pdf>

מאמר חשוב על קבוצות הכדורגל הללו

במאמרו בוחן תמיר ארז את תופעת קבוצות הכדורגל המזרחיות של תל אביב: בני יהודה (שכונת התקווה) ושמשון (כרם התימנים). בעקבות תקשורת הספורט הוא מכנה זאת קבוצות הפרברים, עמדה מעניינת ביחס למבט באותה תקופה ליחסים בין שכונות אלה לבין הגלעין העירוני של תל אביב.

קבוצות אלה היו חלק מזהות השכונה, ועלייתן וירידתם כרוך ב"קריירה" של השכונה.

"קבוצות הפרבר בכדורגל הישראלי הפכו לתופעה בשלהי שנות ה-50 של המאה הקודמת, בעת גלי העלייה של בני עדות המזרח. תל-אביב הייתה המקור המרכזי לצמיחת קבוצות הפרברים, קבוצות השכונה בעלות הזיהוי העדתי. הקבוצות התל-אביביות היו הדומיננטיות בספורט הישראלי, ובכדורגל בפרט, והיו מבוקשות מאוד, בייחוד מצד בני הנוער שביקשו להתקבל לשורותיהן (נבו, 2005). עקב הקושי להתקבל לחברה "הוותיקה" בישראל (פורמן, 2008) ועקב היעדר רשתות חברתיות שיאיצו את תהליכי המוביליות, העדיפו המזרחיים לתמוך ב"בני יהודה" תל-אביב וב"שמשון"

תל-אביב על פני קבוצות הכדורגל הבכירות של העיר תל-אביב, "הפועל" ו"מכבי", בעלות הזהות והזיקה הממסדית-אשכנזית, אשר נתמכו על ידי מפלגת מפא"י והסתדרות העובדים (פורמן, 2008). מגרשי האימונים של קבוצות הפרבר היו קרובים יותר, והזיקות העדתיות-אתניות חזקות יותר" (תמיר ארז 2017:79)

חלק מן הקבוצות נוסדו עוד בטרם החלו גלי העלייה של שנות ה-50, אולם בעקבותיו גדלו השכונות שבהן נוסדו הקבוצות, ועמן גם הזיהוי העדתי-אתני הבלתי נמנע (נבו, 2005). אחד הניסיונות להתמודד עם מציאות חברתית קשה של העולים היה באמצעות פעילות ספורטיבית בכלל ובאמצעות כדורגל בפרט. הספורט הפך למקור לגאווה ולפיצוי לעולים החדשים משום שהעיסוק בו היה הזירה היחידה כמעט שבה יכלו להתמודד כשווים מול הוותיקים. דבר זה הביא להיווצרות "גאווות יחידה" (פורמן, 2008).

גד סולמי ז"ל, יושב הראש המיתולוגי של קבוצת הכדורגל "בני יהודה", מתאר את הנרטיב של תושבי השכונה הפרברית "התקווה" לגבי הלך הרוח בחברה בישראל של אותה עת וכיצד קבוצת הכדורגל "בני-יהודה" הפכה לחלק מאותו מרקם חברתי-תרבותי של השכונה: צריך להבין שאנחנו היינו העולים 'חסרי ההשכלה והתרבות', מול האשכנזים שבאו מפולניה ונחשבו לאליטות! [...] השחקנים היו תושבי השכונה, כולם היו חברים במועדון התרבות 'בני-יהודה', ובקהל היו גם נשים של השחקנים ואנשי השכונה [...] הנהלת מועדון התרבות השכונתי ניהלה גם את מועדון הכדורגל. (סולמי ז"ל, 2013). (ההדגשה שלי - א"ת) כחלק מאותו מרקם חברתי-תרבותי חגגו יחדיו תושבי השכונה ימי הולדת לתושבים, ילדים קיבלו שיעורי עזר לימודיים, ונערכו נשפים ומסיבות, מה שחיזק עוד יותר את הקשר בין קבוצת הכדורגל לשכונה. אט-אט הפכו האירועים הספורטיביים והמפגש באצטדיון השכונתי לציר מכונן של זהות עבור אוהדי הקבוצה (סולמי, 2013). (ארז 2017:90).

החוסן הקהילתי, כחלק מהמרקם החברתי-תרבותי בשכונות "כרם-התימנים" ו"התקווה" עד שנות ה-80 של המאה הקודמת, הוא שתרם רבות לכך שאותן קבוצות פרבר בכדורגל הגיעו להישגים ספורטיביים מרשימים במשך כמה עשורים. הידלדלות האוכלוסייה המזרחית בעלת הזהות המעמדית והעדתית-אתנית בשכונות, בסופן של שנות ה-90, היא שהובילה לדעיכה המלאה שחוותה "שמשון" ולדעיכה החלקית שחוותה "בני-יהודה". במילים אחרות, השערה זו מציעה לראות את אורח חייהן של קבוצות הפרבר "שמשון" ו"בני-

יהודה" כמושוואה הפוכה, המתארת תהליך שבו כאשר השכונה הייתה בשפל וסבלה ממצוקות חברתיות וסוציו-אקונומיות רבות, קבוצות הכדורגל האמורות פרחו מבחינה ספורטיבית. (ארז 2017:85)

האמת על כרם-התימנים [כותרת – א"ת] ... [אין לילדים מקום למשחק כמו פינות שעשועים והגנים הנמצאים בשאר חלקי העיר] ... [נראית בעיני מבקריה כשכונה לא 'תרבותית'] ... [הבילוי היחיד בכרם-התימנים הוא הכדורגל]. [ההדגשות שלי – א"ת] (דבר, 1961.2.26) (הילדים של 'התקווה' חיים משבת לשבת) [ביטוי למשחק הכדורגל המשחק משבת לשבת – א"ת] ... [אבל אין ילדים בשכונת התקווה. ישנם רק תינוקות –מבוגרים] ... [כי בצפון תל-אביב אוכלים הילדים בננות. בשכונת התקווה – הם מוכרים אותן]. [ההדגשות שלי – א"ת] (מעריב, 1966.3.11)

בריאיון עם גד סולמי (שם-אור, 1970.9.11) הוא מתאר את החוסן הקהילתי ואת המשפחתיות המאפיינים את קבוצת בני-יהודה, ועומד על הזהות הפרטיקולרית של השכונה ועל הזיקה שהייתה בינה לקבוצה: כדורגל הוא עניין משפחתי – ולא רק מבחינת הרגשות החמים] ... [קבוצת בני יהודה סיפקה להם] אוהדי הקבוצה, תושביה השכונה – א"ת] את מפתח היחיד להידברות עם שאר האוכלוסייה כשוויים אל שוויים] ... [שכונת התקווה נתנה לקבוצה את כל הכבוד המזרחי הראוי] ... [ההדגשות שלי – א"ת] (ארז 2017:90)

אצטדיונה של "בני-יהודה" היה בשכונה עצמה. במהלכן של שנות ה-70 וה-80 נדדה הקבוצה לאצטדיונים אחרים, בעקבות כמה מקרי אלימות של אוהדיה, עד אשר המשטרה קיבלה את בקשתו של ראש עיריית תל-אביב, שלמה (צ'יץ') להט, אוהד הקבוצה, לחזור לשחק בשכונת "התקווה" (מעריב, 1974.5.23). נוסף על כך, האצטדיון בשכונה זו הפך לסמל המאבק נגד מצבן של שכונות הפרבר בתל-אביב, כאשר שימש מוקד למחאה ולהפגנות כנגד הממסד כמה פעמים. בשנת 1956 התרחש אירוע מכונן ראשון בשכונת "התקווה", אירוע שהפך את אצטדיונה הביתי של קבוצת הכדורגל "בני-יהודה" למוקד של הבעת מחאה והדגיש את הזהות המעמדית והעדתית-אתנית של השכונה: [מפגן נוער] ... [בשכונת התקווה: "צאו ופשטו בשכונות, הכניסו שם אור ותקווה, ועזרו לבני הנוער בפרברי העוני לזקוף את קומתם"] [נאמר על ידי א' שכטר, מזכיר מפלגת פועלי תל-אביב] ... [] [ההדגשה שלי – א"ת] (דבר, 1956.10.21) (על פי העיתון "דבר" (1956.10.26), מפגש הנוער שנערך באצטדיון הכדורגל של קבוצת "בני-

יהודה", קיבץ אליו כ-500,3 בני נוער מפרברי העיר תל-אביב, לשם מחאה נגד מצבן הרעוע של שכונות הפרבר בתל-אביב. אצטדיון הכדורגל, ששימש מקום התכנסות לאותה הפגנה, ישמש גם בעשורים הבאים מוקד חשוב באורח החיים של שכונות הפרבר התל-אביביות.

מרכז קהילתי-תרבותי בלב השכונה הפרברית: המרכז הקהילתי "דני", שהוקם בשנות ה-70 בשכונות גאוגרפית לאצטדיון הכדורגל של "בני-יהודה", היה אחד הגורמים החשובים במרקם החברתי-תרבותי של השכונה ובזיקה החזקה שקשרה בין תושביה לקבוצת הכדורגל "בני-יהודה". המרכז הקהילתי וקבוצת הכדורגל הפעילו תכניות פעילות משותפות, הקשורות בחינוך לערכים דרך עולם הספורט, ויחדיו שימשו מוסד תרבותי עשיר. החיבור בין מרכז "דני" לקבוצת "בני-יהודה" נבע מהאסטרטגיה של נבחר הציבור, וכפי שתיארה זאת העיתונות, גרם לכך ש"בני-יהודה" תמשיך להיות קבוצה בכירה בכדורגל הישראלי, בעקבות הערך החינוכי הרב והחיבור לשכונת "התקווה". באחת הפעמים טען אליהו שפיזר, מנהל האגף לחינוך נוער וספורט בעיריית תל-אביב (דבר, 1971.6.13), כי לא היה ערך חינוכי-ערכי לנערים בשכונת "התקווה" אם הקבוצה לא תהיה חזקה מבחינה מקצועית. אמירה זו והסיוע שקיבלה השכונה לשם הקמתו של המרכז הקהילתי, הדגישו את החיבור של "בני-יהודה" למרקם החברתי-תרבותי בשכונה. (ארז 2017:91)

הקשר לפוליטיקה – גם בגלל אלקטורט וגודל הקבוצה

בשנת 1961 פרסם העיתון "מעריב" (גולדשטיין, 1961.5.31) כתבה שכותרתה "רוצים כדורגל – לא רוצים פוליטיקה!". בכתבה מותחים ראשי אגודת "בני-יהודה" ביקורת על כך שנבחר הציבור מנסים לחבור לקבוצה במטרה מובהקת למשוך בוחרים פוטנציאליים מקרב אוהדי הקבוצה, תושבי השכונה: טוענים ראשי "בני-יהודה" לנוכח הניסיונות המחודשים של המפלגות לתרגם את אהדת שכונת התקווה לקבוצת הכדורגל שלה – לקולות בוחרים... [ההדגשות שלי – א"ת] גודל האוכלוסייה בשכונת "כרם-התימנים", כפי שנחשף על ידי דו"ח שפרסמה חברת "עזרה וביצרון" ב-1994, עמד בשיאו ב-1961 על כ-984,3 נפש, לעומת 473 נפש ב-1991. לעומת זאת, גודלה של האוכלוסייה בשכונת "התקווה" עמד ב-1972 על כ-19,000 נפש (השמשוני, 1972). על פי נתונים של המרכז למחקר כלכלי חברתי בעיריית תל-אביב (2011), עמדה אוכלוסיית שכונת "התקווה" על כ-12,085 נפש ב-2009, כמעט פי ארבעה מאוכלוסיית "כרם-התימנים"

בתקופות השיא שלה, ופי כמה וכמה בתקופות השפל מבחינת גודל האוכלוסייה.

נקודות חשובות:

היוזמה והניהול העצמאים

ההקשר ההסטורי – משחק נגד חיילים בריטים.

החיפוש אחר בית ובניית האיצטדיון.

מחאה

לאומיות

להכניס בהקשר של המועדונים:

רונית מטלון מספרת על אבא שלה פליקס מטלון:

פליקס מטלון צלל לנבכי "השיטה הפוליטית" כבר בראשית שנות ה-50 אירגן את ההפגנות הראשונות של "לחם עבודה", הפך ליועץ של יגאל אלון לענייני מיעוטים אבל פרש מהתפקיד תוך זמן קצר. שימש ככתב של העיתון הצרפתי לה מונד וכמתורגמן באום. החל משנות ה-60 עקר לשכונת התקווה מטעמים אידיאולוגים של הזדהות עם מצוקת המזרחים ופעל פוליטית מתוכם ובקרבתם. בתקווה הוא הקים חוג פוילטי רעיוני שנאש אופי מחתרתי, הסוחר (סאחר בערבית משמעותו בעברית חבר, חברות הרעים שסביב מוחמד הנביא). במשך שנים ארוכות הוציא בטאונים שונים, דו-לשוניים (עבריים צרפתיים). "המעורר", "הדמעורר" ו"קשר" שעסקו בעניין המזרחי. "שנים התהלך אבי, כותבת מטלון, בשכונת התקווה עם איזו הילה של קדושה תמהונית שבשמה מחלו לו על הכל (מתייחסת כאן לקריאה שלו את מלחמת ששת הימים כאירוע קולוניאלי).

ועוד היא מצטטת את אביה אומר: ידידי, אנשי הסוחר, ואני היינו תמיד בזמן ובמקום שנוכחותנו היתה מבוקשת ורצויה. המרכז או המטה שלנו היה פועל תוך כדי הליכה ונסיחה, כמו חיילים בשדה. בתוך ציבורינו היינו חיים, מתפתלים בעוני ובמכאוביו, הוא היה מפעיל אותנו ואנחנו היינו מדריכים אותו על זכויותיו. המרכז שלנו היה

מתאסף באחד הבתים בשכונות ומשלים את דיוניו באחד הרחובות או באחד
מבתי הקפההעממיים בשווקים ובפרוורים.

חלק שלישי: על פיתוח, תכנון והתחדשות עירונית או מה עושים ילדי הפועלים עם הדירות של ההורים?



נפתחה ההרשמה
לסמסטר אביב
מלגה בגובה
8,000 ₪
לנרשמים!

מאז יצא מתוק

השבחת נדל"ן בלימודי שימור

המכללה
האקדמית
גליל מערבי
Western Galilee College

תיאוריה:

בספרו המכונן *social justice and the city*, הארווי (1973), מאיר את העיר כמשאב בפני עצמו, חלק ממה שמרקס כינה כוחות הייצור. כוחות הייצור הם מצבור המשאבים (כמו כוח העבודה, כמו חומרי הגלם) אשר מתנהל מאבק מתמשך על השליטה בהם. מפת המאבק על כוחות הייצור מכתובה את דמותם של היחסים החברתיים ואת דמותה של העיר. ניכוסו של משאב זה מייצר ערך עודף, רווח. בעיר ניטש מאבק על רווחים אלה. ניאו מרקסיסטים אורבאניים קשרו בין מערך הכוחות הכלכלי לסביבה הבנויה. הסביבה הבנויה היא מעין קופסא שחורה באמצעותה המאבק אחר ניכוס הערך

העודף עובר תרגום לשאלות של פיתוח תעשייה, פארקים, שכונות, תחבורה. אורבניסטים רבים מנסים לפענח את מפת ההתפשטות העירונית – התשובה יאמרו להם המרקסיסטים היא שמפת הפיתוח העירונית היא הכרעה של המאבק אודות שליטה במשאבים וניכוס הערך העודף ברגע נתון. הסוכנים המרכזיים במערכה זו הם היזם, הקבלן, הבנקאי, בעל הקרקע (פרטי או המדינה), הפוליטיקאי, הפועל, הנדבן. בכל מערכה פרופיל הסוכנים הפועלים בה משתנה. גישה זו מקבלת תפנית תיאורטית נוספת לאור תנופת הפיתוח של הערים המודרניות במיוחד אחרי מלחמת העולם השנייה. ישראל היא אחת הדוגמאות הקיצוניות אך תהליכי פיתוח אינטנסיביים התחוללו גם במזרח אירופה, בדרום אמריקה, בהודו ועוד. כשהם עדים למגמות אלה הוסיפו החוקרים נדבך נוסף לפיתוח – הפיתוח. הפיתוח לכשעצמו הפך למשאב. בחסות חשיבה זו העיר נתפסה כ"מכונת פיתוח" (Growth Machine). העיר כמכונה המחוללת רווחים. כאשר הכוח המרכזי שהמכונה מייצרת הן התפתחות הערים. השאלה האם העיר "מתפתחת" הפכה לשאלה מרכזית אשר תדמיתה של העיר וסוד קסמה מגולמים בה. במחקר על ההיסטוריה האורבאנית של בת ים מוצא כהן (2011) את תיאורית מכונת הפיתוח כתיאוריה מרכזית לנתח ולהבין את דמותה של העיר בת ים: את צפיפותה, את מאבקי הקרקעות שלה, את מדיניות הדיור שהכתיבה את הפרופיל הסוציולוגי של תושביה. כהן טוען שפיתוחה של העיר הפכה להיות מטרה מרכזית בעיני פרנסיה. פרספקטיבה זו מדגישה את המאבק על משאבי העיר: קרקע, חוף, אחוזי בנייה. המקרה של בת ים מביא את כהן לשרטט דינאמיקה של עיר על סף משבר. מה קורה, הוא שואל, כאשר חומרי הגלם המזינים את מכונת הפיתוח העירונית אוזלים? מה יניע ויאפשר את המשך קיומה של העיר?

להוסיף:

שימור כמעשה של פיתוח.

פיתוח ברקמה בנויה – התחדשות עירונית.

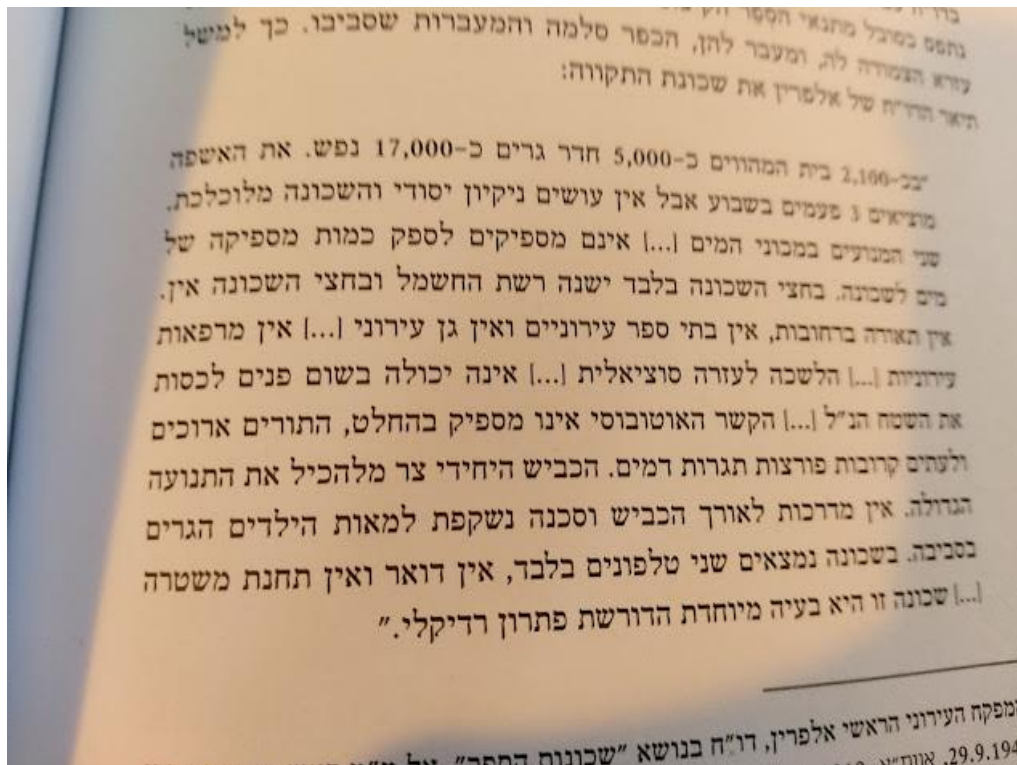
פינויים

מרום טוען כי מצב הדרום והיחסים דרום-צפון הם מהכשלונות הגדולים של מערכת התכנון העירונית. 344

מתוך מרום על ההיסטוריה של הפיתוח של תל אביב:

- בספרו עומד נתי מרום (עמ' 227) על אי השוויון בין שני חלקי העיר. ושגם ברובע 9 האוכלוסיה מגוונת וגם שם פרישת התשתיות לא היתה אחידה בקצב שלה.

- בעשור הראשון - תכנית הורביץ (מתמנה ב1951). הוקמה "וועדה לשיפור השירותים בשכונות שסופחו לתל אביב". אלפרין כותב דוח ומתייחס ל12 שכונות בעבר האיילון. החלק הדרום מזרחי סומן כבעייתיות במיוחד. **הדוח של אלפרין על שכונת התקווה, מתוך נתי מרום עמוד 228**



במיוחד הטרידו את העירייה תברואה בשל מחלות, הצפות, מחסור במים.

1. דור הבולדוזרים: חיסול ושינוי בדרום תל אביב

- יצירה של רצועת חרושת אשר תחצוץ בין תל אביב ויפו. למשל פלורנטיין

- התקווה יועדה להיות ההתחלה המעשית הראשונה של חיסול ממוקד. הורביץ נשען על הצעה של עמיעז: "להקפיא כל בנייה במגרשים הריקים בשכונה ולהפקיעם, להרוס כמחצית מ-3500 החדרים שנבנו עד אז בשכונה ולבנותם מחדש בשטחים בקרבת השכונה בצפיפות נמוכה של ארבע יחידות דיור לדונם". 239.

- אך במציאות השכונה צמחה מהר. המימסד היה עסוק בלעצור את הבנייה ה"בלתי חוקית". ללא הצלחה. אבל התקווה מהווה מוקד של עלייה לרגל מכל הארץ ותוך שלוש שנים היא מכפילה את עצמה. המתכננים צופים בתהליך ומתריעים כי תכניות השיקום הופכות ללא רלוונטיות.

- המימסד העירוני טוען כי הוא מבקש לעצור את ההתיישבות בדרום, אך למעשה מפנה לשם מפונים, חולי דבר וכו' (לבדוק את השנים).

ב-1952 מתקבלות ההחלטות הבאות:

- להקפיא בצורה המוחלטת ביותר את הבינוי הקיים ולאסור כל בנייה נוספת

- להפקיע את כל הקרקעות הפנויות. הנמצאות בבעלות פרטית או מפוצלת.

- להקפיא את הקרקעות החופשיות בסביבה מבלי להתחשב בבעלותן או בייעודן ולהשתמש בהם רק לטובת דילול האוכלוסיה.

- להכריז על השכונות הללו כאזורים מסוכנים לבריאות הציבור ולאסור הכנסת תושבים חדשים בכל האמצעים החוקיים.

התקווה חלוצת "הפינוי בינוי" כפרדיגמת שיקום.

- כבר בתחילת שנות ה-50.

- עיריית תל אביב ממתינה לסיוע "ממלכתי", שלא מגיע.

- נתי מרום טוען שהתושבים מגיעים לתקווה כי אין להם מקום אחר. הסיור של שאול מציע הסבר פנימי עמוק.
- נתי מרום טוען כי תכניות הפינוי הרדיקליות היו אמורפיות, חסרות פרטים וללא רגליים על הקרקע 245
- תכנית הורביץ לא אושרה אך הרעיון של חיסול וקימום משכנות העוני המשיך לרחף מעל קונספציית התכנון גם בשנות ה-60.
- פרישת הורביץ - נסיגת התכנון אשר היה חסר גיבוי עירוני וממלכתי.

2. שיקום במקום חיסול (עמ' 277)

- מרום מזהה את השינוי בדוח מס' 10 שכתבה הסוציולוגית יונה גינצברג (1966): אשר מתחילה לדבר במונחים של אי שוויון עדתי ומרחבי. היא גם מתרה על כך שפינוי לשיכונים לא מניב תוצאות משמעותיות משום שמייד מגיעה אוכלוסיה חדשה בתנאים דומים (תהליך שבמידה רבה קורה עד היום). גינצברג קוראת לשקם את השכונה בצעדים מדודים. עמ' 278
- דוח מס' 20 מאותה שנה גם הוא מצדד בפתרון כולל. ורואה את העיר כמערכת אחת. עמ' 279
- בסוף 1960 מוקמת חלמיש ותהליך הפינוי-בינוי מואץ. אלפי דירות בכפר שלם. אך מרום טוען כי עד מהרה השיכונים אליהם פונו האנשים ראינו את זה בסיור עם שאול - נראו כמו משכנות עוני בעצמם. וחסול שכונות העוני הוליד - שכונות עוני חדשות 283

התנגדות התושבים קיבלה מימדיים ממלכתיים של מרי אזרחי

- פעולות רבות נעשו בחסות כוחות בטחון רחבים.
- המילים מרי אזרחי הופיעו תדיר.
- התושבים טוענים כי יש לפתח את הקיים ולא להרוס. חוזרת הטענה לחוסר שוויון - פשוט תתנו מה ששאר העיר מקבלת. "להיות אב לכל בני העיר". עמ' 244
- במהלך שנות ה-70 מתגבש "ארגון ועדי שכונות העוני בתל אביב יפו". המאבק כלל הפגנות ומחאות בכנסת. 287

- לטענתם תהליכי השיקום נבעו מעליית ערכי הקרקע שהפכו את הדיירים לנטל.
- הגורם שנתפס כאיום הגדול ביותר – היה מינהל מקרקעי ישראל. הוועד טען שהעירייה מסרה קרקעות לספסרים.
- כפר שלם הפך לנקות עימות. מרום מדגים את התורה כולה על כפר שלם עמ' 1-290

ב-1978 מסמך משרד השיכון והבינוי את יער אדריכלים לערוך תכנית שיקום לשכונת התקווה. צוות התכנון מציג (יער: 1978) תכנית אשר מציעה אלטרנטיבה "חברתית" אשר מהווה תגובה לבעיות (הרבות) שתהליכי פינוי בינוי יצרו. הפיתרון כונה "שיקום עצמי" (או שיקום רך) וכלל שיפוץ והגדלה של בתים וכן בניה חדשה. כל אלה תוך הישענות על העשייה של הדיירים עצמם ובהתאם לצרכיהם הספציפיים. מעורבות המימסד על פי תכניות אלה תוכננה להיות מזערית ותבטא בסיוע, הדרכה ארגון והמרצה. היתרונות של התכנית, כפי שהגדירו אותה היתה חוסר תלות של הדיירים אחד בשני. כמו כן תכנית זו לא דרשה השקעות ענק בתשתיות ולא כללה הריסה של מבנים והעתקת משפחות ולכן גם תכניות אלה מהוות חיסכון בפיצויים. התכנית דגלה שבמירה על המרקם החברתי ועל קנה המידה הייחודי של השכונה. התכנית אף הציעה הקמה של כוח משימה בדמות רשות אשר תכלול עובדים קהילתיים, מתכננים, נציגי דיירים ועוד. בביצוע הראשוני הוצע לשפר את חזון השכונה, ולעסוק בניקוז ובביוב ובפיתוח סבבתי. בשלב השני ישופצו בניינים ויוגדלו על פי הגדרות התכנית.

להכניס כאן סריקות מהתכנית.

להכניס את העמוד של עקרונות הרחובות הפזיים

3. ליברליזציה של תהליכי השיקום 327

- עתודות הקרקע של הדרום אשר מיושבים בצפיפות נמוכה מהווים את עתודות הקרקע של תל אביב.
- להט מבקש להחזיר את התושבים לעיר ולהציע אורח חיים ייחודי ואטרקטיבי

- תכנית מזור 329

מתוך ארגון גולן

4. להציע ניתוח במונחי דור המינוף העצמי.

התהליכים בביצרון

תהליכי הפינוי



מתוך מאמר

דור המינוף העצמי: לקראת מפנה בדיון החברתי על התחדשות עירונית בישראל

דפנה לוין ומירב אהרון גוטמן

מדיניות עירונית והיפר פיתוח

4.2

התחדשות עירונית מאוזנת

העיר תנצל את תהליכי ההתחדשות העירונית והציפוף להעצמת איכויות עירוניות ולשיפור המרחב הבנוי והפתוח. תהליכי ההתחדשות יקודמו מתוך תפיסה עירונית כוללת ויקפידו, ככל האפשר, על חיזוק ערכים אדריכליים ואורבניים קיימים. בכלל זה, שימור זהותם וייחודם של מרקמים בעיר, הקפדה על איכות אדריכלית של הבנייה החדשה, שמירת האינטרס הציבורי הרחב ושמירת האוכלוסייה הוותיקה במקום. יפותחו טיפוסים אדריכליים חדשים המאפשרים ציפוף אורבני, תוך הקפדה על איכות המרקם, הסביבה הבנויה ואיכות חיי התושבים.

קווי המדיניות

4.2.1 קידום התחדשות עירונית מתוך ראייה תכנונית רחבה ואינטגרטיבית

4.2.2 התחדשות מאוזנת של מרחבי פעילות ציבוריים היסטוריים

4.2.3 פיתוח מגוון מודלים חדשניים לציפוף, תוך שימור הערכים העירוניים הקיימים ושימור הקהילות המקומיות

שיחה עם רות על תהליכי פיתוח ברובע

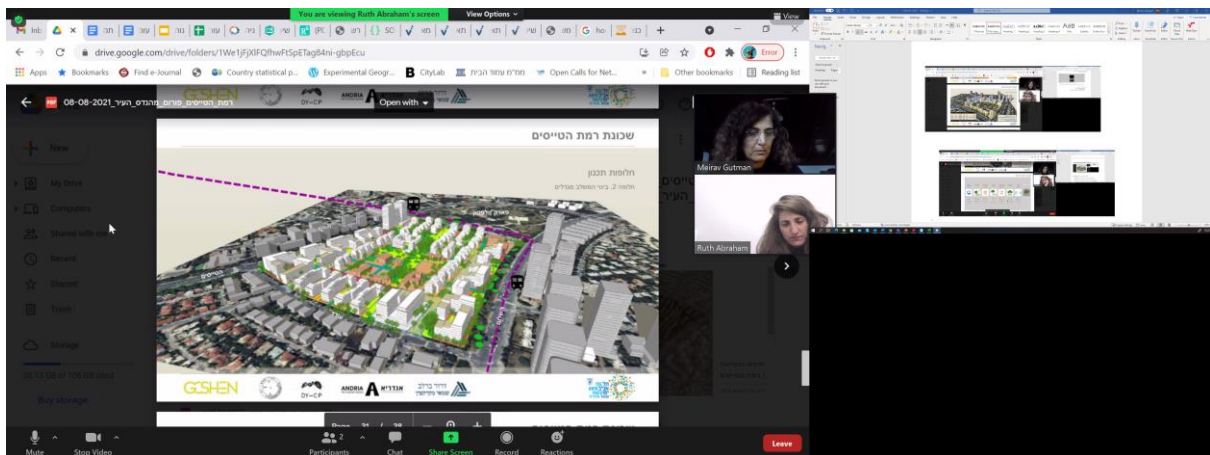
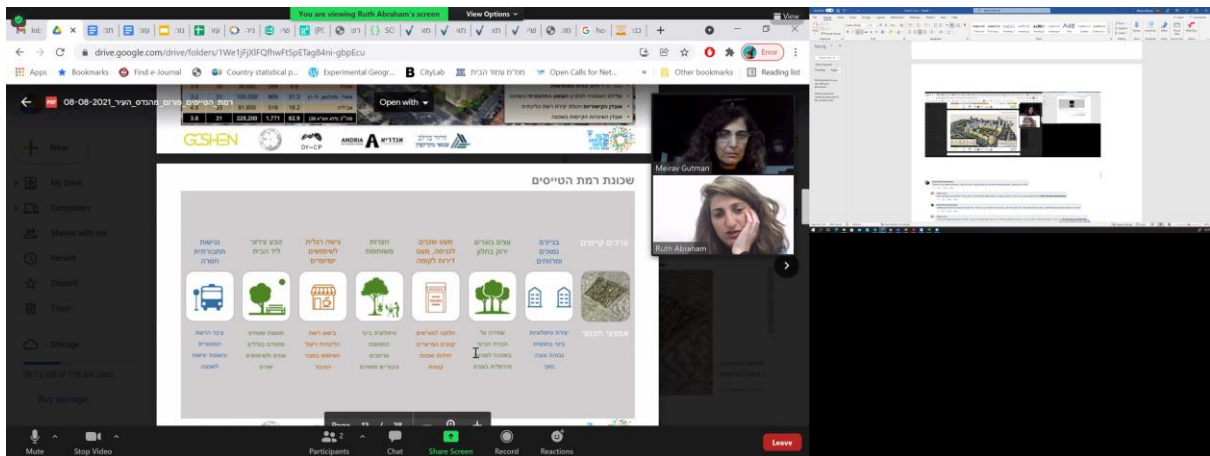
קרקע + תכנון = אפשרויות המוביליות של התושבים המקומיים באמצעות התחדשות עירונית.

מסמכי מדיניות של פיתוח על פי שכונות

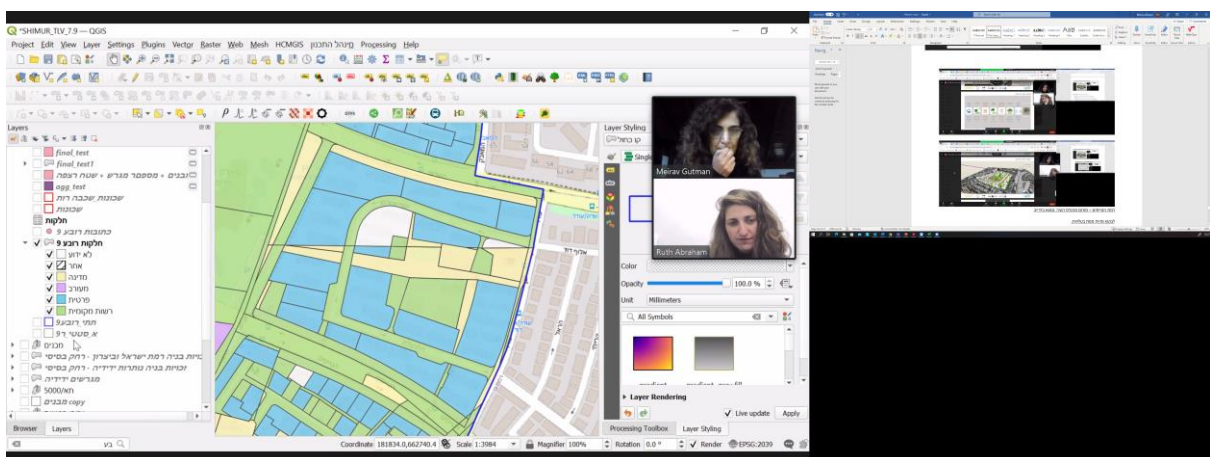
למשל רמת טייסים.

תכנית מתאר 5000 - בודקים מה מתאפשר מתכנית המתאר.

שטח	מספר יחידות דיור	מספר יחידות מסחריות	מספר יחידות מגורים	
1.1	27	10,000	30	1.4
1.2	30	10,000	280	5.8
1.3	31	100,000	888	31.3
1.4	33	80,000	1,181	34.2
1.5	31	228,268	1,771	42.1



רמת הטייסים - פורום מהנדס העיר. נמצא בדריב



ניתוח בעליות מראה שרוב המבנים יושבים על קרע פרטית (כחול) וקצת רמי (בצהוב).

מתודולוגיה: שיטות מעורבות בין מספרים לתהליכים חברתיים

לקחת נתונים על כמות ההתחדשות העירונית.

נתונים על עליית מחירי דיור.

לראיין את נציגי רובע מזרח

ממצאים

About

קבוצה זו מיועדת לכל ילידי ותושבי שכונת התקווה ושכנותיה.. שכונת עזרא, הארגזים, נווה צה"ל, ברבור, כפר שלם, שפירא והסביבה.. משני צידי איילון! לכל מי שמתכוון להתגורר כאן ו/או רוצה לשתף או לשאול.

הקבוצה נפתחה כתגובה לקבוצה מתחזה הנקראת "צעירי שכונת התקווה" שנפתחה ע"י כתב עיתון הארץ וחבריו (שכלל לא גדלו פה) המתימרים לייצג את תושבי השכונות אך למעשה מציגים בה תכנים בעלי אופי שמאלני קיצוני ומוחקים תגובות ודעות המייצגות את האופי המסורתי והשורשי של השכונה. חשוב לציין שרובנו גדלנו כאן ונמשיך לגדל את ילדינו כאן ולא נקבל כל כפייה למחיקת הזהות שלנו ע"י ארגונים המכנים את עצמם "פעילי זכויות אדם" המעודדים הסתננות לשכונות על חשבון האוכלוסייה המקומית.

כאן ניתן להעלות כל דבר העולה על רוחכם כמובן מבלי לקלל, לגדף ובגבולות הטעם הטוב וממגוון הדעות הפוליטיות.

נשמח לפרגון ולקידום עסקים קטנים ומקומיים בשכונות. בואו נשמור על אוירת השכונתיות החמה והחיובית. (: See less

כוח לשכונות - להנגת הקניין של תושבי שכונות בהתחדשות עירונית

"כוח השכונות" – ועדי שכונות, תושבים ובעלי דירות בפריקטים של התחדשות עירונית, התאחדו והתאבדו כדי לחולל שינוי למימוש זכויותם בהתחדשות העירונית לטובת תושבי השכונות לטען הדרושן של ערי ישראל.

אמנו בעד ההתחדשות העירונית ! לכן אכחנו נגד הפחתת הריב הדרוש לאישור פרויקטים של התחדשות עירונית, אכחנו בעד קבלת תכנית המעגל בתוך – סדרב הזכויות במקרקעין שניתן לקבל בעסקת סינוי בינוי שנעשתה מרצון בין מוכר לבין קונה בעסקת קומבינציה, כפי שהוצע לוועדת הפנים של הכנסת ע"י המכון למדיניות מבניות ופירוש חיים זנדברג.

החקיקה האחרונה נכפתה על הכנסת בידי הממשלה בחוק ההסדרים, בחליף חקיקה מחיר וללא דיון ממצות, שבפועל היוות נחמת.

יועמי"ש הכנסת, יועמי"ש רשות הפנים ומרכז המחקר והמידע של הכנסת הביעו התנגדות נחרצת לאישור הקצוץ לחוק נאחר ויש בו פגיעה חמורה בזכויות הקניין של תושבי השכונות בעלי הקרקע.

מיד לאחר שהתקין לחוק אישור, סקדם משרד המשפטים פגיעה נוספת בזכויות הקניין של תושבי השכונות ע"י הרצת התנאים ב"תקן" 21, הדבר מנמיך שלדתי של ה"תקן" כחוק, מאחר והוא מוחק את זכויות הקניין של כ-500,000 דירות של תושבי השכונות המיועדות להתחדשות עירונית, בתן מתגוררים למעלה מ-2 מיליון תושבים, אנו עושים את הכל כדי לשלל לאלתר את המסמכים הללו המתוירים להיות תקנים, שמנסים לדרוש ברצל נסה את הקניין הקרקעי של תושבי השכונות, אנו מתנגדים לכך נחרצות, ציבורית ומשפטית כאחד.

אנו פועלי "כוח השכונות" החתומים מטה, מתאחדים בשם לכוז משימת להגנה על הזיכיון של תושבי השכונות והונים למכון למדיניות מבניות על מנת לעתיר מטעמנו לבג"ץ כדי לשלל את חקיקת המעגל.

נדלה 5 בדצמבר 2021 מאתר הפייסבוק של תשבי שכונות התקווה.

שכונת רמת ישראל. זוג קשישים. עדי שואלת מה בעל ערך
 "מה בעל ערך? הבית. אין חנייה. בגל ההייטק. יש לנו וואטסאפ
 של השכונה. עושים אירועים של השכונה. באו רופאים ואנשים על
 רמה. נחמדים מאוד. פעם עשו פינוי בינוי והביאו אוכלוסיה על
 הפהים. הרבה עזבו ואנחנו שרדנו. פעם המצב היה גרוע מאוד.
 לפ]ני 40 שנה נפטרה אשה ואף אחד לא ידע. זה היה מזעזע. לא היה
 פעם גיבוש. היום זה אחרת.
 השכונה היתה שכונה של עובדי עירייה. אנחנו קנינו מגנן. שנינו
 עבדנו בבנק, היחלדים במשרות בכירות ומסודרים.
 שכונה מרושתת טוב. הרבה תחבורה ציבורית.

Like · Share · 4w

נחמה כץ ...
 היום ביקרתי בשכונה . שבו גדלתי . עזבתי ליפני 60 שנה. קיבלתי שוק. נורא נורא. הבי שבו ב ג. רתי . הרחובות. הכל נראה זוועה. . עצוב היה לי. חזרתי לבית. מאוכזבת. 🙄 1

Like · Share · 4w

גדעון הררי ...
 לא נורא נחמה הרי גדלנו על הכול עובר חביבי

Like · Share · 4w

אביבה מרדכי ...
 לא הורסים את הגן, בונים עוד גני ילדים למסתננים 🇮🇱 1

Like · Share · 4w

Gila Magar ...
אביבה מרדכי המחשבה הזאת חלפה במוחי, מעניין מה מתכננים שם?

Like · Share · 4w

↳ 4 Replies

אביבה מרדכי ...
 הם יהיו כאן, עד שהאליטות ובעלי ההון יחליטו שהם רוצים לבנות מגדלים לעשירים בשכונה, עד אז הם מייאשים אותנו כדי שנברח, תראי מה קרה לשכונת שבזי וכרם התימנים, דירה שם עולה מיליונים 🙄 1

Like · Share · 4w

Gila Magar ...
אביבה מרדכי לאן תברחו נשארה אוכלוסיה מהדור הקודם שחיה בפחד הלב נקרע אבל אני מסכימה איתך את פשוט צודקת וזה עצוב, הלואי ויהיה שינוי 🙏

Like · Share · 4w · Edited

מתוך השיחה עם שאול ביבי בנחמה:

- אנחנו רוצים שאנשים בתקווה יתעשרו. מותר לנו?
- איך?
- בפאות של השוכנה לבנות את מגדלי אקס ווי או זד.
- ואז - יש לך פה 80 מטר בנוי על מגרש של 100 מטר. בגיפה. העירייה אומרת לך תבנה על 100 מטר - יהיה לך 125%. אני אומר לו - תראה את המגדל - אני נותן לך שם. ואז יהיו לך יותר.

- אנחנו מדברים על 3 מעגלים: חלק פנימי אמצעי וחיצוני. האמצע יהיה הפרוור של השכונה – שיעלו ל6 קומות, שיעשו נווה צדק. הפנימי יהיה היוקרתי ביותר – הוא קרוב לשוק הוא הכי אותנטי. אני משאיר את האוכלוסיה בשכונה – כי אני נותן לה את הדירה במגדל. אני משאיר אותם בשכונה. הבעיה הגדולה היא של אמן. שכונת התקווה עשירה. איך להעביר את שכונת התקווה. אין לנו חשש מג'נטריפיקה. היא לא תהפוך את עורה. זה לא נווה שאנן. יש סוחרים. יש בני יהודה. יש בית דני. לתכנית אני קורא 12.5. הכפלה של התושבים תוך 12.5 שנה. יש אוכלוסיה של סוחרים ואחרים. השוחרים באו בתוך דינמיקה מסוימת וילכו בדינמיקה מסוימת. באנו להתפתח. אנחנו לא רוצים לשמור איזה מורשת. באנו להתקדם.
- אחת השכונות הקרקע יקרה ביותר. אין דירות למכירה.

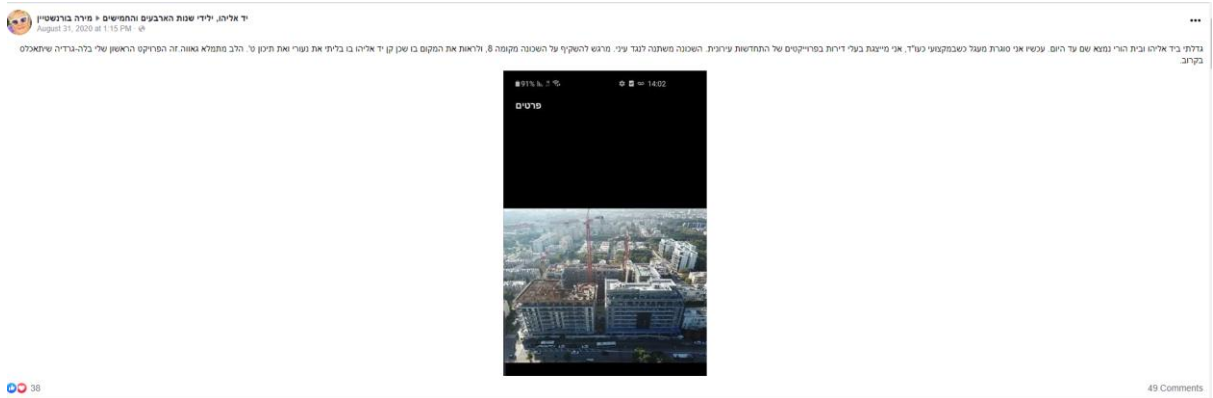
המהגרים הם שלב ביניים במעשה המינוף העצמי"

- קונים, מפצלים, מכניסים את האוכלוסיה הכי מוחלשת. זה שלב במעשה של הנדלניזציה.

דוד נעמה. ראיון: ניצן כהן

"בתור מדינה תמיד ידענו להוציא את הפליטים האלה. אני לא מטומטם, השוק לא ישאר כאן. לתל אביב אין אדמות. זה לא העולם. אתה יכול להילחם בכסף? בכסף הגדול אי אפשר להילחם. כמו ברלין, כמו אמסטרדם, זה מרכז תל אביב. זה מקום שהוא להי-סוסייטי של ישראל. זה שזה עוד לא קרה, זה לא חשוב. זה יקרה. לא יפנו מגדל של 14 קומות ברמת אביב. כן יחסלו בניין של שני קומות בהתקווה – זה הגיוני. מובלעת? זה לעולם לא יקרה. לא ישאירו אותנו כמובלעת.

תראה עליית מחירים. יש את העליה של תל אביב, של שכונת התקווה, של שדרות... בשנתיים האחרונות יש בום, הנלדן מתחיל לקפוץ, מתחיל להשתוות לתל אביב.



למה שאנחנו לא נהנה קצת?



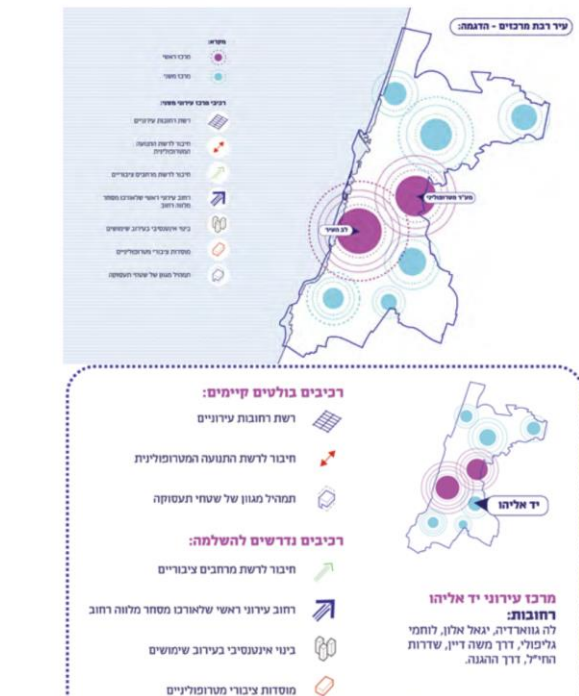
נקודה חשובה בעניין פיתוח של שלושה מרכזים -

בתכנית האסטרטגית עיריית תל אביב מדברת על הרחבת המוקדים העירוניים. אבל בפועל הם מגדירים את המרכז בשכונת התקווה - כמרכז משני. אנחנו מבקשים לשנות את זה

קווי המדיניות וכיווני פעולה למימושם

4.1.1 פיתוח מרכזים עירוניים חדשים באזורי העיר השונים, לצד המשך פיתוח מרכז העיר ההיסטורי והמע"ר המטרופוליני

בכל רובע שמחוץ לאזור מרכז העיר יפותח לפחות מרחב אחד שיהווה מרכז עירוני אזורי, שיכלול שטחי תעסוקה ומסחר ושירותים ציבור רובעיים וכלל-עירוניים, לצד מגורים האופייניים למרכז עיר (צפיפות גבוהה, תמהיל מגוון של יחידות דיור, בבניינים מעורבי שימושים). המרכז העירוני יפותח בשטח של כמה מבנים סמוכים, על בסיס רשת רחובות ובבינוי אינטנסיבי. המרכז העירוני לא רק יהווה מרכז פעילות לתושבי הרובע/האזור אלא גם ימשוך אליו מועסקים ומבקרים מן העיר כולה ואף מן הערים הסמוכות. זאת, בזכות תמהיל השימושים שיכלול גם מוסדות ציבור אטרקטיביים ברמה עירונית/מטרופולינית, מסחר מתמחה וייחודי ושטחי תעסוקה מגוונים וכן, בזכות הגנישות הגבוהה אליו מכל רחבי העיר ומערים סמוכות. המרכזים העירוניים יתפתחו סביב עוגנים ציבוריים קיימים או מתוכננים, שיהוו מנוף להתחדשות סביבתם. לצד פיתוח המרכזים העירוניים החדשים, יטופח גם מרכז העיר הוותיק, תוך קידום תוכנית ניהול לעיר הלבנה, ויימשך פיתוחו של המע"ר המטרופוליני.



תזת שלושת המרכזים מקבלת תיקוף יפה כאן. טל שמור עמ' 54

קטנות מאוד. עד קום המדינה סירבה עיריית תל אביב לספח את השכונה לתחום שיפוטה. לפיכך נאלצו התושבים לספק את צורכיהם בכוחות עצמם. בזמן מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט הייתה השכונה מנותקת מיפו ומתל אביב ופיתחה מרכז קניות עצמאי שהפך לשוק התקווה (להלן איור 4).⁵ בשנים 1944-1949 הוכפל שטחה הבנוי משום שתושבים רבים רכשו קרקעות ובנו עליהן בתים קטנים בצפיפות וללא תוכנית

	אורגן ע"י		
תמלול- מירב צילום - ניצן	שאול ביבי	מירב	סיור בשכונת התקווה
תמלול- מירב צילום - ניצן	טוביה סולמי	ניצן	ראיון טוביה סולמי
תמלול- מירב צילום - ניצן	ארנון גולן	ניצן	ראיון ארנון גולן - דגש על כפר סלמה
תמלול - מירב	שאול ביבי	מירב	ראיון
צילום - ניצן תמלול מירב	דוד נעמה	ניצן ורועי	ראיון
	אבשלום חבאני	ניצן ורועי	ראיון
צילום - ניצן	אליצור ראובני	ניצן	ראיון
צילום - ניצן תמלול חלקי- מירב	יפה מיד אליהו		
	מזל אשכנזי וקובי		
	<u>ראיון עם הניה בן צדוק</u>	רות אברהם	ראיון 13/10/2021
צילום וראיון - ניצן	<u>און דהרי</u>	ניצן כהן	ראיון מצולם
תיעוד ותמלול - מירב	<u>מתכנני הר- פרצלציה</u> דודי גלנור, שלומי, אנטון, ענת ברקאי נבו, עדי רוז	רועי פביאן ומיר אהרון גוטמן	ראיון קבוצתי 4 בינואר 2023

מרובע 9 לעיר הכחולה
ערכים לשימור

דר' מירב אהרון גוטמן

כבקליפת אגוז

"העירייה חוקקה חוקים שמקפיאם את המצב בשכונות... זה גרם לעוינות. אתה התייחסת אלינו – אני לא רוצה להגיד ככיבוש. אבל זאת התנהגות לא יהודית. תן לי לחיות. תן לי לבנות. אבל אתה חונק אותי? יש הרבה שנשארו כאן והילדים שלהם התדרדרו. השכונות התדרדרו. אתה גורם לזה. שכונת התקווה בלי קשר לזרים, היתה יציאה מהשכונה ליד אליהו או מקום אחר.. זה טבעי לכל מקום בעולם. אבל הגרעין נשאר. כי אם אמא שלי נשארה בשכונה היחס הטוב נשאר. לא מפריע לי אם מתחת לאמא שלי גר ערבי או זה וזה.. מעולם אצלנו לא תירגמנו את זה לעוינות כלפי אלה שבאו. בשנים האחרונות זה הפך להיות בעיה. ברמה המעשית, תשמע, השכונה היא שכונה. יש שם עדיין אוכלוסיה די כבולה. מרביתה חלשה אבל צריך לתת לה משאבים **לקיים את האוטונומיה שלה**. דווקא בגלל החדירה של גורמים זרים אתה צריך לפנק אותה יותר. אני לא בטוח שזה נעשה. אפילו לא בטוח שיש מאמצים לקרב בין שתי האוכלוסיות. כי זאת עובדה. שניהם קיימים.

"לא עובדים על טיפוח האגו של השכונה. יש לשכונה מסר. אנחנו אם השכונות. שכונה לפני קום המדינה. הראשונים שהיו בחזית של הדגל החברתי. הרמנו את דגל הזכויות והשוויון והמאבק עוד לפני עולים מכל מיני מקומות והפנתרים השחורים והוורודים".

(מתוך ראיון של ניצן כהן עם טוביה סולמי)

שתי גדות למוצררה (לאילון) / טוביה סולמי

ומתחת לטלאים בשר ודם עורקים זורמים אל לב
רחב כים יגעש כאוקינוס
ומחומו יניבו הפרחים כחממה
והשמש כמו יכפל אורה וחומה
ומחומו יחס לנו שבעתים
אף בחצותנו את ההר
לבוא אל תוך העיר
להיכנס ליער

25 במאי 1964

לשכונת תקותי
אשר בעמק אילון
דם ניצב הירח
ולא שאלנו את מעימו
סמטאות סבוכות כרשת
ועם דרוך כקשת
ברעבו ועצבונו
לאין מנוס

לפריז גשר הנצחון
ולנו על המוצררה
גשר התקווה הכוזבת
כי לא תהום מתחתיו
והתהומות בגדותיו
לא בפלדה יגשרו
באהבה אשר איננה

שלב ב' - מטרות

מטרת שלב ב' היא לפרק את התפיסה הרעיונית של העיר הכחולה לכדי סוגיות קונקרטיות אשר נותנות ביטוי מוחשי ל"ערכים הבלתי מוחשיים".

זאת באמצעות יצירת מדרגה אנליטית אשר תופרת בין המיפויים, הנתונים, המחקר האיכותני וההיסטורי

שלב זה נוגע בלבה הרוחנית של עולם השימור – העובדה כי ערכים לעולם פוליטיים ולעולם מזוהים עם קבוצות מסוימות ובסתירה לאלה של קבוצות אחרות.

"ערכי מורשת תרבות פירושם שהנכס הוא בעל משמעויות היסטוריות, ארכיאולוגיות, ארכיטקטוניות, טכנולוגיות, אסתטיות, מדעיות, רוחניות, חברתיות, מסורתיות, או משמעויות מיוחדות אחרות המתקשרות עם פעילות אנושית". אמנת איקומוס ניו-זילנד

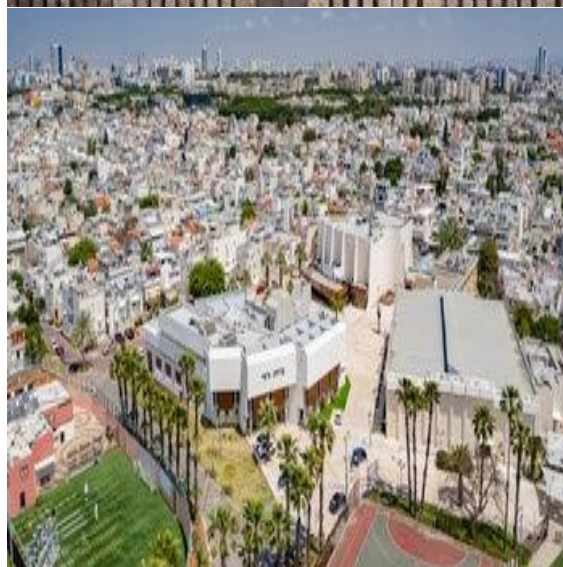
שלב ג' - מטרות

גיבוש מדיניות שימור אשר מזינה הן את מחלקות התכנון והבנייה אשר מופקדות על פיתוח הסביבה הבנויה והן את מחלקות הקהילה, החינוך והתרבות אשר מופקדות על תכנים, מורשת וחרושת תרבות.

המלצה ראשונה והיא המלצת העל שמדיניות השימור זקוקה למינהלת אשר תמקד מאמצים ואשר תייצר אינטגרציה בין עולמות הדעת

צוות העבודה מייחס חשיבות למקבצי מבנים ומרקמים ככל שאלה משקפים קהילה ותתי קהילות על ערכיהם. בניינים בודדים, בין אם מסיבות היסטוריות ובין אם מסיבות אדריכליות, אינן במוקד העבודה של צוות זה. יחד אם זאת נעשה מיפוי חלקי עם סקרי שטח, חומרים ארכיוניים והמלצות לערוך מפות של מבנים משמעותיים למורשת המקומית.

העיר התלת מוקדית



העיר התלת מוקדית בשני קני מידה

הכרה במרכזיות של רובע תשע ובעיקר אזור התקווה כאחד משלושת המרכזים המסחריים, תרבותיים ופוליטיים של תל אביב-יפו.

1. יפו - המרכז הערבי של העיר.
2. העיר הלבנה - המרכז המערבי / אשכנזי של העיר
3. התקווה - המרכז המזרחי של העיר

ערכים: הכרה במשא התרבותי של מזרחיים כמרכז הבונה משולש שווה צלעות: מחד הכרה, מאידך חיבוריות. מעבר מניתוק ועצמאות (אוטונומיה) לחיבוריות. במובן הזה שימור הוא מעשה של תיקון.

מה המשמעות של עיר תלת מוקדית על עיצוב המדיניות העירונית?

המעשה השימורי / המלצה למדיניות

חיזוק מעמדה של התקווה וקישוריות הכוללים:

1. תהליכי פיתוח מכלילים (תחבורה, כלכלה אשר תומכים בתהליכים אלה)
2. בין קישור לקירוי. הגברת הקישוריות בין מזרח ומערב העיר.
3. חיזוק מעמדה של שכונת התקווה כעוגן של העיר הכחולה (שוק ומועדוני תרבות)



4.2

התחדשות עירונית מאוזנת

העיר תנצל את תהליכי ההתחדשות העירונית והציפוף להעצמת איכויות עירוניות ולשיפור המרחב הבני והפיתוח. תהליכי ההתחדשות יקודמו מתוך תפיסה עירונית כוללת ויקפידו, ככל האפשר, על חיזוק ערכים אדריכליים ואורבניים קיימים. בכלל זה, שימור זהותם וייחודם של מרקמים בעיר, הקפדה על איכות אדריכלית של הבנייה החדשה, שמירת האינטרס הציבורי הרחב ושמירת האוכלוסייה הוותיקה במקום. יפותחו טיפוסים אדריכליים חדשים המאפשרים ציפוף אורבני, תוך הקפדה על איכות המרקם, הסביבה הבנויה ואיכות חיי התושבים.

וי המדיניות וכיווני פעולה למימושם

קווי המדיניות

4 פיתוח מרכזים עירוניים חדשים באזורי העיר השונים, לצד המשך פיתוח מרכז העיר ההיסטורי והמעיר המטרופוליני

בכל רובע שמחוץ לאזור מרכז העיר יפותח לפחות מרחב אחד שיהווה מרכז עירוני אזורי, שיכלול שטחי תעסוקה ומסחר ושירותי ציבור רובעיים וכלל-עירוניים, לצד מגורים האופייניים למרכז עיר [צפיפות גבוהה, תמהיל מגוון של יחידות דיור, בבניינים מעורבי שימושים]. המרכז העירוני יפותח בשטח של כמה מבנים סמוכים, על בסיס רשת רחובות ובבניינים אינטנסיבי. המרכז העירוני לא רק יהווה מרכז פעילות לתושבי הרובע/האזור אלא גם ימשוך אליו מועסקים ומבקרים מן העיר כולה ואף מן הערים הסמוכות. זאת, בזכות תמהיל השימושים שיכלול גם מוסדות ציבור אטרקטיביים ברמה עירונית/מטרופולינית, מסחר מתמחה וייחודי ושטחי תעסוקה מגוונים וכן, בזכות הנגישות הגבוהה אליו מכל רחבי העיר ומערים סמוכות. המרכזים העירוניים יתפתחו סביב עוגנים ציבוריים קיימים או מתוכננים, שיהיו מנוף להתחדשות סביבתם. לצד פיתוח המרכזים העירוניים החדשים, יטופח גם מרכז העיר הוותיק, תוך קידום תוכנית ניהול לעיר הלבנה, ויימשך פיתוחו של המעיר המטרופוליני.

4.2.1 קידום ההתחדשות עירונית מתוך ראייה תכנונית רחבה ואינטגרטיבית

4.2.2 התחדשות מאוזנת של מרחבי פעילות ציבוריים היסטוריים

4.2.3 פיתוח מגוון מודלים חדשניים לציפוף, תוך שימור הערכים העירוניים הקיימים ושימור הקהילות המקומיות



חזון עיריית תל אביב לחוסן עירוני (2019)

ערים שונות התנסו בהצלחה בהטמעת מערכת מסבעות משלימים לקידום מטרות עירוניות. בקורסיבה שבכדוריל הופעלה במשך כשלושים שנה תכנית עירונית להפדרת פסולת שאספו התושבים ותמורתה קיבלו חבילות מזון או שוברי נופשה בתחבורה ציבורית. **בנוסף שבכלניה** הוטמעה מערכת מסבעת משלים בשכונות מהגרים, שאפשרה לתושביה לשכור חלקות קרקע לנידולים חקלאיים תמורת פעולות קהילתיות שונות.

ישנן גם דוגמאות לערים שפיתחו ענפי תעסוקה מקומיים, על מנת למצות את הפוטנציאל הכלכלי של תושביהן. בברלין שבגרמניה, פיתחה העירייה במסגרת אמצעים תעשיית אופנה בשכונת ניקולן (Neukölln) עבור קהילת המהגרים **בקליבלנד שבארה"ב** הקימה העירייה יוזמה קואופרטיבית שיצרה מקומות עבודה וסיפקה שירותים ומוצרים נדרשים למוסדות עונג מקומיים.

מסרת על

פיתוח וחזקת הפוטנציאל החברתי-כלכלי המקומי של העיר, תוך שימת דגש על האוכלוסיות המוחלשות, על עסקים קטנים ויוזמות מקומיות.

יעדים הנגזרים מהמסרה זו:

- לייצר תשתית עירונית לקליטה של כלי הכלכלה המשלימה.
- ליצור תהליך בנייה ופיתוח שיתופי עם אוכלוסיות היעד של כלי הכלכלה המשלימה.
- להרץ תהליכים שיתופיים באוכלוסיות יעד כפיינלס, כדי להגדיר את יחבילת התמיכה העירונית לפיתוח כלי כלכלה משלימה, שתאפשר להרחיב את הפרויקט לשכונות נוספות.

תכניות ופרויקטים מוצעים

במסגרת פיתוח תכנית החוסן העירונית, הוחלט להפוך את הכלכלה המשלימה לאפיק פעולה עירוני. לאחר לימוד ראשוני של השפעת ומניעות עם קבוצות מיקוד, הוצעו שלושה אפיקי פעולה יעילים לעירייה, לחיזוק החוסן באמצעות בניית יחסי אמון, והקלה על יוקר המחיה:

- כלי כלכלה משלימה בשירות עסקים קטנים ולתמיכה במעגלים (מרחב עסקי גיאוגרפי לעסקים) - ניתן להעביר את הערך המוסף של המעגל על ידי כלים הממציים את פוטנציאל השיתוף בין העסקים בתחומים שונים, כגון: תומכי גלם ומשאבים שונים, חללים, ניהול לוגיסטיקה, שיווק, ועוד. כיווני פעולה נוספים שמומלץ לבחון: העצמת תזיקה הקהילתית למתחם העסקים באמצעות קידום פעילויות קהילתיות במתחם, ניהול מקיים במתחם על פי עקרונות הכלכלה המשלימה, ובחירת היתכנות של הנפקת אמצעי תשלום משלימים האוכלים לעורר כלכלה מקומית.

כלכלה משלימה

כמו ערים אחרות בעולם, תל אביב-יפו מתמודדת עם אתגרים חדשים כגון: יוקר מחיה, חוסר לכידות חברתית, אי שוויון ודחיקת אוכלוסיות מחוץ לעיר. כמו כן, ניכרים קשיי שרידות של עסקים קטנים, ועצמם נפח הכלכלה המקומית לשוכנת האנידים נחללים. התכנית ממליצה על קידום כלים חדשים להתמודדות עם אתגרים אלו וליצירת שגשוג ורווחה לכל קבוצות האוכלוסיות. כלים אלו מכונים, בהכללה, **כלכלה משלימה**:

אסטרטגיית הכלכלה המקומית - מציגה כלים לפיתוח כלכלי, תוך מיצוי הפוטנציאל הקיים במקום, ומעורבות פעילה של כלל האוכלוסיות המקומיות.

כלכלת שיתוף - מערכת חברתית-כלכלית המתבססת על שיתוף קהילתי של משאבים אנושיים ופיזיים.

קואופרטיבים - ארגונים עצמאיים של אנשים המתאגדים על מנת לקדם את צוריהם ושאיפותיהם הכלכליות, החברתיות והתרבותיות, בדרך של בעלות משותפת על מיום המנוהל בדרך דמוקרטית.

אמצעי חליפין ומסבעות משלימים - אמצעי חליפין מקומי המשלים את המסבעת הלאומי ומאפשר ליצור מערכת תמריצים, באמצעותה ניתן לקדם שיוני התנהגות להשגת יעדים חברתיים וסביבתיים.

פילנתרופיה אורבנית - אסטרטגיית פעולה ותיקה המתמקדת בעגים האחרונות באמצעות כלים פיננסיים חדשים, כגון **מימון המונים** המאפשר חיזוק קהילות מקומיות ואגידת חברתי הממזג את הסיכון הכלכלי שבפרויקטים שונים, ומאפשר מרחב פעולה גדול יותר.

בעולם ישנן דוגמאות לערים שהחליטו לאמץ את כלכלת השיתוף ככלי אסטרטגי לפיתוח עירוני, כגון **סיאול, סן פרנסיסקו, אמסטרדם וערים נוספות**. עיריית אלו הקימו גופים עירוניים לניהול שיתופי פעולה עם יוזמים ונפיים פרטיים, לניהול תהליכי שיתוף עם הציבור, ולקידום תשתיות עירוניות משותפות. באמצעות כלכלת שיתוף הן מתמודדות עם אתגרים כמו יוקר המחיה, הגברת הפולידריות והלכידות החברתית, אתגרי תחבורה ועוד.

- יצירת תשתית עירונית לעיסוק בכלכלה משלימה** - כלכלה משלימה היא רב-תחומית במהותה. בכדי שהעיסוק בתחום זה יהיה אסטרטגי ומשולב, מומלץ להקים תשתית ארגונית שתרכיב את התחום, ובכלל זה: תיקוב יעדים ומטרות, תמנכרן שיתופי פעולה פנים-ארגוני, תקים הכשרות והדרכות, תרון בשיווי מדיניות התחומים לתמיכה בכלכלה משלימה ותתמך יוזמות אורחית.
- כלי כלכלה משלימה לשוכנת קהילת התושבים** - מומלץ לבחון אפשרות לניהול תהליך שיתופי בקרב תושבי השכונת, אשר יוביל לפיתוח יוזמות אישיות לקהילה המקומית של כלי כלכלה משלימה.

תכניות ופרויקטים מוצעים	
שם היוזמה	מסרת היוזמה
בחינה ראשונית של יצירת תשתית עירונית לעיסוק בכלכלה משלימה	יצירת המסגרת הארגונית לפיתוח תחום הפעילות, לימוד השפעת והכנת התמאים הרלוואנטיים להטמעה אפקטיבית של הכלים.
כלי כלכלה משלימה לשוכנת קהילת התושבים	פיתוח כלים להעצמת הקהילה, ליצירת לכידות חברתית, להעצמה אורחית ולמיצוי משאבים מקומיים.
פיתוח כלי כלכלה משלימה לשוכנת יוזמות מקומיות ועסקים קטנים	פיתוח כלים לתמיכה בעסקים קטנים ובעלי מקצועות חופשיים עצמאיים, עידוד יוזמות מקומיות, איתור יכולות לא ממומשות ופיתוח שניים יצירתיים מקומיים.
פיתוח כלי כלכלה משלימה בקרב ארגונים, מוסדות ונפיים העוסקים בפעילות ציבורית בשכונת דיור שיתופי	ניהול תהליך שיתופי בקרב ארגונים ומוסדות המעילים בשכונת, בדגש על השכונות ביפו ובדרום העיר, שיוכל לפיתוח כלים לשיתוף, לחיאום ולמקסום התועלות שבעיתוף פעולה ביניהם.
בחינת פיתוח מסבעת עירונית משלימים כאמצעי לחימוך פעולות מקדמות איכות חיים	קידום אפשרויות של דיור שיתופי ביוזמה עירונית וביוזמת הקהילה.
	עיריית תל אביב-יפו תיבחן שיתוף כמסבעת שידוני בכלי משלים לחיזוק ולקידום הכלכלה המקומית בעיר, וכן לקידום מטרות נוספות לעיפור איכות החיים לתושבי העיר כגון אחריות חברתית, קיימות ואורח חיים בריא.

שלושה רכיבי העיר הכחולה



מעמד



דת



לאומיות

מה הערכים הן במובנם כסביבה בנויה והן במובנם
כאורחות חיים הנגזרים משלושת רכיבים אלה?

מעמד



סוגייה זו היא הסיפור
המרכזי של צפון-מרכז הרובע.

הערכים לשימור:

חברת מהגרים מעורבת
("קיבוץ גלויות")
עבודה קשה ומשפחה כערכים
מכוננים
מוביליות חברתית

המעשה השימורי:

1. במורשת התעשייה
2. במורשת שכונות הפועלים

ההגיון האתנו-מעמדי של הרובע

- פועלי ממוסד: מעמד נמוך-בינוני – הצמיח את המעמד הבינוני גבוה. ממוקם במיוחד בצפון הרובע. הגיון מעמדי מחולל. קווי הגבול הוא יצחק שדה
- אתני-פועלי: קבוצות אתניות מגרירות את המרחב. פועלי אך גם מסחר ועסקים קטנים. קווי הגבול הוא קיבוץ גלויות.
- אתני-אתני: התקווה
- אתני – ספר: ידידה בואכה הארונים. סיפור של קבוצות אתניות סגורות במרחב לא מוסדר. קווי הגבול הוא הפארק



מקרה מבחן: יד אליהו

כלל התסקירים החברתיים שהתקיימו ברובע 9 שאותם סקרנו אשר מתקיימים ברמת השכונה או מתחמי ההתחדשות מעלים ממצא ברור – תושבי הרובע אוהבים אותו ואת החיים בו בשל קנה המידה האנושי שבו. הם חשים כי הם גרים קרוב למרכז העיר, אך את חיי היום יום הם מקיימים במרחבים "שפויים". תחושת השפיות נגזרת ממבנה השכונות. שוב ושוב עולה כי מדובר על שכונה ירוקה, עם מרווחים בין הבתים וריבוי פארקים. תושבי הרובע מבקשים כי הדבר ימשך.



יד אליהו, 1964



התחדשות עירונית, יד אליהו



התחדשות עירונית, רמת אביב א'

שימור שכונות הפועלים והמורשת התעשייתית

רשימת מבנים שתגבש ביחד עם מחלקת שימור ותכלול מבני תעשייה

בעניין שכונות הפועלים, אלה המתחמים שהצוות ממליץ לשריין:

כל ביצרון (מגורים)

כל רמת ישראל

מרקם הגייסות והסיירים

מרקם מרגולין (שלושה בלוקים)

לה גאורדיה (יש שם שתכניות תקופות אבל תושבים שמתנגדים)

רמת טייסים

מוקדי ענין (בתי העיתונאים)

נווה צה"ל (לדיון)



דוגמא לפעילות סביבה בנויה-קהילה ושימור מתחמי מגורים. פסטיבל חצרות - יד אליהו

דת



סוגייה זו היא סוגייה מרכזית למרכז-דרום הרובע. משתי סיבות:

א. האפיון כשכונה אתנית יהודית מזרחית – דת קטגוריה מובילה של זהות קולקטיבית.

ב. כניסה של מהגרים לשכונה מאיימת על הזהות היהודית של השכונה ולכן גם מעוררת אותה.

ערכים לשימור:

הזהות היהודית של השכונה. אורחות חיים הקשורים בפרהסיה: איך מרגישה שבת בתקווה. איך מרגישים יום כיפור וערבי החג. בתי כנסת בהקשרים עירוניים עכשוויים:



בית כנסת של המשפחה בתוך הבית:

תמני. מוהל. גמח
בקומה שנייה של מבנה מגורים.
ערכים קהילתיים גבוהים

בית כנסת כמוסד ציבורי:

"ברחוב יקותיאל, שבו גדלתי, היו
שני בתי כנסת. כדי להתעורר לבית
הספר לא הייתי זקוק לשעון מעורר.
סלסולי שחרית במבטאים שונים טרטרו
אותי כבר משש בבוקר".
דודו בוסי



בית כנסת בשוק



בית כנסת בביצרון

בית כנסת כבית תפוצות קהילתי



מנגנונים של שימור זכרון
ההורים כמנוע מחולל
זהות.

הולכים לבית הכנסת איפה
שההורים גרים, לא בהכרח
ליד הבית.

דגש על "לא ימושכן"



אומנות ומלאכות - דת בתי כנסת כקפסולה של מורשת



פלטפורמות רעיוניות קיימות.
עיריית תל אביב מוציאה סיורים
בבתי כנסת בתקווה. עידו שרעבי



רוח המקום - דת

1. שימור של בתי כנסת מובילים (או בתי כנסת ספציפיים או המתודה שלפיה יעשו זאת. לדבר עם עדי הוניגמן. לחבר לנושא של הסיורים בתקווה)
2. שימור של אומנויות ומלאכות: לסקור את המלאכות להכין מאגר ידע בסיסי. האם יש היתכנות לשימור או שפונים לשימור הזיכרון או לשמר תוצרים. סוכני שימור/מורשת.



חקר מקרה ידידיה

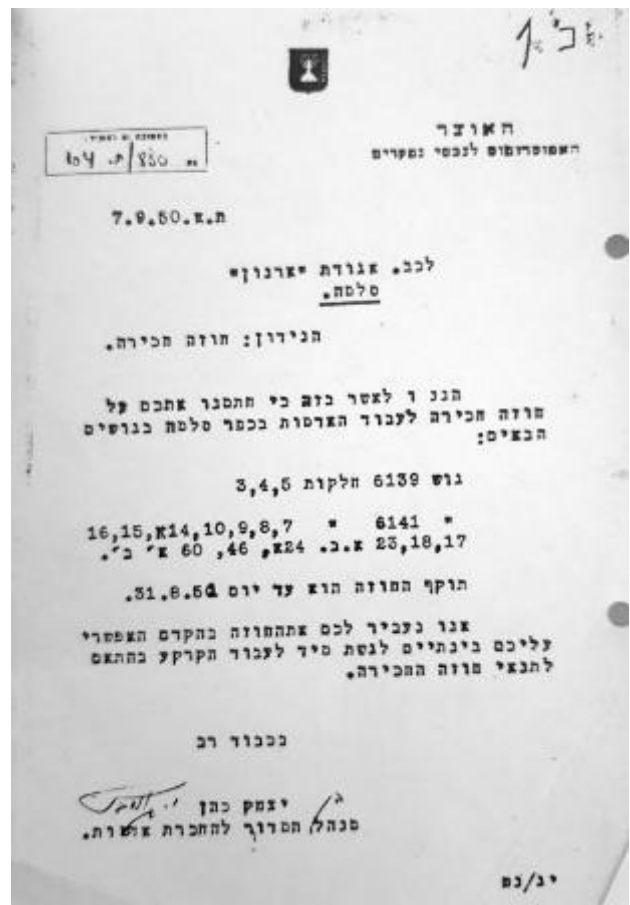


"גם בשנת 1962 המדינה (ע"י מינהל מקרקעי ישראל) הצהירה ואשרה בכתב, כי ההבטחה השלטונית שניתנה ל- 31 חברי אגודת "ארנון" ע"י המדינה (באמצעות קק"ל) - לפיה הוקצו ל- 31 חברי אגודת "ארנון" ומשפחותיהם 31 חלקות, בנות 3 דונם כל אחת, במתחם שכונת ידידיה בגוש 6139 - *לשיכון ומשקי עזר בשביל חברי אגודת "ארנון" ומשפחותיהם, וכן חוזי החכירה שהמדינה (ע"י קק"ל) חתמה עם כל אחד מ- 31 חברי אגודת "ארנון" - לחכירה של חלקה בת 3 דונם במתחם שכונת ידידיה בגוש 6139, שמטרתה: *לצרכי התיישבות" - הם שרירים וקיימים, ומינהל מקרקעי ישראל יחדש את החוזים אתם.

מאז פרקו החוכרים את אגודת "ארנון", וחלקות החוכרים אינן "נחלה" כהגדרתה במושבים, אלא קרקע עירונית, ורק בשנות התשעים הוקנו לחוכרים ע"י המדינה (ע"י מינהל מקרקעי ישראל) זכויות חכירה לדורות על כל חלקותיהם - וזאת רטרואקטיבית משנת 1951.

40 שנה חלפו מאז שהמדינה הבטיחה את הבטחותיה השלטוניות וכתרה עם 31 החוכרים, חברי אגודת "ארנון", חוזי חכירה על 31 חלקותיהם בשכונת ידידיה בגוש 6139 למטרה של *התיישבות" של החוכרים ומשפחותיהם בחלקותיהם - כאשר בכל השנים החוכרים שילמו דמי חכירה כסדרם

בשנים הראשונות ישבו החבאנים במבנים ערבים נטושים משני צידי דרך בר-לב. חוזה החכירה התחדש על בסיס שנתי. בשנת 1962 הוסכם בין חברי אגודת ארנון, ממ"י והסתדרות הפועלים החקלאיים, כי חברי האגודה יפנו את הקרקעות שקיבלו לעיבוד חקלאי ויתכנסו ב-31 נחלות בנות 3 דונם כל אחת, על האדמה שמדרום לדרך בר-לב וממזרח לרחוב בידאני (של ימינו). על פי החוזה החדש, שנחתם ל-49 שנה וחודש מאז, קרקעות אלה ניתנו לחברי האגודה (שהתפרקה מאז) לשיכון ומשקי עזר, אלא שעד 1991 לא אושרה תב"ע שתסדיר את מבני הקהילה באדמתם. במהלך השנים שחלפו נותרו חלק מחברי הקהילה בבתי הערבים ואחרים בנו בתים על אדמתם ללא היתר. ב-1991 אושר תג"פ 577, שכלל נספח בינוי, ובו חלקות חקלאיות עם 2 מבני עזר בני 2 קומות בירכתי המגרשים. תכנית זו הכשירה את הבינוי שהיה קיים בדיעבד, ואיפשרה בינוי חדש.



חוזה חכירת קרקעות בין האפוטרופוס ואגודת ארנון

שאלה: האם ומדוע בנייה צמודת קרקע משקפת את רצון ואופי הקהילה? למה לא להסכים לבניה רוויה.



תשובה: סיבות מיסוי, הסכם עם ממ"י היה עבור יח"ד 1, במידה ותוקם בנייה רוויה, לא יהיה לחוכרים זכות ע"כ הבנוי. רוב התושבים הבעלים הצביעו ותמכו שוב ושוב בבנייה צמודת קרקע, הם בעלי הקרקע גם אם הם חוכרים, מה גם שרמ"י תומכים בעמדתם נגד העיריה. אורח חיי הקהילה, ידידיה זה מושב מודרני, הקרקע אמנם מוגדרת עירונית אך אופי המקום 3כפרי. רוב דיירי ידידיה רוצים להשאר בידידה כפי שהיא. יש ביניהם אנשים משכילים ואנשים פשוטים, רובם המכריע מעוניין בשכונה צמודת קרקע. הם קשורים לאדמה, לא רוצים לעזוב, יש להם איכות חיים, מכירים אחד את השני. התכנית שלהם מציע בינוי במימד אנושי, היא מתחשבת ברצונות התושבים וביכולותיהם הכלכליות. התכנית של הועד משקפת חיי קהילה וערבות הדדית. צריך לציין שהתכנית לא כוללת את הבתים הערבים שממערב לבידאני, אשר עתידים לעבור פינוי בינוי. תכנית הועד מקצה מקום גם לאוכלוסיה זו בבניה רוויה על קרקעות ידידיה, כולל העתקה של בי"כ אל בית אל. רועי פביאן מראיין את הניה בן צדוק.

כעורכים של מסמך מדיניות שימור אנו קובעים כי בשכונת ידידיה מתקיימים חיי תרבות עשירים וייחודיים. בשפת השימור אנו מכנים זאת ערכים בלתי מוחשיים ואנו סבורים כי מחיקה של תרבות ייחודית זו באמצעות הפקדה של תכניות בנייה רוויה תכבה את האור על תרבות זו.

אנו רואים בתכנית השימור הזדמנות לקיים תיקון חברתי ותרבותי שתושביה המזרחיים של העיר ממתינים לה מזה עשורים.

"שכונת צהלה, שהוקמה בשנת 1951, וכמו שכונת ידידיה היתה על שטח גלילי, וייעודה ותכנונה - שנקבע בתכנית המתאר תא/5000 - זהה לייעוד ולתכנון שנקבע בתכנית המתאר לשכונת ידידיה - אולם בעוד שבשכונת צהלה, ששטחה 557 דונם, ניתנו מגרשים לקציני צה"ל, וניבנו למענם כ- 500 בתים בבניה נמוכה, בסיוע ממשלתי ובמתן הקלות כספיות משמעותיות - לא נעשה עד היום צדק חברתי ביחס למשפחות החוכרים בשכונת ידידיה, אלא בדיוק להיפך" הניה בן צדוק



צהלה



כפר ידידיה

רוח המקום - שכונת ידידיה



1. כיבוד הסכמי עבר (חכירה וזכות על הגדרת אופי הבינוי)
2. בינוי בתצורה השומרת על המבנה המשפחתי.
3. פיתוח תשתיות
4. הקמת בית תרבות לתרבות החבאנית בשכונה



רלוונטי לחלקו המרכזי והדרומי של הרובע.
לאומיות (מכוננת מתוך ההסטוריה, המאבק בסלמה, כניסת הפליטים)
ימין פוליטי (מחתרות, רויזיונסטים, ציונים כלליים, בואכה מנחם בגין)

ערכים:

קולקטיב יהודי-ציוני ימני כמרכיב זהות עיקרי.

השלכות על מעשה השימור:

שימור מרחבים של לחימה / סליקים / מסתור של לוחמי המחתרת.

שימור דמותם של מנהיגים מן המחנה הלאומי.

קוו הגבול המזרחי מכונן את הרובע כאזור ספר בקנה המידה הלאומי והעירוני



שיר לוחמי עמדות הספר בדרום תל-אביב

מילים: מפי לוחמים לחן: משירי מלחמת האזרחים בספרד; תווים - רשם רן אל-דמע
בשכונות הספר של תל-אביב שגבלו בשכונותיה של יפו, אבו-כביר וסלמה, נוהלו קרבות אש מטווחים קצרים יומם ולילה עם העמדות הערביות. שיר זה אומץ על-ידי לוחמי ה"הגנה" שאיישו את העמדות בדרום תל-אביב.

אם תרצה למצוא אותי, דע היכן תמצאני,
אם תרצה למצוא אותי, דע היכן תמצאני –
בשכונת התקווה יש מלון מכניס אורחים,
בשכונת התקווה יש מלון מכניס אורחים.

המנה הראשונה היא הרובה אשר אהבת,
המנה הראשונה היא הרובה אשר אהבת,
בלוויית כדורי מוות ארוחה לך נגישה.

המנה השנייה היא הרימון אשר אהבת,
המנה השנייה היא הרימון אשר אהבת,
בלוויית רסיסי מוות ארוחה לך נגישה.

המנה השלישית היא סטן עברי של המולדת,
המנה השלישית היא סטן עברי של המולדת,
בלוויית זמזום המוות ארוחה לך נגישה.

המנה הרביעית היא ברן - הברן אשר אהבת,
המנה הרביעית היא ברן - הברן אשר אהבת,
בלוויית צרורות המוות ארוחה לך נגישה.
בלוויית צרורות המוות ארוחה לך נגישה.

התושבים מגנים על הבית ועל המדינה

פלוגת הפרברים של גבעתי.
הבריחה של תושבים לתל אביב המערבית.
הקרב של התושבים לשמירה על עצמם.
ידיעת הערבית וההטעיה
ההשפלה של חסן סלמה וההשלכות על המאבק כולו.



גאולה סולימני, באימונים ביער שבגבעה במסגרת הלחי.
מתוך המצגת של טוביה סולימני.
קרדיט: טוביה סולימי



גד סולמי נדון ב-15 שנות מאסר בגין חברות באצ"ל. קרדיט: טוביה סולמי

מהראיון של ניצן כהן עם טוביה סולמי:

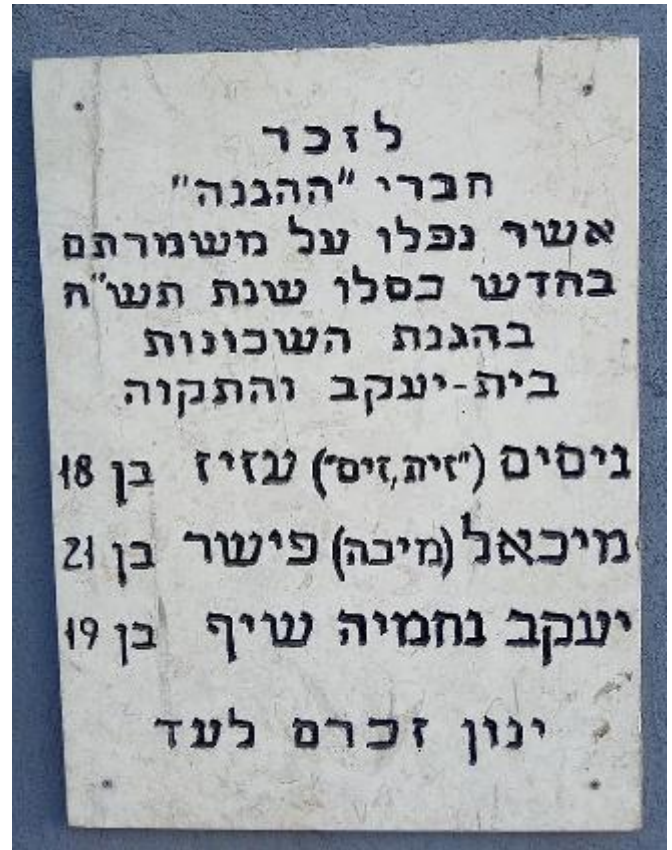
"מועדון הנוער בני יהודה, ברמה הארצית. הם היו יהודים לאומיים. לא סוציאליסטים ובאופן התחברו לרוויזיוניסטים. ז'בוטינסקי היה אורח כאן. ובכלל המועדון שלהם היה מועדון לאומי. הם לא הכירו דבר אחר. והם מתארגנים כאן וכל פעם קולטים גל נוסף".



צילום: דודו בכר

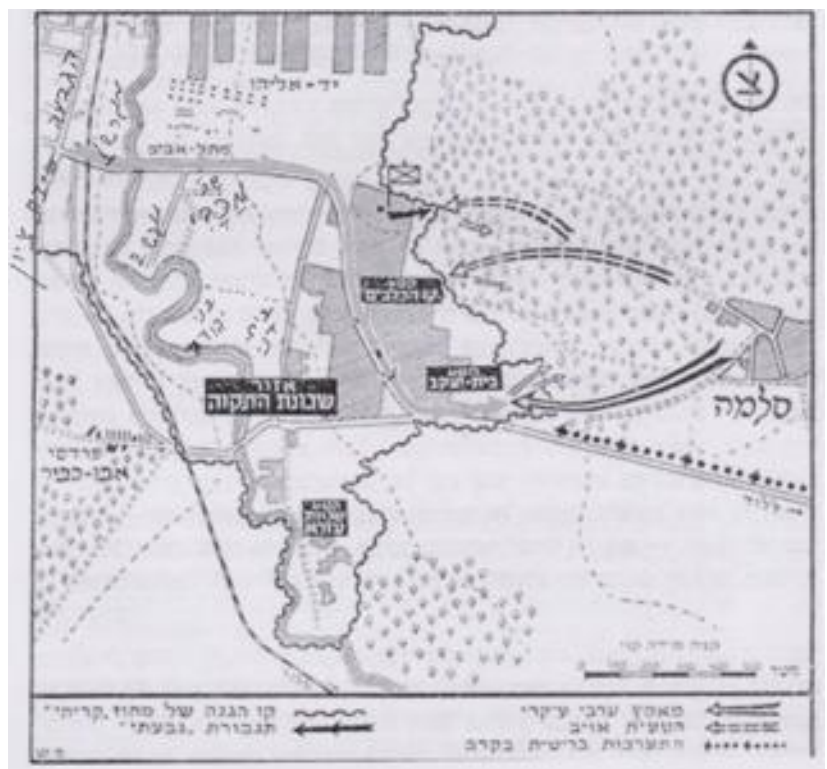


רוח המקום: לאומיות ימנית תיעוד וזכרון: נספים וקוו הכלבים בגן התקווה



פעולות נוספות:

1. מוזיאון - תיעוד מרכזיותה של השכונה במלחמת העצמאות
2. שמות רחובות
3. תכנית לימוד בבתי הספר



המלצות שימור – שכונת התקווה

בעבודה זו, שכונת התקווה מהווה את מוקד מאמץ השימור ברובע 9.

1. **לתקווה יש תבע** – 2215 התכנית שומרת על אופי הבינוי הקיים של השכונה. היא שומרת את הגריד הבינוי, את קווי האפס. את האינטימיות והפרופורציות של השכונה (לא מגדלים, לא איחוד חלקות ומסות של בינוי).

אך קיים מחסור באמירה ופרקטיקות חזוניות אשר מייצרות ומייצגות את רוח המקום:

1. **התכנית חסרה נספח עיצובי (מלבד שפריץ קיים)**. זאת אומרת חסרים נספחי איכות הכוללים עיצוב ונוף ואשר מכניסים איכות לתוך הגריד הייחודי של השכונה.
2. **לאור צפי המתכננים לצונאמי פיתוחי ביום שאחרי הפרצלציה חסרה אמירה לגבי הפרופיל החברתי של השכונה**. במציאות הנוכחית זה נשאר בידי כוחות השוק. התושבים/יורשים כמהים לעליות המחירים. עליית המחירים גם נתפסת כמגן כלכלי מפני הדומיננטיות של מהגרי העבודה.
3. יש בתוכם של תהליכים אלה בכדי למזער את נוכחות מהגרי העבודה בשכונה.
4. **חסר חזון לשוק ומיצוב**. העיר התלת מוקדית יכולה וצריכה להיות חלק מבשורה (קישור למוזיקה, לספורט)
5. **חסרה פלטפורמה ותמיכה בהתארגנות תושבים**. נקודה רגישה בהקשר של הדומיננטיות של מהגרי עבודה, ויחסי בעלות-שכירות.



להלן נתאר את התכנים והפרקטיקות המייצגים את רוח המקום של התקווה והופכים אותה למוקד עירוני משמעותי.

בלב כל רכיב בעיר התלת מוקדית - נמצא שוק



השוק כמרחב מגדיר זהות:

- סחורות
- בית כנסת ודת
- תרבות ומוזיקה



המצב כיום: סיכום סיור שוק התקווה 24.7.22 (ענת ברקאי נבו)

"אין אנשים. בקורונה השוק היה סגור ואנשים התרגלו לקנות מהסופרים הגדולים שם ולאחר הקורונה התחילו עבודות הרכבת אשר הורידו את החניות, כולל הנת"צ ברחוב אצ"ל, "יש להם עוד נכסים בשוק. (מחסן מאחור) המצב בשוק גרוע ביותר - אין חניה, לעומת סופר מרקט שם יש חניות, אנשים שמגיעים בטעות לרחוב אצל מקבלים דוחות ולא חוזרים יותר לשוק". "אין שילוט המכווין לשוק.

השוק תקוע - אנשים לא מגיעים, צריך לנקוט בפעולות דחופות. לטענתנו פנה לעירייה מספר פעמים בנושא.

יש צורך לשחרר חניות מדרום, לפתוח את הנת"צ, לערב את בית הספר לאמנות כדי שיציגו בשלטים הריקים שבתוך השוק. לעשות שאטל מהחניון של בית דני (כמו שעושים בשוק הכרמל)

המאוררים בשוק שבורים,

לא בוצע ריסוס בשוק,

בכל השוק יש רק שירותים אחד.

צריך להוסיף בתי קפה שאנשים יגיעו".

ערכים לא מוחשיים: מוצרים ומלאכות

כמו המורשת של השכונה גם המצרכים בה קשורים בשתי קבוצות: ישראלים יוצאי עיראק ויוצאי תימן. המוצרים והתבלינים בהתאם.

השוק כבסיס של תרבות

שוק התקווה - מסורות

עיראקיות

<https://youtu.be/zmQYqlr3jgQ?feature=shared>



החברים של פנחס - חפלה

בשוק התקווה

<https://youtu.be/52J1RKhP2Yg?feature=shared>



צילום ועריכה ניצן כהן

<https://youtu.be/5PZYaUGeGKY?feature=shared>



שימור השוק כמכשיר אפקטיבי לשימור השכונה:

השוק הוא הרבה מעבר למרחב בינוי המשמש למסחר. הוא מוסד חברתי המקפל לתוכו את כלל ערכי השכונה.

לכן אנו מציעים לייצר לשוק תכנית שימור איטגרטיבית אשר כוללת:

המטרה: שמירת רוח המקום – שוק התקווה כשוק מזרחי. שוק כסוכן זהות מרחבי

תכנון וארכיטקטורה

1. הסדרת תשתיות (איוורור, ניקוז וכו')
2. ארכיטקטורה ועיצוב עירוני של השוק (זהות מזרחית)
3. תכנון (תהליך הרה-פרצלציה אשר מתרחש בשנים האחרונות בשוק)
4. תכנון תחבורה (נגישות תחבורתית וחניות)

חברה, תכנון וכלכלה

1. שימור סחורות ומוצרים ייחודיים לשוק (על פי הפירוט מעלה)
2. שימור בית כנסת בשוק
3. שימור ופיתוח חיי לילה בשוק התורמים לתרבות מזרחית-ישראלית.
4. חיזוק התארגנות הסוחרים. תמיכה וליווי.
5. שימור מלאכות (צורפות לדוגמא).



מועדונים שכונתיים

תפיסה ייחודית של התארגנות קהילתית בתצורה של מועדונים שהיו בו זמנית בתרבות, ספורט, פוליטיקה - ובעיקר עבודה מול הנוער.

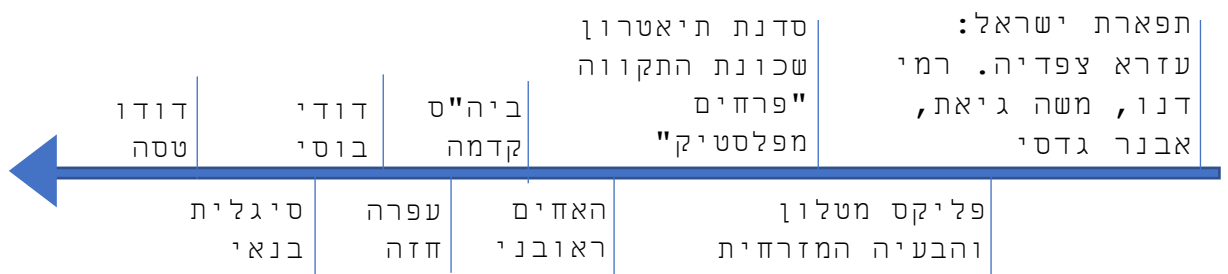
הכדורגל הוא מיטונימיה של כל זה

ערכים: קהילה, עיסוק בבני נוער, זהות שכונתית.



1933, מועדון תרבות בגבעה, הוקם ע"י התאחדות יוצאי תימן בישראל, היווה הבסיס להקמת בני יהודה. מקור: טוביה סולמי

תרבות מזרחית: בין הדבר לכשעצמו למחאה



מחולל זהות שכונתי



עפרה חזה במסגרת הסדנא לתיאטרון, שנות ה-70, שכונת התקווה

כדורגל שכונות כסוכן זהות של השכונות הכחולות של תל אביב



התקווה כמרחב של ייצור וטיפוח של זהות מזרחית:

1. שימור מגרש הכדורגל של בני יהודה.
2. שימור כל מרחב בית דני אשר מגלם ומבטא את תפיסת המועדונים של התקווה
3. שימור גן עופרה כגן לזכרה של עפרה חזה
4. חלק מתרבותה של השכונה כבר אינו פעיל בשל שינויים דמוגרפים לכן ראוי חלק מסיפורי השכונה לספר באמצעות מוזיאונים, קונסרבטוריון למוזיקה מזרחית. שימור של "אופציות שלא נלקחו": בית ספר קדמה, ביטאון של פליקס מטלון. מלאכות.

